

ΗΛΙΑΣΚΟΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΨΗΛΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

Θεωρητικής Κατεύθυνσης
Νεοελληνική Λογοτεχνία
Γ' Λυκείου

Επιμέλεια: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ

e-mail: info@iliaskos.gr

www.iliaskos.gr

**ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ	2
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ, ΚΡΗΤΙΚΟΣ.....	5
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ, ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ	31
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ	57
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ, ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΙΑΣΩΝΟΣ ΚΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΕΝ ΚΟΜΜΑΓΗΝΗ 595 Μ.Χ.....	83
ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ, ΜΟΝΟ ΓΙΑΤΙ Μ' ΑΓΑΠΗΣΕΣ.....	92
ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΟΙΗΣΗ 1948.....	104
ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ Ε... 1949	113
ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑ ΑΝΤΙΚΛΕΙΔΙΑ	121
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΜΕΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥΣ.....	128
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΣΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΤΟ ΣΠΙΤΙ	140

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- **Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ:** είναι το υποκείμενο της αφήγησης, το πρόσωπο που αφηγείται την «ιστορία» σε ένα πεζογράφημα (σπανιότερα σε ποίημα). Δεν είναι αναγκαστικά ο συγγραφέας.
- **Ως προς τη συμμετοχή** του στην ιστορία μπορεί να διακριθεί σε:
    - **ομοδιηγητικό αφηγητή**: πρόκειται για τον αφηγητή ο οποίος συμμετέχει ως πρωταγωνιστής ή βασικός ήρωας ή παρατηρητής ή αυτόπτης μάρτυρας στην ιστορία που αφηγείται. Στην περίπτωση που ο ομοδιηγητικός αφηγητής αφηγείται τη δική του ιστορία, τότε λέγεται **αυτοδιηγητικός αφηγητής**.
    - ετεροδιηγητικό αφηγητή**: πρόκειται για τον αφηγητή ο οποίος δεν έχει την παραμικρή συμμετοχή στην ιστορία που αφηγείται.
  - **Με κριτήριο τα αφηγηματικά επίπεδα** ο αφηγητής χαρακτηρίζεται:
    - **εξωδιηγητικός αφηγητής**: είναι επιφορτισμένος με την αφήγηση των γεγονότων που συνιστούν το κείμενο. «Βγαίνει» από την ιστορία για να τη διηγηθεί, αφού πια αυτή έχει συντελεστεί.
    - ενδοδιηγητικός αφηγητής**: ο αφηγητής που βρίσκεται μέσα στην ιστορία και διηγείται γεγονότα που συνιστούν μετα-αφήγηση. Είναι ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας.
    - μεταδιηγητικός αφηγητής**: είναι ο αφηγητής που βρίσκεται μέσα σε μια δευτερεύουσα αφήγηση και διηγείται μια άλλη ιστορία.
  - **Με κριτήριο το αφηγηματικό επίπεδο** στο οποίο ανήκει αλλά και το **βαθμό συμμετοχής** του στην ιστορία ο αφηγητής μπορεί να είναι:
    - εξωδιηγητικός – ετεροδιηγητικός**: πρόκειται για τον αφηγητή πρώτου βαθμού (δηλαδή ανήκει στο πρώτο επίπεδο αφήγησης), που αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο μια ιστορία στην οποία ο ίδιος δε συμμετέχει. (π.χ. ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*)
    - εξωδιηγητικός - ομοδιηγητικός**: πρόκειται για τον αφηγητή πρώτου βαθμού (δηλαδή ανήκει στο πρώτο επίπεδο αφήγησης), που αφηγείται την **κύρια** ιστορία στην οποία ο ίδιος συμμετέχει ή είναι η προσωπική του ιστορία. (π.χ. ο Νικόλας Κοζάκογλου στην *Ιστορία Ενός Αιχμαλώτου* κι ο Γιώργης στο *Αμάρτημα της μητρός μουν*)
    - ενδοδιηγητικός – ετεροδιηγητικός**: είναι ο αφηγητής δευτέρου βαθμού, ο οποίος ανήκει στην κύρια ιστορία και αφηγείται μια δευτερεύουσα ιστορία (μετα-αφήγηση) στην οποία δε συμμετέχει. (π.χ. το βοσκόπουλο στο *Όνειρο στο κύμα*, όταν αφηγείται την ιστορία του Σισώνη)
    - ενδοδιηγητικός – ομοδιηγητικός**: είναι ο αφηγητής δευτέρου βαθμού, ο οποίος αφηγείται σε μετα-αφήγηση την προσωπική του ιστορία. (η μητέρα του Γιώργη στο *Αμάρτημα της μητρός μουν*, που αφηγείται το αμάρτημά της)
  - **Με βάση την εστίαση** ο αφηγητής μπορεί να είναι:
    - αφηγητής – παντογνώστης**: είναι ο αφηγητής που βρίσκεται παντού και γνωρίζει τα πάντα, ακόμα και τις μύχιες σκέψεις των προσώπων της αφήγησης. Η αφήγηση σε αυτή την περίπτωση γίνεται σε γ' πρόσωπο και έχουμε **μηδενική εστίαση**.
    - αφηγητής – παρατηρητής (θεατής)**: είναι ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας (αυτόπτης μάρτυρας ή απλώς θεατής των γεγονότων) που συμμετέχει στη δράση (λίγο ή πολύ). Δε γνωρίζει τίποτα περισσότερο από όσα γνωρίζουν τα πρόσωπα της ιστορίας και αφηγείται σε α' πρόσωπο.
    - αφηγητής – πρωταγωνιστής**: ο αφηγητής διηγείται τη δική του ιστορία σε α' πρόσωπο. Ανάλογα με την οπτική γωνία/εστίαση, προτείνεται και η ακόλουθη κατηγοριοποίηση:
      - 1)**Δραματοποιημένος αφηγητής**: Αποτελεί ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας, βασικό ή δευτερεύον. Η οπτική γωνία είναι εσωτερική και η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη. Η εμπειρία που μεταδίδει είναι προσωπική και περιορισμένη.

2)Αμέτοχος αφηγητής (ή μη δραματοποιημένος ή απρόσωπος): δεν παίρνει μέρος στην αφήγηση, είναι πανταχού παρών και βλέπει, αντιλαμβάνεται, σχολιάζει, γνωρίζει τα πάντα, ακόμη και τις πιο κρυφές σκέψεις των προσώπων της αφήγησης. Είναι παντογνώστης αφηγητής και έχουμε μηδενική εστίαση και τριτοπρόσωπη αφήγηση.

➤ ΑΦΗΓΗΣΗ

Τύποι αφήγησης

- **Ανάλογα με τον τύπο του αφηγητή** η αφήγηση μπορεί να χαρακτηριστεί:
  - ομοδιηγητική**, όταν ο αφηγητής αφηγείται μία ιστορία στην οποία ο ίδιος παίρνει μέρος ως πρωταγωνιστής, βασικός ήρωας, παρατηρητής ή αυτόπτης μάρτυρας. Όταν αφηγείται τη δική του ιστορία, τότε η αφήγηση χαρακτηρίζεται αυτοδιηγητική.
  - ετεροδιηγητική**, όταν ο αφηγητής διηγείται μία ιστορία στην οποία ο ίδιος δε συμμετέχει καθόλου.
- **Με βάση την εστίαση** (οπτική γωνία), δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο ο αφηγητής «βλέπει» και παρουσιάζει τα γεγονότα η αφήγηση μπορεί να διακριθεί σε:
  - αφήγηση χωρίς εστίαση ή μηδενική εστίαση**: είναι η αφήγηση στην οποία ο αφηγητής γνωρίζει περισσότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας του. Είναι η περίπτωση του παντογνώστη αφηγητή, που δεν εστιάζει πουθενά και η αφήγηση γίνεται σε γ' πρόσωπο.
  - αφήγηση με εσωτερική εστίαση**: είναι η αφήγηση στην οποία ο αφηγητής γνωρίζει όσα και τα πρόσωπα της ιστορίας του. Ο αφηγητής ταυτίζεται με ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας και δε γνωρίζει τίποτα περισσότερο από ό,τι θα μπορούσε να γνώριζε ως πρόσωπο της ιστορίας. Η αφήγηση μπορεί να είναι σε α' ή σε γ' πρόσωπο.
  - αφήγηση με εξωτερική εστίαση**: είναι η αφήγηση στην οποία ο αφηγητής γνωρίζει λιγότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας. Στην περίπτωση αυτή βλέπουμε τη δράση του ήρωα, δε μπορούμε όμως να μάθουμε τις σκέψεις του. Το είδος αυτό της αφήγησης χρησιμοποιείται κυρίως στα αστυνομικά μυθιστορήματα.

➤ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα γεγονότα από τον αφηγητή ονομάζεται αφηγηματική πράξη. Το αφηγηματικό υλικό παρουσιάζεται με τους αφηγηματικούς τρόπους,. Οι κυριότεροι αφηγηματικοί τρόποι είναι:

- **Αφήγηση:** είναι η έκθεση των γεγονότων. Σ' αυτήν ο αφηγητής μεταφέρει σε ευθύ ή σε πλάγιο λόγο τις πληροφορίες που δίνει. Μπορεί να διακριθεί σε:
  - α) **διήγηση** (τριτοπρόσωπη αφήγηση με παντογνώστη αφηγητή)
  - β) **μίμηση** (πρωτοπρόσωπη ή τριτοπρόσωπη αφήγηση με αφηγητή που συμμετέχει στην αφήγηση)
  - γ) **μεικτό τρόπο** (συνδυασμός διήγησης και μίμησης)
- **Διάλογος:** τα πρόσωπα διαλέγονται σε α' πρόσωπο. Η χρήση διαλόγου δίνει ζωντάνια και παραστατικότητα.
- **Περιγραφή:** πρόκειται για μία στατική παρουσίαση προσώπων, τόπων , αντικειμένων, φαινομένων με σκοπό την αισθητική αναπαράσταση του χώρου ή την προβολή των στοιχείων εκείνων που αιτιολογούν τη δράση των προσώπων.
- **Σχόλια:** ο αφηγητής παρεμβάλλει σχόλια, σκέψεις, γνώμες σχετικά με το θέμα που αφηγείται, οι οποίες δεν εντάσσονται στη ροή παράθεσης του αφηγηματικού υλικού.
- **Ελεύθερος πλάγιος λόγος:** σε τρίτο πρόσωπο και σε ιστορικό χρόνο δίνονται οι μύχιες σκέψεις και τα μη εξωτερικευμένα συναισθήματα ενός από τα πρόσωπα της αφήγησης.
- **Εσωτερικός μονόλογος:** είναι η αφηγηματική τεχνική με την οποία αποδίδονται οι σκέψεις, τα συναισθήματα, οι αναμνήσεις, οι συνειρμοί του ήρωα, συνήθως σε α' πρόσωπο και σε χρόνο ενεστώτα, χωρίς την παρέμβαση του αφηγητή.

➤ Ο ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

- **Ο χρόνος της ιστορίας (ιστορικός/πραγματικός):** είναι το τμήμα του φυσικού χρόνου μέσα στο οποίο διαδραματίστηκαν τα γεγονότα της ιστορίας με κάποια φυσική σειρά.

- **Ο χρόνος της αφήγησης(αφηγηματικός χρόνος/ο χρόνος του μύθου):** είναι το χρονικό τμήμα που οριοθετείται από την έναρξη και το τέλος της αφήγησης. Κατά κανόνα δε συμπίπτει με εκείνον της ιστορίας. Τα γεγονότα συχνά στην αφήγηση παρουσιάζονται με διαφορετική **χρονική σειρά, διάρκεια και συχνότητα** από εκείνη με την οποία διαδραματίστηκαν στην ιστορία.

1) Έτσι, προκύπτουν παραβιάσεις στη **φυσική σειρά των γεγονότων**, που τις ονομάζουμε **αναχρονίες** και τις διακρίνουμε σε:

Α)αναδρομικές αφηγήσεις/αναδρομές ή αναλήψεις: διακόπτεται η κανονική χρονική σειρά των συμβάντων για να εξιστορηθούν γεγονότα του παρελθόντος.

Β)πρόδρομες αφηγήσεις/προλήψεις: Ο αφηγητής κάνει λόγο εκ των προτέρων για γεγονότα που θα γίνουν αργότερα, δηλαδή αναφέρεται σε ένα μελλοντικό σημείο της αφήγησης.

Άλλες τεχνικές με τις οποίες παραβιάζεται η ομαλή, φυσική χρονική σειρά:

- **In medias res:** λατινική φράση που σημαίνει «στο μέσο των πραγμάτων», δηλαδή στη μέση της υπόθεσης. Η αφήγηση δεν ξεκινάει από την αρχή, αλλά από τη «μέση» της υπόθεσης και έπειτα με αναδρομή στο παρελθόν παρουσιάζονται όσα προηγούνται από αυτό το σημείο.
- **Εγκιβωτισμός:** εισαγωγή μιας άλλης διήγησης μέσα στην κύρια διήγηση. Διακόπτεται μία αφήγηση, παρεμβάλλεται μια άλλη και μετά την ολοκλήρωσή της τελευταίας, συνεχίζεται η αφήγηση που είχε διακοπεί.
- **Παρέκβαση/παρέμβλητη (εμβόλιμη) αφήγηση:** είναι η προσωρινή διακοπή της φυσικής ροής των γεγονότων και η αναφορά σε άλλο θέμα που δε σχετίζεται με την υπόθεση του έργου.
- **Προϊδεασμός/προσήμανση:** είναι η ψυχολογική προετοιμασία του αναγνώστη από τον αφηγητή για το τι πρόκειται να ακολουθήσει.
- **Προοικονομία:** ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας διευθετεί τα γεγονότα και δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε η εξέλιξη της πλοκής να είναι για τον αναγνώστη φυσική και λογική.

2) Ο χρόνος της αφήγησης με κριτήριο τη **χρονική διάρκεια** των γεγονότων έχει τις ακόλουθες σχέσεις με το χρόνο της ιστορίας:

- **Χρόνος αφήγησης < χρόνος ιστορίας =>συστολή χρόνου,** παρουσιάζονται συνοπτικά γεγονότα που έχουν μεγάλη διάρκεια. Έτσι, ο ρυθμός της αφήγησης επιταχύνεται (**επιτάχυνση**).
- **Χρόνος αφήγησης >χρόνος ιστορίας =>διαστολή χρόνου,** παρουσιάζονται αναλυτικά γεγονότα που διαρκούν ελάχιστα. Έτσι, ο ρυθμός της αφήγησης επιβραδύνεται (**επιβράδυνση**).
- **Χρόνος αφήγησης = χρόνος ιστορίας** (συνήθως σε διάλογικες σκηνές)

Άλλες τεχνικές με τις οποίες ο συγγραφέας συντομεύει το χρόνο της αφήγησης είναι: **α) η παράλειψη:** κάποια γεγονότα δεν αναφέρονται καθόλου, επειδή δε σχετίζονται με την ιστορία, **β) η περιλήψη ή σύνοψη:** όταν τα ενδιάμεσα γεγονότα παρουσιάζονται συνοπτικά, **γ) η έλλειψη ή το αφηγηματικό κενό,** όταν ο αφηγητής παραλείπει ένα τμήμα της ιστορίας ή κάποια γεγονότα που εννοούνται εύκολα ή δε συμβάλλουν ουσιαστικά στην πλοκή.

3)Ως προς τη **χρονική συχνότητα** συμβαίνει κάποιες φορές ένα γεγονός της ιστορίας να συμβαίνει μόνο μία φορά, αλλά να παρουσιάζεται συχνότερα στην αφήγηση με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά. Τότε μιλάμε για ένα **μοτίβο** που έχει κάποια συγκεκριμένη λειτουργία μέσα στην αφήγηση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857) γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, εποχή κατά την οποία τα Επτάνησα είχαν περιέλθει στην κατοχή των Ρώσων και των Τούρκων. Ήταν νόθος γιος του κόντε Νικόλαου Σολωμού και της υπηρέτριας Αγγελικής Νίκλη. Η οικογένεια του πατέρα καταγόταν από την Κρήτη (την εγκατέλειψαν μετά την Κρητική Επανάσταση και την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους) και της μητέρας από τη Μάνη. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στη Ζάκυνθο με δάσκαλο τον Ιταλό Don Santo Rossi. Το 1808 πηγαίνει μαζί του στην Ιταλία, όπου λαμβάνει ανώτερη μόρφωση. Το 1818 επιστρέφει στη Ζάκυνθο (τώρα τα Επτάνησα είναι στα χέρια των Άγγλων). Το 1828 πάει στην Κέρκυρα. Μία οικογενειακή περιπέτεια στα δικαστήρια θα τον τραυματίσει ψυχικά. Από το 1851 η υγεία του άρχισε να κλονίζεται με συνεχή εγκεφαλικά επεισόδια και αρχίζει να τον διακρίνει μια τάση απομονωτισμού. Πεθαίνει το 1857 στην Κέρκυρα σε ηλικία 59 ετών. Το 1865 ο αδερφός του πετυχαίνει τη μεταφορά των οστών του στη Ζάκυνθο και την ταφή του στην πλατεία του Αγίου Μάρκου.

- Ο Σολωμός είναι ο **κύριος εκπρόσωπος της Επτανησιακής Σχολής**, στην οποία αναπτύχθηκαν όλα τα λογοτεχνικά είδη: η ποίηση, το θέατρο, το δοκίμιο, οι μεταφράσεις και επηρεάστηκε από την ευρωπαϊκή γενικότερα, ιταλική ειδικότερα λογοτεχνία, την Κρητική Σχολή, το δημοτικό τραγούδι και τα διδάγματα των «προδρόμων» Βηλαρά και Χριστόπουλου. **Θέματα της Επτανησιακής Σχολής είναι η θρησκεία, η πατρίδα, η φύση και η γυναικά.**

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ: Στα έργα του Σολωμού παρατηρούνται κάποια κοινά χαρακτηριστικά:

- η εκμετάλλευση των θεμάτων της Επτανησιακής σχολής
- ο λυρισμός της σύνθεσης
- η χρήση της δημοτικής γλώσσας
- ο υψηλός τόνος της ποίησής του (σκοπός είναι η απελευθέρωση του τόπου)
- το εξομολογητικό ύφος
- η αποσπασματικότητα του έργου

➤ Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ο Σολωμός διέφερε σημαντικά από τους σύγχρονούς του Έλληνες και ξένους ποιητές αναφορικά με τα θέματα των έργων του. Ποτέ δεν έγραψε το είδος της προσωπικής εξομολογητικής ποίησης (δηλ. της ποίησης που αναφέρεται στις αναπολήσεις, τη θλίψη και τη μελαγχολία του ποιητή), αλλά αντίθετα υπήρξε ο ποιητής του πάθους για το υψηλό, το ιδανικό, το πνευματικό, το αιώνιο και το μεταφυσικό. Πιο συγκεκριμένα, θέματα της ποίηση του είναι:

1. Η αγάπη για την πατρίδα και την ελευθερία
2. Η αγωνιστικότητα
3. Η χριστιανική πίστη
4. Ο ερωτισμός στην εξιδανικευμένη του μορφή
5. Ο θάνατος
6. Η φύση

ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Ο Σολωμός θεωρούσε ότι χρέος κάθε ποιητή είναι η ηθική στήριξη των συμπατριωτών του. Ο ποιητής έχει ισάξιο κοινωνικό ρόλο με αυτό των αγωνιστών, που πολεμούσαν για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Έτσι, πίστευε ότι η ποίηση στεκόταν δίπλα στη θρησκεία. Ο Σολωμός υπήρξε ο εκφραστής των οραμάτων του αγωνιζόμενου έθνους, αλλά και του ηθικού και

πνευματικού αγώνα του ανθρώπου για την κατάκτηση των υψηλών ιδανικών, όπως είναι η πατρίδα, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ανδρεία.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ο Σολωμός όπως και όλοι οι Επτανήσιοι ποιητές, είχε ευρωπαϊκή μόρφωση. Σπούδασε στην Ιταλία από τα δέκα ως τα δεκαεννιά του χρόνια. Τα πρώτα του ποιήματα τα έγραψε όσο ήταν στην Ιταλία στην ιταλική γλώσσα. Όταν επέστρεψε στη Ζάκυνθο, ο Σπυρίδωνας Τρικούπης τον παρακίνησε να γράψει στα ελληνικά. Υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της ελληνικής δημοτικής γλώσσας, την οποία θεωρούσε όργανο πνευματικής απελευθέρωσης και αξία ισοδύναμη με αυτή της πατρίδας και της ελευθερίας. Τη δημοτική γλώσσα την υποστήριξε έντονα στο έργο του «Διάλογος». Την καθαρεύουσα την θεωρούσε τεχνητή γλώσσα. Μετά την επιστροφή του στη Ζάκυνθο άρχισε να μελετά συστηματικά τα δημοτικά τραγούδια, το έργο των προσολωματικών ποιητών, τη δημώδη και κρητική λογοτεχνία, που ήταν τα καλύτερα ως τότε στη νεοελληνική λογοτεχνία δείγματα χρήσης της δημοτικής γλώσσας.

ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

1. Ο δάσκαλός του Don Santo Rossi: του ενέπνευσε τα θέματα της θρησκεία και της ελευθερίας.
2. Ορθολογισμός – κλασικισμός: στην ποίηση του Σολωμού συναντάμε τα εξής χαρακτηριστικά από το ρεύμα του κλασικισμού:
  - A) Ενδιαφέρον για τον άνθρωπο ως ιδανικό τύπο και όχι ως πρόσωπο καθημερινό
  - B) Εξιδανικευμένος κόσμος
  - Γ) Υψηλά νοήματα
  - Δ) Χαλιναγώγηση του συναισθήματος
  - Ε) Το Ωραίο
  - Στ) Το Υψηλό
3. Ρομαντισμός: Ο Σολωμός άντλησε από το ρομαντισμό τις εξής ιδέες για τη φύση, την ελευθερία, την τέχνη και τον ποιητή.
  - A) Ο άνθρωπος μπορεί να αγγίζει την ηθική τελειότητα, αν υποτάξει τις ορέξεις του σώματος του στη λογική, η οποία είναι η αντανάκλαση του Θείου Λόγου. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να απαλλαγεί από κάθε επιρροή της φύσης
  - B) Η τέχνη είναι ο σύνδεσμος ανάμεσα στην Αλήθεια και την Ομορφιά. Ο ποιητής γνωρίζει την Αλήθεια και την αποκαλύπτει στους άλλους.
  - Γ) Αποσπασματικός τρόπος αφήγησης και δημοσίευσης έργων
4. Διαφωτισμός: Ο Σολωμός άντλησε από το διαφωτισμό τα εξής χαρακτηριστικά:
  - A) Πίστη στις δυνατότητες του ανθρώπινου λόγου-νου
  - B) διδακτισμός(επιτυγχάνεται με τις αποστροφές/χρήση β' προσώπου)
  - Γ) Μαχητικότητα
5. Φιλελευθερισμός: συναντάμε το τρίπτυχο ισότητα- αδελφότητα- ελευθερία
6. Ιδεαλισμός: Το σύνολο των θεωριών που τονίζουν την υπεροχή του πνεύματος και της συνείδησης έναντι του αισθητού υλικού κόσμου.
7. Επιρροή από τη μελέτη πεζών και ποιητικών έργων:
  - A) δημοτικά τραγούδια
  - B) έργα κρητικής λογοτεχνίας (Ερωτόκριτος, Ερωφίλη)
  - Γ) ιταλική και φαναριώτικη στιχουργία
  - Δ) ποιήματα του Χριστόπουλου και του Βηλαρά
  - Ε) Έργα του Ομήρου, Πινδάρου, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Λουκιανού, Βιργιλίου, Δάντη, Πετράρχη, Σαιίπηρ, της Αγίας Γραφής
8. αντίκτυπος της Επανάστασης του 1821

*[ο Σολωμός παρακολουθούσε την εξέλιξη της Επανάστασης από τη Ζάκυνθο. Ο απελευθερωτικός αγώνας συντάραξε την ψυχή του και επηρέασε το έργο του. Για το λόγο αυτό ένα από τα βασικά του θέματα είναι η ελευθερία]

ΣΧΕΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΥ – ΦΥΣΗΣ

Στη σολωμική ποίηση η φύση χρησιμοποιείται ως καθρέφτης που αντανακλά τα συναισθήματα των ανθρώπων. Επιπλέον επικρατεί το σχήμα: Αντίσταση εξωτερικών – φυσικών συνθηκών – Ήθική δοκιμασία – Υπαρξιακή ακεραίωση. Δηλαδή, η φύση σαγηνεύει με την ομορφιά της, αλλά παράλληλα κρύβει και κινδύνους. Ο άνθρωπος γίνεται δέσμιος της, αναμετριέται μαζί της και τελικά ηττάται. Κερδίζει όμως την υπαρξιακή του ακεραίωση. (Η επίδραση της φύσης στον Κρητικό εξουδετερώνει το αγωνιστικό πνεύμα το ήρωα με αποτέλεσμα εκείνος να χάσει το στόχο του)

ΕΙΚΟΝΟΠΛΑΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Στα έργα του Σολωμού χρησιμοποιούνται πολύ συχνά εικόνες:

- από τον κόσμο της φύσης και του σύμπαντος
- που έχουν να κάνουν με μέρη του ανθρώπινου σώματος (μάτι, χέρι, φωνή)
- που έχουν σχέση με «ξετύλιγμα» (π.χ. η ανάδυση της Φεγγαροντυμένης). Έτσι, χρησιμοποιούνται λέξεις, όπως : μυστήριο, κρυφός.
- που σχετίζονται με τη θάλασσα, που γίνεται το τέλειο σκηνικό για τον αγώνα μεταξύ ζωής και θανάτου που δίνουν οι ήρωες. (αντίθεση ανάμεσα στην τρικυμισμένη θάλασσα και το όραμα της υπερφυσικής γαλήνης, που νιώθουν οι ήρωες στο πέλαγος)

ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Δογματικό είδος: Ο Κρητικός του Διονύσιου Σολωμού είναι ένα αφηγηματικό ποίημα απαρτιζόμενο από πέντε μέρη. Παρόλο που χαρακτηρίζεται ως απόσπασμα, μπορεί να θεωρηθεί ποίημα ολοκληρωμένο με εσωτερική ενότητα και συνοχή.

- Συνδυάζει το **δραματικό**, τον **αφηγηματικό** και το **λυρικό** χρόνο. Το ποίημα είναι **δραματικό**, καθώς αποτελεί ένα δραματικό μονόλογο του αφηγητή, τον οποίο διακόπτουν διάλογοι με όντα εξωλογικά, όπως οι ψυχές των νεκρών και η Φεγγαροντυμένη, αλλά και αποστροφές προς ένα υποθετικό ακροατήριο.

Επιπλέον είναι **αφηγηματικό**, γιατί μεταφέρει στο παρόν του αφηγητή (και του ακροατή) παρελθόντα περιστατικά (χρήση αναδρομών και προλήψεων). Χρησιμοποιείται το πρώτο πρόσωπο καθώς και αφηγηματικές τεχνικές, όπως αναδρομές και προλήψεις.

Τέλος, είναι **λυρικό**, καθώς ο ποιητής δε διστάζει να δώσει με άμεσο και έμμεσο τρόπο τις σκέψεις, τις απόψεις, τα συναισθήματα και τους προβληματισμούς του. Έτσι, το βάρος πέφτει πιο πολύ στη συναισθηματική έκφραση του εσωτερικού του κόσμου μέσω της προσωπικής συγκίνησης και όχι των περιστατικών μέσω της έκθεσης των γεγονότων που έλαβαν χώρα.

Χρόνος σύνθεσης: Γράφτηκε κατά τη διετία 1833-1834 και αποτελεί το πρώτο από τα μεγάλα και σημαντικά ποίηματα της ώριμης περιόδου του (τα άλλα δύο είναι οι «Ελεύθεροι πολιορκημένοι» και ο «Πόρφυρας»).

Πηγή έμπνευσης: Μετά την κήρυξη της Επανάστασης στην Κρήτη (1821-1822) οι Τούρκοι σε συνεργασία με τους Αιγύπτιους κατέστρεψαν πολλές επαρχίες της δυτικής Κρήτης και έσφαξαν πολλούς αμάχους. Κατέλαβαν τη Μεσαριά και τα Σφακιά. Περίπου 1.000 Κρητικοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους φεύγοντας για τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα, τη δυτική Πελοπόννησο και τα Επτάνησα. Ο Σολωμός ήταν ευαισθητοποιημένος πάνω σ' αυτό το θέμα, καθώς δύο από τους προγόνους του, ο Νικόλαος κι ο Πέτρος Σολωμός, υπήρξαν πρόσφυγες από την Κρήτη, που κατέφυγαν στα Επτάνησα και εντάχθηκαν στην ανώτερη τάξη.

ΠΕΡΕΧΟΜΕΝΟ: Πρόκειται για το τραγούδι, το δραματικό μονόλογο ενός πρόσφυγα Κρητικού, που μακριά από την ιδιαίτερη πατρίδα του αναπολεί τα περασμένα που σχετίζονται με ένα περιστατικό που καθόρισε τη ζωή του, τον πνιγμό της αγαπημένης του σε ένα ναυάγιο.

Το αυτόγραφο του ποιήματος: Ο Κρητικός είναι γραμμένος σε 25 πυκνογραμμένες σελίδες τετραδίου πολύ μεγάλου σχήματος. Το ποίημα συντέθηκε σε έξι αλλεπάλληλες φάσεις επεξεργασίας. Εκδόθηκε από τον Ιάκωβο Πολυλά μετά το θάνατο του Σολωμού.

Ο τίτλος του ποιήματος: Ο τίτλος του ποιήματος δεν ανήκει στο Σολωμό ούτε υπάρχει στο χειρόγραφο. Τον έδωσε ο Ιάκωβος Πολυλάς, ο πρώτος εκδότης του έργου του Σολωμού.

Η αρίθμηση: Το ποίημα αποτελείται από πέντε ενότητες-αποσπάσματα στα οποία ο Σολωμός έδωσε την αρίθμηση 18-22, που υπάρχει στις αγκύλες. Την ίδια αρίθμηση ακολουθεί και ο Πολυλάς. Ο Στυλιανός Αλεξίου πρότεινε την αρίθμηση 1-5, που προηγείται των αγκυλών.

Αποσπασματικό ή ολοκληρωμένο έργο: Ο Πολυλάς θεωρεί ότι το ποίημα είναι απόσπασμα μιας ευρύτερης ποιητικής σύνθεσης που ο Σολωμός είτε είχε συνθέσει αλλά δε βρέθηκε τίποτα από αυτήν είτε απλώς σχεδίαζε να γράψει αλλά για κάποιο λόγο δε το έκανε. Ο ποιητής σχεδίαζε ένα μεγάλο συνθετικό έργο που θ είχε συνολικά 1000 στίχους και θα αποτελούνταν από 8 ποιήματα, 4 λυρικά και 4 σατιρικά με συνεχή αρίθμηση. Για την αποσπασματικότητα του έργου συνηγορεί και το απότομο ξεκίνημα του ποιήματος με το ρήμα «Εκοίταα», που προϋποθέτει ότι κάτι θα έχει ειπωθεί πιο πριν.

Υπάρχουν όμως και μελετητές που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο έργο με αρχή, μέση και τέλος, που η ουσία του ολοκληρώνεται χωρίς να έχουμε την εντύπωση ότι λείπει κάτι. Για την αρτιότητα του έργου συνηγορεί και το γεγονός ότι το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με την ίδια λέξη (ακρογιάλι-γιαλός → σχήμα κύκλος).

Θέματα της Επτανησιακής Σχολής που υπάρχουν στον «Κρητικό»: Ο Κρητικός είναι χαρακτηριστικό δείγμα δημιουργίας της Επτανησιακής Σχολής καθώς τα τέσσερα θέματα που απασχολούν τη Σχολή αυτή (πατρίδα, θρησκεία, φύση, γυναίκα) αποτελούν τους κύριους άξονες γύρω από τους οποίους οργανώνεται το ποίημα αυτό.

- **Πατρίδα:** Η πατρίδα αποτελεί την υπέρτατη αξία για τον Κρητικό, καθώς υπάρχει πίσω από κάθε ενέργειά του. Τη θεωρεί ιερή και μάχεται γι' αυτήν. Στον αγώνα για την απελευθέρωση έχει χάσει ολόκληρη την οικογένειά του και είναι γι 'αυτόν ένα σύμβολο ιερό.
- **Θρησκεία:** Η πίστη του στην ύπαρξη του Παραδείσου και στην Έσχατη Κρίση, που θα αρχίσει με τη σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας και θα γίνει στην κοιλάδα του Ιωσαφάτ, η πεποίθησή του για την αθανασία της ψυχής και την ανάσταση των νεκρών και η πίστη του για τη μετά θάνατον ζωή δηλώνουν τη σχέση του με τη θρησκεία. Επίσης, χαρακτηρίζει με όρους θρησκευτικούς τη Φεγγαροντυμένη και την πατρίδα του (*στη θεϊκιά θωριά της, ω θεϊκιά πατρίδα!*), κάνει αναφορά σε αγιογραφίες που έβλεπε σε ναούς όταν ήταν μικρός και γενικά αντιμετωπίζει τη Φεγγαροντυμένη και τον ανεκδιήγητο ήχο σαν θαύμα.
- **Φύση:** Η φύση υπάρχει σε όλες τις εκφάνσεις της μέσα στο ποίημα. Γίνεται αναφορά στη θάλασσα (άλλοτε φουρτουνιασμένη και άλλοτε γαλήνια), στο φως των αστεριών και του φεγγαριού, στο τραγούδι του αηδονιού, στις κοιλάδες, στα δάση, τα δέντρα, τον ουρανό, αλλά και τα φυσικά φαινόμενα (αστραπές, βροντές). Η φύση προκαλεί στον Κρητικό χαρά λόγω της ομορφιάς της, αλλά και εξάντληση μέσω των δυσκολιών που του προκαλεί.
- **Γυναίκα:** Η γυναίκα αποτελεί κύριο άξονα που επηρεάζει τη δράση του ποιήματος. Η αγαπημένη κόρη και η Φεγγαροντυμένη αποτελούν την προσέγγιση της γυναίκας στην ιδανική της μορφή, την ανθρώπινη στην πρώτη περίπτωση και τη θεϊκή στη δεύτερη. Η αρραβωνιαστικιά του Κρητικού παρουσιάζεται όμορφη με αγνότητα και αφού δεν κατάφεραν να παντρευτούν στην επίγεια ζωή, τον ψάχνει εναγωνίως στην αιώνια. Η Φεγγαροντυμένη είναι η θεϊκή μορφή που στο πρόσωπό της ο Κρητικός ανακαλεί γυναικείες μνήμες του παρελθόντος.

Αφήγηση: Την αφήγηση την αναλαμβάνει σε πρώτο πρόσωπο και σε όψιμο χρόνο ο ήρωας της σύνθεσης. Η ευθύγραμμη πορεία των γεγονότων διακόπτεται κάθε τόσο από αναδρομές, προβολές και παρεκβάσεις. Από την αρχή ως το τέλος μιλάει ένας επινοημένος αφηγητής, που αντίθετα με τους περισσότερους ήρωες του, μένει ζωντανός ως το τέλος για να πει την ιστορία του. Η δράση του Κρητικού μόνο χαλαρά βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα.

Στιχουργική: Το ποίημα αποτελείται από ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία. Κάθε στίχος είναι «απηρτισμένος», δηλαδή έχει ολοκληρωμένο νόημα, που τελειώνει στο τέλος του στίχου. Δεν υπάρχει διασκελισμός. Το δεύτερο ημιστίχιο συμπληρώνει ή επαναλαμβάνει το πρώτο. Σε πολλά σημεία χρησιμοποιείται η συνίζηση και η έκθλιψη για την αποφυγή της χασμωδίας.

Σύνθεση του ποιήματος: Η δομή είναι κυκλική, καθώς αρχίζει με το σκοπό του ναυαγού να φτάσει στο ακρογιάλι για να σώσει την αρραβωνιαστικά του και τελειώνει με την επίτευξη του στόχου, κατά το ήμισυ τουλάχιστο, καθώς φτάνει μεν στο ακρογιάλι αλλά δεν επιτυγχάνεται η διάσωση.

Επεισόδια του ποιήματος: Το ποίημα διαρθρώνεται με βάση τρεις ομόκεντρους κύκλους. Ο πρώτος αφορά τα επεισόδια που συνδέονται με το ναυάγιο(α, γ, ε, η, θ, ι). Ο δεύτερος εμπεριέχει τα στοιχεία της ζωής του , πριν και μετά το ναυάγιο(δ, στ, ζ). Ο τρίτος αποτελεί την πίστη του στην Έσχατη Κρίση (β). Τα επεισόδια με τη σειρά που παρουσιάζονται στο ποίημα είναι:

- α)το ναυάγιο και ο Κρητικός με την αρραβωνιαστικά του στη θάλασσα
- β)η συνομιλία με τις ψυχές των αναστημένων νεκρών κατά την Έσχατη Κρίση
- γ)η ανάδυση της Φεγγαροντυμένης
- δ)η απώλεια της οικογένειάς του από τις θηριωδίες των Τούρκων
- ε)η εξαφάνιση της Φεγγαροντυμένης
- στ)η εξέλιξη της ζωής του Κρητικού
- ζ)οι αγώνες για την απελευθέρωση της Κρήτης
- η)η ανασύνταξη των δυνάμεων του Κρητικού
- θ)το άκουσμα του ανεκδιήγητου ήχου
- ι)η προσέγγιση της στεριάς και η συνειδητοποίηση του θανάτου της κόρης.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1. **1[18] – 3[20], στ.2:** η πάλη του Κρητικού με τα κύματα μέσα στη νυχτερινή καταιγίδα/η πρώτη δοκιμασία/το ναυάγιο
2. **3[20],στ. 3 – 5[22], στ. 4:** η μεταβολή της φουρτούνας σε γαλήνη και το όραμα της Φεγγαροντυμένης (δεύτερη δοκιμασία Κρητικού)
3. **5[22], στ. 5 – 5[22], στ.55:** ο ανεκλάλητος ήχος/τρίτη δοκιμασία του Κρητικού
4. **5[22], στ.56-58:** τραγική κατάληξη των δοκιμασιών/διαπίστωση του θανάτου της αγαπημένης.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ

Ο μύθος αναπτύσσεται σε τέσσερα χρονικά επίπεδα:

1. Ο χρόνος του ναυαγίου
2. Η προϊστορία του ήρωα στην Κρήτη
3. Η ζωή του Κρητικού μετά το ναυάγιο και το θάνατο της κόρης
4. Ο οραματισμός της Έσχατης Κρίσης

1 [18.]

Υπόθεση: Οι δυσκολίες που αντιμετώπισε ο ναυαγός κατά την προσπάθειά του να σώσει την αγαπημένη του και ο ρόλος της φύσης σ' αυτήν την προσπάθεια. Στην ουσία το ναυάγιο δεν είναι κάτι που συνέβη. Είναι ένα γεγονός της ψυχής του Κρητικού.

Πρόσωπα: Πρωταγωνιστής είναι ο **Κρητικός**. Το όνομά του δεν αναφέρεται σε ολόκληρη την αφήγηση. Το μόνο χαρακτηριστικό που δίνεται είναι ο τόπος καταγωγής του, η Κρήτη. Το πρόσωπο είναι προφανώς επινόηση του ποιητή ,στο οποίο δεν έδωσε όνομα, γιατί δεν ήθελε να το προσωποποιήσει, αλλά να εμπερικλείσει σε αυτό κάθε αντίστοιχη περίπτωση. Έτσι διαμορφώνεται η μορφή του Κρητικού , ο οποίος παράλληλα με τους αγώνες για την ελευθερία αγωνίζεται και για τη σωτηρία της αγαπημένης του.

Πρόσωπο το οποίο αναφέρεται και γύρω από το οποίο περιστρέφεται ολόκληρο το ποίημα, αλλά δε δρα είναι η **αρραβωνιαστικιά** του Κρητικού. (σε κάποια παραλλαγή στις σημειώσεις του ποιητή αναφέρεται το όνομα της: Ελένη)

Προσωποποιημένα είναι τα **αστροπελέκια**, τα οποία επικαλείται ο Κρητικός να τον βοηθήσουν στην αναζήτηση της αγαπημένης του.(Δε θεωρούνται πρόσωπα με την κυριολεκτική έννοια του όρου).

Χώρος και χρόνος: Ο τόπος στον οποίο εκτυλίσεται το απόσπασμα είναι η φουρτουνιασμένη θάλασσα και ο χρόνος της ιστορίας του αποσπάσματος καλύπτει την ώρα που ο ναυαγός βρίσκεται στη θάλασσα και ψάχνει να βρει την αρραβωνιαστικιά του.

Ερμηνευτική ανάλυση

- **στ.1«Εκοίτα»:** το ρήμα αυτό, λόγω του χρόνου του (παρατατικός) και της ύπαρξης των δύο α , υποβάλλει την αγωνία και τη δυσκολία που αντιμετωπίζει ο ναυαγός να πετύχει το στόχο του. Επειδή το α είναι το μακρύτερο σε διάρκεια φωνήν, μας κάνει να νιώθουμε ότι πραγματικά η απόσταση του ναυαγού από το ακρογιάλι που ήθελε να φτάσει ήταν μεγάλη και ότι ο Κρητικός κολυμπώντας αισθάνεται το μάταιο της προσπάθειάς του. Ο στίχος αυτός αποτελεί και την αρχή του κύκλου, που θα ολοκληρωθεί στο τέλος του ποιήματος.
- **στ.2 «αστροπελέκι μου καλό»:** Το αστροπελέκι είναι ένα φυσικό φαινόμενο που προκαλεί φόβο στους ανθρώπους και κάποιες φορές και καταστροφές. Άρα, από τη φύση του δε μπορεί να είναι καλό. Αντίθετα, εδώ ο Κρητικός του δίνει ανθρώπινες ιδιότητες και χαρακτηριστικά (προσωποποίηση) και κάνει επίκληση σ' αυτό προκειμένου να φωτίσει την περιοχή και να τον βοηθήσει να βρει την αγαπημένη του. Έτσι, ένα αρνητικό φυσικό φαινόμενο γίνεται βοηθός του. Η μεγάλη επιθυμία του ναυαγού φαίνεται και από τον πλεονασμό «ξαναφέξε πάλι».
- **στ.3 «τρία αστοπελέκια πέσανε» :** ο αριθμός τρία θεωρούνταν μαγικός η ιερός(επίδραση από το δημοτικό τραγούδι και τις λαϊκές δοξασίες).
- **στ.5-6:** έντονη παρουσία φωτός και ήχου. Δημιουργείται ένα απόκοσμο τοπίο και επιτείνεται η αίσθηση της σφοδρότητας της κακοκαιρίας με τη χρήση πληθυντικού αριθμού για τα στοιχεία της φύσης(πέλαγα,ακρογιαλιές,βουνά)

Αφήγηση: Η αφήγηση γίνεται με εσωτερική εστίαση, καθώς ο αφηγητής γνωρίζει μόνο όσα του επιτρέπει η ανθρώπινη φύση του , τίποτα περισσότερο από αυτό. Η αφήγηση γίνεται με την τεχνική **in medias res**, δηλαδή ξεκινάει από κάποιο σημείο των γεγονότων, από τη «μέση» της υπόθεσης και όχι από την αρχή.

Αφηγηματικές τεχνικές: Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη και ομοδιηγητική, καθώς ο ναυαγός είναι ο πρωταγωνιστής της αφήγησης. Ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός-αυτοδιηγητικός, αφού διηγείται την προσωπική του ιστορία.

Αφηγηματικοί τρόποι: μίμηση(άμεση αφήγηση) που επιτυγχάνεται με την αφήγηση και την περιγραφή.

Εκφραστικά μέσα

- Επίκληση: «Αστροπελέκι μου καλό, για ξαναφέξε πάλι»
- Προσφώνηση: «Αστροπελέκι μου καλό»
- Πλεονασμός: «για ξαναφέξε πάλι»
- Υπερβατό: «Τα πέλαγα στην αστραπή κι ο ουρανός αντήχαν»
- Παρήχηση του χ: «κι ο ουρανός αντήχαν...μ' όσες φωνές κι αν είχαν...»
- Εικόνες:
  - «Εκοίταα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι» -οπτική εικόνα
  - «Τρία αστροπελέκια επέσανε ... με βρόντημα μεγάλο» -οπτικοακουστική εικόνα
  - «Τα πέλαγα στην αστραπή ... μ' όσες φωνές κι αν είχαν»-οπτικοακουστική εικόνα

Επιδράσεις

- α)Στο απόσπασμα υπάρχει επίδραση από τον «**Ερωτόκριτο**» στο στίχο (ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος) και την ομοιοκαταληξία (ζευγαρωτή).
- β)υπάρχει επίδραση από το **δημοτικό τραγούδι** στη χρήση του αριθμού τρία.
- η)έχουμε επίδραση από την **Επτανησιακή Σχολή**, καθώς στο απόσπασμα υπάρχουν δύο από τα τέσσερα θέματα που αποτελούν χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής, η φύση και η γυναίκα.

2 [19.]

Υπόθεση: Ο ναυαγός συνομιλεί με τις αναστημένες ψυχές στην Κοιλάδα της Έσχατης Κρίσης και προσπαθεί να μάθει αν έχουν δει την αγαπημένη του, που έχει πεθάνει.

Πρόσωπα: Ο **Κρητικός**, η **αγαπημένη** του και οι **αναστημένες ψυχές**.

Χώρος και χρόνος: η Κοιλάδα της Έσχατης Κρίσης την ώρα της Δευτέρας Παρουσίας(πρόκειται για την κοιλάδα του Ιωσαφάτ, ανατολικά της Ιερουσαλήμ). Η εξιστόρηση διακόπτεται από μία πρόδρομη αφήγηση, δηλαδή αναφέρονται γεγονότα που θα διαδραματιστούν αργότερα, μετά το νανάγιο. (flashforward). Σε σχέση με το χρόνο της ιστορίας ο χρόνος του αποσπάσματος συντελείται πολύ μετά τα γεγονότα που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο απόσπασμα.

Ερμηνευτική ανάλυση

➤ στ.1-4:Ο όρκος του Κρητικού

Ο ναυαγός απευθύνεται σε ένα υποθετικό ακροατήριο και με τρεις όρκους τους καλεί να πιστέψουν ότι όσα θα αφηγηθεί είναι πραγματικά γεγονότα και όχι δημιούργημα του μυαλού του. Επειδή γνωρίζει ότι όσα θα αφηγηθεί θα ακουστούν απίστευτα, ορκίζεται με τριπλό όρκο για να εγγυηθεί την ακρίβεια των λόγων του.

Ορκίζεται: α)στους σκληρούς και σημαντικούς αγώνες του, β)στους συντρόφους του που θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους, γ)στην ψυχή της αγαπημένης του, που δεν κατάφερε να τη σώσει.

➤ Τρεις όρκοι (ιερός αριθμός τρία)

Οι όρκοι προοικονομούν βασικά σημεία της αφήγησης. Τα στοιχεία στα οποία ορκίζεται δίνονται με ανιούσα αξιολογική σειρά από το λιγότερο σημαντικό στο περισσότερο σημαντικό.

Με τους δύο πρώτους όρκους μεταφερόμαστε στο ένδοξο παρελθόν του Κρητικού, που αγωνίζεται για την ελευθερία του τόπου του. Ορκίζεται στη γενναιότητά του, ιδανικό εξαιρετικά σημαντικό για τους αγωνιστές κάθε εποχής. Επίσης, ορκίζεται και στη γενναιότητα των συντρόφων του, που χάθηκαν πολεμώντας για την πατρίδα και τονίζεται η συντροφικότητα που πρέπει να έχουν οι συμπολεμιστές μεταξύ τους.

Με τον τρίτο όρκο ο Κρητικός επικεντρώνεται στην αγάπη του για την κοπέλα και παράλληλα προοικονομεί από αυτό κιόλας το σημείο το γεγονός ότι δεν κατάφερε να τη σώσει.

Εδώ δίνονται δύο από τα κυριότερα **μοτίβα** του ποιήματος, ο έρωτας και ο θάνατος.

➤ στ.5-10: Ερωτήσεις Κρητικού προς τις ψυχές

Ξαφνικά βρισκόμαστε στο χώρο των νεκρών. Ο Κρητικός οραματίζεται την ώρα που θα ξαναδεί την αγαπημένη του κατά την ανάσταση των νεκρών. Επικαλείται τη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας. Πιστεύει ότι έχει φτάσει η ώρα της κρίσης και εύχεται στις ψυχές να έχουν καλή κρίση από το Θεό σαν αντάλλαγμα για τις πληροφορίες που περιμένει να του δώσουν για την αγαπημένη του.

➤ στ.5-6:Ο δραματικός Ενεστώτας «τινάζω, σχίζω, κράζω» φανερώνει την αγωνία του να βρει την αγαπημένη του.

➤ στ.9 «καπνός δε μένει από τη γη, νιος ουρανός εγίνη»: μοτίβο της φωτιάς .Στο στίχο αυτό υπάρχει διακειμενικότητα, γιατί και τα δύο ημιστίχια ανάγονται σε αντίστοιχα χωρία από την Αποκάλυψη του Ιωάννη(το πρώτο στη Βαβυλώνα και το δεύτερο σε ένα όραμα του Ιωάννη)

➤ στ.11-18:Η απάντηση των ψυχών για την αρραβωνιαστικιά του Κρητικού.

Οι ψυχές με το σχήμα υποφοράς- ανθυποφοράς (Μην είδετε....-Ψηλά την είδαμε...) απαντούν ότι είδαν την κοπέλα με μορφή παρθενική να ανυπομονεί να ξαναμπεί στο σώμα της και να κοιτάζει ολόγυρα σαν να έψαχνε κάποιον.

- στ.11 «της τρέμαν τα λουλούδια»: τα λουλούδια της παρθενιάς είναι ένα επαναλαμβανόμενο **μοτίβο** στην ποίηση του Σολωμού.
- στ.15 «ο ουρανός .....αγρίκας..»: για τη φράση αυτή υπάρχουν δύο απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη, ο ουρανός άκουγε τη φωνή του Θεού, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη άκουγε τη φωνή και το τραγούδι της κόρης.
- στ.16 «το κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος»: _επανέρχεται το **μοτίβο** της φωτιάς. Η κόρη έχει μαγέψει τα πάντα με αποτέλεσμα να καθυστερεί η καταστροφή. Τα φυσικά στοιχεία, ο ουρανός και η γη παρουσιάζονται προσωποποιημένα.
- στ.17-18 «σαλεύει..κοιτάζει... γυρεύει»: Ο δραματικός Ενεστώτας μας δείχνει την εναγώνια αναζήτηση του Κρητικού από την αγαπημένη του. Το απόσπασμα τελειώνει δίνοντας ελπίδα στον Κρητικό ότι θα ξανασμίξουν αιώνια.

Η παρέκβαση του 2 [19.]: Στους στ.5-18(που βρίσκονται μέσα σε παρένθεση) έχουμε μία παρέκβαση. Ο συγγραφέας απομακρύνεται προσωρινά από το θέμα του ποιήματος και αναφέρεται στη μετάβασή του στον κόσμο των νεκρών και μάλιστα τη στιγμή της Έσχατης Κρίσης (**μοτίβο της δοκιμασίας**). Ο Κρητικός ψάχνει την αγαπημένη του και επειδή δε μπορεί να τη βρει στο γήινο κόσμο, την αναζητά στον υπερβατικό. Έχουμε υπέρβαση του πεπερασμένου και απού χρόνου, καθώς οι δύο νέοι έχουν υπερβεί τη φθορά και το μόνο που επιβιώνει από τα γήινα πράγματα είναι η αγάπη τους.

Η αγαπημένη του Κρητικού: Η κόρη είναι κεντρική μορφή του αποσπάσματος. Δίνονται τα κύρια χαρακτηριστικά της. Η ομορφιά και η θηική της ποιότητα (αγιάζει),η αγνότητά της (της τρέμαν τα λουλούδια),η καλοσύνη χάρη στην οποία μόνο ο Παράδεισος της αρμόζει (*Στη θύρα της Παράδεισος*). Η κόρη παρουσιάζεται με καλή διάθεση (εβγήκε με τραγούδια) τόσο για τη Ανάσταση (*Έψαλλε την Ανάσταση χαροποιά η φωνή της*) όσο και για τη συνάντησή της με τον Κρητικό (*ογλήγορα σαλεύει/όμως κοιτάζει εδώ κι εκεί και κάποιονε γυρεύει*)

Αφηγηματικοί τρόποι: μίμηση(άμεση αφήγηση) που επιτυγχάνεται με την αφήγηση, την περιγραφή και το διάλογο.

Εκφραστικά μέσα

- Μεταφορές: *ακριβή αλήθεια* - τους συντρόφους πόπεσαν στην Κρήτη – την ψυχή που μ'έκαψε – *σχίζω δρόμο* τις αχνούς αναστημένους – της τρέμαν τα λουλούδια
- Προσωποποίησεις: *λαβωματιές* που μόφαγαν τα στήθια – *Λάλησε Σάλπιγγα* – *O ουρανός ολόκληρος αγρίκας σαστισμένος* – *To κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος*
- Αποστροφή: *Πιστέψετε*
- Προσφώνηση: *Λάλησε Σάλπιγγα*
- Υποφορά – Ανθυποφορά [έχουμε όταν μία πρόταση-ερώτηση(υποφορά) ακολουθείται από μία πρόταση-απάντηση(ανθυποφορά)]:
-Μην είδετε την ομορφιά που την Κοιλάδα αγιάζει; Πέστε να ιδείτε το καλό εσείς κι ό,τι σας μοιάζει
-Ψηλά την είδαμε πρωί, της τρέμαν τα λουλούδια. *Στη θύρα της Παράδεισος* που εβγήκε με τραγούδια.
- Σχήμα κατ' εξοχήν: *την ομορφιά* (σχήμα κατ' εξοχήν έχουμε όταν η σημασία μιας λέξης περιορίζεται, ώστε να μη δηλώνει όλα αυτά που κανονικά περικλείει στην έννοιά της, αλλά κάτι εντελώς συγκεκριμένο)
- Περίφραση: *τον κόσμο απαρατώντας* (=πεθαίνοντας)
- Εικόνες:
-*Λάλησε Σάλπιγγα* –ακουστική εικόνα
-κι εγώ το σάβανο τινάζω-κινητική εικόνα
-*Kαι σχίζω δρόμο* και τις αχνούς αναστημένους κράζω– κινητική και ακουστική εικόνα
-εσείς κι ό,τι σας μοιάζει –οπτική εικόνα
-καπνός δε μένει από τη γη- οπτική εικόνα
-για να' μπει στο κορμί της ...ογλήγορα σαλεύει - κινητική εικόνα

Επιδράσεις:

- α)Στο απόσπασμα υπάρχει επίδραση από τον «**Ερωτόκριτο**» στο στίχο (ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος) και την ομοιοκαταληξία (ζευγαρωτή)
- β)η χρήση του αριθμού τρία, οι προσωποποιημένοι νεκροί, ο ήχος της Σάλπιγγας, η αναμονή της κόρης για επιστροφή και ζωή στον πάνω κόσμο είναι στοιχεία που συναντάμε στο **δημοτικό τραγούδι**.
- γ)έχουμε επίδραση από την **Επτανησιακή Σχολή**, καθώς στο απόσπασμα υπάρχουν θέματα που αποτελούν χαρακτηριστικά της, η φύση, η πατρίδα, η θρησκεία και η γυναίκα.
- δ)επιρροή του **κρητικού θεάτρου** φαίνεται από τη φράση «θύρα της Παράδεισος» που συναντάται και στην «**Ερωφύλη**»
- ε)υπάρχουν πολλά στοιχεία από **εκκλησιαστικά κείμενα**

3 [20.]

Υπόθεση: Επιστρέφουμε στο σκηνικό της τρικυμισμένης θάλασσας που ξαφνικά ηρεμεί. Ο ναυαγός χαίρεται με την εύνοια των καιρικών συνθηκών και μέσα από την αντανάκλαση του φεγγαρόφωτος αναδύεται η Φεγγαροντυμένη.

Πρόσωπα: ο **Κρητικός**, η **αγαπημένη** του και η **Φεγγαροντυμένη**

Χώρος και Χρόνος: Ο τόπος είναι η φουρτουνιασμένη αρχικά, ήρεμη αμέσως μετά θάλασσα και ο χρόνος κυλά ευθύγραμμα.

Ερμηνευτική ανάλυση

- **στ.1-8:Η μετάβαση από την τρικυμία στην απόλυτη ηρεμία**
Μετά την πρόδρομη αφήγηση σχετικά με τη μετάβασή του στον τόπο της Τελικής Κρίσης , ο Κρητικός ξαναγυρίζει στο σημείο που είχε αφήσει την αφήγηση στο τέλος του πρώτου αποσπάσματος (1 [18.] , στ.6)
- **στ.1:** το επίρρημα «*ακόμη*» δηλώνει τη διάρκεια της καταιγίδας και τον απόηχο που άφησε το τρίτο αστροπελέκι που έπεσε. Τα αποσιωπητικά ενδυναμώνουν τη διάρκεια της βροντής και την απόγνωση του ναυαγού.
- **στ.2:**παρομοίωση της θάλασσας που σκιρτάει σαν να κοχλάζει. Τονίζεται πάλι η ένταση της καταιγίδας.
- **στ.3:**χωρίς να δηλώνεται αν έγινε προοδευτικά ή ξαφνικά, η θάλασσα ηρεμεί πλήρως και αυτό τονίζεται με την επανάληψη «ησύχασε-ησυχία», προκειμένου να φανεί η έντονη αντίθεση με την προγενέστερη κατάσταση της θαλασσοταραχής(τεχνική του απροσδόκητου). Ισως θέλει να δείξει με αυτόν τον τρόπο την ηρεμία που επέρχεται και στην ψυχή του ναυαγού από τη γαλήνη της θάλασσας, κάτι το οποίο εξηγείται από την άγνοιά του για την αλλαγή των συνθηκών. Ανάμεσα στο στ.2 και 3 υπάρχει διασκελισμός με τον οποίο εκφράζεται η διάρκεια που απαιτείται για τη μεταστροφή της ταραχής σε ησυχία (**μοτίβο της ησυχίας/σιγής**). Επικρατεί ησυχία όχι μόνο στον εξωτερικό κόσμο, αλλά και στον εσωτερικό, στην ψυχή του ήρωα.
- **στ.4:**η θάλασσα παρομοιάζεται με μυρωδάτο περιβόλι πάνω στο οποίο καθρεφτίζονται όλα τα άστρα. Υπάρχει συνύπαρξη του θαλάσσιου με το ουράνιο στοιχείο με τη διαμεσολάβηση μιας παρομοίωσης παρμένης από το γήινο κόσμο. Έτσι, ο ποιητής συμφιλιώνει τα τρία αυτά στοιχεία σε μια αρμονική ένωση.
- **στ.5:** η αλλαγή της θάλασσας ήταν πολύ απότομη γεγονός που κάνει το ναυαγό να την αποδώσει σε ένα **«κρυφό μυστήριο»**, μια μυστηριακή δύναμη άγνωστης προέλευσης, η οποία ανάγκασε τη φύση να δείξει το ήρεμο πρόσωπό της. Εδώ έχουμε το **μοτίβο της σιγής του κόσμου** πριν από τη θεία επιφάνεια, της απόλυτης ηρεμίας πριν παρουσιαστεί ένα ον μυστηριακό και απόκοσμο.
- **στ.6:**η φύση προσωποποιείται και χαρακτηρίζεται με στοιχεία εξωτερικής ομορφιάς και πνευματικής διαύγειας(*και το θυμό αφήνει*).
- **στ.7-8:** συνύπαρξη ουρανού, θάλασσας και γης. Δημιουργείται το κατάλληλο σκηνικό για να δεχτούμε τη Φεγγαροντυμένη.
- **στ.9-10:Το σφίξιμο της κόρης**

- στ.9: Η κόρη αγκαλιάζει τον Κρητικό και εκείνος νομίζοντας ότι η κίνηση αυτή είναι μία ένδειξη της χαράς της για τη γαλήνη της θάλασσας, παίρνει κουράγιο για να συνεχίσει. Ίσως, όμως αυτή η κίνηση να ήταν ο επιθανάτιος ρόγχος της πριν παραδώσει το πνεύμα της, κάτι το οποίο ο Κρητικός δεν αντιλήφθηκε. Την ώρα που η κοπέλα χάνει τις αισθήσεις της αναδύεται η Φεγγαροντυμένη.
- στ.10: Ο φωτισμός του σκηνικού έχει πλέον αλλάξει. Πριν υπήρχε το λιγοστό φως των αστροπελεκιών, ενώ τώρα ένα φεγγάρι, που το φως του τρεμοπαίζει πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας.
- **στ.11-14: Η επιφάνεια της Φεγγαροντυμένης**
- στ.11: Το φεγγάρι είναι η λέξι-κλειδί. Η Φεγγαροντυμένη αναδύεται από το σημείο που ενώνεται ο ουρανός με τη θάλασσα, δηλαδή από εκεί που γίνεται αντανάκλαση του φεγγαριού πάνω στη θάλασσα. Ο Κρητικός μιλά για την ανάδυση με μεγάλη φυσικότητα σαν να προϋποθέτει ότι όλοι γνωρίζουν και δέχονται την ανάδυση τέτοιων πλασμάτων. Η λέξη «ξετυλίζει» δείχνει την εντύπωση του Κρητικού για το ξετύλιγμα, την ξαφνική εμφάνιση ενός κρυμμένου πλάσματος μέσα από το φεγγάρι.
- στ.12: Ξαφνικά αναδύεται η Φεγγαροντυμένη, όνομα περιγραφικό μιας οπτασίας φτιαγμένης από φεγγαρόφως ή λουσμένης σ' αυτό.
- στ.13-14: Ο Σολωμός χρησιμοποιεί τρεις εικόνες (δροσιά, φως, τρέμει) για να αναφερθεί στη φωτεινή υπόσταση της Φεγγαροντυμένης. Στο σημείο αυτό (δροσάτο φως) έχουμε το σχήμα της συναισθησίας (ο συμφυρμός δύο διαφορετικών αισθήσεων, της αφής- «δροσάτο» και της όρασης -«φως»). Επιπλέον, έχουμε και οξύμωρο σχήμα, αν ληφθεί υπόψη ότι το φως αποτελεί πηγή θερμότητας. Έτσι, προετοιμάζεται ο αναγνώστης για τη θεϊκή φύση της οπτασίας. Ο χαρακτηρισμός «θεϊκή θωριά» φανερώνει τη θρησκευτικότητα του Σολωμού. Περνώντας στις λεπτομέρειες της περιγραφής της Φεγγαροντυμένης χρησιμοποιεί δύο διαμετρικά αντίθετα χρώματα, το χρυσό και το μαύρο, ενδυναμώνοντας την αίσθηση του θεϊκού-μυστηριακού-μεταφυσικού.

Συμβολισμοί της Φεγγαροντυμένης

Η Φεγγαροντυμένη μπορεί να συμβολίζει:

- τις πλατωνικές ιδέες της ομορφιάς, της καλοσύνης, της δικαιοσύνης
- το μητρικό μορφοείδωλο. Ίσως, ο Σολωμός προσπάθησε να αναπαραστήσει ή να αποκαταστήσει την έλλειψη αγάπης από την πλευρά της μητέρας του. Η γυναικεία μορφή αποτελεί σε πολλά ποιήματα του Σολωμού σύμβολο της ιδανικής ομορφιάς και της ηθικής τελείωσης
- την ψυχή της αρραβωνιαστικιάς, που για ελάχιστο χρόνο μένει πάνω από το άψυχο σώμα και αποχαιρετά τον Κρητικό πριν ανέβει στους ουρανούς.
- τον θείο Έρωτα και την Αφροδίτη
- την Παναγία ή γενικότερα την παρουσία του Θεού, την θεία πρόνοια
- την Ελλάδα, την Ελευθερία, την Πατρίδα
- την ομορφιά της ζωής και της φύσης. Η ερμηνεία αυτή δίνεται και στον «Πειρασμό», αλλά και στο «Λάμπρο» του Σολωμού.
- τη φύση ως φορέα θεϊκής ουσίας, δηλαδή την ενσάρκωση της θεϊκής διάστασης της φύσης.
- Τις Νεράδες της ελληνικής παράδοσης
- Την εξιδανικευμένη ζωή της ανθρώπινης ζωής.

Αφηγηματικοί τρόποι: μίμηση(άμεση αφήγηση) που επιτυγχάνεται με την αφήγηση και την περιγραφή.

Εκφραστικά μέσα

- Μεταφορές: εβάστοντε η βροντή - η θάλασσα που σκίρτησε - έγινε όλο ησυχία και πάστρα - και ξετυλίζει ογλήγορα, δροσάτο ως - στη θεϊκιά θωριά της - στα χρυσά μαλλιά της.

- Παρομοιώσεις: σαν το χοχλό που βράζει – σαν περιβόλι – ούτε όσο κάνει στον ανθό η μέλισσα περνώντας(αρνητική παρομοιώση)
- Προσωποποίηση: Κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει
- Σχήμα συναισθησίας: δροσάτο φως
- Επανάληψη: ησύχασε – ησυχία
- Πρωθύστερο: μ' έσφιξε κι εχάρη
- Αντίθεση: στα μάτια της τα ολόμαυρα και στα χρυσά μαλλιά της
- Εικόνες:
  - ακόμη εβάστουνε η βροντή (ηχητική εικόνα)
  - κι η θάλασσα που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει (οπτική, κινητική, ακουστική εικόνα)
  - ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα (οπτική, στατική εικόνα)
  - σαν περιβόλι ευώδησε κι εδέχτηκε όλα τ' άστρα (οπτική, οσφρητική εικόνα)
  - Δεν είν' πνοή στον ουρανό...η μέλισσα περνώντας (οπτική και λίγο ηχητική εικόνα)
  - όμως κοντά στην κορασιά, που μ' έσφιξε κι εχάρη (οπτική και κινητική εικόνα)
  - εσειότουν τ' ολοστρόγυλο και λαγαρό φεγγάρι (οπτική και λίγο κινητική εικόνα)
  - Και ξετυλίζει ογλήγορα ... και στα χρυσά μαλλιά της (οπτική και κινητική εικόνα)

Επιδράσεις:

- α)Στο απόσπασμα υπάρχει επίδραση από τον «Ερωτόκριτο» στο στίχο (ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος) και την ομοιοκαταληξία (ζευγαρωτή). Από το ίδιο κείμενο είναι επηρεασμένη και η αναφορά στο χοχλό και στο στρογγυλό και λαγαρό φεγγάρι.
- β)το κρυφό μυστήριο υπάρχει στην **Παλαιά Διαθήκη**
- γ)η αναγγελία της Φεγγαροντυμένης μαρτυρά επιφροή από τις Γραφές και συγκεκριμένα από την **Αποκάλυψη του Ιωάννη**
- δ)έχομε επίδραση από την **Επτανησιακή Σχολή**, καθώς στο απόσπασμα υπάρχουν θέματα που αποτελούν χαρακτηριστικά της, η φύση, η θρησκεία και η γυναίκα.
- ε)πολλά στοιχεία επανέρχονται στα έργα του Σολωμού:
- ο χοχλός στη «**Γυναίκα της Ζάκυνθος**» και τους «**Ελεύθερους Πολιορκημένους**»
- το κρυφό μυστήριο, η ακινησία και η γαλήνη της φύσης στους «**Ελεύθερους Πολιορκημένους**»
- η Φεγγαροντυμένη στο «**Λάμπρο**», στη «**Γυναίκα της Ζάκυνθος**» και τους «**Ελεύθερους Πολιορκημένους**»

---

4 [21.]

Υπόθεση: Ο Κρητικός μαγνητίζεται από τη Φεγγαροντυμένη και προσπαθεί να θυμηθεί πού την έχει ξαναδεί. Εκείνη διαβάζει την ψυχή του και τα βάσανά του, κάτι που έχει ως συνέπεια το ικετευτικό αίτημα του Κρητικού για βοήθεια στην προσπάθειά του να σώσει την αγαπημένη του.

Πρόσωπα: ο Κρητικός, η Φεγγαροντυμένη. Μικρή αναφορά γίνεται στα αδέρφια, τους γονείς του Κρητικού και τους Τούρκους.

Χώρος και Χρόνος

- Ο χώρος εξακολουθεί να είναι η θάλασσα . Στιγμιαία, όταν ο Κρητικός κάνει τις υποθέσεις για την προέλευση της ανάμνησης ή την αίσθηση της οικειότητας που έχει για τη Φεγγαροντυμένη, ο χώρος αλλάζει: πρώτα δίνεται μια υποθετική εκκλησία με αγιογραφίες, ο τόπος του νεανικού του μυαλού που πλάθει εικόνες με ερωτική διάθεση και τέλος ο τόπος της βρεφικής του ηλικίας. Στη συνέχεια επανερχόμαστε για λίγο στο χώρο της θάλασσας και με την αφήγηση των δεινών της οικογένειάς του βρισκόμαστε στην Κρήτη. Τέλος ,επανερχόμαστε στο σκηνικό της θάλασσας.
- Ο χρόνος κυλάει ομαλά στην αρχή, καθώς συνεχίζεται η περιγραφή της Φεγγαροντυμένης. Στη συνέχεια, έχουμε μία **παρέκβαση**, όταν ο Κρητικός λέει ότι πλάσματα σαν τη Φεγγαροντυμένη μπορούν να διαβάσουν την ψυχή των ανθρώπων. Μετά επανερχόμαστε στην κύρια αφήγηση για να ακολουθήσει μία **αναδρομική αφήγηση**, στην οποία αναφέρονται τα δεινά της οικογένειας του Κρητικού. Στο τέλος με την επίκληση στη θεά για βοήθεια ξαναβρισκόμαστε στο παρόν της αφήγησης.

Ερμηνευτική ανάλυση

- **στ.1-8:** Η Φεγγαροντυμένη και η επίδρασή της στο φως
- **στ-1-2:** Το απόσπασμα ξεκινά με τη δράση της Φεγγαροντυμένης που κάνει τα προσωποποιημένα εδώ αστέρια να χαίρονται από την επαφή τους μαζί της. Για το Σολωμό, το πιο άμεσο σημείο επαφής του φωτός με το σώμα είναι τα μάτια, ως το μέσο το οποίο αντιλαμβάνεται τη φωτεινή πηγή. Αξιοσημείωτη εδώ είναι η σύνθεση ανά τρία: τα αστέρια αναγαλλιάσαν, αχτινοβόλησαν, δεν εσκεπάσαν τη Φεγγαροντυμένη. Επίσης, συνηθισμένη είναι η τακτική του Σολωμού να δίνει δύο πηγές φωτός, μία που φωτίζει και μία που φωτίζεται.
- **στ.3:** εδώ φαίνεται η απτή, αλλά και η υπερβατή υπόσταση της αναδυομένης, η οποία δε βυθίζεται καθώς περπατά πάνω στην επιφάνεια της θάλασσα.
- **στ.4:** Η Φεγγαροντυμένη περιγράφεται με όρους που σχετίζονται άμεσα με τη φύση (ψηλή και ευθυτενής σαν κυπαρίσσι) καθώς σκοπός του ποιητή είναι να την παρουσιάσει ως μία προέκταση της φύσης.
- **στ.5-6:** Η Φεγγαροντυμένη ανοίγει την αγκαλιά της σε μία κίνηση ερωτική προς τη φύση, αλλά εκτός από το ερωτικό στοιχείο έχει και ταπεινοσύνη. Έτσι, συνδυάζει το αρχαιοελληνικό ιδανικό του καλού καγαθού με τη χριστιανική διάσταση της αγαθότητας. Άρα, έχει αισθητική μορφή (ομορφιά) και ηθική μορφή (ταπεινοσύνη και καλοσύνη)
- **στ.7-8:** Η κλιμάκωση στην ένταση του φωτός (αναγαλλιάσαν, αχτινοβόλησαν, πλημμύρισαν) έχει ως στόχο να υπογραμμίσει το μέγεθος της επίδρασης που έχει η Φεγγαροντυμένη στη φύση. Κάνει δυνατό το αδιανότο, δηλαδή το πλημμύρισμα του φωτός μέσα στη νύχτα(**αδιανότο καθ'υπερβολή**) Το τοπίο γίνεται μεταφυσικό. Η αναφορά στη χτίσι που έγινε ναός φανερώνει τη θρησκευτικότητα του Σολωμού.
- **στ.9-28:** Η Φεγγαροντυμένη και η επίδρασή της στον Κρητικό
- **στ.9-11:** χρησιμοποιείται μία παρομοίωση για να τονίσει την **έλξη** που δημιουργείται ανάμεσα στον Κρητικό και τη Φεγγαροντυμένη («καταπάς στέκει το Βοριά η πετροκαλαμίθρα») Η κλίση του κεφαλιού της προς τον Κρητικό παρομοιάζεται με την ελκτική δύναμη της μαγνητικής βελόνας της πυξίδας (πετροκαλαμίθρα) που δείχνει προς το Βορρά (φαινόμενο του μαγνητισμού) Μια άλλη ερμηνεία για τη λέξη πετροκαλαμίθρα είναι αλεξικέραυνο. Η Φεγγαροντυμένη είναι το αλεξικέραυνο που θα εξουδετερώσει τη δύναμη του κεραυνού που πέφτει πολύ κοντά στην αγαπημένη του.
- Ο Κρητικός απορεί που η Φεγγαροντυμένη στρέφεται προς τον ίδιο και όχι προς την αρραβωνιαστικά του που είναι σε δυσχερέστατη θέση. Αυτή η απορία γίνεται πιο έντονη με το σχήμα άρσης – και θέσης «όχι στην κόρη, αλλά σε με την κεφαλή της κλίνει» και με το δραματικό Ενεστώτα «κλίνει».
- **στ.12:** Η έλξη τους είναι εμφανής και έντονη με την ανταλλαγή των βλεμμάτων τους. Το γεγονός αυτό τονίζεται και με την επανάληψη του ρήματος **κοιτάζω**.
- Ο Κρητικός χαρακτηρίζει τον εαυτό του **βαριόμοιρο** είτε λόγω του παρελθόντος του, στο οποίο αναφέρθηκε πιο πριν είτε λόγω των βασάνων του, στα οποία θα αναφερθεί λίγο αργότερα. Ίσως, είναι ένας πρόδρομος χαρακτηρισμός της ζωής του μετά το ναυάγιο, καθώς θα μείνει χωρίς τη γυναίκα που αγαπά, θα φύγει πρόσφυγας και θα ζήσει για πάντα μακριά από την πατρίδα του. Τέλος, μπορεί να αναφέρεται στο γεγονός ότι μετά την οπτική επαφή του με τη Φεγγαροντυμένη τίποτα δε θα είναι όπως πριν. Πρόκειται για μία συνάντηση ψυχών, μία συνάντηση σε υπερβατικό επίπεδο.
- **στ.13:** Ο Κρητικός ένιωθε ότι την είχε δει ή την είχε γνωρίσει στο παρελθόν ή τη θυμόταν από κάπου. Γι' αυτό αρχίζει να κάνει κάποιες υποθέσεις.
- **στ.14-16:** Κάνει τρεις υποθέσεις ακολουθώντας τη συνήθη τακτική της σύνθεσης ανά τρία που επιτείνεται και με τη χρήση της λέξης **καν(ε)** στην αρχή κάθε μνήμης που ανακαλεί.

  - η πρώτη σκέψη είναι ότι μπορεί να είχε ξαναδεί την κόρη ζωγραφισμένη σε κάποια αγιογραφία εκκλησίας.
  - η δεύτερη σκέψη είναι ότι μπορεί να ήταν κάποιο δημιούργημα της φαντασίας του με ερωτική διάθεση.
  - η τρίτη σκέψη είναι ότι μπορεί να επρόκειτο για κάποιο όνειρο που είδε όταν ήταν μικρός ή ακόμη για τη μορφή της μητέρας του, όπως είχε εντυπωθεί στο υποσυνείδητό του. Εδώ είναι

φανερή η επίδραση του Πλάτωνα και της θεωρίας των Ιδεών στο Σολωμό, σύμφωνα με την οποία οι ψυχές περνούν ένα προσωματικό στάδιο στο οποίο γνωρίζουν τις ιδέες, τις οποίες ξεχνούν όταν μπουν στο ανθρώπινο σώμα, αλλά διάφορα έντονα ερεθίσματα μπορούν να τις ανακαλέσουν.

- **στ.17-18:** Η οπτασία αποτελεί μια παλιά ανάμνηση, που τώρα εμφανίζεται δυναμικά μπροστά του.
  - **στ.19-20:** Η ορμή της ανάμνησης είναι τόσο έντονη που ο Κρητικός την παρομοιάζει με το νερό που αναβλύζει από τα βάθη του βουνού. Έτσι, θέλει να δείξει την ένταση των συναισθημάτων του και τοποθετεί την ανάμνηση σε πολύ μεγάλο βάθος (οχ τα βάθη του βουνού) Η παρομοίωση του νερού που αναβλύζει δε ξέρουμε αν αναφέρεται στην ανάμνηση που ξεπηδάει από μέσα του ή στα δάκρυα που τρέχουν από τα μάτια του.
  - **στ.21:** με τη χρήση μιας μεταφορικής εικόνας «βρύση έγινε το μάτι μου» θέλει να εκφράσει τον τρόπο με τον οποίο εξωτερικεύτηκαν τα έντονα συναισθήματά που του προκάλεσε η Φεγγαροντυμένη. Το κλάμα του βγήκε αυθόρμητα ως αντίδραση.
  - **στ.22-24:** Ο Κρητικός έχει την αίσθηση ότι η Φεγγαροντυμένη ήταν μέσα του και δε μπορούσε να μιλήσει, γιατί είχε την αίσθηση ότι εκείνη μπορούσε να διαβάσει ακόμη και τις πιο μύχιες σκέψεις του. Έτσι, το εσωτερικό του Κρητικού γίνεται ορατό και η ομιλία εσωτερικεύεται και δυσκολεύεται να γίνει εξωτερική.
  - **στ.25-28:** Ο Κρητικός σε μια μικρή παρέκβαση εκφράζει την πίστη ότι υπάρχουν θεϊκά πλάσματα, όπως η Φεγγαροντυμένη, που έχουν την ικανότητα να επικοινωνούν με την ψυχή του ανθρώπου, να καταλαβαίνουν τα πάθη και να νιώθουν τις αγωνίες του, να διαβάζουν τις ανομολόγητες επιθυμίες και τα βαθύτερα μυστικά του.
  - **στ.29-36:** Οι συμφορές του Κρητικού
  - **στ.29-30:** Ο Κρητικός παρουσιάζει τις μνήμες του σε α' πρόσωπο σαν να τις αφηγείται ο ίδιος, ενώ στην πραγματικότητα η Φεγγαροντυμένη είναι εκείνη που διαβάζει τις σκέψεις του. Το «ξεχείλισμα» του στ.30 τονίζεται με τη χρήση των αποσιωπητικών, που για λίγο σταματούν το λόγο σαν να θέλει ο ήρωας να πάρει μια ανάσα πριν συνεχίσει.
  - **στ.31-36:** Η φεγγαροντυμένη γίνεται αφορμή για την αυτοβιογραφία του Κρητικού. Όσα εξομολογείται ο ήρωας στους στίχους αυτούς είναι μια αναδρομή στο παρελθόν. Η εξομολόγηση των παθών της ζωής του αποτελούν ένα είδος ψυχικής δοκιμασίας για τον ήρωα (**μοτίβο της δοκιμασίας**). Όλα τα βάσανα που αφηγείται συμβαίνουν «Στην Κρήτη...». Ο στ.35 μένει ημιτελής για να δώσει εντονότερα το μέγεθος της συναισθηματικής έντασης του Κρητικού. Η μόνη του επιλογή ήταν η προσφυγιά.
  - **στ.37-38:** Επίκληση για βοήθεια στη θεά-Φεγγαροντυμένη
- Ο Κρητικός ζητά τη συνδρομή της Θεάς- Φεγγαροντυμένης στον αγώνα του να σώσει την αρραβωνιαστικά του, το «τρυφερό κλωνάρι» (επίδραση από Ερωτόκριτο) που είναι ό,τι του έχει απομείνει, ο μόνος λόγος για να ζει, καθώς παρουσιάζεται στο όρια της απόγνωσης («σε γκρεμό κρέμουμαι βαθύ»: επίδραση από Ερωτόκριτο)

Το μοτίβο της δοκιμασίας

Το μοτίβο της δοκιμασίας αποτελεί το διαρθρωτικό άξονα της δράσης στον «Κρητικό». Από την αρχή του ποιήματος ο αναγνώστης συναντά αυτό το μοτίβο. Από τους πρώτους στίχους συναντά τη δοκιμασία του κρητικού την ώρα που παλεύει με τα κύματα της θάλασσας. Αυτό που οριοθετεί την αρχή της δοκιμασίας είναι το ναυάγιο και ο κίνδυνος θανάτου του ήρωα και της αγαπημένης του. Ξαφνικά εμφανίζεται η Φεγγαροντυμένη, η επέμβαση της οποίας δε βοηθά στη θετική έκβαση της δοκιμασίας, αφού όπως πληροφορούμαστε στο τέλος ο Κρητικός συνειδητοποιεί ότι η αρραβωνιαστικά του είναι πεθαμένη.

Επίσης, όταν γίνεται αναφορά στα κατορθώματα του Κρητικού εναντίον των Τούρκων κυριαρχεί και πάλι το μοτίβο της δοκιμασίας.

Η λειτουργία των ματιών: Τα μάτια του ποιητή γίνονται το μέσο της εξωτερίκευσης του εσωτερικού του κόσμου, ενώ τα μάτια της Φεγγαροντυμένης γίνονται το μέσο που οδηγεί στα μύχια του Κρητικού, δηλαδή μέσο εσωτερικής αναζήτησης και ενόρασης.

Αφηγηματικοί τρόποι: μίμηση(άμεση αφήγηση) που επιτυγχάνεται με την αφήγηση, την περιγραφή, το διάλογο, τον εσωτερικό μονόλογο και τα σχόλια.

Εκφραστικά μέσα

- Μεταφορές: δεν την εσκεπάσαν – κυπαρισσένιο τ’ ανάστημα σηκώνει – από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει – η χτίσις έγινε ναός – μνήμη γλυκιά – βρύση έγινε το μάτι μου – μου διάβαζε καλύτερα το νου μου – φύτρωσαν οι πόνοι – εξεχειλίσανε τα βάθη της καρδιάς μου – το τρυφερό κλωνάρι – σε γκρεμό κρέμουμαι βαθύ
- Προσωποποιήσεις: κι εκείνα αναγαλλιάσαν – Γιατί άκουγα τα μάτια της μέσα στα σωθικά μου – που ετρέμαν – αυτοί [τα μάτια] είναι θεοί – βλέπουνε μες στην άβυσσο και στην καρδιά τ’ ανθρώπου.
- Παρομοιώσεις: καταπώς στέκει στο Βοριά η πετροκαλαμίθρα – σαν το νερό
- Αντιθέσεις: και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν – και ο ήλιος το στολίζει ....βρύση έγινε το μάτι μου κι ομπρός του δεν εθώρα (ο ήλιος διευκολύνει την όραση, ενώ τα δάκρυα την περιορίζουν)
- Πολυσύνδετο: **κι εκείνα αναγαλλιάσαν – και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν – κι από το πέλαο - κι ανεί τα αγκάλες – κι έδειξε πάσαν ομορφιάν και πάσαν καλοσύνη**
- Υπερβολή: πάσαν ομορφιάν και πάσαν καλοσύνη – η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει (**αδιανόητο καθ’ υπερβολή** → το υπερβολικό αναφέρεται σε κάτι που είναι εντελώς αδιανόητο με βάση τα δεδομένα του ανθρώπου)
- Άρση και θέση (πρώτα δίνεται αυτό που δε συμβαίνει και μετά αυτό που συμβαίνει): Οχι στην κόρη, αλλά σ’ εμέ την κεφαλή της κλίνει
- Επανάληψη: την κοίταζα – με κοίταζε – καν –κάνε – καν
- Συνεκδοχή: που το θωρεί το μάτι – με θίλψη του χειλιού μου
- Σχήμα συναισθησίας: άκουγα τα μάτια της μέσα στα σωθικά μου
- Έλξη: Όμως αυτοί[τα μάτια] είναι θεοί (έλξη γένους)
- Χιαστό: τον γέροντα τον κύρη μου εκάψανε το βράδι,
Και την ανγή μου ρίζανε τη μάνα στο πηγάδι
- Αποσιώπηση: Στην Κρήτη.....
- Επίκληση: Βοήθα, Θεά
- Περίφραση: το τρυφερό κλωνάρι
- Κλιμάκωση: τ’αστέρια αναγαλλιάσαν – την αχτινοβόλήσαν – από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει – η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει
- Εικόνες
  - εκοίταξε...λαμπυρίζει (οπτική και κινητική εικόνα)
  - τότε από φως μεσημερνό...που ολούθε λαμπυρίζει (οπτική εικόνα)
  - Τέλος σ’εμέ που βρισκόμουν...κι εκείνη (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Καν σε ναό ζωγραφιστή με θαυμασμό περίσσο(οπτική εικόνα)
  - Κάνε την είχε ερωτικά ποιήσει ο λογισμός μου (οπτική εικόνα)
  - Καν τα ’όνειρο,όταν μ’έθρεφε το γάλα της μητρός μου (οπτική εικόνα)
  - Σαν το νερό που το... ο ήλιος το στολίζει (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Τ’ αδέλφια μου τα δυνατά οι Τούρκοι μου τ’ αδράξαν (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Την αδελφή μου ατίμησαν κι αμέσως την εσφάξαν(οπτική και κινητική εικόνα)
  - τον γέροντα τον κύρη μου εκάψανε το βράδι(οπτική και κινητική εικόνα)
  - και την ανγή μου ρίζανε τη μάνα στο πηγάδι(οπτική και κινητική εικόνα)
  - μακριά ‘πό κείθ’ εγιόμισα τες φούχτες μου κι εβγήκα (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Το τρυφερό κλωνάρι... βαστώ μονάχο (οπτική εικόνα)

Επιδράσεις:

- α) επίδραση του **Κρητικού Θεάτρου** και συγκεκριμένα του «Ερωτόκριτου» στο σημείο που αναφέρεται στην αγκαλιά που άνοιξε η Φεγγαροντυμένη με ταπείνωση (*Με σπλάχνος και*

ταπείνωσιν αγκαλιαστόν τον πιάνει) ,στην περίφραση «τρυφερό κλωνάρι» και στη μεταφορική εικόνα του νεαρού που βρίσκεται κρεμασμένος στο χείλος του γκρεμού.

β) επίδραση από τη «**Θυσία του Αβραάμ**» στην πίστη ότι ο Θεός ή τα θεϊκά πλάσματα έχουν τη δυνατότητα να διαβάζουν τις σκέψεις του ανθρώπου.

γ) η σύνθεση ανά τρία και το αδιανόητο καθ' υπερβολή είναι στοιχεία του **δημοτικού τραγουδιού**

δ) επίδραση από **εκκλησιαστικά κείμενα** στο σημείο που η Φεγγαροντυμένη περπατά πάνω στη θάλασσα χωρίς να βυθίζεται, όπως και ο Χριστός στη λίμνη Τιβεριάδα.

ε) επίδραση από **Παλαιά και Καινή Διαθήκη** στον τρόπο παρουσίασης της Φεγγαροντυμένης που είναι ντυμένη με το φως, όπως και ο Χριστός.

στ) επίδραση από **αρχαιοελληνικά κείμενα** έχουμε με την αναφορά στην μαγνητική έλξη δύο ανθρώπων, η οποία παραπέμπει στην ελκτική δύναμη της βελόνας μιας πυξίδας. Επίσης, υπάρχει επίδραση από τη θεωρία των Ιδεών του **Πλάτωνα**.

ζ) στη δημιουργία του μοτίβου της Φεγγαροντυμένης έχουμε επίδραση του **ιταλικού κλασικισμού** με τις νύμφες του κι του **ευρωπαϊκού ρομαντισμού** στην πίστη ότι το Πνεύμα και η Ιδέα ενυπάρχουν στη φύση.

η)η αναφορά στη συνήθεια των προσφύγων να γεμίζουν τις χούφτες τους με χώμα της πατρίδας και να φεύγουν γίνεται και στους «**Ελεύθερους Πολιορκημένους**» κι το «**Λάμπρο**» του Διονύσιου Σολωμού.

θ)έχουμε επίδραση από την **Επτανησιακή Σχολή**, καθώς στο απόσπασμα υπάρχουν θέματα που αποτελούν χαρακτηριστικά της, η φύση, η θρησκεία, η πατρίδα και η γυναίκα.

5 [22.]

Υπόθεση: Η Φεγγαροντυμένη εξαφανίζεται. Ένας ανεκλάλητος ήχος ακούγεται .Ο Κρητικός δε μπορεί να προσδιορίσει τι ήχος είναι. Όταν σταματά ο ήχος ο Κρητικός φτάνει στο ακρογιάλι και διαπιστώνει ότι η αγαπημένη του είναι νεκρή.

Πρόσωπα: Ο **Κρητικός**, η **Φεγγαροντυμένη**, η **αρραβωνιαστικιά**, ο προσωποποιημένος **ανεκλάλητος ήχος**. Δευτερεύοντα πρόσωπα είναι οι εχθροί που αντιμετώπισε ο Κρητικός στο παρελθόν.

Χώρος και χρόνος: Έχουμε πολλές αναχρονίες ,μεταφερόμαστε τόσο στο παρελθόν όσο και στο μέλλον. Αρχικά ο χώρος είναι η θάλασσα και μόλις φεύγει η Φεγγαροντυμένη με μία πρόδρομη αφήγηση βρισκόμαστε στο σκηνικό στο οποίο θα ενταχθεί η ζωή του Κρητικού μετά το ναυάγιο. Στη συνέχεια, επανερχόμαστε στο χώρο της θάλασσας και έπειτα με μία αναδρομή στο παρελθόν στήνεται το σκηνικό των πολεμικών συγκρούσεων του Κρητικού στην περιοχή της Λαβυρίνθου. Τέλος, για μια ακόμη φορά μεταφερόμαστε στο χώρο της θάλασσας.

Ερμηνευτική ανάλυση

➤ στ.1-4:η τελευταία αντίδραση και η εξαφάνιση της Φεγγαροντυμένης

Η φεγγαροντυμένη «διάβασε» προσεκτικά όλα όσα της είπε ο Κρητικός και του χαμογέλασε με γλυκό τρόπο συμμετέχοντας στο δράμα του. Ο Κρητικός παίρνει κουράγιο. Η Φεγγαροντυμένη του δείχνει τη συμπόνια, την κατανόηση και τη συμπαράστασή της με τα δακρυσμένα της μάτια, που είναι το μέσο εξωτερίκευσης των συναισθημάτων και έτσι αφήνει στο χέρι του ένα δάκρυ. Ίσως, όμως το δάκρυ της να οφείλεται στην επίγνωσή της ότι τα βάσανά του δεν έχουν τελειώσει, καθώς ακολουθεί η απώλεια της αγαπημένης του.

➤ στ.2«κι εμοιάζαν της καλής μου»: εδώ ταυτίζει τις δύο μορφές, της Φεγγαροντυμένης και της αρραβωνιαστικιάς του. Ο χαρακτηρισμός «καλή» φανερώνει τη σχέση αγάπης και ερωτικού δεσμού των δύο νέων.

➤ στ.3«Εχάθη, αλιά μου!»: Η Φεγγαροντυμένη εξαφανίζεται και ο Κρητικός μένει μόνος μέσα στην απόγνωση. Χάθηκε και η τελευταία του ελπίδα. Αν λάβουμε υπόψη την ταύτιση της αρραβωνιαστικιάς με την Φεγγαροντυμένη, η εξαφάνιση της τελευταίας μπορεί να αποτελεί μία προσήμανση του θανάτου της αρραβωνιαστικιάς.

➤ στ.5-14:Ο ξεπεσμός του Κρητικού και οι εφιάλτες του

- **στ.5:** Διακόπτεται η αφήγηση. **Μέσω του χεριού** το οποίο είχε σηκωμένο, όταν η Φεγγαροντυμένη εξαφανίστηκε γίνεται μετάβαση στο αφηγηματικό παρόν, στο χρόνο της αφήγησης.
- **στ.6:** έχουμε αναδρομή στο παρελθόν, στην περίοδο της κρητικής επανάστασης
- **στ.7-8:** έχουμε προβολή στο μέλλον του Κρητικού, ο οποίος βλέπει τον εαυτό του ως ζητιάνο και η νέα αυτή στάση ζωής, το νέο ήθος του είναι αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής και οφείλεται στην ψυχική μεταμόρφωση του ήρωα (**μοτίβο της δοκιμασίας**). Δε θέλει πλέον να ανταγωνίζεται τους άλλους, όπως έκανε κατά τους αγώνες της ελευθερίας, αλλά θέλει να ολοκληρωθεί μέσα από την αγάπη των συνανθρώπων του (αλλαγή ήθους).
- **στ.9:** υπάρχει το στοιχείο του κορεσμού από τη δυστυχία
- **στ.10-12:** με το **εύρημα του ονείρου** (ο εφιάλτης που θα βλέπει θα είναι ο πνιγμός της κόρης) ο ναυαγός γυρνά πάλι στο χρόνο της ιστορίας, τη στιγμή του ναυαγίου. Η αναβίωση των συμβάντων στη θάλασσα και η ένταση με την οποία δίνονται ενδυναμώνεται και με τη χρήση του πολυσύνδετου: **κι όταν χορτάτα...κι ονείρατα...και μέσα στ'άγριο πέλαγο...κι η θάλασσα.** Στο σημείο αυτό φαίνεται η κλιμακούμενη ένταση του εφιάλτη με αποτέλεσμα τη βίαιη αφύπνισή του.
- **στ.13 «ξυπνώ φρενίτης»:** η επιστροφή στο παρόν της αφήγησης γίνεται με το ρήμα **ξυπνώ**. Έχει την αίσθηση ότι σιγά σιγά χάνει τα λογικά του (φρενίτης). Το ασύνδετο «ξυπνώ, κάθομαι, κινδυνεύει» παρουσιάζει την εύθραυστη ψυχολογία του.
- **στ.14:** ο Κρητικός γαλληνεύει από την ένταση του ονείρου βάζοντας στο μέτωπό του το χέρι πάνω στο οποίο είχε πέσει το δάκρυ της φεγγαροντυμένης. Έτσι, οι στίχοι 5-14 αρχίζουν κι τελειώνουν με την αναφορά στο χέρι. Η επίδραση της Φεγγαροντυμένης πάνω στον Κρητικό, ενώ στην αρχή ήταν αρνητική, γιατί τον είχε μαγεύσει, εδώ είναι θετική, γιατί τον δίνει ψυχική δύναμη.
- **στ.15-22:Το δυνάμωμα του ήρωα**
- **στ.15:** μετά την περιγραφή της ζωής του μετά το ναυάγιο (παρενθετικοί στ.5-14), ο Κρητικός κάνει μια αναδρομή στο παρελθόν, δίνοντας τους ηρωικούς αγώνες που έκανε απέναντι στο βάρβαρο δυνάστη. Ο στ.15 έρχεται ως συνέχεια του στ.4.
- **στ.16-20:** ο αριθμός **τρία** χρησιμοποιείται όταν γίνεται αναφορά στα τρία σημεία σύγκρισης που δίνει ο Κρητικός για να παρουσιάσει το μέγεθος της δύναμής του.
- **στ.19 «μπομπο-Ισούφ»:** το πρώτο συνθετικό χρησιμοποιείται από το Σολωμό με διάθεση εμπαικτική. Οι πληροφορίες για τον Ισούφ είναι ανεπαρκείς.
- **στ.21-22:** μετά την αναδρομή στο παρελθόν **ξαναγυρίζει** στον επεισοδιακό χρόνο, όπου είχε σταματήσει με το στ.15
- **στ.23-56:ο γλυκύτατος ήχος**
- **στ.23-24:** ξαφνικά ακούγεται ένας ήχος που **αποπροσανατολίζει** τον Κρητικό από τον αρχικό του στόχο, δηλαδή να αγωνιστεί για τη σωτηρία της κόρης. Νιώθει ότι το κολύμπι του γίνεται πιο αργό και οι αισθήσεις του ναρκώνονται. Χαρακτηρίζει τον ήχο «**γλυκύτατο**» θέλοντας να δείξει την επίδραση που ασκεί πάνω του. Στην προσπάθειά του να προσδιορίσει τον ήχο κάνει τρεις αρνητικές παρομοιώσεις για το **τι δεν** είναι ο ήχος αυτός(**τεχνική της εις άτοπον απαγωγής ή της εξ αντιθέτου αναφοράς**). Και στις τρεις παρομοιώσεις μας δίνει τον τόπο και τον χρόνο.
- **στ.25-28:** δεν είναι ποιμενικό τραγούδι
- **στ.29-34:** δεν είναι κελάρηδημα κρητικού αηδονιού που κάνει τη θάλασσα και την πεδιάδα να αντιβουνίζουν
- **στ. 35-42:** δεν είναι ήχος σουραυλιού που έπαιζε παλιότερα ο ίδιος ο Κρητικός(στοιχεία ποιμενικής ζωής). Οι στίχοι αυτοί αποτελούν αναδρομή στο παρελθόν. Η προσωποποίηση της ανγής ανάγεται στην ομηρική ροδοδάκτυλη **Ηώ**.
- **στ.42:** πρόκειται για ένα στίχο που ο Σολωμός επεξεργάστηκε στους «Έλευθερους Πολιορκημένους» αργότερα. Στο στίχο αυτό υπάρχουν δύο επίθετα με ένα επίθετο το καθένα-μαύρη πέτρα, **ξερό χορτάρι**- (το **μοτίβο** αυτό επανέρχεται συνέχεια στα κείμενα του Σολωμού)
- **στ.43-44:** ο Σολωμός ανακεφαλαιώνει τα τρία στοιχεία με την αντίστροφη σειρά από αυτή που πρωτοαναφέρθηκαν (αντίστροφη κλιμάκωση)
- **στ.44:** Για την υπόσταση του ήχουν έχουν δοθεί διάφορες ερμηνείες:
α)ο αγγελικός ψαλμός που συνόδευσε την ψυχή της αρραβωνιαστικιάς στα ουράνια

β)η μυστική φωνή του Σύμπαντος, η μυστική αρμονία που αναδίνεται από την ανταπόκριση των στοιχείων του Παντός. Η αρμονία αυτή είναι η Αγάπη, της οποίας το μυστικό τραγούδι μπορεί να ακούσει μόνο ο ποιητής.

γ)η ενίσχυση που έδωσε η Φεγγαροντυμένη στον Κρητικό για να συνεχίσει τη ζωή του

δ)η φωνή της Πατρίδας που αιμορραγεί

- **στ.45:** Ο Κρητικός δε μπορούσε να περιγράψει με λόγια τον ήχο. Αυτή η αδυναμία προσέγγισης φαίνεται και από το γεγονός ότι ο στίχος παραμένει ημιτελής.
- **στ.46:** Η έλλειψη αντίλαλου δηλώνει ότι δεν πρόκειται για έναν από τους συνήθεις ήχους που ακούγονται στη φύση, αλλά για έναν υπερφυσικό ήχο.
- **στ.47-48:** Εδώ γίνεται αναφορά στον ήχο στον πληθυντικό αριθμό είτε γιατί πολλαπλασιάστηκε είτε για να δείξει την πολλαπλή επίδραση που αυτός ασκούσε τόσο πάνω στον Κρητικό όσο και σ' ολόκληρη τη φύση σαν να επρόκειτο για τις ευωδίες του Μαΐου. Εδώ έχουμε το σχήμα συναισθησίας (ακουστική και οσφρητική εικόνα) προκειμένου να τονιστεί πόσο έντονος ήταν ο ήχος.
- **στ.49:** Η περιγραφή του ήχου κλείνει με δύο χαρακτηρισμούς: γλυκύτατος και ανεκδιήγητος. Πρόκειται για έναν ανεκλάλητο, άρρητο ήχο, που είναι αδύνατο να περιγραφεί ή να παρουσιαστεί. Το επίθετο ανεκδιήγητος απαντάται στους Πατέρες της Εκκλησίας και στην Υμνογραφία.
- **στ.50:** Ακόμη και τα στοιχεία του Έρωτα και του Θανάτου με δυσκολία μπορούν να συγκριθούν με την επιβλητική παρουσία του ήχου. Γίνεται αναφορά σε δύο δυνάμεις, τον Έρωτα και το Θάνατο, που εξουσιάζουν τη ζωή του ανθρώπου. Ο έρωτας εκφράζει το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και της ορμής που συντηρεί τη ζωή, ενώ ο θάνατος αποτελεί το αναπότρεπτο τέλος της. Και οι δύο δυνάμεις έχουν κάτι κοινό: την επιβλητική τους παρουσία στη ζωή του ανθρώπου. Πρόκειται για το «Θέμα του Αδάμ»: ο γήινος κύκλος που ανοίγεται με την εμφάνιση του πρώτου ερωτικού ζεύγους στο φωτεινό χώρο του παραδείσου κλείνει με τον αφανισμό του ερωτικού ζεύγους του ποιήματος και ο επίγειος παράδεισος ερημώνει και σκοτεινιάζει. Η σύζευξη του Έρωτα με το Χάρο είναι στοιχείο της Ορφικής και Ελευσίνιας λατρείας. Εκεί Διόνυσος-Άδης είναι η διπλή όψη του ίδιου μυθικού συμβόλου. Ο έρωτας κάνει τον άνθρωπο να ενεργεί χωρίς να ενδιαφέρεται για τον εαυτό του, αλλά για το αντικείμενο του πόθου. Καταργείται δηλαδή η ατομικότητα. Ο θάνατος αποτελεί τη δύναμη που σταματά τη ζωή. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει άμεσα ή έμμεσα το στοιχείο της θυσίας του ανθρώπου, εκούσιας ή ακούσιας. Στην ψυχή του Κρητικού και οι δύο δυνάμεις υπήρξαν καταλυτικές: ο έρωτας του για την κοπέλα τον σαγήνευσε, ενώ ο θάνατος του την πήρε. Χάρη στη συνεργασία των δύο αυτών δυνάμεων όμως μπόρεσε ο Κρητικός να αισθανθεί την ασημαντότητα της επίγειας ζωής και να περιμένει την ένωσή του με την αγαπημένη του στον Παράδεισο.
- **στ.51-54:** Ο ήχος δρα τόσο καταλυτικά στην ψυχή του Κρητικού με αποτέλεσμα τα πάντα γύρω του -ο ουρανός, η θάλασσα, η ακρογιαλιά, η κόρη-(σχήμα συσσώρευσης) να μην έχουν καμία σημασία. Μέθυσε ο νους και η καρδιά του από την ομορφιά Νιώθει ότι θέλει να χωριστεί από το σώμα του και να ακολουθήσει τον ήχο αυτό. Εδώ ενυπάρχει η δυϊστική αντίληψη (σώμα- ψυχή) που διατρέχει ολόκληρη την αρχαιοελληνική και δυτική φιλοσοφία και τη λαϊκή παράδοση ότι το σώμα αποτελεί τη φυλακή της ψυχής και για το λόγο αυτό κύριος στόχος της είναι να απομακρυνθεί από το σώμα, προκειμένου να απελευθερωθεί.
- **στ.55-56:** ξαφνικά ο ήχος σταμάτησε και μόνο τότε επανήλθαν οι αισθήσεις του και συνειδητοποίησε ξανά το στόχο που είχε, να σώσει την καλή του.
- **στ.57-58:το δραματικό τέλος**
Ο Κρητικός βγαίνει στο ακρογιάλι και διαπιστώνει ότι η αρραβωνιαστικά του είναι πεθαμένη. Πρώτη φορά την αποκαλεί αρραβωνιασμένη. Έτσι, ο κύκλος που άνοιξε με την εμφάνιση του πρώτου ερωτικού ζεύγους στο χώρο του Παραδείσου (θέμα του Αδάμ) κλείνει με τον αφανισμό του ερωτικού ζεύγους του ποιήματος. Δραματικότητα δίνει η χρήση δραματικών ενεστώτων και οι συνειρμοί των λέξεων χαρά-Χάρος. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η κόρη αρραβωνιάστηκε το Χάρο. Η διήγηση τελειώνει κάπως απότομα χωρίς να γίνει λόγος για την οδύνη ή το θρήνο του Κρητικού (**αφηγηματικό κενό**). Η σιωπή φαίνεται σαν να δείχνει την αδυναμία του να περιγράψει ό, τι νιώθει.

Επίσης, χρησιμοποιείται η **αφηγηματική τεχνική της απόκρυψης**, καθώς κάνει μνεία στο θάνατο της κόρης, όμως δεν αναφέρεται καθαρά σ' αυτόν, αλλά αφήνει τον αναγνώστη να αγωνιά μέχρι το τέλος για την τύχη της.

Αφηγηματικοί τρόποι: μίμηση (άμεση αφήγηση) που επιτυγχάνεται με την αφήγηση, την περιγραφή, το διάλογο, τον εσωτερικό μονόλογο και τα σχόλια.

Εκφραστικά μέσα

- Μεταφορές: *εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο της ψυχής μου – χορτάτα δυστυχιά τα μάτια – ονείρατα σκληρά – πέλαγο τα' αστροπελέκι σκάει – τα κύματα έσχιζα – τα' άγρια και μυρωδάτα (κύματα)- μάχη στενή – σύρριζα στη Λαβύρινθο – αλαίμαργα πατούσα – αλλά το πλέξιμ' άργουνε και μου τ' αποκοιμούσε Ήχος – που σέρνει τη λαλιά του – αντιβουνίζει από πολύ γλυκάδα – έλιωσαν τ' αστέρια – φιαμπόλι το γλυκό – θεϊκά κι όλη αίματα Πατρίδα – η μαύρη πέτρα – γιομίζαν τον αέρα – γλυκύτατοι (ήχοι)*
- Παρομοιώσεις: *κι εμοιάζαν της καλής μου- Σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιομίζαν τον αέρα- Μόλις ειν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος*
- Προσωποποιήσεις: *χορτάτα δυστυχιά τα μάτια- η θάλασσα να καταπιεί την κόρη αναζητάει- ηχός , οπού με προβοδούσε – Κι ακούει κι αυτή και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια – του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα κι οι κάμποι – θεϊκά κι όλη αίματα Πατρίδα – Δεν ήθελε τον ξαναπεί ο αντίλαλος κοντά του – Μ' άδραχνεν όλη την ψυχή (ο ήχος)*
- Αναφώνηση: *αλιά μου! – ω θεϊκά κι όλη αίματα Πατρίδα*
- Επανάληψη: *Κι εδάκρυσαν τα μάτια της / του δακρύου της ραντίδα – δεν είχα μήτε στα πρώτα νιάτα / Μήτε όταν εκροτούσαμε, πετώντας τα θηκάρια / Μήτε όταν τον μπομπο-Ισούφ και τς άλλους δύο βαρούσα – Η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα – Μ' άδραχνεν / Με άδραχνε*
- Άρση και θέση: *δεν έχω πλια το χέρι, / Π' αγγάντενεν Αγαρηνό κι εγύρευε μαχαίρι / Χαρά δεν του ' ναι ο πόλεμος , τ' απλώνω του διαβάτη / ψωμοζητώντας*
- Συνεκδοχή: *το χέρι (=ο Κρητικός), - μάτι (=τα μάτια και ευρύτερα ο ίδιος ο άνθρωπος) – φωνή (=τραγούδι) – του δέντρου (=το ένα αντί των πολλών) – του λουλουδιού (=ο ένα αντί των πολλών) – φιαμπόλι το γλυκό (=ο ήχος του φαμπολιού) – ετάραξε τα σπλάχνα μου (=την ψυχή μου) – η μαύρη πέτρα (=η άγονη και φτωχική χώρα) – τη σάρκα μου να χωριστώ (=το σώμα μου)*
- Ειρωνία: *χορτάτα δυστυχιά τα μάτια*
- Πολυσύνδετο: *Κι όταν χορτάτα δυστυχιά...κι ονείρατα...και μέσα στ'άγριο πέλαγο...κι η θάλασσα να καταπιεί...και βγαίνει ...και θολώνουν...και τραγουδάσι.....κι έβλεπα....και του γελούσαν...κι ετάραξε...κι εφώναζα....κι άπλωνα....ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη.*
- Τριμερές ασύνδετο: *ζυπνώ φρενίτης... κάθομαι... ο νους μου κινδυνεύει – Λαλούμενο, πουλί, φωνή*
- Αναδίπλωση: *Ηχος, γλυκύτατος ήχος*
- Περίφραση: *τ'άστρο του βραδιού, τ'άστρο τ' ουρανού*
- Χιαστό:- *Του δέντρου και του λουλουδιού*
  - που ανοίγει και λυγάει*
  - Η θάλασσα πολύ μακριά*
  - πολύ μακριά η πεδιάδα*
  - κορασίας φωνή... αηδόνι κρητικό... φιαμπόλι*
  - Λαλούμενο, πουλί, φωνή*
- Υπερβολή: *Κι αντιβουνίζει ολονυχτίς από πολλή γλυκάδα / Η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα*
- Υπερβατό: *Αν είν' δεν ήξερα κοντά*
- Σχήμα συναισθησίας: *Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχονται από πέρα / Σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιομίζαν τον αέρα*
- Σχήμα συσσώρευσης: *Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη*
- Αντιθέσεις: *κι άδειασεν η φύσις κι η ψυχή μου...κι εγιόμισεν ευθύς οχ την καλή μου – την απιθώνω με χαρά, κι ήτανε πεθαμένη*

- Κύκλος: *Εκοίταα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι – και τέλος φτάνω στο γιαλό την αρραβωνιασμένη*
- Εικόνες:
  - εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο... *Εχάθη, αλιά μου!* (οπτική και κινητική εικόνα)
  - αλλ' άκουσα του δάκρυνο της ραντίδα / *Στο χέρι* (οπτική εικόνα)
  - το χέρι... ο πόλεμος (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Εγώ από κείνη τη στιγμή δεν έχω πλια το χέρι...* *Ψωμοζητώντας, κι έρχεται με δακρυσμένο μάτι* (οπτική και κινητική εικόνα)
  - και μέσα στ' άγριο πέλαγο τ' αστροπελέκι... την κόρη αναζητάει (οπτική, ακουστική, κινητική εικόνα)
  - Ξυπνώ φρενίτης.... κι αμέσως γαληνεύει* (οπτική και κινητική εικόνα)
  - Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό... στα πρώτα νιάτα, Στο πλέξιμο το δυνατό... πλεύρα της κυράς μου* (οπτική, κινητική, οσφρητική εικόνα)
  - Μήτε όταν εκροτούσαμε... π' αλαίμαργα πατούσα* (οπτική, ηχητική, κινητική εικόνα)
  - Αλλά το πλέξιμ' άργουνε... με προβοδούσε* (οπτική, ηχητική, κινητική εικόνα)
  - Δεν είναι κορασιάς φωνή.... που ανοίγει και λυγάει* (οπτική, ηχητική, κινητική, οσφρητική εικόνα)
  - Δεν είν' αηδόνι κρητικό... πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια*(οπτική, ηχητική, κινητική εικόνα)
  - Δεν είν' φιαμπόλι το γλυκό... που να του μοιάζει* (οπτική, ακουστική εικόνα)
  - ω θεϊκιά κι όλη αίματα Πατρίδα!* (οπτική εικόνα)
  - Σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιομίζαν τον αέρα* (οσφρητική εικόνα)
  - Μ' άδραχνεν όλη την ψυχή...* *για να τον ακλουθήσω* (οπτική, ακουστική, κινητική, απτική εικόνα)
  - Έπαψε τέλος κι άδειασεν...* *κι ήτανε πεθαμένη* (οπτική, κινητική εικόνα)

Επιδράσεις:

- α) επιρροή από τον Όμηρο, όταν γίνεται αναφορά στους λίγους γεννείους που πολεμούν έναντι πολλών εχθρών, όπως επίσης και όταν γίνεται αναφορά στη ριδοδάκτυλη Ήώ
- β)Στο απόσπασμα υπάρχει επίδραση από τον «Ερωτόκριτο» στο στίχο (ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος) και την ομοιοκαταληξία (ζευγαρωτή).
- γ)Στα εκκλησιαστικά κείμενα ανάγεται ο χαρακτηρισμός του ήχου ως ανεκδιήγητου, όπως επίσης και η δυϊστική αντίληψη σώμα-ψυχή.
- δ)επιρροή από τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» έχουμε όταν γίνεται αναφορά στην αδυναμία του Κρητικού να κρατήσει πλέον το όπλο, επίσης στην αναφορά στην ώρα του δειλινού σαν θόλωμα των νερών. Ο στίχος «*Καλή' ν' η μαύρη πέτρα της και το ξερό χορτάρι*» και η δυϊστική αντίληψη σώμα-ψυχή υπάρχει και στα δύο κείμενα.
- ε)έχουμε επίδραση από την **Επτανησιακή Σχολή**, καθώς στο απόσπασμα υπάρχουν τα τέσσερα θέματα που αποτελούν χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής, η φύση, η πατρίδα, η θρησκεία και η γυναίκα.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

• **ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ**

- ΚΡΗΤΙΚΟΣ:** Παραμένει ανώνυμος με μοναδικό του χαρακτηριστικό την καταγωγή του, Κρητικός. Χαρακτηρίζεται από:
- την αίσθηση της συντροφικότητας και της συνεργασίας για την επίτευξη ενός υπέρτατου στόχου, όπως είναι η ελευθερία.
  - φιλοπατρία και αγωνιστικότητα
  - αγάπη για την αρραβωνιαστικά
  - αυτοθυσία
  - θρησκευτικότητα
  - έντονες ανησυχίες και τραυματικές εμπειρίες
  - τραγική συνειδητοποίηση ότι η καταστροφή μπορεί να επέλθει ξαφνικά

-εσωτερική αυτοσυνειδησία μετά το θάνατο της κόρης

ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΤΙΚΙΑ: Παρουσιάζεται όμορφη με ευφρόσυνη διάθεση, αγνή και άσπιλη. Οι αναφορές σε αυτήν είναι λίγες άσχετα που αποτελεί τον κινητήριο μοχλό του Κρητικού. Το όνομά της δεν αναφέρεται πουθενά μέσα στο κείμενο.

ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗ: θεϊκή μορφή με όμορφη εξωτερική εμφάνιση. Έχει τη δυνατότητα να διαβάζει τις ψυχές των ανθρώπων και επηρεάζει και την ψυχή του Κρητικού, τον οποίο προσπαθεί να συμπαρασταθεί.

- **ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** η πίστη στη μετά θάνατον ζωή και στη Δευτέρα Παρουσία, αναφορά στη θεϊκή μορφή της Φεγγαροντυμένης, το περπάτημα της Φεγγαροντυμένης στη θάλασσα χωρίς να υποχωρεί η επιφάνεια, το μοτίβο της δοκιμασίας και η ηθική ανάταση του ήρωα.
- **ΡΟΜΑΝΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** ο λυρισμός, η παρουσία του έρωτα και μάλιστα με άσχημη κατάληξη και η εξιδανικευμένη παρουσίαση της φύσης
- **ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** η θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα, η λειτουργία του υποσυνείδητου(απωθημένες μνήμες, όνειρα), η άποψη ότι υπάρχουν όντα που μπορούν να διαβάσουν την ψυχή του ανθρώπου.
- **ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** Το στοιχείο της πετροκαλαμίθρας.
- **ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** το τραγούδι της αρραβωνιαστικιάς και του κοριτσιού που κάθεται δίπλα στη βρύση και τραγουδά τον κρυφό της έρωτα στη φύση.
- **ΠΛΟΚΗ:** η πλοκή του έργου είναι ιδιότυπη καθώς δεν κινείται ευθύγραμμα, από την αρχή του κειμένου μέχρι το τέλος των επεισοδίων, που θέλει να αφηγηθεί, αλλά από τη μέση του έργου, από την κορυφαία στιγμή του ναναγίου, για να κινηθεί -φαινομενικά τουλάχιστον-ευθύγραμμα.
- **ΧΡΟΝΟΣ:** Ο ιστορικός χρόνος του ποιήματος συνάγεται από ενδοκειμενικά στοιχεία, χωρίς να προσδιορίζεται από τον ίδιο τον ποιητή. Πρόκειται για την περίοδο 1823-1824, οπότε και κορυφώνεται ο αγώνας των Κρητών εναντίον των Τούρκων, αλλά στα τέλη του 1823 αρχίζουν από την πλευρά των Τούρκων οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1824 να κατασταλεί η κρητική επανάσταση, να σφαγιαστούν και να διωχθούν χιλιάδες αγωνιστές. Τότε ήταν που έφυγαν πάνω από 10.000 Κρήτες επιβιβαζόμενοι με πλοιάρια, με προορισμό τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα, την Πελοπόννησο και τα Επτάνησα. Πολλοί απ' αυτούς πνίγηκαν στο πέλαγος, γιατί τα πλοιάριά τους χτυπήθηκαν από τους Τούρκους. Ένας απ' αυτούς τους ναναγούς είναι και ο Κρητικός.
- **ΟΙ 4 ΕΠΟΧΕΣ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ**
Τα επεισόδια που αφηγείται ο Κρητικός κινούνται σε τέσσερα επίπεδα σε σχέση με το κύριο επεισόδιο της πάλης με τα κύματα: στο **παρόν** της ιστορίας, στο **παρελθόν**, στο **μέλλον** και σ' έναν **υπερβατικό, άχρονο** χρόνο. Ο Δ. Μαρωνίτης μιλάει όχι για επίπεδα χρόνου αφήγησης, αλλά για τις «εποχές» του έργου, όρος ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από τον ίδιο το Σολωμό.
1) 1^η εποχή: το πλαίσιο χώρου και χρόνου που συνθέτουν τα βασικά ευθύγραμμα επεισόδια => το νανάγιο, η νηνεμία, η ανάδυση της Φεγγαροντυμένης, η διάχυση του γλυκύτατου ήχου, ο αιφνίδιος θάνατος της κόρης την ύστατη ώρα της δοκιμασίας.
2) 2^η εποχή: ο ομόκεντρος κύκλος που περιβάλλει την πρώτη εποχή και το χώρο επομένως που ορίζουν οι διαφυγές από τον πρώτο κύκλο. Η δεύτερη αυτή εποχή μοιράζεται άνισα ανάμεσα στις παλίνδρομες μνήμες(βρεφική ηλικία, εφηβεία, πολεμική δραστηριότητα στην Κρήτη, εκπατρισμός του Κρητικού) και στις πρόδρομες(εκείνες που παρουσιάζουν τον ήρωα ύστερα από το κρίσιμο νανάγιο).
3) 3^η εποχή: ο ομόκεντρος κύκλος που περιέχει τους δύο προηγούμενους. Αυτός με το μοτίβο της Έσχατης κρίσης προσφέρει στο ποίημα ένα χρόνο άχρονο και ένα χώρο εξαγιασμένο.

- 4) 4^η εποχή:** είναι ο χρόνος της ποιητικής πράξης. Ο Κρητικός αναλαμβάνει σε όψιμο χρόνο να αφηγηθεί το τραγικό του ναυάγιο και την ώρα που υφαίνει τη λυρική αφήγηση, ασκεί τη δωρεά που του κληροδότησαν το όραμα της Φεγγαροντυμένης και ο ανήκουστος ήχος.
- ⇒ Οι τέσσερις εποχές στρέφονται όλες γύρω από τον άξονα της δοκιμασίας: πολεμικοί αγώνες, ξεκλήρισμα φαμίλιας, απώλεια συντρόφων, λαβωματιές, εκπατρισμός, ναυάγιο, χαμός της κόρης, έσχατη κρίση και συντέλεια του κόσμου-θάνατος πριν την ανάσταση. Όλα αυτά είναι καθαρά σημάδια της δοκιμής.
- **ΥΦΟΣ:** λυρικό με τάση να γίνει υψηλό σε κάποιες περιπτώσεις, όταν μιλάει για υψηλές αξίες, όπως η πατρίδα, η ελευθερία, η θρησκεία. Διακρίνεται για την ακριβολογία και την πυκνότητά του.
  - **ΣΧΗΜΑΤΑ ΔΟΓΟΥ και ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ**
Τα σχήματα λόγου αναδεικνύουν την ποιητική τέχνη του Σολωμού.
    - ✓ **Μεταφορές:** δίνονται στα άψυχα ιδιότητες και εκφράσεις έμψυχων
    - ✓ **Παρομοιώσεις:** παραστατικότητα, ζωντάνια, ανάδειξη λυρικού στοιχείου. (π.χ. στο [5] στ. 25-42, η παρομοίωση γίνεται μέσο προσδιορισμού της υφής του γλυκύτατου ήχου)
    - ✓ **Αντιθέσεις:**
      1. ενίσχυση της οπτασίας και της δύναμής της («κάθε εμορφιά... ν' αφήσει / δεν έχω πλια το χέρι... μαχαίρι / Τότε από φως ...πλημμυρίζει»)
      2. στοιχείο απροσδόκητου και δραματική ένταση («την απιθώνω με χαρά κι ήτανε πεθαμένη»)
      3. ζωντάνια, παραστατικότητα, αμείωτο ενδιαφέρον αναγνώστη. Ο ποιητής διευκολύνεται στην απόδοση του φιλοσοφικού του στοχασμού (σώμα-ψυχή), του θρησκευτικού συναισθήματος (χριστιανικός ανιμισμός), της φιλοπατρίας (μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια, στ. 18 [22]) και στη σκιαγράφηση της ανθρώπινης ψυχής (στ.15-16, [21])
    - ✓ **Κύκλος:** γίνεται αισθητό το αίσθημα εγκλωβισμού σε μία κατάσταση
    - ✓ **Πολυσύνδετο:** φαίνεται εντονότερα η ηθική δοκιμασία του ήρωα και ενισχύεται ο ρυθμός του στίχου («ο ουρανός και η θάλασσα και η κόρη»)
    - ✓ **Υποφορά-ανθυποφορά:** δίνεται ζωντάνια και παραστατικότητα
    - ✓ **Προσωποποιήσεις:** οι προσωποποιήσεις της φύσης την παρουσιάζουν σαν κάτι ζωντανό
  - **ΛΥΡΙΣΜΟΣ:** ομοιοκατάληκτος 15σύλλαβος στίχος, ρυθμός, μελωδία, μουσικότητα, συγκίνηση, συναίσθημα
  - **ΣΚΗΝΟΘΕΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΠΛΑΣΙΑ:** εικόνες από τον κόσμο της φύσης, χρήση πληθυντικού αριθμού όταν γίνεται αναφορά στα στοιχεία της φύσης προκειμένου να φανερωθεί η απεραντοσύνη της πλάσης και η αδυναμία του ανθρώπου μπροστά σε αυτήν. Άλογη βία της φύσης.
  - **Επιρροές δημοτικής ποίησης:**
    1. 15σύλλαβος στίχος
    2. Σχήμα υποφοράς – ανθυποφοράς
    3. Στ. 12 [19] «στη θύρα της Παράδεισος»
    4. Σχήμα αδιανόητο καθ' υπερβολή στ. 7 [21]
    5. Σύνθεση ανά τρία
    6. Έκφραση και λεξιλόγιο
    7. Φεγγαροντυμένη (νεράιδες δημοτικών τραγουδιών)
  - **ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ:**
    1. Στ. 3 [4] περπάτημα Φεγγαροντυμένης
    2. Έσχατη Κρίση 2 [19]
    3. 3 [20] θεϊκή μορφή Φεγγαροντυμένης
    4. Στ. 8 [4] «Κι η χτίσις έγινε ....» (χριστιανικός ανιμισμός)

5. Μοτίβο δοκιμασίας και ηθική ανάταση που ακολουθεί => ρίζες στη χριστιανική φιλοσοφία

• **ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ**

1. Αστροπελέκι (στοιχείο καταστροφής ≠ καλό) [18]
2. Μεταφυσικό στοιχείο / Έσχατη Κρίση ≠ πραγματικότητα [19]
3. Βία φύσης ≠ ομορφιά φύσης [20]
4. Φως ≠ σκοτάδι [21]
5. Λογισμός ≠ όνειρο [21]
6. Χαρά πολέμου στο παρελθόν ≠ αλτρουισμός / ηθικά ανάταση τώρα [22]
7. Φρένιασμα ψυχής ≠ γαλήνη ψυχής [22]
8. Συναισθηματικός παράδεισος ≠ κόλαση (την απιθώνω με χαρά – πεθαμένη) [22]

• **ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗΣ**

1. Καταλυτική επίδρασή της
2. Θεϊκή υπόσταση
3. Μεταφυσική παρουσία
4. Υπερβατικές λειτουργίες

• **ΡΟΜΑΝΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ**

1. Λυρικό στοιχείο
2. Αποθέωση έρωτα
3. Εξιδανίκευση φύσης (Φεγγαροντυμένη και ήχος → τελειότητα φύσης)

• **ΣΥΖΕΥΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ – ΦΥΣΗΣ**

1. Όταν μπαίνουν οι ψυχές στα σώματα (εν σαρκὶ Ανάσταση)
2. Όταν μεταμορφώνεται η φύση κατά τη Δευτέρᾳ Παρουσία (καπνός...)
3. Όταν οι ψυχές αποκτούν φυσική υπόσταση: μιλούν, περιγράφουν, απαντούν, βλέπουν
4. Φεγγαροντυμένη: θεϊκές και ανθρώπινες ιδιότητες
5. Φύση μεταμορφωμένη σε ναό

• **ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΠΡΟΜΗΝΥΟΥΝ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ**

1. Μένος της φύσης, κύματα, βροντές
2. Γαλήνη, ομορφιά φύσης μόλις εμφανίζεται η Φεγγαροντυμένη ≠ δραματική αντίθεση (και στους Ελεύθερους Πολιορκημένους) απόκοσμος ήχος που συναρπάζει τον Κρητικό και δεν τον αφήνει να προσηλωθεί στην κόρη
3. Οραματισμός Έσχατης Κρίσης με αναφορά στο φυσικό κόσμο (στ.9,15,16)

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Από ποια πραγματικά γεγονότα είναι εμπνευσμένο το ποίημα *O Κρητικός*;
2. Ποια χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής αναγνωρίζετε στον *Κρητικό*;
3. Ποιες επιρροές από τη δημοτική ποίηση διακρίνετε στον *Κρητικό*;
4. Ποιος ήταν ο αντίκτυπος της Επανάστασης του 1821 στο Σολωμό και πώς ενσωματώνεται στο συγκεκριμένο έργο;
5. Πώς εκφράζεται η χριστιανική πίστη του Σολωμού στον *Κρητικό*;

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (νοφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Σε ποιο χώρο και χρόνο τοποθετείται η θαλασσινή περιπέτεια του *Κρητικού*;
2. Να αναφέρετε τα πρόσωπα και το ρόλο τους στο ποίημα.
3. Πώς επαληθεύεται, κατά την άποψή σας, η διαπίστωση ότι το ποίημα *O Κρητικός* είναι μια βαθιά λυρική σύνθεση¹;
4. Πώς γίνεται στον *Κρητικό* η μετάβαση από το φυσικό τοπίο στο μη φυσικό (στ. 1-8 του 4ου μέρους);
5. Να αναζητήσετε τις αντιθέσεις που υπάρχουν στο ποίημα (π.χ. φως - σκοτάδι) και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους.
6. Τι δηλώνει η επανάληψη της έννοιας «ησυχία» στο στίχο: «*Ησύχασε και ἐγινε όλο ησυχία και πάστρα*» (στ. 3 του 3ου μέρους);
7. Στους στίχους 7-14 (2ο μέρος) η φύση συνενώνεται με το πνεύμα. Πώς επιτυγχάνεται αυτό;
8. Πώς λειτουργεί ο όρκος στο ποίημα (στ. 2-4 του 2ου μέρους);
9. Ποια στοιχεία προσδίδουν αφηγηματικό χαρακτήρα στο ποίημα;
10. Να σχολιάσετε τη λειτουργία των παρενθετικών στίχων.
11. Ποιες εικόνες του ποιήματος προετοιμάζουν την εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης;
12. Πώς λειτουργεί, κατά την άποψή σας, η αντίθεση ανάμεσα στην «ομορφιά της φύσης» και το «θάνατο της κόρης» (στ. 45 κ.ε.);
13. Πώς επιβεβαιώνεται στον *Κρητικό* η διαπίστωση ότι στην ποίηση του Σολωμού προβάλλεται η γυναικεία μορφή, η οποία περιβάλλεται από μυστήριο και πνευματικότητα;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Για ποιο λόγο ο αφηγητής λέει: «*Πιστέψετε π' ό,τι θα πω είν' ακριβή αλήθεια*»; Τι θέλει να τονίσει;
2. Ποια επίδραση ασκεί η φύση στον εσωτερικό κόσμο του *Κρητικού*; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας.
3. Ποιες απόψεις του ποιητή, διαφαίνονται από τον 5ο στίχο και εξής του 2ου μέρους; Να σχολιαστούν.
4. Πώς ερμηνεύεται, κατά την άποψή σας, η εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης στο ποίημα;
5. Ο *Κρητικός*, προσδοκώντας να συναντήσει την αρραβωνιαστικιά του στον «Παράδεισο», ξεπερνά τα όρια του Χρόνου. Να σχολιάσετε την παραπάνω άποψη.
6. Ποια συναισθήματα γεννά στον αφηγητή - ήρωα η Φεγγαροντυμένη;

¹ Οι λυρικοί ποιητές, ιδιαίτερα οι Γερμανοί Ρομαντικοί, τους οποίους είχε υπόψη ο Σολωμός, εκφράζουν το υπέρτατο άπλωμα της ψυχής και τη σύζευξή της με το άπειρο του σύμπαντος. Ο λυρικός ποιητής υμνεί τον κόσμο επιστρέφοντας στο παρελθόν και συνδέοντας το συναίσθημα με τη φύση. Στη λυρική σύνθεση ο λόγος και το μέτρο είναι αδιαχώριστα. Το μέτρο μάλιστα αναδεικνύει τη γλώσσα και ο λυρισμός, το αποτέλεσμα της σύζευξης λόγου και μέτρου, είναι ένα παιχνίδι της αιθωρότητας και της μνήμης, σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του Ιταλού ποιητή Ουγγαρέτι (1888-1970).

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Goethe: *O ψαράς*

*Κύμα κυλάει, το κύμα σπάει·
ψαράς σ' τήν αμμουδιά
τ' αγκίστρι σκύβει και κυττάει
με ατάραχη καρδιά.
Μα εκεί που κάθεται και ακούει,
σ' τα δυο το κύμα σκάει
και έξαφνα μέσ' απ' τους αφρούς
Νεράιδα ξεπηδάει*

*Του τραγουδεί και τον μιλεί·
Μου σέρνεις τα παιδιά
με πονηριά και δόλωμα
σ' του Χάρου τη φωτιά;
Μα αν ήξερες πώς χαίρονται
τα ψάρια σ' τα νερά,
θάπεφτες τώρα σ' το βυθό
να νοιώσης τη χαρά.*

*Δεν παίρνει ο ήλιος από εδώ
τη χάρη, τη δροσιά
και το φεγγάρι τ' αργυρό
την τόση του ομορφιά;
Δε σε μαγεύει τ' ουρανού
το χρώμα το φαιδρό;
Δε σε τραβάει μεσ' σ' τη δροσιά
το διάφανο νερό;*

*Κύμα κυλάει, το σώμα σπάει,
τα πόδια του φιλεί·
πόθο του ανάβει και θαρρεί,
η αγάπη του μιλεί.
Του τραγουδεί και όλο του λέει·
και χάνει την καρδιά.
Τραβάει και αυτή, πέφτει και αυτός,
δεν τον ξανάειδαν πειά.*

Στον Ψαρά του Γκαίτε, όπως και στον Κρητικό, το πνεύμα ενώνεται με τη φύση. Να σχολιάσετε πώς αναδεικνύεται αυτή η σύζευξη και στα δύο ποιήματα.

Γ. Μαρκοράς: *O Όρκος*

Πλέει το καράβι αδιάκοπα, κι η Πούλια ωστόσο δείχτει,
Στον ουρανό ορμενίζοντας, πως είναι μεσονύχτι.
Όλα σιγούν. Στη θάλασσα γλυκοκοιμούντ' οι ανέμοι,
Και κάθε αστέρι, που ψηλά φεγγοβολάει και τρέμει,
Φαίνετ' αγγέλου σπλαχνικού προσηλωμένο βλέμμα
Στον κόσμο, που ποτίζεται πάντα με δάκρυα κι αίμα.
Κάποιο, στα βάθη της νυχτός, Πνεύμα καλό και θείο
Μ' ελεημοσύνη θα 'γυρε τα μάτια και στο πλοίο,
Αν ένα κούρασμα γλυκό κι ύπνος αγάλια εχύθη
Σε τόσα εκεί, που λάχτιζαν, απελπισμένα στήθη.
Όλοι κοιμούνται· μοναχά δεν είναι σφαλισμένα
Δυο μάτια ουρανογάλαζα, δυο μάτια ερωτεμένα.
Ο στοχασμός, που γλήγορα θ' αράξει στ' ακρογιάλι,
Όπου φαντάζεται να ιδεί τον ακριβό της πάλι,
Ως έχει χρεία, της Ευδοκιάς ανάσασα δε δίνει,
Μήτε να κλείσει βλέφαρο καθόλου την αφήνει.
Πλην στον αγώνα, που ξυπνή την εβαστούσε ακόμα,
Το τρυφερό της έπεσε παραδαρμένο σώμα,
Κι εκεί που η μαύρη καταγής ακίνητη απομένει,
Στη χλόη θαρρεί τον τόπου της πως είναι πλαγιασμένη.
Αν στο ροδάτο μάγουλο σιγά-σιγά τ' αέρι
Μιαν άκρη από τα ξέπλεκα σγουρά μαλλιά της φέρει
τ' αγαπημένου το φιλί πώς αγριάει παντέχει,
Και νέα σε κάθε φλέβα της γλυκάδα ουράνια τρέχει.

Ποιες αναλογίες - θεματικές και μορφολογικές- ανιχνεύετε ανάμεσα στο απόσπασμα από τον Όρκο του Γ. Μαρκορά και τον *Κρητικό*:

A. Σικελιανός: Μήτηρ Θεού

Άνεμος φύσαγε γλυκός, από μακρά φτασμένος,
με τη γαλήνια ενωδιά των κάμπων φορτωμένος.

Τα μύρα πλέαν ανάερα· αντίκριζε η ψυχή μου,
όθε κι αν γύριζε, γοργή, τη μυστική άθλησή μου.

*Kαι ιδές... Ανθοί ανεπάντεχοι, δαφνόδεντρα και βάγια
στης γης αν ενωδάγανε τα ευλογημένα πλάγια·*

*στα χρυσοπράσινα έλατα αν ο ήλιος, σε μια στάλα,
φλόγα γαλάζια ανάβρυζε, πήδαε πυρρή διχάλα,*

*Kαι μιαν ακοίμητη δροσιά κινούσαν, να με ζώνει,
τ' άγια φαράγγια που κρατούν ολοχρονίς το χιόνι·*

*α, πώς σπαρτάρισε η καρδιά σαν ένιωσε τα μάγια
τα γλυκανάπνοα, σε σφιχτά να την κρατούν αρπάγια!*

*Πώς το ρουμπίνι πύρινο ζώνει ψηλά το στέμμα,
όμοια στο νου μου ολόγυρα μαζώχτη ξάφνουν το αίμα*

*Kαι πάλι πισωδρόμισε γοργό, σα για να πάρει
χλωμάδα μεγαλύτερην απ' το μαργαριτάρι...*

*Ψυχή! Και ξάφνουν, σκίζοντας το φοβερό σκοτάδι
η αχτίδα της το δάκρυ μου το βρήκε ωσάν πετράδι!*

Ποια είναι η θέση της Φύσης στο ποιητικό όραμα του Σολωμού και του Σικελιανού;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ

➤ **ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ**

Ο Βιζυηνός (1849-1896) γεννήθηκε στη Βιζύη, μια κωμόπολη της ανατολικής Θράκης. Ο πατέρας του, ο Μιχαήλος, παντρεύτηκε τη Δεσποινιώ το 1844 και απέκτησε μαζί της πέντε παιδιά. Αρχικά, δούλεψε σε ένα ραφτάδικο στην Πόλη και το 1867 πήγε στην Κύπρο για να γίνει κληρικός. Στις αρχές του 1872 πήγε στο Φανάρι για εκκλησιαστικούς λόγους και αργότερα γράφτηκε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Το 1873 τύπωσε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο «Ποιητικά πρωτόλεια» και κέρδισε το πρώτο βραβείο στο Βουτσιναίο ποιητικό διαγωνισμό με το ποίημα «Κόδρος». Στη συνέχεια έκανε σπουδές στη Φιλοσοφία στη Γερμανία. Αργότερα, πήγε στο Παρίσι (1882) και το Λονδίνο(1883). Εκεί άρχισε να γράφει τα διηγήματά του με πρώτο το «Αμάρτημα της μητρός μου» (αποτελεί το πρώτο καθαυτό νεοελληνικό διήγημα). Προς το τέλος της ζωής του κλείστηκε στο Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο, όπου έμεινε τέσσερα χρόνια και πέθανε από γενική παράλυση.

• **ΓΕΝΙΚΑ**

Ο Βιζυηνός έγραψε ποιήματα, αλλά πολύ πιο αξιόλογα είναι τα πεζογραφήματά του, τα οποία άρχισαν να εκτιμώνται λίγο πριν το θάνατό του.

Η πεζογραφία της εποχής, ιδιαίτερα η διηγηματογραφία, επηρεάζεται από το κίνημα του ρομαντισμού και προβάλλει το ασυνήθιστο, το εντυπωσιακό, το απίθανο γεγονός, όχι το καθημερινό και συνηθισμένο. Σύνθετες θέματα είναι οι δραματικές ερωτικές ιστορίες που δεν έχουν ιδιαίτερη σχέση με την ελληνική πραγματικότητα. Άλλοι πεζογράφοι μεταφέρουν στα έργα τους τα ήθη και τις παραδόσεις της υπαίθρου και στιγμιότυπα της αγροτικής ζωής.(αυτή είναι η «ρηχή ηθογραφία»)

ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΒΙΖΥΗΝΟΥ: ο Βιζυηνός δε στέκεται στην απλή αναπαράσταση ηθών και εθίμων της πατρίδας του, αλλά συνειδητά προχωρά κάτω από τον ηθογραφικό φλοιό και αναπτύσσει βαθύτερη σχέση με τη λαογραφία και τα προβλήματά της. Συγκεκριμένα, στο «Αμάρτημα της μητρός μου» το λαογραφικό υπόβαθρο αξιοποιείται για να καταδειχτεί η ψυχολογική πίεση που ασκείται στο άτομο από τις κρατούσες κοινωνικές συνθήκες και τις λαϊκές αντιλήψεις. Μέσω της σκιαγράφησης του λαογραφικού υποστρώματος, ο Βιζυηνός προχωρά στην αποκάλυψη των συνεπειών που επιφέρει στο άτομο ο κοινωνικός ιστός.

• Ο Βιζυηνός δε στέκεται στενά στην αφήγηση της προσωπικής του περιπέτειας και της οικογενειακή του ιστορίας, αλλά επεξεργάζεται με τέτοιο τρόπο το αφηγηματικό του υλικό, ώστε να δώσει μία εικόνα της κοινωνίας της εποχής του, της Θράκης των μέσων του 19^ο αιώνα και παράλληλα μια πτυχή του πανανθρώπινου δράματος.

• **ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ:** τα περισσότερα θέματά του ανάγονται ση Θράκη και τις αναμνήσεις του από τα παιδικά του χρόνια σε εκείνη την περιοχή όπου συνυπάρχει το ελληνικό με το τούρκικο στοιχείο.

• **ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ:**

- Τεχνική διάρθρωση της πλοκής
- Πλαστική δύναμη στη διαγραφή χαρακτήρων
- Διείσδυση στο βάθος της ανθρώπινης ψυχής (ανθρωποκεντρική λειτουργία των διηγημάτων του)
- Έντονη δραματικότητα

ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ

Το «Αμάρτημα της μητρός μου» γράφτηκε στο Λονδίνο. Πρωτοδημοσιεύτηκε (1833) μεταφρασμένο στα γαλλικά στο περιοδικό La Nouvelle Revue [Νέα Επιθεώρηση] και έπειτα σε δύο συνέχειες στα ελληνικά στο περιοδικό Εστία. Με αυτό το έργο κάνει την εμφάνισή του ο

Βιζυηνός ως διηγηματογράφος. Οι **εσωτερικοί προβληματισμοί** και οι **ψυχικές διακυμάνσεις** των ανθρώπων γίνονται για πρώτη φορά θέμα της νεοελληνικής πεζογραφίας και εισάγεται η **εσωτερική εστίαση της αφήγησης**. Γι' αυτό ο Βιζυηνός θεωρείται πρωτοπόρος πεζογράφος, λόγω της ψυχογραφικής και αυτοβιογραφικής διάστασης των διηγημάτων του. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν σημειώνεται μια εντυπωσιακή άνθηση του διηγήματος.

ΕΠΙΔΡΑΣΗ:

- 1) από λαογραφία και Ν. Πολίτη
- 2) από τη θρακική καταγωγή(χρήση θρακικών τοπωνυμίων, λαογραφικό υπόστρωμα, χρήση θρακιώτικου γλωσσικού ιδιώματος)
- 3) από φαναριώτικη παιδεία (χρήση λόγιας και αρχαιοπρεπούς γλώσσας της αφήγησης, θρησκευτικό στοιχείο)
- 4) από ευρωπαϊκή παιδεία (γνώση της ψυχολογίας, δραματικός χαρακτήρας διηγήματος)

ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ: είναι ένα ατυχές γεγονός: η μητέρα κουρασμένη προκαλεί στον ύπνο της το θάνατο του παιδιού της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Η ιστορία εξελίσσεται κατά το μεγαλύτερο μέρος στη Βιζύη και αποδίδει ένα αληθινό γεγονός της ζωής του συγγραφέα. Πρόκειται για την εξιστόρηση ενός οικογενειακού δράματος με κεντρικό πρόσωπο τη μητέρα του αφηγητή. Η αφήγηση με αφετηρία τα παιδικά χρόνια του αφηγητή (Γιωργή)-που σημαδεύονται από την αρρώστια της αδερφής του Αννιώς και τον απελπισμένο, αλλά μάταιο αγώνα της μητέρας τους να την κρατήσει στη ζωή- οδηγείται μέχρι την ώριμη ηλικία του αφηγητή, οπότε γίνεται αποδέκτης της εξομολόγησης της μητέρας του.

ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ: είναι ο **θάνατος**, ο οποίος σχετίζεται με το αμάρτημα της μητέρας.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ της πλοκής είναι η **ασθένεια της Αννιώς**, της αδερφής του αφηγητή και οι μάταιες προσπάθειες της μητέρας να τη σώσει για να εξιλεωθεί από μια κρυφή αμαρτία. Ποιο είναι το αμάρτημα δε το γνωρίζουμε από την αρχή, παρά μόνο στο τέλος του διηγήματος.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ της αφήγησης είναι το **συναίσθημα της ενοχής της μητέρας** και η **επίδραση** που είχε **στον ψυχισμό του αφηγητή**.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ-ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ: επειδή ο αφηγητής και η μητέρα είναι τα μόνα πρόσωπα με αφηγηματικές λειτουργίες στο κείμενο, έχουμε άλλοτε **την οπτική γωνία της μητέρας**, που μένει αμετάβλητη σε όλη τη διάρκεια της αφήγησης και άλλοτε **την οπτική γωνία του αφηγητή**, η οποία μεταβάλλεται ανάλογα με το αν αφηγείται ως **μικρό παιδί ή ως ώριμος άντρας**.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Τα στοιχεία μορφής και περιεχομένου που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αυτοβιογραφικό υλικό είναι:

A) στοιχεία μορφής :

- Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση
- Η εσωτερική εστίαση
- Ο ομοδιηγητικός και ενδοδιηγητικός αφηγητής
- Η κτητική αντωνυμία «μου» του τίτλου
- Η συνωνυμία αφηγητή και συγγραφέα
- Η αμεσότητα της αφήγησης
- Τα οικογενειακά ονόματα (Δεσποινιώ Μηχαλιέσσα, Αννιώ, Γιωργής, Μιχαλιός, Χρηστάκης)

B) στοιχεία περιεχομένου:

- Ο θάνατος του πατέρα
- Ο θάνατος της Αννιώς
- Η παραμονή του αφηγητή στην Πόλη

- Το ταξίδι του στην Κύπρο
- Η δεύτερη μετάβασή του στην Πόλη

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ: Παρά τη φανερή αυτοβιογραφική διάσταση του διηγήματος πρέπει να τονιστεί ότι **ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΓΡΑΨΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ**, αλλά μέσω του βιωματικού υλικού να διεισδύσει στην ανθρώπινη ψυχή και να περιγράψει το ανθρώπινο δράμα.

→Ο αφηγητής διηγείται μια ιστορία που έχει ως αφετηρία την παιδική του ηλικία και εκτείνεται σε χρονικό διάστημα είκοσι οχτώ ετών. Η ιστορία παρουσιάζεται από την οπτική γωνία της ώριμης ηλικίας, του πεπαιδευμένου δηλαδή ενήλικα, που αναβιώνει όμως τα συναισθήματα και τον ψυχισμό του παιδιού ή εφήβου. Είναι λοιπόν φυσικό να χρησιμοποιεί στην αφήγηση τη γλώσσα των ενηλίκων, που στην εποχή αυτή είναι η καθαρεύουσα.

ΝΟΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

- 1^η ενότητα: «Άλλην αδελφήν... μόνον εμέ πλησίον της»
- 2^η ενότητα: «Ενθυμούμαι ακόμη... από τα βάσανά του!»
- 3^η ενότητα: «Πολλοί είχον κατηγορήσει... απηρχόμην εις τα ξένα»
- 4^η ενότητα: «Η μήτηρ βεβαίως... ισχυρού τινός φόβου»
- 5^η ενότητα: «Η μήτηρ μου εκρέμασε... και εγώ εσιώπησα»

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1^η ενότητα: «Άλλην αδελφήν... μόνον εμέ πλησίον της» : η αρρώστια της Αννιώς και οι φροντίδες της μητέρας προς αυτήν.

ΠΡΟΣΩΠΑ

- α)η Αννιώ
- β)η μητέρα
- γ)ο αφηγητής (άλλοτε κρύβεται πίσω από το «εμείς» και άλλοτε προβάλλει το «εγώ» του.)

ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ενότητα κινείται γύρω από **τρεις άξονες**:

- Την επιδείνωση της ασθένειας της Αννιώς
- Την απόλυτη αφοσίωση της μητέρας σ' αυτήν
- Την κλιμακούμενη αδιαφορία της μητέρας προς τα αγόρια

ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΑ ΖΕΥΓΗ:

- a) χρήση ενικού

αυτή τη χρονική φάση **δε γνώριζε την ύπαρξη άλλης αδερφής**, παρά μόνο της Αννιώς. Η φράση αυτή υποκρύπτει και ένα αίσθημα νοσταλγίας προς τη μοναδική αυτή αδερφή.

- **Ο Παρατατικός στην αφήγηση:** η αφήγηση τοποθετείται στο παρελθόν, παρουσιάζοντας ένα σημαντικό κεφάλαιο της ζωής του αφηγητή, το οποίο κράτησε πολύ ή ήταν πολύ έντονο (επαναληπτικότητα)
- **Η παιδική οπτική γωνία:** ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα από την οπτική γωνία της παιδικής ηλικίας γεγονός που κάνει τα λόγια του να χαρακτηρίζονται από παιδική αφέλεια.
- **Η διαίσθηση και η πλάνη του παιδιού:** ο μικρός ένιωθε περισσότερο από διαίσθηση και έντυπο ότι η μητέρα του ξεχώριζε την Αννιώ και δε γνώριζε την πραγματική αιτία των ιδιαίτερων περιποιήσεων διακρίσεων. Προβάλλεται η έλλειψη της μητρικής στοργής, που φαίνεται ότι τραυμάτισε τα παιδικά του χρόνια. (**μοτίβο της μητρικής στοργής**)
- **Η μεγαλοψυχία των αδελφών:** Ο αφηγητής μαζί με τα άλλα δύο αδέρφια του δεν ένιωθε ζήλια για την αδερφή τους, γιατί πίστευαν ότι κατά βάθος η στοργή της μητρέας ήταν ίση προς όλα τα παιδιά.
- **Οι αιτίες των διακρίσεων από την πλευρά της μητέρας:**
  - Α) επειδή η Αννιώ ήταν το μοναδικό κορίτσι
  - Β) επειδή ήταν «καχεκτική» και «φιλάσθενος»
- **Η άγνοια του αφηγητή:** ο αφηγητής επιλέγει να αγνοεί τον πραγματικό λόγο για τον οποίο αυτός και τα αδέρφιά του στερούνταν τη μητρική αγάπη, αφού ο λόγος είχε άμεση σχέση με το αμάρτημα που κρατούσε ακόμα μυστικό η μητέρα.
- **«ήτο κατά δυστυχίαν ανέκαθεν καχεκτική και φιλάσθενος»:** πρώτη αναφορά στην ασθένεια της Αννιώς.
- **Η αγάπη της Αννιώς προς τα αγόρια:** η τρυφερότητά της απέναντι στα αγόρια αυξανόταν όσο χειροτέρευε η ασθένεια, ενώ ο αφηγητής περίμενε ότι κάτι τέτοιο θα την έκανε εγωκεντρική.
- **Η περιγραφή της Αννιώς:** ο αφηγητής φαίνεται πως νοσταλγεί την Αννιώ, γι' αυτό και παρεμβάλλει στην αφήγηση την εξωτερική περιγραφή της.
- **Η εξιδανίκευση της Αννιώς:** η εσωτερική και εξωτερική περιγραφή της Αννιώς έχει στοιχεία εξιδανίκευσης, τα οποία ίσως οφείλονται στην ώριμη οπτική γωνία του αφηγητή.

Α) άψογη στάση Αννιώς

Β) καταδεκτικότητα

Γ) καλοσύνη

Δ) εμφανής αγάπη προς τα αδέρφια της

- **Η στάση της μητέρας:** αψυχολόγητη στάση και έλλειψη ευαισθησίας απέναντι στα άλλα παιδιά, τα οποία αγνοούσαν την αιτία της συμπεριφοράς της.

- **Το μοτίβο της επιδείνωσης:** «*Ἐν τούτοις η ασθένεια της Αννιώς ολονέν εδεινούτο και ολονέν περισσότερο συνεκεντρούντο περί αυτήν της μητρός μας αι φροντίδες*»

Η φράση αυτή δείχνει τη συνεχή επιδείνωση της ασθένειας της Αννιώς και αποτελεί σταθερό αφηγηματικό μοτίβο στην ενότητα αυτή.

- Από άποψη τεχνικής συντελεί στην εξέλιξη της πλοκής και στη χρονική μετάβαση στην επόμενη φάση της ασθένειας.
- Από πλευράς περιεχομένου τονίζει την παράλληλη εντατικοποίηση των φροντίδων της μητέρας και την αυξανόμενη αδιαφορία της προς τα αγόρια.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ του μοτίβου:

- «*Ἐν τούτοις η ασθένεια της Αννιώς ολονέν εδεινούτο*»
- «*Ἡ κατάστασις της Αννιώς ἐβαινεν αργά μεν και απαρατηρήτως, αλλ' ολονέν επί τα χείρω*»
- «*Ἡ κατάστασις της ασθενούς εδεινούτο*»
- «*To παιδίον εχειροτέρευεν αδιακόπως*»
- «*Πλην όλα, όλα ταύτα απέβαινον ανωφελή. Η ασθένεια της πτωχής μας αδελφής ήτον ανίατος*»
- **«Αφ' ότον απέθανεν... υπερφυσικών δυνάμεων»:** σύντομη αναδρομή στη στάση της μητέρας μετά το θάνατο του πατέρα, με στόχο να φανεί η αλλαγή εξαιτίας της ασθένειας της Αννιώς. Οι

γυναίκες που χήρευαν πολύ νέες ντρέπονταν να κυκλοφορούν, αλλά η ασθένεια έκανε τη μητέρα να βγει από το σπίτι για να αναζητήσει τρόπους θεραπείας.

- **Ηθογραφικά και λαογραφικά στοιχεία:** Έχουμε πληροφορίες για:
  - Το χώρο(και τουρκικά στοιχεία)
  - Τα ήθη των γυναικών που χήρευαν νέες
  - Τις λαϊκές δοξασίες για την πρακτική αντιμετώπιση των ασθενειών
  - Τις αντιλήψεις για τους οδοιπόρους, που ασκούσαν μυστική γοητεία στους απλούς ανθρώπους, επειδή τους θεωρούσαν παντογνώστες με υπερφυσικές δυνάμεις.
- **«Ο γονδρός της συνοικίας κουρεύεις... από τας συνταγάς του»:** κωμικό στοιχείο και ειρωνεία του αφηγητή στην περιγραφή του κουρέα-ιατρού. Στόχος είναι να ασκήσει έμμεσα **κριτική** στον κομπογιαννιτισμό, στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο κάποιοι άνθρωποι εκμεταλλεύονται τον ανθρώπινο πόνο για προσωπικό όφελος.
- **Η ψυγογραφία της μητέρας**
Ο αφηγητής διεισδύει στην ψυχή της μητέρας, η οποία με λεπτότητα δεν αποκαλύπτει την απάτη του ψευτογιατρού. Αυτό το κάνει γιατί:
  - Δεν ήθελε να τον δυσαρεστήσει, κρατώντας τους κοινωνικούς τύπους
  - Την παρηγορούσε και της έδινε κουράγιο. Είχε ανάγκη από ψυχολογική υποστήριξη.
- **«Το τελευταίον τούτο.... μετέβαλε γνώμην»**
Έχουμε πάλι το μοτίβο της επιδείνωσης της υγείας της Αννιώς. Με μία **παρέκβαση** ο αφηγητής αναφέρεται στις λαϊκές προλήψεις και δεισιδαιμονίες, που συνδέονται με την παράταση μιας ασθένειας. Οι άνθρωποι της εποχής φαίνεται να πιστεύουν σε εξωλογικές δυνάμεις, που προκαλούσαν ανίατες ασθένειες. Αυτό ίσως οφειλόταν στη γενικότερη ευπιστία των απλοϊκών ανθρώπων και στις υποτυπώδεις επιστημονικές γνώσεις της εποχής στον τομέα της ιατρικής.
- **«Η κατάστασις της ασθενούς εδεινούτο...ήτον ανίατος»:** Η μητέρα κατορθώνει να συνδυάσει μέσα της την **θρησκεία** με τη **δεισιδαιμονία**. Χρησιμοποιεί αραβικά φυλαχτά μαζί με το σταυρό, μαγικές προσευχές μαζί με αγιασμούς και ευχές, κάνει τάματα.
- **«Η μητρική στοργή ενίκησε τον φόβον της αμαρτίας»:** έμμεση αναφορά στο αμάρτημα.
- **«Ενόμιζες, ότι ελησμόνησε πως είγε και άλλα τέκνα»:** υπαινιγμός στο αμάρτημα.
- **«Όταν εξαντλήθηκαν πλέον... Σώζουν την ψυγή των»:** εδώ έχουμε επιβράδυνση της πλοκής με την παρουσίαση από τον αφηγητή της λαϊκής αντίληψης σχετικά με τον «αόρατον πόλεμον» ανάμεσα στα δαιμόνια και στη θεία χάρη. Ο χώρος αλλάζει και μεταφερόμαστε από το **σπίτι** στην **εκκλησία**. Εντείνεται το δραματικό στοιχείο και απομένει η κορύφωση του δράματος.
- **«Οντη ήττον τοιαύτη...μόνον εμέ πλησίον της»:** η Αννιώ αποστομώνει τη μητέρα της. Πρόκειται για ένα είδος επίπληξης της μητέρας από την Αννιώ «διά την αδιαφορίαν» προς τα άλλα παιδιά της.
- **«Τα θέλω όλα τα αδέρφια μου, όσα και αν έχω»:** υπαινιγμός στο αμάρτημα.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 1^{ΗΣ} ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- **ΜΟΤΙΒΟ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΣΤΟΡΓΗΣ**

Αναφέρεται σε τρία σημεία:

1. «Ενόμιζες, ότι ελησμόνησε....καν να το γνωρίζη»
2. «Την μητέρα μας δεν την εβλέπομεν ενίστε ολοκλήρους μήνας»
3. «...ως εάν επέπληγτεν αυτήν διά ην προς ημάς αδιαφορίαν...»

- **Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ**

Η Δεσποινιώ εκφράζει τη γυναίκα της Ανατολικής Θράκης στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Μετά το θάνατο του συζύγου της, κρατά όλα τα οικογενειακά βάρη με εμφανή την κοινωνική καταπίεση,

αφού δε μπορούσε να βγει έξω καθώς χήρεψε νέα.. Όμως, δεν υπολόγισε τη γνώμη του κόσμου, αλλά για το παιδί της πήγαινε από τόπο σε τόπο ζητώντας θεραπεία, εγκαταλείποντας ουσιαστικά το σπίτι της.

• ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Στα δέκα χρόνια που έζησε ο Βιζυηνός στην πατρίδα του δημιουργήθηκε μέσα του ένα είδος «λαογραφικού υποστρώματος». Αυτό γίνεται φανερό και από την άμεση αναπαράσταση των θρακικών ηθών και εθίμων της εποχής του, αλλά και από τη σκιαγράφηση της ψυχοσύνθεσης των ανθρώπων.

• ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ

Ο αφηγητής είναι **ομοδιηγητικός**, αφού συμμετέχει στην ιστορία και συγκεκριμένα είναι **αυτοδιηγητικός / αφηγητής – πρωταγωνιστής (δραματοποιημένος αφηγητής)**, αφού αφηγείται την ιστορία της οικογένειάς του σε α' πρόσωπο (πρωτοπρόσωπη αφήγηση). Η **εστίαση** είναι **εσωτερική**. Η αφήγηση είναι **εξωδιηγητική- ομοδιηγητική** και ο αφηγητής είναι **εξωδιηγητικός – ομοδιηγητικός**.

• Η ΔΥΑΔΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ

Η οπτική γωνία της αφήγησης είναι δυαδική, γιατί στην αρχή του διηγήματος ο αφηγητής βλέπει τα συμβάντα από την **οπτική γωνία της παιδικής ηλικίας**, ενώ στη συνέχεια αφηγείται τα γεγονότα του παρελθόντος από την **οπτική γωνία της ώριμης ηλικίας**. Διάσταση ανάμεσα στη γνώση του ώριμου άνδρα και την άγνοια του παιδιού.

• ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

- **Περιγραφή:** της Αννιώς ->τονίζεται η ομορφιά της και εντείνεται η δραματική κατάσταση
- **Διάλογος:** α)στην επίσκεψη του κουρέα ->προσδίδει κωμική νότα στην αφήγηση
β)στην εκκλησία ανάμεσα στην Αννιώ και τη μητέρα ->δραματικό περιεχόμενο
- **Σχόλια:** σχετικά με τη στάση της μητέρας και τις λαϊκές αντιλήψεις

• Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Όλα τα συμβάντα της αφήγησης τοποθετούνται στο παρελθόν, άρα **όλη η αφήγηση είναι αναδρομική**.

Τεχνική της επιβράδυνσης: όταν περιγράφονται οι λαϊκές δεισιδαιμονίες για την παράταση μιας ασθένειας.

Τεχνική της παράλειψης: όταν παραλείπονται τα γεγονότα που σχετίζονται με το θάνατο του πατέρα.

• ΧΩΡΟΣ

Δεν προσδιορίζεται με μεγάλη ακρίβεια. Αρχικά είναι το σπίτι (εσωτερικός χώρος) και στη συνέχεια η εκκλησία (εξωτερικός χώρος). Η αναφορά στη «Σοφηδιώτισσα γραία» τοποθετεί τα συμβάντα στην περιφέρεια της Βιζύης.

• ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- **Επίθετα:** χαρακτηρίζουν πρόσωπα και καταστάσεις και προβάλλουν τη δραματικότητα της αφήγησης
- **Ειρωνεία:** στηλιτεύει τους ανθρώπους που εκμεταλλεύονται τον ανθρώπινο πόνο για δικό τους όφελος (*Με τη χρήση της ειρωνείας προσπαθεί να αποφορτίσει συναισθηματικά το δραματικό κλίμα και να δείξει πως η μοίρα είναι ανεξιλέωτη)

• ΓΛΩΣΣΑ-ΥΦΟΣ

- Γλώσσα της αφήγησης: Καθαρεύουσα
- Γλώσσα διαλόγων: δημοτική με ιδιωματικούς τύπους. Απλή, λαϊκή γλώσσα. Δεσπόζουν τα ουσιαστικά και τα ρήματα.

2^η ενότητα: «*Ενθυμούμαι ακόμη... από τα βάσανά του!*»: Η Αννιώ στην εκκλησία και ο θάνατός της.

- **«Ενθυμούμαι...όσον το δυνατόν αρεστότερος»:** Ο αφηγητής διεισδύει στην παιδική ψυχή και περιγράφει με ψυχογραφική δύναμη τους φόβους που ενέπνεε στον αφηγητή η υποβλητική ατμόσφαιρα της εκκλησίας. Η υποκειμενικότητα στην αφήγηση φαίνεται από τις φράσεις «μοι εφαίνετο», «ενόμιζον...»

Όμως, παρά τις τρομακτικές φαντασιώσεις του, το παιδί έδειξε μεγάλη δύναμη χαρακτήρα και φοβερή εγκαρτέρηση, αφού δε φανέρωσε το παραμικρό ίχνος ανησυχίας για να παραμείνει δίπλα στην αδερφή του και στη μητέρα του, την προσοχή της οποίας προσπαθούσε με κάθε τρόπο να κερδίσει.

- **«Ηναπτον πυρ... ήργει να επέλθη»:** οι φροντίδες προς την αδελφή

Κατά την παραμονή του στην εκκλησία το παιδί φρόντιζε την Αννιώ. Στο σημείο αυτό είναι άφθονα τα λαογραφικά και θρησκευτικά στοιχεία, καθώς βλέπουμε τους αποδεκτούς από τη θρησκεία τρόπους με τους οποίους προσπαθούσαν, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, να κατανικήσουν τα «δαιμόνια» της Αννιώς. Ο Παρατατικός που κυριαρχούσε στην πρώτη αφηγηματική ενότητα έχει αντικατασταθεί τώρα από τον **Αόριστο** σαν να έχει κριθεί οριστικά και τελεσίδικα η μοίρα της Αννιώς.

- **«αναρρώσεως, ήτις δυστυχώς ήργει να επέλθη»:** είναι φανερή η απελπισία

- **«Απ' εναντίας ....απηλπισμένος»:** η προσευχή της μητέρας

Επειδή η μητέρα αντιλήφθηκε ότι η κατάσταση της Αννιώς ενέπνεε βαθιά ανησυχία, προσήλωνόταν ακόμα πιο πολύ σ' αυτήν.

- **«θλιβεράν αδιαφορίαν προς παν ό, τι δεν ήτο αυτή η ασθενής»:** ο αφηγητής σημειώνει με πίκρα την κλιμακούμενη – «με την ασθένεια της Αννιώς» - «θλιβεράν» αδιαφορία της μητέρας του όχι μόνο προς αυτόν, αλλά και προς καθετί που δεν είχε σχέση με αυτήν.

- **«Ενθυμήθηκες την αμαρτίαν μου και εβάλθηκες να μου πάρεις το παιδί, για να με τιμωρήσεις»:** Το αποκορύφωμα ήταν όταν το παιδί άκουσε τη μητέρα του στην προσευχή της να κάνει μια πρώτη νύξη της αμαρτίας της και με απελπισία να ζητά από τον Κύριο να της χαρίσει το κορίτσι.

- **«παγερά φρικίασις διέτρεξε τα νεύρα μου..»:** η αντίδραση του παιδιού

Τρόμος και ρίγος διαπέρασε το παιδί στη σκέψη ότι η μητέρα του παρακαλούσε το Θεό να σώσει την Αννιώ και να πάρει τον ίδιο. Ο πόνος που είχε ήδη μέσα του για την αδιαφορία της μητέρας του πολλαπλασιάστηκε και τον έκανε να τρέξει έξω πανικόβλητος. Ο φόβος και η απόγνωση του παιδιού δίνονται με μία παρομοίωση: «τρέχων... ως εάν ηπείλει να με συλλάβει ορατός αυτός ο Θάνατος.» Μέσα του γκρεμίστηκε η ιδέα που είχε για την αδέκαστη αγάπη της μητέρας του.

- **Το «αδικημένο»:** Όταν το παιδί άρχισε να συνέρχεται, προσπάθησε να ανιχνεύσει μέσω της μνήμης του τη στοργή, την τρυφερότητα και τα χάδια της μητέρας του προς αυτό. Η εσωτερική αυτή αναζήτηση δείχνει την ευαισθησία του παιδιού και την πρώιμη ωριμότητά του. Έτσι, κάνει αναδρομές στο παρελθόν

➤ «Ανεκάλεσα εις την μνήμην μου...»

➤ «Προσεπάθησα να ενθυμηθώ...»

➤ «Ενθυμήθην...»

και καταλήγει στο δραματικό συμπέρασμα ότι η μητέρα του δεν τον αγαπούσε συνειδητοποιώντας γιατί ο πατέρας του τον αποκαλούσε «αδικημένο». Νιώθει πίκρα και ζήλια και αντιδρά με παιδικό πείσμα αποφασίζοντας να μην ξαναγυρίσει στην εκκλησία. Το **δράμα του παιδιού** είναι μεγάλο και η θέση του είναι **τραγική**, επειδή αγνοεί την αλήθεια και γι' αυτό παρεμπηνεύει τη στάση της μητέρας.

- **Γιατί η μητέρα ζητάει από το Θεό να ανταλλάξει το κορίτσι με το αγόρι;**

Προφανώς ένιωθε την ανάγκη να τιμωρηθεί για το αιμάρτημά της. Θα μπορούσε όμως να τιμωρηθεί χάνοντας το κορίτσι. Εκείνη όμως συνειδητά, ίσως όμως και μέσα στην απελπισία της, παρακαλεί τον Κύριο να πάρει το αγόρι και να ζήσει η Αννιώ. Φαίνεται πως τελικά δεν είχε μόνο

ανάγκη από τιμωρία, αλλά και από εξιλέωση, διαφορετικά δεν ερμηνεύεται εύκολα η παράκλησή της.

- **«Η μήτηρ μου δεν ήρυμσε να με ακολουθήσει μετά της ασθενούς»:** βρισκόμαστε πάλι στο σπίτι
- **«...ήρχισε να μοιρολογή χαμηλοφώνως»:** Η μητέρα έψελνε ένα μοιρολόι που είχε συνθέσει ένας Γύφτος για το θάνατο του πατέρα του.
- **«Μoi φαίνεται... εξήλθε της αυλής μας»:** περιγραφή του Γύφτου με μία **αναδρομή στο παρελθόν**. Από την αναδρομική αυτή αφήγηση πληροφορούμαστε ότι τα **μοιρολόγια** ήταν συχνά **αυτοσχέδια**, τα συνέθεταν και τα δίδασκαν όσοι είχαν το χάρισμα της μουσικής και όχι μόνο οι μοιρολογίστρες. Ο Γύφτος παρουσιάζεται με πέντε διαφορετικούς τρόπους: «Γύφτος», «άγριος ψάλτης», «Αθίγγανος», «Κατσίβελος», «ραψωδός» σαν να θέλει να μας τονίσει ο συγγραφέας τη **μεγάλη εντύπωση** που του είχε κάνει αυτός ο άνθρωπος και το συγκεκριμένο περιστατικό ή ίσως για να νυμνήσει μέσω του ικανού αυτού στιχουργού όλους τους τεχνίτες του λόγου.
- **«-Τότε είχομεν ακόμη αρκετούς.-»:** Τότε είχαν ακόμη αρκετά χρήματα. **Προϊδεάζεται** ο αναγνώστης για την κατοπινή φτώχεια τους. Διακρίνεται μία **ειρωνεία** στα λόγια του αφηγητή.
- **Η ιεροτελεστία:** η μητέρα έκανε δέηση στον πατέρα-προάγγελο του θανάτου της Αννιώς να έρθει να τη γιατρέψει. Τα φορέματα του πατέρα δίπλα στην Αννιώ ήταν τα συμβολικά υποκατάστατα της παρουσίας του. Σε μια έσχατη προσπάθειά της η μητέρα ανακαλεί το νεκρό πατέρα λίγο μετά τα μεσάνυχτα (η επιλογή του χρόνου δεν είναι τυχαία). Ακολουθεί την **τελετουργία** κατά γράμμα: **μοιρολόι, θυμίαμα, προσευχή, αγιασμός, μετάληψη**. Όλα παίρνουν τη **μορφή συμβόλου**: η χρυσαλίδα γίνεται η ψυχή του πατέρα. Το εξωλογικό, υπερφυσικό στοιχείο νικάει τη λογική.
- **«Έλα πατέρα -να με πάρεις εμένα-για να γιάνη το Αννιώ!.....εγώ αντί της αδελφής μου»:** το παιδί διατυπώνει φανερά το παράπονό του στη μητέρα για την προσευχή της, που τον είχε τραυματίσει ψυχικά.
- **«Ημην πολύ μικρός τότε, και δεν ήδηνάμην να εννοήσω την καρδίαν της»:** το παιδί κάνει μία **παρέκβαση** για να εκφράσει τις τύψεις που είχε εκ των υστέρων γι' αυτή του την ανοησία, με την οποία κορύφωνε άθελά του την απελπισία της μητέρας.
- **«Αίφνις μικρά χρυσαλίς, πετάξασα κυκλικώς...»:** Ξαφνικά μια χρυσαλίδα (ψυχή) πέταξε και τάραξε το νερό που υπήρχε μέσα στο δοχείο. Η μητέρα ένιωθε ότι ήταν η ψυχή του συζύγου της.
- **«Τότε μου ήλθεν εις το νον...»:** με μία **αναδρομή στο παρελθόν** το παιδί θυμάται μια οικογενειακή τους συνήθεια.
- **«Ελαφρός στεναγμός....βάσανά τον»:** ο θάνατος της Αννιώς. Το ξεψύχισμα της περιγράφεται με απλό, λιτό τρόπο χωρίς μελοδραματισμό, σαν μια απελευθέρωση από τα βάσανα της ασθένειας. Με πικρή **ειρωνεία** παρατηρεί ο ώριμος αφηγητής ότι η ψυχή του πατέρα γιάτρεψε την Αννιώ παίρνοντας την μαζί του. Δεν υπήρχε άλλη σωτηρία για την Αννιώ παρά μόνο ο θάνατός της.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 2^{ΗΣ} ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Η δεύτερη ενότητα αποτελεί θεματικά **συνέχεια της πρώτης** και ολοκληρώνει το πρώτο μέρος του διηγήματος που έχει ως θεματικό άξονα την ασθένεια της Αννιώς.
- Η άρρωστη Αννιώ παραμένει το επίκεντρο. Τη δράση όμως την κινούν μόνο ο αφηγητής και η μητέρα. Στην ενότητα αυτή το σημαντικότερο θέμα είναι η σχέση αφηγητή-μητέρας, που συνδέεται άμεσα νε τη σχέση Αννιώς-μητέρας. Ο αφηγητής τραυματίζεται ψυχικά και αφήνει εδώ να διαφανούν καθαρότερα τα αισθήματά του.

• ΧΩΡΟΣ

Έχουμε **διάσταση** χώρου. **Εσωτερικός, κλειστός χώρος** εκκλησίας και σπιτιού: συνδέεται με την αρρώστια, την οδύνη και έχει άμεση επίπτωση στον ψυχισμό του αφηγητή. **Ανοιχτός χώρος**, όπου ο αφηγητής τρέχει για να πάρει ανάσα.

• ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

Προετοιμάζεται από:

- Την ατμόσφαιρα της εκκλησίας
- Τις φαντασιώσεις του παιδιού για τις εικόνες
- Την προσευχή της μητέρας

- Την αναδρομή στη σύνθεση του μοιρολογιού του πατέρα

• **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ**

- **ΑΝΝΙΩ:** ολοκληρώνεται ο χαρακτήρας της σε αυτή την ενότητα. Είναι ένα κορίτσι γλυκό, υπομονετικό, μια άδολη και αθώα ψυχή.
- **ΜΗΤΕΡΑ:** τραγική και πονεμένη φιγούρα, χτυπήθηκε άγρια από τη μοίρα, δείχνει πλήρη αφοσίωση στην ασθένεια της κόρης της. Άθελά της κάνει το αγόρι να υποφέρει από την αδιαφορία της απέναντι του.
- **ΓΙΩΡΓΗΣ:** υπάκουος, υπομονετικός, φιλότιμος, πρόθυμος και υπεύθυνος. Δεν παύει να είναι παιδί που δρα αυθόρυμητα κάτω από την ψυχική ταραχή και συγκίνηση. Η σχέση του με τη μητέρα δεν επηρεάζει καθόλου τη αγάπη του προς την Αννιώ. Θεωρούσε ότι ήταν τιμή του να φροντίζει αυτός την Αννιώ. Η παρουσία του στο ναό, ίσως ήταν ένα ψυχολογικό μέσο για να κερδίσει την εκτίμηση και την αγάπη της μητέρας.

• **ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ**

Αναφέρεται ο αυτοσχέδιος τρόπος σύνθεσης των μοιρολογιών, η συνοδεία αυτών με τη λύρα, το γάνωμα των χάλκινων σκευών, η φιλοξενία των ξένων που μοιάζει με την ομηρική φιλοξενία, οι ενδυμασίες των ανδρών (τα «σαλιβάρια»), τα μέρη του σπιτιού (αυλόπορτα, κατώι, ανώγι)

• **ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ**

Στο σημείο αυτό είναι άφθονα τα **θρησκευτικά στοιχεία**, καθώς βλέπουμε τους αποδεκτούς από τη θρησκεία τρόπους με τους οποίους προσπαθούσαν, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, να κατανικήσουν τα «δαιμόνια» της Αννιώς.

• **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ**

Η αφήγηση είναι **εξωδιηγητική- ομοδιηγητική** και ο αφηγητής είναι **εξωδιηγητικός – ομοδιηγητικός**. Αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο από την οπτική γωνία της παιδικής ηλικίας. Η εστίαση είναι **εσωτερική**.

• **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ**

- **Περιγραφή:** α)της εκκλησίας

β)της σταδιακής εξασθένησης της Αννιώς

Με την περιγραφή δίνεται το βάθος και η τραγικότητα των συμβάντων της αφήγησης

- **Διάλογος:** αφηγητής – μητέρα ->προβάλλεται η ψυχική διάθεση των προσώπων

- **Σχόλια:** σχετικά με τη λύτρωση της Αννιώς από τα βάσανα στο τέλος της ενότητας

• **Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ**

Όλα όσα αφηγείται είναι αναδρομή ή ανάληψη από κάποια μεταγενέστερη οπτική γωνία («Ενθυμούμαι ακόμη...»). Η αναχρονία ενισχύεται με φράσεις που τονίζουν τη λειτουργία της μνήμης:

- «Ανεκάλεσα εις την μνήμην μου...»

- «Προσεπάθησα να ενθυμηθώ...»

- «Ενθυμήθην...»

• **ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ**

- Εικόνες οπτικές, ακουστικές και κινητικές

- Ψυχογράφηση του αφηγητή

• **ΥΦΟΣ – ΓΛΩΣΣΑ**

- Υποβλητικό ύφος, ρεαλιστικός λόγος -> αποδίδονται οι ψυχικές καταστάσεις

- Γλώσσα της αφήγησης: Καθαρεύουσα

- Γλώσσα διαλόγων: δημοτική με ιδιωματικούς θρακιώτικους τύπους και εκκλησιαστικές φράσεις.

3^η ενότητα: «Πολλοί είχον κατηγορήσει... απηρχόμην εις τα ξένα»: Ο αγώνας της μητέρας να συντηρήσει την οικογένεια και οι δύο νιοθεσίες.

- **«Πολλοί είγον...τα οικιακά της καθήκοντα»:** ο θρήνος της μητέρας
Η ενότητα ξεκινάει με μία **αναδρομή στο παρελθόν** και το θρήνο της μητέρας για τον πατέρα. Εκείνη τότε από σεμνότητα και επειδή είχε χτρέψει πολύ νέα, συγκρατούσε τα δάκρυα της και πολλοί άνθρωποι την είχαν κατηγορήσει γι' αυτό. **Τώρα** ο πόνος της για το θάνατο της Αννιώς ήταν τόσο μεγάλος που δεν την ενδιέφερε τι θα πει ο κόσμος και θρηνούσε μεγαλόφωνα. Έτσι, έχουμε αντίθεση παρόντος – παρελθόντος.
- **Ο κοινωνικός έλεγγος**
Οι γυναίκες καθόριζαν τη συμπεριφορά τους ανάλογα με το τι πίστευαν ότι ενέκρινε η κοινή γνώμη. Πολύ συχνά όμως και πάλι δεν απέφευγαν την κοινωνική κατακραυγή.
Σε διαλογική μορφή δίνονται τα **σχόλια** των γειτόνων, που τονίζουν ότι η εξουθένωση της μητέρας είχε φτάσει στα όρια της **παραφροσύνης** και της πλήρους εγκατάλειψης των παιδιών της.
- **«Αλλά τότε... ξύλον απελέκητον»:** Με μία δεύτερη αναδρομή στο παρελθόν αναφέρεται η **σπατάλη** της περιουσίας τους :
-Τα χρήματα είχαν ξοδευτεί στους γιατρούς
-Τα έργα του αργαλειού της είχαν πουληθεί για ασήμαντα ποσά ή είχαν δοθεί σε αγύρτες και μάγισσες
-Οι προμήθειες σ τρόφιμα είχαν εξαντληθεί
Έτσι συμπεραίνει ότι «δεν είχομεν πλέον πόθεν να ζήσωμεν». Εδώ υπάρχει κάποια πικρία του αφηγητή.
- **«Ο μεγαλύτερος μου αδελφός... και ούτω καθ' εξής»:** αυτοβιογραφικό στοιχείο
- **Δυναμισμός και εργατικότητα μητέρας**
-Αναλαμβάνει τις ευθύνες της
-Εργάζεται σκληρά σαν άντρας
-Οργανώνει τη ζωή τους
-Θέτει κανόνες και αξίες
-Κάνει σχέδια για το μέλλον
-Εκτιμάει την **αξία της παιδείας** παρόλο που ήταν **αγράμματη** γυναίκα
- **«Αι οικονομικαί... εξενίσθησαν παρ' ημίν»:** η πρώτη νιοθεσία
Παρόλο που η οικονομική κατάσταση της οικογένειας χειροτέρεψε, η μητέρα κατάφερε να νιοθετήσει ένα κορίτσι (**αντίφαση**). Η νιοθεσία έγινε με τελετουργικό και πανηγυρικό τρόπο.
- **«Το γεγονός τούτο μετάβαλε το μονότονον και ανστηρόν του οικογενειακού ημών βίου»:** διαφαίνεται κάποια ειρωνεία του αφηγητή.
- **«Έξωθεν αυτής ..... από τους εδικούς της;»:** πρόκειται για ένα είδος δοκιμασίας. Ο πρωτόγερος σήκωσε ψηλά το κορίτσι και ρώτησε ποιος είναι «εδικός ή συγγενής ή γονιός» περισσότερο από τη Δεσποινιώ, θέλοντας να εξακριβώσει αν υπήρχε κάποια διεκδίκηση του παιδιού από άλλον.
- **Τα συναισθήματα των προσώπων**
-Η μητέρα νιώθει ευτυχισμένη, αλλά φοβάται μήπως ματαιωθεί η διαδικασία
-Οι φυσικοί γονείς του κοριτσιού υπομένουν βουβά και διακριτικά τον πόνο τους.
Ο αφηγητής δεν ασχολείται με τους λόγους που υπαγόρευσαν την νιοθεσία. Ίσως, οι φυσικοί γονείς να το έκαναν από μεγάλη ανάγκη (ίσως υπερβολική φτώχεια, πολλά παιδιά..) και γι' αυτό ένιωθαν συντετριμμένοι.
- **«Αλλ' οποία υπήρξεν... πολύ προτύτερα»:** η δεύτερη νιοθεσία
Δραματικό απρόοπτο. Μετά το γάμο της νιοθετημένης κόρης, το όνομα της οποίας απαξιοί να αναφέρει ο συγγραφέας, η μητέρα πηγαίνει στο σπίτι με ένα δεύτερο νιοθετημένη κορίτσι και παρά τις αντιδράσεις και τη δυσαρέσκεια των αγοριών εκείνη επιμένει να το μεγαλώσει. Στο σημείο αυτό ο αφηγηματικός λόγος διακρίνεται από **ζωντάνια**. Έχουμε εναλλαγή ευθέος και πλαγίου λόγου:
Λόγια μητέρας =άμεσος, ευθύς λόγος.
Λόγια αγοριών= ελεύθερος πλάγιος λόγος

- **«Ήτο καθ' ήν εποχήν... εις τα ξένα»:** με μία **αναδρομή στο παρελθόν**, την εποχή της πρώτης υιοθεσίας, ο αφηγητής μας εξηγεί τι σήμαινε η φράση «*Έγώ, μάνα, θα σε θρέψω και σένα και το ψυχοπαίδι σου*»
- Η **πράξη της αυτοθυσίας της μητέρας** συγκίνησε πολύ τον αφηγητή. Ήταν σαν να τον αποζημίωνε για όλα τα χρόνια που του στέρησε την αγάπη της. Γιατί με την πράξη της αυτή εξίλεωθηκε για την προσευχή της στην εκκλησία να πάρει αυτόν ο Θεός στη θέση της Αννιώς. Είναι φανερή η πικρία στα λόγια του: «*Επρόκειτο να με σώσῃ, κι ας ήμην εκείνο της το τέκνον, το οποίο προσέφερεν άλλοτε εις τον Θεόν ως αντάλλαγμα αντί της θυγατρός της*»
- Η υπόσχεση που είχε δώσει ο Γιώργης αφορούσε την πρώτη υιοθετημένη κόρη, όχι τη δεύτερη. Η μητέρα όμως ξαφνικά θυμήθηκε την υπόσχεση αυτή και τη χρησιμοποίησε σκόπιμα σαν άμυνα στην άρνηση των αγοριών να συντηρήσουν και άλλο ψυχοπαίδι.
- Η υπόσχεση είναι πολύ **σημαντική από άποψη τεχνικής οικονομίας**, γιατί:
  1. Αιτιολογεί την αναδρομική αφήγηση
  2. Δίνει τη δυνατότητα στον αφηγητή να επισημάνει την ειρωνεία που προκύπτει από το συσχετισμό της αυτοθυσίας της μητέρας με την προσευχή της στο Θεό.
  3. Αποδεικνύει την αγάπη της μητέρας για το Γιώργη
  4. Εξίλεωνει στα μάτια του αναγνώστη τη μητέρα για τη στέρηση της αγάπης προς τα αγόρια
  5. Φωτίζει νέες πλευρές της προσωπικότητας της μητέρας, ιδιαίτερα τη γενναία και ανιδιοτελή φύση της
  6. Προβάλλει τη δεξιοτεχνία του συγγραφέα στην αφήγηση
  7. Τονίζει τη λεπτή παρατηρητικότητα του συγγραφέα προς τη φύση και την εξοικείωσή του με τα φυσικά φαινόμενα
  8. Δείχνει τις δυσκολίες της ζωής της μητέρας του και τη φύση της εργασίας της
  9. Προοικονομεί την επάνοδο του Γιωργή από τα ξένα

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 3^{ΗΣ} ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Η δράση προωθείται με τις δύο υιοθεσίες, οποίες προσθέτουν περισσότερο μυστήριο στη στάση της μητέρας.
- **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ**
  1. Θάρρος
  2. Αποφασιστικότητα
  3. Δύναμη χαρακτήρα
  4. Αυταπάρνηση
  5. Ηρωική και αξιοθαύμαστη πράξη
  6. Πείσμα
  7. Ισχυρογνωμοσύνη
  8. Επιβολή στα παιδιά της σε σημείο αυταρχισμού
  9. Αμετάπειστη στο θέμα της υιοθεσίας
  10. Διπλωματικός ελιγμός, όταν επικαλείται την υπόσχεση του Γιωργή για να πετύχει το σκοπό της.
- **ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ**

Έχουμε τρεις **αναδρομές στο παρελθόν**, όταν γίνεται αναφορά:

  1. Στο θρήνο για το θάνατο του πατέρα
  2. Στην κατασπατάληση της περιουσίας
  3. Στην ηρωική πράξη της μητέρας

Έχουμε **περιληπτική έκθεση** των γεγονότων, όταν γίνεται αναφορά στην υιοθεσία του κοριτσιού (**επιτάχυνση**). Επίσης, **συμπύκνωση χρόνου** έχουμε και στην περίοδο κατά την οποία ο αφηγητής βρίσκεται στα ξένα.
- **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ**

Διάλογος: δίνεται ζωντάνια με την εναλλαγή ευθέος και πλάγιου λόγου

Σχόλια: σε διαλογική μορφή δίνονται τα σχόλια των γειτόνων

4^η ενότητα: «*H μήτηρ βεβαίως... ισχυρού τινός φόβου*»: Η επιστροφή του Γιωργή από την ξενιτιά και η στάση του απέναντι στη θετή του αδερφή

- **«*H μήτηρ.... να την ανακουφίσω***: εδώ έχουμε μία **πρόδρομη αφήγηση (πρόληψη)**, αφού ο συγγραφέας παρουσιάζει προκαταβολικά τις περιπέτειες που επρόκειτο να περάσει ο αφηγητής στην ξενιτιά και τους καημούς που θα πρόσφερε στη μητέρα του κατά την περίοδο της απουσίας του. Ο ώριμος αφηγητής τονίζει την **ειρωνεία** της υπόσχεσης ενός δεκάχρονου παιδιού.
- **«*Επί πολλά έτη...την ευχή μου***: το διάστημα της απουσίας του Γιωργή τονίζεται με την **επανάληψη** της φράσης «*επί πολλά έτη*». Περισσότερη έμφαση όμως δίνεται στην ψυχολογική κατάσταση της μητέρας

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ

Στο σημείο αυτό ο αφηγητής εξακολουθεί να είναι **ομοδιηγητικός** και η εστίαση **εσωτερική**, αν και με κάπως **διευρυμένη αφηγηματική σκοπιά**, που οφείλεται σε μεταγενέστερη γνώση του αφηγητή, η οποία αποκτήθηκε από έμμεσες μαρτυρίες. Δηλαδή, βλέπουμε εδώ τον αφηγητή να παραθέτει συμβάντα στα οποία δεν ήταν παρών, φαίνεται δηλαδή να γνωρίζει όσα έγιναν κατά την απουσία του. Έχουμε μία διευρυμένη οπτική γωνία **χωρίς** ωστόσο να έχουμε παντογνώστη αφηγητή. Έχουμε σε ευθύ λόγο τα λόγια της μητέρας και σε ελεύθερο πλάγιο λόγο τις σκέψεις της.

ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΟ

Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται για να καλυφθεί το **αφηγηματικό κενό** που θα υπήρχε ανάμεσα στα δύο μέρη της ιστορίας, το πρώτο κατά το οποίο ο αφηγητής είναι παιδί και συμμετέχει στα δρώμενα με **άγνοια** του αμαρτήματος της μητέρας και το δεύτερο κατά το οποίο ο αφηγητής ωριμάζει και φτάνει στη **γνώση**. Ο χρόνος που μεσολαβεί και τα συμβάντα που έχουν σχέση με το πρόσωπο της μητέρας και τη σχέση της με τον αφηγητή παρουσιάζονται μέσα από εξωτερικές μαρτυρίες. Τα γεγονότα αυτά τονίζουν την πολυκύμαντη σχέση των δύο ηρώων και τονίζουν τη δεδομένη μητρική αγάπη, ενδείξεις της οποίας όμως ο αφηγητής συνεχώς αναζητεί.

- **«*Εντυχώς .....πολύ θα το ηγάπων***: η απογοήτευση του Γιωργή μόλις είδε τη θετή του αδερφή. Ο Γιωργής **διαφοροποιείται** από τα αδέρφια του ως προς το θέμα της νιοθεσίας. Δε διαφωνεί με την νιοθεσία κοριτσιών, αλλά με τα προσόντα της θετής αδερφής, την οποία θέλει υψηλών προδιαγραφών, σαν τα κορίτσια που γνώρισε στην Ευρώπη, με πολλές αρετές:
  - Σωματικές: να είναι «*ωραία*» και «*ανεπτυγμένη*»
  - Πνευματικές: να είναι *έξυπνη, εγγράμματη και ικανή* («*έξυπνον, με γράμματα, με χειροτεχνήματα*»)
  - Ψυχικές: να είναι ευχάριστη με «*φαιδράν μορφήν*» και «*συμπαθητική*»
 Έτσι, λοιπόν περιγράφει την **ιδανική αδερφή**.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Βλέπουμε με τι κριτήρια αξιολογούσαν την εποχή εκείνη τις γυναίκες, οι οποίες θα έπρεπε να συνδυάζουν την εσωτερική και εξωτερική οօρφιά. Μαθαίνουμε επίσης και τον τρόπο με τον οποίο διασκέδαζαν και απασχολούνταν μέχρι να παντρευτούν: με χορούς, πανηγύρια και χειροτεχνήματα.

- Δεν αναφέρεται συγκεκριμένα με τι ασχολήθηκε ο Γιωργής τα χρόνια μακριά από την πατρίδα, παρά μόνο οι εμπειρίες που απέκτησε και η μελαγχολία που απέκτησε εξαιτίας της μοναξιάς του.
- **«*Όταν ύψωσα.....ισχυρού τινός φόβου***: δραματικός διάλογος μητέρας – Γιωργή. Ο Γιωργής απορρίπτει τη θετή αδερφή, την Κατερινιώ λέγοντας ότι δεν είναι παιδί της μητέρας του. Όμως για τη Δεσποινιώ, τη μητέρα του **μάνα δεν είναι μόνο αυτή που γέννησε ένα παιδί, αλλά και**

αυτή που το φρόντισε με αγάπη. Παρά την ψυχική της αναστάτωση η σκέψη της μητέρας είναι συγκροτημένη και λογική.

Η ΠΑΡΑΔΟΧΗ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΟΣ: «*Σήκω, κλείσε τη θύα, και κάτσε να σε το πω...*»

Η μητέρα ξεχώρισε το Γιωργή από τα άλλα αδέρφια και τον έκρινε άξιο να του εμπιστευτεί το μεγάλο της μυστικό, μήπως και αγαπήσει το Κατερινιώ.

- **«η αμαρτία μου, βλέπεις, δεν εσώθηκεν ακόμη»**(δεύτερη αναφορά της μητέρας στην αμαρτία της) .[Η πρώτη ήταν *«Ενθυμήθηκες την αμαρτίαν μου και εβάλθηκες να μου πάρεις το παιδί, για να με τιμωρήσεις»*]
- **«Όταν επανήλθον....ισχυρού τινός φόβου»:** ο αναγνώστης προϊδεάζεται ότι θα ακολουθήσει μία συνταρακτική αποκάλυψη.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 4^{ΗΣ} ΕΝΟΤΗΤΑΣ

ΘΕΜΑΤΑ: α)η περίοδος ξενιτεμού του παιδιού και η στάση της μητέρας απέναντι στις δυσάρεστες φήμες για το παιδί της.

β)η επιστροφή του αφηγητή και η απόρριψη της υιοθετημένης κόρης.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- Η μακρά παραμονή του Βιζυηνού στο εξωτερικό, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη και την Κύπρο.
- Οι πλούσιες εμπειρίες που αποκόμισε από τα ταξίδια του, θετικές και αρνητικές («...τας κακοπαθείας ...τας περιπλανήσεις..... και τα κατορθώματά μου»)
- Η εσωτερική μοναξιά και η μελαγχολία του («να εξορίσουν από της καρδίας μου την εκ της μονώσεως μελαγχολίαν»)
- Η πνευματική συγκρότηση και η ευφράδειά του («Εσύ είσαι διαβασμένος και συντυχαίνεις καμμιά φορά σαν τον ίδιο τον πνευματικό και καλύτερα»)
- Έμμεσα το κείμενο υπαινίστεται και τις λογοτεχνικές ικανότητες του συγγραφέα («...περιέγραψα με τα ζωηρότερα χρώματα...»)

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Σχετίζεται με την ξενιτιά:

- Η δυσκολία της επικοινωνίας («αλλ’ ουδέ μίαν επιστολήν κατώρθωσα να τη στείλω»)
- Η σκληρή πραγματικότητα των ναυαγίων
- Τα πνευματικά εφόδια και οι πλούσιες εμπειρίες των ταξιδιών

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Υπάρχουν έμμεσες ιστορικές πληροφορίες, όπως η πιθανότητα να «τουρκέψει» κάποιος οδοιπόρος

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Υπάρχουν γεωγραφικές αναφορές: Πόλη, Κύπρος, Άγιοι Τόποι

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

- Η δυστυχία του να αλλαξιοπιστήσει κάποιος
- Η πίστη των απλών ανθρώπων ότι ο Θεός στέλνει τις δυσκολίες για να τους δοκιμάσει
- Η αμαρτία που βασανίζει την ψυχή των ανθρώπων, από την οποία ανακουφίζεται κάποιος μόνο με την εξομολόγηση

ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Όταν επιστρέφει στην πατρίδα είναι πια **ώριμος, έμπειρος** άνδρας, **ευγενικός** και **καλλιεργημένος**, με **κατανόηση** και **σεβασμό** προς τη μητέρα. Η οπτική γωνία του αφηγητή ωριμάζει.

➤ ΜΗΤΕΡΑ

Η οπτική γωνία της μητέρας παραμένει αμετάβλητη. Βλέπει τα πάντα μέσω της αμαρτίας και της ενοχής της. Νιώθει θλίψη για την απόρριψη της υιοθεσίας από τα αγόρια. Έχει βαθιά πίστη στον Κύριο.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Η **αφήγηση** εναλλάσσεται με το **διάλογο**. Απουσιάζουν οι περιγραφές.

Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη και καταλήγει σε **εσωτερικό μονόλογο** «*Oι λόγοι ούτοι..... πνευματικού της;*». Μας δίνονται οι προσωπικές απορίες του αφηγητή.

ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

- **Πρόδρομη αφήγηση/πρόληψη:** ανατρέπεται ο ευθύγραμμος αφηγηματικός χρόνος και δίνονται πληροφορίες για τα βάσανα που επρόκειτο να περάσει ο Γιωργής στην ξενιτιά.
- **Αφηγηματικό κενό:** για να καλύψει το κενό ανάμεσα σε δύο μέρη της ιστορίας (αφηγητής-παιδί και αφηγητής- ώριμος)

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ

- Αφήγηση: πρωτοπρόσωπη, αυτοδιηγητική
  - Εστίαση: εσωτερική με διευρυμένη οπτική γωνία
  - Αφηγητής: ομοδιηγητικός
-

5^η ενότητα: «*H μήτηρ μου εκρέμασε... και εγώ εσιώπησα*»: η εξομολόγηση της μητέρας

- **«H μήτηρ μου εκρέμασε την κεφαλήν, ως κατάδικος.....»: παρομοίωση.** Προετοιμάζεται ψυχολογικά ο αναγνώστης να ακούσει κάτι φοβερό και περιγράφεται η τρικυμισμένη ψυχική κατάσταση της μητέρας.
- Η μητέρα αρχίζει να διηγείται τη δραματική της ιστορία. Η ιστορία της μητέρας έχει το ίδιο σημείο αφετηρίας με το διήγημα, την Αννιώ. Έχουμε μία **ανάληψη/αναδρομική αφήγηση** και μια αφήγηση μέσα στην αφήγηση (**εγκιβωτισμός**), με χρονική αφετηρία την περίοδο πριν τη γέννηση της Αννιώς.
- Για τη μητέρα δεν ήταν τιμωρία να μεγαλώνει ξένο παιδί, γιατί έπρεπε να βασανιστεί για την αμαρτία της. Παρακαλεί το Γιωργή να μη διώξει την Κατερινιώ και εκείνος υπόσχεται να την αγαπά σαν αδερφή του.
- **«H αμαρτία είναι αμαρτία»:** Η ενότητα αυτή είναι πολύ σημαντική στο διήγημα, γιατί περιέχει τη συγκλονιστική ιστορία που σημάδεψε τη ζωή της μητέρας. Πρόκειται για την ιστορία ενός ακούσιου φόνου, που για τη μάνα ήταν ένα φοβερό έγκλημα, όχι μόνο γιατί σκότωσε το ίδιο της το παιδί, αλλά γιατί τη στιγμάτιζε ως ανάξια μάνα, αφού δε στάθηκε ικανή να κρατήσει στη ζωή το παιδί που της χάρισε ο Θεός. Γι' αυτό και το έγκλημά της αποτελούσε αμαρτία που δεν είχε εξιλέωση και δεν ήταν εύκολη η συγχώρεση. Γι' αυτό και κάθε δοκιμασία («παίδεψι») στην οποία υποβαλλόταν από τότε ήταν γι' αυτήν μια πράξη τιμωρίας που της έστελνε ο Θεός.

ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Τώρα αναφέρεται το όνομά του (*Μιχαλιός*), ενώ σε άλλες ενότητες χαρακτηριζόταν μόνο ως «μακαρίτης». Η Δεσποινιώ τον παρουσιάζει ως καλό σύζυγο, πατέρα και άνθρωπο. Ήταν διασκεδαστικός χαρακτήρας, ικανός χορευτής και πάνω απ' όλα διέθετε αγάπη και κατανόηση προς τη γυναίκα του. Ήταν ευαίσθητος και λεπτός χαρακτήρας. Της συμπαραστάθηκε και την παρηγορούσε και η μοναδική φορά που της μίλησε άσχημα («βώδι») ήταν για να την προστατεύσει από την κατακραυγή του κόσμου.

- **«και έγινες τον θανατά από τη ζούλια σου»:** η μητέρα τονίζει ότι ο Γιώργης ζήλευε υπερβολικά την Αννιώ. Η μητέρα ήταν φυσικό να το διαισθάνεται αυτό. Ο Γιωργής όμως σαν μικρό παιδί δε το παραδεχόταν. Τσως, είχε εκλογικεύσει μέσα του το συναίσθημα της ζήλιας. Ουσιαστικά όμως

το αίσθημα της ζήλιας δεν ήταν προς την Αννιώ, αλλά προς τη μητέρα του, εξαιτίας της στάσης της απέναντι του. Έμοιαζε πιο πολύ με παράπονο.

- Ο πρόωρος ή απότομος απογαλακτισμός μπορεί να δημιουργήσει στο παιδί **σύνδρομο αποστέρησης**.
- **ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:** για τον τρόπο ζωής και διασκέδασης των ανθρώπων της εποχής εκείνης
  1. Το σαράντισμα των λεχώνων και των βρεφών
  2. Ο γάμος και η κουμπαριά
  3. Το γλέντι του γάμου (ποτό, φαγητό, μουσική, χορό)
  4. Η χρήση υπηρετών
  5. Το φάσκιωμα των βρεφών
  6. Οι επισκέψεις στους Αγίους Τόπους
  7. Τα τάματα και τα συγχωροχάρτια
  8. Τα κωνσταντινάτα
  9. Η χρήση μαμῆς
  10. Γνωρίζουμε **αντιλήψεις** των απλών ανθρώπων της εποχής, όπως:
  11. Το φόβο της κοινής γνώμης
  12. Την πίστη σε τάματα και συγχωροχάρτια
  13. Την πίστη στη θεία δίκη

- **«Η εκμυστήρευσις ....και εγώ εσιώπησα»:** Μετά την εκμυστήρευση της μητέρας, ο Γιωργής προσπάθησε με όλες του τις δυνάμεις να ανακουφίσει την καρδιά της από τις ενοχές, υποδεικνύοντάς της ότι το αμάρτημά της ήταν ακούσιο και η ευσπλαχνία και η δικαιοσύνη του Θεού μεγάλη.
- Ο Γιωργής πίστευε ότι το εκκλησιαστικό αξίωμα και το κύρος του Πατριάρχη Ιωακείμ Β' θα έκαναν τη μητέρα να λυτρωθεί από το βάρος της αμαρτίας. Η μητέρα βγήκε από το Πατριαρχείο μετά την εξομολόγηση «ως εάν ήρθη από της καρδίας αυτής μία μεγάλη μυλόπετρα» (**παρομοίωση**)
- **«Τι να σε πω...το ίδιο το παιδί του»:** Η τελική στάση της μητέρας, τα λόγια και τα δάκρυα της, δείχνουν ότι η ίδια δε μπορεί να δώσει στον εαυτό της άφεση αμαρτιών. Γι' αυτήν δεν είχε σημασία αν τη συγχώρεσε ο Πατριάρχης, όταν η συνείδησή της δε μπορούσε να ησυχάσει. Δεν είναι πια το θρησκευτικό συναίσθημα του αμαρτήματος που τη βαραίνει, αλλά το μητρικό και το αμάρτημα θα παρέμενε μέσα της πάντα σαν ανοιχτή πληγή. Ο αφηγητής σιωπά, αφού όλα τα μέσα που διαθέτει η χριστιανική θρησκεία (οι προσευχές, η μετάνοια, η εξομολόγηση) είχαν εξαντληθεί χωρίς να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή την **κάθαρση**, τη λύτρωση και τον εξαγνισμό της μητέρας. Το συναίσθημα της ενοχής και των τύψεων θα εξαλειφόταν τελικά μόνο με το θάνατό της.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Το διήγημα τελειώνει απότομα και χαρακτηρίζεται από **εκφραστική λιτότητα**, απουσία μελοδραματισμών και υπερβολών. Ενώ δεν υπάρχει κάθαρση στην ψυχή της μητέρας, συντελείται κάθαρση στη συνείδηση και την ψυχή του αναγνώστη, που νιώθει οίκτο και συμπάθεια για τη δυστυχισμένη μητέρα.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 5^{ΗΣ} ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Πρόκειται για την **πιο σημαντική ενότητα** του διηγήματος, γιατί:

- **Θεματικά** ολοκληρώνεται η ιστορία και λύνεται το αίνιγμα του τίτλου
- **Συναισθηματικά** η μητέρα εξιλεώνεται στην ψυχή του αναγνώστη ως προς τη στέρηση αγάπης προς το γιο, όσο και ως προς την αμαρτία της. Η μητέρα απενοχοποιείται στην ψυχή του αναγνώστη, γιατί πλήρωσε το αμάρτημά της ακριβά με την ηθική της δοκιμασία και με τη συναίσθηση της ενοχής της. Στη συνείδησή μας απενοχοποιείται ακριβώς γιατί εκείνη δεν έδωσε

ποτέ στον εαυτό της άφεση αμαρτιών. Έτσι, επέρχεται η λύση, επειδή η βασανισμένη αυτή γυναίκα δεν εξιλεώνεται απέναντι στον εαυτό της.

- **Εκφραστικά** ο αναγνώστης έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει την αφηγηματική τέχνη και την ψυχογραφική δύναμη του Βιζυηνού.
- **Από άποψη ηθοποιίας** ολοκληρώνονται οι χαρακτήρες της μητέρας και του αφηγητή και αποκαλύπτονται όλες οι πτυχές τους.

• **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΜΗΤΕΡΑΣ**

Εδώ η Δεσποινιώ παρουσιάζεται σαν μια ευαίσθητη και πονεμένη μάνα, της οποίας το αδιάκοπο ψυχικό μαρτύριο συγκινεί και προβληματίζει τον αναγνώστη θέτοντας τον μπροστά στο ερώτημα: «Μπορεί να λυτρωθεί ουσιαστικά ένας άνθρωπος από το βάρος της αμαρτίας;»

• **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΗ**

Εδώ είναι ένας στοργικός γιος γεμάτος κατανόηση για το «φοβερόν δυστύχημα» της μητέρας του. Το ευαίσθητο και πληγωμένο παιδί μεγάλωσε και έγινε ένας ώριμος, πεπαιδευμένος, συγκροτημένος άντρας με ευθυκρισία και σύνεση.

• **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ**

Έχουμε μία **ανάληψη/αναδρομική αφήγηση** και μια αφήγηση μέσα στην αφήγηση (**εγκιβωτισμός**), με χρονική αφετηρία την περίοδο πριν τη γέννηση της Αννιώς. Η μητέρα αρχίζει να διηγείται τη δραματική της ιστορία. Η ιστορία της μητέρας έχει το ίδιο σημείο αφετηρίας με το διήγημα, την Αννιώ. Στην ενότητα αυτή μεταβαίνουμε σε ένα δεύτερο βαθμό αφήγησης, σε ένα **μεταδιηγητικό επίπεδο**. Η αφήγηση της μητέρας είναι **ενδοδιηγητική – ομοδιηγητική αφήγηση και ενδοδιηγητικό – ομοδιηγητικό αφηγητή**.

• **ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ**

- **Τύφος** συγκινητικό, υποβλητικό, δραματικό
- Τα γεγονότα που ήδη γνωρίζει ο αναγνώστης δίνονται με τη **μέθοδο της επιτάχυνσης** (π.χ. η ασθένεια της Αννιώς) και άλλα με τη **μέθοδο της αποσιώπησης/παράλειψης** (ως ευκόλως εννοούμενα ή ήδη ειπωμένα, όπως π.χ. οι προσπάθειες της μητέρας να σώσει την Αννιώ και η ερμηνεία της δραματικής προσευχής της στην εκκλησία)

➤ **Εκφραστική λιτότητα** στο τέλος του διηγήματος

• **ΓΛΩΣΣΑ**

- Γλώσσα διαλόγων της μητέρας: απλή δημοτική διανθισμένη με λαϊκούς τύπους
- Γλώσσα του αφηγητή που έχει πια ενηλικιωθεί: λόγια γλώσσα των μορφωμένων ανδρών εμπλουτισμένη με λέξεις της αρχαϊζούσας.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

- **Ο ΓΙΩΡΓΗΣ ΩΣ ΠΑΙΔΙ:** ήταν ευαίσθητος, φιλότιμος, αυθόρυμητος. Η τρυφερή παιδική του ψυχή πληγωνόταν, γιατί αγνοούσε την πραγματική αιτία της «αδιαφορίας» της μητέρας του. Ο αφηγημένος χρόνος διαρκεί είκοσι οχτώ χρόνια, με αποτέλεσμα το δεκάχρονο αρχικά παιδί να γίνει ώριμος άντρας (περίπου είκοσι πέντε ετών).
- **Ο ΓΙΩΡΓΗΣ ΩΣ ΕΝΗΛΙΚΟΣ:** ήταν ώριμος και καλλιεργημένος άντρας με πολλές ψυχικές αρετές. Αποβάλλει την παιδική ανασφάλεια και τον διακρίνει μία στάση αυτοκριτικής και εσωτερικής αναζήτησης. Είναι στοργικός και ευάλωτος, προικισμένος με ευαισθησία, οξεία κρίση και διεισδυτική ικανότητα.
- **Η ΜΗΤΕΡΑ**
Γυναίκα δυναμική, δραστήρια και εργατική. Μεγάλωσε μόνη της τα παιδιά της και τους έδωσε ηθικές αρχές. Ήταν μια απλή, ενάρετη και θεοσεβής γυναίκα, που δοκιμάστηκε σκληρά και δε μπόρεσε ποτέ να ησυχάσει από τις τύψεις της συνείδησής της. Ο ψυχισμός της σε όλη τη διάρκεια του διηγήματος είναι περίεργος και δεν προσιδιάζει σε μητέρα, αλλά κατανοούμε τη στάση της μόνο όταν αφηγείται την τραγική της ιστορία.
- **Ο ΠΑΤΕΡΑΣ**

Ήταν ένας αγαθός άνθρωπος, καλός οικογενειάρχης, γεμάτος αγάπη και τρυφερότητα για όλους. Δοκιμάστηκε και αυτός με το θάνατο του πρώτου κοριτσιού, ευτυχώς όμως δεν έζησε για να δει και το θάνατο του δεύτερου.

- **ΤΑ ΑΔΕΡΦΙΑ**

Είναι ο Χρηστάκης και ο «κοιλιάρφανος». Τρέφουν αγάπη για την Αννιώ και σεβασμό για τη μητέρα. Αγνοούν και αυτοί τους λόγους της εμμονής της μητέρας στην υιοθεσία παιδιών.

- **Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ**

Ήταν ένας σοφός γέροντας, που έδειξε κατανόηση στο μαρτύριο της μητέρας, αλλά δε μπόρεσε να τη λυτρώσει από τις τύψεις.

- **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ**

ΑΦΗΓΗΣΗ: πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική, αυτοδιηγητική, εξωδιηγητική

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: ομοδιηγητικός, εξωδιηγητικός, δραματοποιημένος

*Ο αφηγητής απέχει εξίσου από τον αφηγητή-παντογνώστη(απόντα από την αφήγηση) και από τον αφηγητή-πρωταγωνιστή(προνομιακό φορέα της αφήγησης). Δε γνωρίζει τα πάντα, αλλά επιλέγει να αγνοεί το μυστικό της μητέρας. **Σκοπός** της διευρυμένης αυτής σκοπιάς είναι: α)να διατηρεί την αγωνία για τη λύση του μυστηρίου μέχρι το τέλος, β)να καλύπτει τα αφηγηματικά κενά με πληροφορίες που επιβραδύνουν την αφήγηση και παρατείνουν την αγωνία ή προσθέτουν στοιχεία για τον τρόπο σκέψης και τα συναισθήματα των προσώπων.

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική

ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ: έχουμε μία ιστορία από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες: α)του Γιωργή, που ξεκινάει από την αρρώστια της Αννιώς και καταλήγει στην εξομολόγηση της μητέρας και β) της μητέρας, που ξεκινάει λίγα χρόνια πριν την γέννηση του Γιωργή και καταλήγει στο ίδιο σημείο, παρακάμπτοντας όσα ήδη ειπώθηκαν.

- Το διήγημα αποκτά **θεατρική τεχνική/θεατρικό χαρακτήρα** με:

1. την εναλλαγή διαλόγων-αφήγησης
2. την εναλλαγή σκηνικού (κλειστός/ανοιχτός χώρος: σπίτι, εικλησία, αυλή, ποτάμι, Πατριαρχείο)
3. τον ομοδιηγητικό αφηγητή
4. την εναλλαγή καθαρεύουσας-δημοτικής
5. τη δραματική πλοκή
6. την ύπαρξη πρωταγωνιστών και δευτεραγωνιστών
7. την περιορισμένη χρήση της περιγραφής
8. τη γρήγορη εναλλαγή σκηνών και επεισοδίων

- **ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ:** ονομάζεται εσωκειμενικός και μπορεί να διακριθεί στον χρόνο της ιστορίας και στο χρόνο της αφήγησης («αφηγημένος χρόνος»)

➤ **Χρόνος της ιστορίας:** είναι ο φυσικός χρόνος κατά τον οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία. Διαρκεί είκοσι οχτώ χρόνια.

➤ **«Αφηγημένος χρόνος»:** Τα γεγονότα δεν παρουσιάζονται με τη σειρά που έγιναν με αποτέλεσμα να έχουμε πολλές **αναχρονίες**:

α)αναδρομικές αφηγήσεις / αναδρομές / αναλήψεις (flashback),

β)πρόδρομες αφηγήσεις/προλήψεις,

γ)εγκιβωτισμό,

δ)παρέκβαση/παρέμβλητη αφήγηση

Οι αναχρονίες:

α)ζωντανεύουν την πλοκή

β)συμπληρώνουν τα κενά της ιστορίας φωτίζοντας περισσότερο τα πρόσωπα

γ)αναδεικνύουν τις αιτιακές σχέσεις ανάμεσα στα γεγονότα

δ)αποφορτίζουν τη δραματική ατμόσφαιρα

- **ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

Επειδή ο αφηγημένος χρόνος δε μπορεί να είναι ίσος με το χρόνο της ιστορίας, έχουμε **συμπύκνωση χρόνου**, που επιτυγχάνεται με : **α)επιτάχυνση, β)περίληψη, γ)παράλειψη**

• **ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ-ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΟ-ΨΥΧΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ**

Ο Βιζυηνός μετέφερα τα προσωπικά του βιώματα σε μία τραγική ιστορία που τη διακρίνει η κλιμακούμενη δραματική αγωνία. Πίσω από το ρεαλιστικό και ηθογραφικό υπόστρωμα του έργου, προβάλλει η ψυχογραφική διάθεση του συγγραφέα και η επιθυμία του να διεισδύσει στα βαθύτερα στρώματα του ψυχισμού του ανθρώπου, εκεί όπου φωλιάζουν οι ενοχές και οι τύψεις.

- **Οι δύο πραγματικότητες του διηγήματος: α)του αφηγητή και β)της μητέρας .** Πάνω σε αυτές τις δύο πραγματικότητες στηρίζονται τα βασικά αφηγηματικά μοτίβα του διηγήματος:

➤ **Το μοτίβο της στέρησης της μητρικής αγάπης**

➤ **Το μοτίβο της μητρικής ενοχής**

Το δραματικό στοιχείο εντείνεται καθώς οι δύο αυτές πραγματικότητες συγκλίνουν και το αίνιγμα λύνεται. Στο τέλος όμως παραμένει ακόμη άλυτο το αίνιγμα της ανθρώπινης ψυχής.

• **ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΚΛΕΙΣΤΟΥ-ΑΝΟΙΧΤΟΥ ΧΩΡΟΥ**

- **Κλειστός χώρος(σπίτι, εκκλησία):**συνδέεται με την ασθένεια, την οδύνη, το θάνατο
- **Ανοιχτός χώρος(αυλόγυρος εκκλησίας, ποτάμι):** συνδέεται με ευχάριστα συναισθήματα

• **ΜΗ ΤΥΠΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ**

Το «Άμάρτημα της μητρός μου» ζεφεύγει από την τυπική μορφή ενός διηγήματος και ρέπει προς τη μυθιστοριογραφία. Η δομή ενός κλασικού διηγήματος χαρακτηρίζεται από το μονοκεντρισμό ενός επεισοδίου, που περιέχει έναν κεντρικό ήρωα και χαρακτηρίζεται από συντομία, λιτότητα και πυκνότητα. Στο συγκεκριμένο διήγημα η αφήγηση εκτείνεται σε περισσότερα του ενός επεισόδια. Η δράση εκτείνεται σε μεγάλο χρονικό διάστημα. Διατηρεί τη λιτότητα και την πυκνότητα.

• **«ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ» ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ**

Έχουμε συνδυασμό δράματος και αινίγματος. Ο τίτλος θέτει ένα αίνιγμα και η πλοκή έχει στόχο την αποκάλυψη του μυστηρίου. Ο αναγνώστης φτάνει σταδιακά στη λύση ανιχνεύοντας ενδείξεις και υπαινιγμούς και αξιοποιώντας τα νέα στοιχεία που συνεχώς προσφέρονται.

• **ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΚΟΡΥΦΩΣΗ**

- Όταν η μητέρα μεταφέρει την Αννιώ στην εκκλησία(1^η ενότητα)
- Όταν πεθαίνει η Αννιώ(2^η ενότητα)
- Όταν πέφτει η μητέρα στο ποτάμι για να σώσει το Γιωργή(3^η ενότητα)
- Όταν η μητέρα κλαίγοντας παρακαλάει το Γιωργή να δεχτεί το Κατερινιώ(4^η ενότητα)
- Όταν η μητέρα δείχνει ότι η συνείδησή της δεν πρόκειται να ησυχάσει ποτέ(5^η ενότητα)

• **ΑΛΗΘΟΦΑΝΕΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ**

Η αληθοφάνεια των χαρακτήρων οφείλεται:

- Στη δεξιοτεχνία του συγγραφέα να διαγράφει τους χαρακτήρες και να αποδίδει τις πιο λεπτές ψυχικές διακυμάνσεις τους.
- Στην απλή, φυσική γλώσσα των διαλόγων
- Στην πιστή σκιαγράφηση του κοινωνικού πλαισίου

• **ΔΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΟΣ:**

- Ενοχές και απεγνωσμένη προσπάθεια μητέρας να αποκτήσει άλλο κορίτσι
- Μετά την απόκτηση κοριτσιού → «αδιαφορία» για τα άλλα παιδιά, που βιώνουν τη στέρηση της μητρική στοργής.
- Δυσανασχέτηση των αδερφών για την υιοθεσία δεύτερου κοριτσιού

• **ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ**

- Οι συναισθηματικές σχέσεις των προσώπων, ιδιαίτερα αφηγητή-μητέρας

- Οι προσωπικές περιπέτειες του αφηγητή
- Η ανάδειξη της ευρείας παιδείας του συγγραφέα-αφηγητή

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Τα λαογραφικά στοιχεία που υπάρχουν στο κείμενο έχουν να κάνουν κυρίως με τη θρησκεία, το θάνατο, την αρρώστια και τη θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία της Θράκης και αντικατοπτρίζουν την άγνοια, τη θρησκοληψία και το θρησκευτικό συναίσθημα, το συντηρητισμό της κοινωνίας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Στο αφηγηματικό έργο του Γ. Βιζυηνού είναι έντονη η επίδραση τόσο της γενέθλιας θρακικής υπαίθρου όσο και της φαναριώτικης και ευρωπαϊκής παιδείας του². Μπορεί να επιβεβαιωθεί αυτό το δεδομένο μέσα από το συγκεκριμένο διήγημα;
2. Ο Γ. Βιζυηνός έχει χαρακτηρισθεί «ψυχογραφικός και δραματικός πεζογράφος». Ενισχύει αυτήν την άποψη το εξεταζόμενο διήγημα; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
3. Όπως επισημαίνουν οι μελετητές του είδους, κυρίαρχο δομικό στοιχείο του διηγήματος είναι η αφηγηματική έκθεση ενός γεγονότος με συντομία και λιτότητα, ώστε να μεταδοθεί αμέσως μια εντύπωση³. Επιβεβαιώνεται πλήρως αυτή η αρχή στο διήγημά μας; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Ο Παλαμάς, αναφερόμενος στα διηγήματα του Βιζυηνού, σημειώνει ότι ο συγγραφέας «ρέπει προς την μυθιστοριογραφίαν»⁴. Συζητήστε αυτό το σχόλιο σε συσχετισμό με την προηγούμενη ερώτηση.
5. Μεταξύ των παραγόντων που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του διηγήματος γύρω στα 1880, αναφέρεται και η επιρροή της λαογραφίας. Τεκμηριώνεται αυτή η άποψη στο παρόν διήγημα⁵;
6. Τα διηγήματα του Βιζυηνού έχουν ανθρωποκεντρική λειτουργία. Αυτό που ενδιαφέρει τον συγγραφέα είναι να προβάλει τον άνθρωπο μέσα από τις πράξεις και τα συναισθήματά του. Επαληθεύεται αυτή η κρίση στο συγκεκριμένο διήγημα;
7. Στα διηγήματα του Βιζυηνού οι λιγοστές περιγραφές αποτελούν «օργανικά μέρη της αφήγησης»⁶. Οι περιγραφές του συγκεκριμένου διηγήματος επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή;
8. Ποια στοιχεία του περιεχομένου και της αφήγησης δίνουν στο κείμενο αυτοβιογραφικό χαρακτήρα⁷;

Α' Διδακτική ενότητα («Άλλην αδελφήν δεν είχομεν... και εκράτησεν μόνον εμέ πλησίον της»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

14. Τι εντύπωση σας δημιουργεί ο τίτλος του διηγήματος;
15. Πώς περιγράφει ο αφηγητής την ιδιαίτερη στοργή της μητέρας προς την Αννιώ και πώς δικαιολογεί αυτή την αδυναμία;
16. Ποιο είναι το βασικό αφηγηματικό μοτίβο (leitmotiv) μέσω του οποίου προωθείται η δράση στο πρώτο μέρος του διηγήματος⁸; Τι συναισθήματα προκαλεί στον αναγνώστη;

² Είναι σκόπιμο να επισημανθούν: α) το γλωσσικό ιδίωμα στα διαλογικά μέρη και η περιγραφή τοπικών εθίμων και αντιλήψεων, β) η λόγια γλώσσα, η αίσθηση του μέτρου και η θρησκευτικότητα, γ) οι σπουδές του Βιζυηνού στην ψυχολογία και οι εργασίες του για τις ευρωπαϊκές μπαλάντες (δραματικό - συγκρουσιακό στοιχείο). Βλ. σχόλια στην εισαγωγή.

³ Ένα βασικό χαρακτηριστικό των διηγημάτων κλασικής δομής είναι ο μονοκεντρισμός του ενός επεισοδίου. Στο συγκεκριμένο διήγημα έχουμε έκταση της αφήγησης σε περισσότερα του ενός επεισοδία. Αυτού του «τύπου» το διήγημα ο Άριστος Καμπάνης το ονόμασε «αναλυτικό διήγημα».

⁴ Επιγραμματικά σημειώνουμε τα βασικά χαρακτηριστικά των τριών πεζογραφικών ειδών: **Μυθιστόρημα:** Εκτεταμένη και πολυπρόσωπη αφηγηματική σύνθεση που παρουσιάζει τη ζωή ως ολότητα. **Διήγημα:** Σύντομη και λιτή αφήγηση, παρουσιάζει ένα γεγονός καίριο για τη ζωή του ήρωα. **Νουβέλα:** Ενδιάμεσο ως προς την έκταση είδος, παρουσιάζει έναν κυρίως ήρωα σε σημαντικές στιγμές της ζωής του.

⁵ Να απαντήσετε λαμβάνοντας υπόψη ότι το αφετηριακό υλικό της λαογραφίας αντλείται από τη μνήμη, την παρατήρηση, την προσωπική μαρτυρία, την καταγραφή υλικού κ.λπ.

⁶ Σχετικά με τις περιγραφές και τη λειτουργία τους στα διηγήματα του Βιζυηνού ο Π. Μουλλάς (ό.π., σ. ρ') σημειώνει: «Έχουμε να κάνουμε όχι με παρέμβλητα «ξένα σώματα» αλλά με οργανικά μέρη του κειμένου και της αφήγησης. Ο ρόλος τους είναι πολλαπλός: να συμπληρώσουν τα κενά, να δημιουργούν αντιθέσεις, να εντείνουν τις δραματικές καταστάσεις, να στήνουν μυστικές γέφυρες ανάμεσα στους ανθρώπους και στα πράγματα».

⁷ Στο αυτοβιογραφικό αφήγημα το ίδιο πρόσωπο, εκπληρώνει δύο διαφορετικές λειτουργίες. Από τη μια ως αφηγητής είναι υπεύθυνος για την αφήγηση και από την άλλη ως ήρωας κατέχει κεντρικό ρόλο στην ιστορία. Οι τεχνικές που υποστηρίζουν την αυτοβιογραφικότητα είναι η πρωτοπρόσωπη αφήγηση, η εσωτερική εστίαση, ο ελεύθερος πλάγιος λόγος, ο ομοδιηγητικός και ενδοδιηγητικός αφηγητής κ.λπ. (βλ. σχ. Πασχαλίδης Γ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, εκδ. Σμιλή, Αθήνα 1993, σσ. 199-219). Στο διήγημά μας τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα υποδεικνύει «το ομώνυμο του αφηγητή και του συγγραφέα», η κτητική αντωνυμία στον τίτλο, η πρωτοπρόσωπη αφήγηση, τα ονόματα κ.λπ. Βλ. Χρυσανθακόπουλος Μ., *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1994, σσ. 19 & 31.

⁸ Η μακροχρόνια αρρώστια της Αννιώς και η συνεχής επιδείνωση της υγείας της είναι το αφηγηματικό μοτίβο μέσω του οποίου εξελίσσεται η υπόθεση και διαγράφονται εναργέστερα οι χαρακτήρες. (Για μοτίβα και θεματική βλ. Γ. Κεχαγιόγλου «Θεματογραφία της Α' Μεταπολεμικής Γενιάς» στο *Η Ελληνική Ποίηση*, εκδ. Σοκόλης, τόμ. ε', σ. 630).

17. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας της Αννιώς και σε ποια κυρίως σημεία του κειμένου φαίνεται η αγάπη της για τα αδέρφια της;
18. Να αναφερθείτε στη γλώσσα του διηγήματος. Ποιες είναι οι επιλογές του συγγραφέα στα μέρη που διηγείται και στα διαλογικά μέρη; Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα προκύπτει από αυτή τη γλωσσική ποικιλία;
19. Ποια είναι η οπτική γωνία της αφήγησης⁹ και πώς λειτουργεί στην πρόσληψη του έργου από τον αναγνώστη;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων των κειμένων:

7. Ποιες πληροφορίες δίνει ο αφηγητής για τα οικογενειακά του πρόσωπα καθώς και για τις μεταξύ τους σχέσεις στην πρώτη παράγραφο του διηγήματος;
8. Πώς προβάλλεται σ' αυτήν την ενότητα ο οικογενειακός και κοινωνικός ρόλος της γυναίκας; Να απαντήσετε σε αναφορά με συγκεκριμένα χωρία.
9. «Η μητρική στοργή ενίκησε τον φόβον της αμαρτίας. Η θρησκεία έπρεπε να συμβιβασθεί με την δεισιδαιμονίαν». Να σχολιάσετε το χωρίο:
  - α) ποιες δυνάμεις συγκρούονται,
  - β) ποια θέση παίρνει ο αφηγητής,
  - γ) ποια είναι η προσωπική σας άποψη στο θέμα αυτό.
10. Όταν η μητέρα ρώτησε την Αννιώ ποιο από τα δυο αδέρφια της θέλει να μείνει μαζί της στην εκκλησία, εκείνη απάντησε: «Ποίον από τους δύο θέλω; Κανένα δεν θέλω χωρίς τον άλλο. Τα θέλω όλα τα αδέρφια μου, όσα και αν έχω». Να χαρακτηρίσετε τη στάση της Αννιώς απέναντι στα αδέρφια της, συγκρίνοντάς την με εκείνη της μητέρας της.
11. Με ποιες διαδοχικά ενέργειες προσπαθεί η μητέρα να βοηθήσει στη θεραπεία της Αννιώς;
12. Ποιες λαϊκές αντιλήψεις σχετικές με τις μακροχρόνιες αρρώστιες ανιχνεύονται στην ενότητα;

Β' Διδακτική ενότητα («Ενθυμούμαι ακόμη ... εγλύτωσεν από τα βάσανά του»)

2.1. Δομή των κειμένων, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι των κειμένων (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Στα διηγήματα του Βιζυηνού ο κλειστός χώρος βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το δράμα¹⁰. Ισχύει αυτή η άποψη και για «Το Αμάρτημα της μητρός μου»; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
2. Ο Βιζυηνός ξέρει «να κεντρίζει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, να σκορπίζει πρόωρες «ενδείξεις» που η σημασία τους θα φανεί αργότερα»¹¹. Επιβεβαιώνεται αυτή η άποψη στο κείμενό μας;
3. Στην ενότητα αυτή ο αφηγητής αποκτά πρωταγωνιστικό ρόλο: Με ποια επιχειρήματα μπορεί να υποστηριχθεί αυτή η άποψη;
4. Ο αφηγητής αισθάνεται ενοχή καθώς βιώνει τη σύγκρουση ανάμεσα στην αγάπη για την άρρωστη αδελφή του και την πίκρα για τη στέρηση της μητρικής στοργής. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτή η σύγκρουση;
5. Με ποιους αφηγηματικούς τρόπους «υφαίνει» ο συγγραφέας την κορύφωση του δράματος που σχετίζεται με την αρρώστια της Αννιώς;
6. Να εντοπιστούν οι αναδρομές (ή αναλήψεις = αναφορές σε προτερόχρονα) που διακόπτουν την ευθύγραμμη ροή του αφηγημένου χρόνου¹².

⁹ Οπτική γωνία της αφήγησης είναι η απόσταση που παίρνει ο αφηγητής από τα γεγονότα και τα πρόσωπα της αφήγησης. Έτσι έχουμε εξωτερική οπτική γωνία με ανεξάρτητο παντογνώστη αφηγητή, ο οποίος αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο, και εσωτερική οπτική γωνία όπου ο αφηγητής είναι δρών πρόσωπο και αφηγείται μόνο όσα υποπίπτουν στην αντίληψή του. Στο συγκεκριμένο διήγημα έχουμε εσωτερική οπτική γωνία. Ο αφηγητής εστιάζει, δηλαδή περιορίζεται να μας δώσει μονάχα τις πληροφορίες τις οποίες είχε κατά τη στιγμή της δράσης και όχι αυτές που απέκτησε μετά. Η εσωτερική εστίαση πρωτοπαρουσιάζεται στην Ελλάδα με το Βιζυηνό.

¹⁰ Κλειστός χώρος: σπίτι, εκκλησία - όπου και αρρώστια, θάνατος, οδύνη, φόβος.

¹¹ Μουλλάς Π., δ.π., σ. ρα'. Η φράση «ενθυμήθηκες την αμαρτίαν μου ... τιμωρήσης» λειτουργεί ως πρόωρη ένδειξη (προσήμανση).

¹² Με τον όρο «αφηγημένος χρόνος» νοείται η χρονική διάρκεια που καλύπτουν τα γεγονότα της αφήγησης ως το τέλος της. (Γ. Βελουδής, Γραμματολογία - Θεωρία λογοτεχνίας, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1994, σ. 142 και Έκφραση-Έκθεση Α' Λυκείου, σσ. 284-285). Στο διήγημά μας ο αφηγημένος χρόνος καλύπτει διάρκεια 27 ετών.

7. Στο *Αμάρτημα* της μητρός μου υπάρχουν φράσεις που «*αποβλέπουν στο να υπογραμμίσουν τη διάσταση ανάμεσα στον ώριμο αφηγητή και στην παιδική συνείδηση που προσλαμβάνει τα συμβάντα*». Ποιες φράσεις μέσα στο κείμενο επιβεβαιώνουν αυτή την επισήμανση;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Πώς επηρεάζει ψυχολογικά τον αφηγητή ο εσωτερικός χώρος της εκκλησίας;
  2. Ποια είναι η άμεση αντίδραση του αφηγητή όταν ακούει την προσευχή της μητέρας του; Πώς τη δικαιολογείτε;
  3. Ποια εξωπραγματικά και μαγικά στοιχεία ενσωματώνονται στη διήγηση και τι ρόλο παίζουν στην πλοκή του έργου;
  4. Με ποια επίθετα χαρακτηρίζεται ο συνθέτης του μοιρολογιού; Να σχολιάσετε το περιεχόμενό τους.
  5. Να συγκρίνετε τα συναισθήματα του αφηγητή όπως αυτά παρουσιάζονται τη νύκτα στην εκκλησία και τη νύκτα στο σπίτι. Ποια διαφορά παρατηρείτε; Πώς δικαιολογείτε αυτήν την διαφοροποίηση;
  6. Ποια χωρία σ' αυτή την ενότητα προοικονομούν το θάνατο της Αννιώς;
  7. «*To καημένο μας το Αννιώ!* εγλύτωσεν από τα βάσανά του!
- Τι συναισθήματα εκφράζει ο αφηγητής και πώς τα ερμηνεύετε;

Γ' Διδακτική ενότητα («Πολλοί είχον κατηγορήσει την μητέρα μου... και απηρχόμην εις τα ξένα»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Με ποιες τεχνικές ο συγγραφέας επιτυγχάνει τη σύντμηση του πραγματικού χρόνου της διάρκειας των γεγονότων¹³;
  2. Πώς λειτουργεί ο αφηγητής στις δύο νιοθεσίες¹⁴;
  3. Πώς λειτουργεί ο ανοικτός χώρος στα συναισθήματα του αφηγητή;
  4. «*Mη μου φέρετε τίποτε, έλεγεν η μήτηρ μου, ... Ο Γιωργής ήμην εγώ. Και την υπόσχεσιν ταύτην την είχον δώσει αληθώς, αλλά πολύ προτύτερα. Ήτο καθ' ήν εποχήν...*
- Μπορείτε να διακρίνετε τα τρία επίπεδα του χρόνου¹⁵;
5. Ποιο επεισόδιο μέσα σ' αυτήν την ενότητα απαλλάσσει τον αφηγητή από την αγωνία αν τον αγαπά η μητέρα του, και πως το αξιολογείτε;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποια στάση παίρνουν οι αδερφοί του αφηγητή απέναντι στις δύο νιοθεσίες; Να βρείτε τα σχετικά χωρία.
2. Πώς σχολιάζει ο αφηγητής τη δυσφορία των αδερφών του για την τακτική της μητέρας να νιοθετεί κορίτσια;
3. Ποια στοιχεία αντλούμε απ' αυτήν την ενότητα για το εθιμικό της νιοθεσίας στη Θράκη;
4. Να συγκρίνετε αυτήν την ενότητα με την προηγούμενη. Ποιες διαφορές παρατηρείτε ως προς το ψυχολογικό κλίμα της αφήγησης;
5. Ο αφηγητής δε γνωρίζει για ποιο λόγο η μητέρα του νιοθετεί κορίτσια. Βρίσκεται «*σε πλάνη*» ως προς τα κίνητρα αυτής της πράξης. Τι συναισθήματα γεννά στον αναγνώστη αυτή η άγνοια του αφηγητή;

¹³ Δύο κυρίως είναι οι τεχνικές σύντμησης του πραγματικού χρόνου, η **παράλειψη**, που συνίσταται στην υπερπήδηση γεγονότων που δεν θεωρούνται σημαντικά για την εξέλιξη της υπόθεσης και η **επιτάχυνση**, με την οποία τα γεγονότα περιγράφονται περιληπτικά.

¹⁴ Οι μαθητές πρέπει να διακρίνουν ότι στην πρώτη νιοθεσία ο αφηγητής είναι αυτόπτης μάρτυρας, παρίσταται στη δράση. Στη δεύτερη νιοθεσία το αφηγούμενο «*εγώ*» αναδιηγείται τα γεγονότα ως «*παντογνώστης αφηγητής*»

¹⁵ Τα τρία επίπεδα είναι: α) ο χρόνος κατά τον οποίο γίνεται η δεύτερη νιοθεσία, που έχει τη θέση συγχρονίας, β) το επεισόδιο στο ποτάμι που είναι προτερόχρονο ως προς την εξέλιξη της κύριας υπόθεσης και γ) ο χρόνος της συγγραφής (της μνήμης του αφηγητή -συγγραφέα) που είναι υστερόχρονος σε σχέση με όλα τα αφηγούμενα.

Δ΄ Διδακτική ενότητα («Η μήτηρ βεβαίως ... αλλ’ ισχυρού τινος φόβου»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Πώς λειτουργεί στο κείμενο η εμπλοκή του αφηγητή στα γεγονότα;
2. Ποιες αναδρομικές και πρόδρομες αναχρονίες υπάρχουν στην ενότητα και πώς λειτουργούν αισθητικά;
3. Με ποιες εικόνες αισθητοποιούνται «αι πικρίαι» της μητέρας για τον ξενιτεμένο της γιο;
4. Να επισημάνετε τις εκδηλώσεις έκπληξης και αγωνίας των προσώπων καθώς και τη λειτουργία τους στο κείμενο.
5. Σε ποια σημεία της ενότητας διακρίνετε αισθήματα ενοχής του αφηγητή απέναντι στη μητέρα του;
6. Μπορείτε να εντοπίσετε το δραματικό στοιχείο που υπάρχει στο περιεχόμενο και στον τρόπο αφήγησης;
7. Πώς υπηρετεί την εξέλιξη του μύθου η σύγκρουση μητέρας και γιου για την υιοθετημένη κόρη;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. «Παραμόνενεν εις τους δρόμους, ερωτώσα τους διαβάτας μη με είδον πονθενά». Σε ποια συναισθηματική κατάσταση βρισκόταν η μητέρα;
2. Ποια είναι η αντίδραση της μητέρας στις διαδόσεις εις βάρος του γιου της και πώς την ερμηνεύετε;
3. Ποια συναισθηματική κατάσταση του αφηγητή ανιχνεύεται στη φράση: «Δόσ’ του πίσον αν μ’ αγαπάς»;
4. «Όχι δεν είναι ξένο το παιδί είναι δικό μου»: Τι είναι αυτό που κάνει τη μητέρα να θεωρεί «δικό της παιδί» την Κατερινιώ, αν και είναι υιοθετημένο;
5. Ποιο είναι το πρότυπο της ιδανικής γυναίκας για τον αφηγητή, όπως αναδύεται μέσα από την περιγραφή της ιδανικής αδελφής;
6. Να περιγράψετε τις ψυχικές διακυμάνσεις της μητέρας, κατά τη διάρκεια της σύγκρουσής της με τον αφηγητή για το Κατερινιώ.
7. «Και το έκαμεν ο Θεός τέτοιο, δια να δοκιμάσῃ την υπομονή μου, και να με σχωρέσῃ»: Πώς δικαιολογεί η μητέρα την υποχρέωσή της να αναθρέψει ένα «ανάξιο» παιδί;

Ε΄ Διδακτική ενότητα («Η μήτηρ μου εκρέμασε την κεφαλήν ... και εγώ εσιώπησα»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποιος είναι ο ρόλος της εγκιβωτισμένης αφήγησης¹⁶ στην εξέλιξη του μύθου;
2. Με ποια εκφραστικά μέσα αισθητοποιεί ο συγγραφέας τα αισθήματα ενοχής της μητέρας;
3. Πώς λειτουργούν τα θαυμαστικά που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στη σκηνή της συνειδητοποίησης του θανάτου του βρέφους;
4. Το ρήμα «κουράζομαι» επαναλαμβάνεται, σε διάφορους τύπους, τέσσερις φορές. Ποια είναι η λειτουργία του;
5. Τα συναισθήματα του αφηγητή - παιδιού προς την Αννιώ αλλά και η συμπεριφορά των γονέων του προς αυτόν δίνονται μέσα από την οπτική γωνία της μητέρας. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας επέλεξε αυτήν την τεχνική;
6. Τι δηλώνει η σιωπή του αφηγητή στο τέλος του διηγήματος;
7. Πώς συνδέεται το τέλος του διηγήματος με τον τίτλο του¹⁷;

¹⁶ Εγκιβωτισμένη αφήγηση: η αφήγηση που παρεμβάλλεται μέσα στην αφήγηση.

¹⁷ Το τέλος του διηγήματος αποτελεί λύση στο πρόβλημα, που τίθεται στην αρχή με τον τίτλο. Η δομή λειτουργεί κυκλικά.

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. «Τι φωνάζεις έτσι βρε βώδι;»: Ποιοι λόγοι υπαγορεύουν αυτήν την αντίδραση του πατέρα;
2. «Η αμαρτία είναι αμαρτία»: Πώς αντιλαμβάνεται η μητέρα την αμαρτία;
3. Γιατί η μητέρα θεωρεί την «παίδεψι» από την Κατερινιώ «παρηγοριά κι ελαφροσύνη»;
4. Πώς ερμηνεύεται τελικά η ανάγκη της μητέρας να υιοθετεί κορίτσια;
5. Ο αφηγητής πιστεύει στο «απρομελέτητον και αβούλητον του αμαρτήματος της μητρός». Ποια είναι η δική σας άποψη;
6. Λυτρώνεται τελικά η μητέρα από τις ενοχές; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
7. Θα θεωρούσατε τη μητέρα τραγικό πρόσωπο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

I. Πολέμη: *H Mάννα*

Ο Δήμος ο σκληρόκαρδος
με χέρια αφορεσμένα,
κτυπά και δέρνει αλύπητα
τη μάννα που τον 'γέννα.

Τα κόκκαλά του τρίζουνε
τα μάτια αλλοιθωρίζουν,
τα παγωμένα χνώτα του
του λιβανιού μυρίζουν.

Ως που μια μέρα η δύστυχη,
μες του καημού το βάρος,
πικρά τον καταράστηκε:
- Που να σε κόψει ο Χάρος!

Το λόγο δεν απόσωσε
να κι η κατάρα πιάνει,
να τον κι ο Χάρος πούρχεται
με κοφτερό δρεπάνι.

- Κυρά, το Χάρο εφώναξες;
εμένα λένε Χάρο
πούναι τον, μάννα, πούναι τον
το γυιο σου να τον πάρω;

- Παράκουσες, κυρ Χάροντα,
μα τη ζωή του Δήμου!
Εγώ για μένα σ' έκραξα,
όχι για το παιδί μου!

(ΕΞΩΤΙΚΑ, 1905)

- α) Ποιο είναι και πού οφείλεται το αθέλητο «αμάρτημα» της μάνας;
β) Με ποιο τρόπο ζητά να εξιλεωθεί;
γ) Να συγκρίνετε τη μητέρα του διηγήματος του Βιζυηνού με τη μάνα του παραπάνω ποιήματος.

Γ. Βιζυηνού: Νοσταλγία

Εψές ο ήλιος έδυνε στην άγια μου πατρίδα
κ' ένα του δώκαν φίλημα σε θλιβερήν αχτίδα
Να μου το φέρ' εμένα.
Θέλω να δω τη μάνα μου, τ' δέρφια μ' να φιλήσω,
στον τάφο του πατέρα μου θέλω να προσκυνήσω,
βαρέθηκα τα ξένα.

Μικρό μικρό μ' ωρφάνεψε η αλύπητή μου μοίρα,
μικρό μικρό της ξενητειάς το μονοπάτι πήρα,
με χείλη πικραμένα.
Μα τώρα πια τα χόρτασα της ξενητειάς τα κάλλη,
αν είναι και παράδεισος θα την αφήσω πάλι,
βαρέθηκα τα ξένα.

(απόσπασμα, Βοσπορίδες Αύραι)

Ποια αυτοβιογραφικά στοιχεία του Βιζυηνού που επισημάνατε στο διήγημα *To αμάρτημα της μητρός μου* υπάρχουν και στο ποίημα «Νοσταλγία»;

Γ. Βιζυηνού: Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου

- Ω, ο αρίσκος¹⁸! ανέκραξεν η μήτηρ μου μετ' απεριγράπτου πόνου. Τίνος το λέγεις, παιδί μου; Αμ' ο φτωχός ούτε ακούει, ούτε μιλεί πλέον! Είναι τρελός ο καημένος! ...
... εκείνος δεν τρώγει παρά ζερό ψωμί, δεν φορεί παρά αυτά που βλέπεις, και κοιμάται κατά γης μεσ' στην αχυρώνα. Και δεν θέλει να φύγη από κοντά μου ό,τι κι αν του κάμουν. Μόνο σαν τον στενοχωρήσουν πάρα πολύ, μόνο σαν ταραχθή, βγάζει μια παράξενη φωνή - Για τον

¹⁸ αρίσκος = καημένος.

Θεό, Σουλτάνε μου, να μην το μάθη η κοκκώνα! Άλλο απ' αυτό δεν ηξεύρει τίποτε! Ο αρίσκος ο Κιαμήλης¹⁹...

... Κείνος, βλέπεις, άφησε την μητέρα του και ήλθεν εις εμένα. Κουβαλεί νερό, πάγει εις τον μύλον, πάγει τα ψωμιά στον φούρνο, σκάφτει τ' αμπέλια, σκουπίζει την αυλή, καλλιεργεί τα λουλούδια πάνω στον τάφο του Χρηστάκη μας· ως και το κανδήλι θέλει να τ' ανάφτη με το χέρι του!

(απόσπασμα)

Να συγκρίνετε την αντίδραση του Κιαμήλη και της μητέρας μετά τον ακούσιο φόνο²⁰.

Γ. Βιζυηνού: *Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου;*

- Διες εσύ! είπε, πώς περνούν τα χρόνια, και γυρνούν τα πράγματα! Δεν θα γυρίση το παιδί μου, έλεγα, δεν θα προφθάσῃ να έλθη πίσω, και θ' αποθάνω, και θα μείνουν τα μάτια μου ανοιχτά, από την λαχτάρα που έχουν να το διούνε! Όλ' ημερίτσα παραφύλαγα τους δρόμους και ρωτούσα τους διαβάτας. Και όταν εβράδυαζεν, άφην' ανοιχτή την θύρα έως τα μεσάνυχτα. Μη σφαλείς, Μιχαήλε, μπορεί να έλθῃ ακόμη. Και δεν θέλω να έλθη το παιδί μου και να βρει κλειστή την θύρα μου. Φθάνει που είναι τόσα χρόνια έρημο και ξένο, ας μην έρθῃ και στο χωριό του να του φανή πως δεν έχει κανέναν εις τον κόσμο, που να φυλάγη τον ερχομό του. Σαν επλάγιαζα, σ' έβλεπα στον ύπνο μου, και μ' εφαίνετο πως άκουα την φωνή σου, κ' εσηκωνόμουν και άνοιγα την θύρα: ήλθες, παιδί μου; - Ήταν ο αγέρας, που σβυντζίνιζε στον δρόμο.

(απόσπασμα)

Να αναζητήσετε αναλογίες στη συμπεριφορά της μητέρας του παραπάνω αποσπάσματος και της μητέρας του «Αμαρτήματος της μητρός μου».

¹⁹ Κιαμήλης = στο διήγημα, νεαρός Τούρκος.

²⁰ Ο Κιαμήλης σκοτώνει το Χρηστάκη, χωρίς να γνωρίζει ότι είναι γιος της γυναίκας που τον είχε περιθάλψει και τον είχε σώσει τη ζωή. Ο Κιαμήλης μαθαίνει την αλήθεια μετά από χρόνια, ενώ η μητέρα του Χρηστάκη ποτέ. Στο απόσπασμα η μητέρα περιγράφει τη συμπεριφορά του Κιαμήλη στον αφηγητή ο οποίος της είχε ζητήσει να τον διώξει από το σπίτι τους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΟΝΕIRO ΣΤΟ ΚΥΜΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) γεννήθηκε στη Σκιάθο από φτωχή και πολυμελή οικογένεια. Τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στη Σκιάθο και μετά (1872) πήγε στο Άγιο Όρος για να καλογερέψει, αλλά πολύ γρήγορα τα παράτησε. Πηγαίνει στην Αθήνα και γράφεται το 1874 στη Φιλοσοφική Σχολή, όπου είχε συμφοιτητή το Γεώργιο Βιζυηνό και εκεί δημοσιεύει έργα του σε εφημερίδες της εποχής. Επίσης, αρχίζει να ασχολείται και με μεταφράσεις, αλλά εκείνο που τον απασχολούσε περισσότερο ήταν η νοσταλγία για την πατρίδα του, τη Σκιάθο. Υποφέροντας από ρευματισμούς στα χέρια, κάτι που δυσκόλευε τη συγγραφική του απασχόληση, επιστρέφει το 1911 στη Σκιάθο, όπου θα τον βρίσκει ο θάνατος.

Το έργο του άρχισε να εκδίδεται συστηματικά, συγκεντρωμένο σε τόμους, μόλις έκλεισαν πενήντα χρόνια από το θάνατό του, το 1951, όταν έληξαν τα συγγραφικά δικαιώματα των κληρονόμων του.

- Ο Παπαδιαμάντης δε μπόρεσε ποτέ να προσαρμοστεί στη ζωή της Αθήνας, γι' αυτό συχνά έφευγε για τη Σκιάθο, όπου ζούσε μοναχική ζωή (τον αποκαλούσαν «κοσμοκαλόγερο»)

ΕΡΓΟ: Το έργο του χωρίζεται σε δύο περιόδους:

- α' περίοδος: ιστορικά μυθιστορήματα
→ β' περίοδος: ηθογραφικά διηγήματα

ΓΛΩΣΣΑ

Στους διαλόγους: ομιλούμενη δημοτική με ιδιωματισμούς της Σκιάθου

Στην αφήγηση: βάση είναι η καθαρεύουσα με πολλά στοιχεία δημοτικής

Στις περιγραφές: καθαρεύουσα

- ⇒ **Χρήση επιθέτων, μεταφορών, παρομοιώσεων, ποιητικών εικόνων**

ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ

- Θρησκευτική ζωή
- Λαϊκή παράδοση
- Νησιωτικό περιβάλλον (**Σκιάθος**)
  - ⇒ Αντλεί θέματα από τους δύο τόπους όπου έζησε: **Σκιάθο και Αθήνα** (διηγήματα σε λαϊκές γειτονιές με απλούς χαρακτήρες και όχι αστούς)
  - ⇒ Τα διηγήματά του παρουσιάζουν έντονα τα κυριότερα χαρακτηριστικά του **ευρωπαϊκού ρομαντισμού** (υπερβολές, απίθανες καταστάσεις, απίθανες συμπτώσεις, έλλειψη επαφής με την πραγματικότητα). Δύο θέματα που παρουσιάζονται συχνά στα διηγήματά του και τα οποία είναι θεμελιώδη και στο ποιητικό και στο πεζογραφικό έργο της ευρωπαϊκής ρομαντικής εποχής είναι:
α)ο προέχων ρόλος της φύσης και β)ο ανέφικτος έρωτας
  - ⇒ Επηρεάστηκε από την **ηθογραφία** της εποχής και ανέμειξε στοιχεία **κοινωνικά και ρεαλιστικά** δίνοντας ποιητική ουσία στα έργα του.
- ***[ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΟ διήγημα]**: ονομάζεται το διήγημα που απεικονίζει με ρεαλιστικό τρόπο τα ήθη, τα έθιμα, τους ανθρώπινους χαρακτήρες και τις καταστάσεις της καθημερινής ζωής της υπαίθρου]
- ⇒ Το έργο του χαρακτηρίζεται από έντονο **συμβολισμό** και έχει μεταφυσική διάσταση.

Η ΦΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Η φύση είναι ο φυσικός χώρος, όπου ο άνθρωπος βιώνει την πραγματική αξία της ζωής. Βρίσκεται σε διαρκή διάλογο μαζί της και επικοινωνεί με το Θεό. Η απομάκρυνσή του από αυτήν συνεπάγεται αλλοτρίωση και φθορά, απομάκρυνση από το Θεό. Γι' αυτό ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του νοσταλγεί το «κατά φύσιν» (**συγγραφέας του ανοιχτού χώρου**). Η φύση αποτελεί τον καθρέφτη της ψυχής του. Γίνεται σύμβολο.

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΙΑ ΠΡΟΝΟΙΑ

Για τον Παπαδιαμάντη η φύση είναι ο παράδεισος και εκεί βρίσκεται και ο πειρασμός, ο οποίος απειλεί τα αθώα πλάσματα. Το κακό βρίσκεται πάντα κοντά στο καλό, η ζωή δίπλα στο θάνατο. Όμως, η Θεία Πρόνοια δεν επεμβαίνει πάντα στα ανθρώπινα, πράγμα που προκαλεί την απογοήτευση του Παπαδιαμάντη.

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Η σχέση του Παπαδιαμάντη με την παράδοση ήταν πολύ στενή. Τροφοδότησε το έργο του με αυτήν και την ανέδειξε με την ποιητική του δεξιότητα και την αισθητική πληρότητα. Μας μεταφέρει έτσι «στο καθεστώς των πατέρων ή στο επίκεντρο της πνευματικότητα μας, στη μεταφυσική ρίζα της ζωής.» Δεν απομακρύνεται όμως από το παρόν, αλλά εντάσσει σε αυτό ό, τι παλιό θεωρεί ότι αξίζει.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

- Από θρησκευόμενη οικογένεια. Οι εκκλησίες γι' αυτόν ήταν χώρος γαλήνης και ασφάλειας.
- Μοναχός για λίγο διάστημα, μελετητής βυζαντινής μουσικής και εκκλησιαστικών βιβλίων
- Έμεινε προσηλωμένος σε χριστιανικές ηθικές αξίες
- Η γλώσσα των διηγημάτων του έχει στοιχεία της εκκλησιαστικής παράδοσης
- Πλήθος βυζαντινών ύμνων στα διηγήματά του
- Πιστεύει στο Θεό χωρίς να φτάσει ποτέ στη θρησκοληψία
- Θεωρεί ότι ο Θεός κατοικεί στις ψυχές των ανθρώπων, τους προστατεύει και τους καθοδηγεί με τη Θεία Πρόνοια.
- ⇒ Παρόλο που σε όλη του τη ζωή αναζητά την ηθική τελειότητα, δεν αδιαφορεί για τις χαρές της ζωής. Έτσι, παρόλο που συνεπαίρνεται από το απόκοσμο, υμνεί και αναζητά τη χαρά των εγκοσμίων.

Η ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ ΣΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ο Παπαδιαμάντης δημιουργεί ατμόσφαιρα στα διηγήματά του με το υποβλητικό ύφος, την εκκλησιαστική φρασεολογία που χρησιμοποιεί, με όλα γενικώς τα χαρακτηριστικά της τέχνης του-γλώσσα, ύφος, περιεχόμενο, ανθρώπινους τύπους, περιγραφές.

ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

- Το διήγημα «Όνειρο στο κύμα» δημοσιεύτηκε το 1900 στο περιοδικό *Παναθήναια*.
- Ανήκει στα «αυτοβιογραφικά» διηγήματα του Παπαδιαμάντη, αυτά που συνδέονται με μνήμες από την εφηβική ηλικία του συγγραφέα. Είναι έργο της ώριμης περιόδου του (1898-1910)
- **Θεωρείται περισσότερο βιωματικός, παρά αυτοβιογραφικός συγγραφέας.** Οι παπαδιαμαντικές αυτοδιηγητικές αφηγήσεις βρίσκονται ανάμεσα στο απομνημόνευμα και την εξομολόγηση.
- Θεωρείται ερωτικό, γιατί η όλη υπόθεση πλέκεται γύρω από την εξαίσια ομορφιά του γυμνού κορμιού ενός κοριτσιού και από την ερωτική επιθυμία ενός νεαρού βισκού.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- 1^η ενότητα: «Ημην πτωχόν βοσκόπουλον...του προϊσταμένου μου.»
- 2^η ενότητα: «Η τελευταία χρονιά που ήμην...γεμάτο πετμέζι»
- 3^η ενότητα: «Μίαν εσπέραν...κ' ελούνετο»
- 4^η ενότητα: «Την ανεγνώρισα πάραντα...πλέον τα επίγεια»
- 5^η ενότητα: «Δεν δύναμαι...το ταλαίπωρονζών;»
- 6^η ενότητα: «Δεν ηξεύρω αν η κόρη...το ίδιον όνειρόν του...»
- 7^η ενότητα: «Η Μοσχούλα έζησε...βοσκός εις τα όρη!...»

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1^η ενότητα: «*Ήμην πτωχόν βοσκόπουλον...τον προϊσταμένον μου.*»: η ζωή του αφηγητή συνοπτικά

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής-βοσκός και ο πατέρης Σισώης

ΧΩΡΟΣ: το λιτό ελληνικό τοπίο

ΘΕΜΑ: εισαγωγική ενότητα στην οποία ο αφηγητής σε α' πρόσωπο και με εξομολογητικό τόνο μας δίνει συνοπτικά τη ζωή του, από την εφηβεία του μέχρι «σήμερα».

⇒ Εδώ υπάρχει μία πρώτη **ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ-ΠΑΡΟΝΤΟΣ**:

α) **ευτυχισμένο παρελθόν** (ωραίος έφηβος δεκαοχτώ ετών, αρρενωπός, γυμνασμένος, ζει φυσική ζωή)

β) **πορεία προς την επαγγελματική αποκατάσταση** («τον χειμώνα...δεν έκαμα» => η αφήγηση εδώ καλύπτει με συντομία ένα διάστημα δώδεκα ετών)

γ) **καταθλιπτικό παρόν:** «Σήμερον...», ερχόμαστε στο ανυπόφορο επαγγελματικό παρόν και στο περιορισμένο πεδίο δράσης του αφηγητή.

ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΦΗΓΗΤΗ: παίρνουμε πληροφορίες για:

- Οικονομική κατάσταση (φτωχός)
- Επάγγελμα (βοσκός)
- Ηλικία (δεκαοχτώ ετών)
- Πνευματική καλλιέργεια (παντελώς αγράμματος)
- Ψυχική κατάσταση (ευτυχισμένος)
- Εξωτερική εμφάνιση (ωραίος, αρρενωπός, γυμνασμένος)

ΜΟΤΙΒΟ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ: Ο αφηγητής παρουσιάζεται ευτυχισμένος (ίσως από την ξεγνοιασιά της φυσικής ζωής και την παρουσία της Μοσχούλας, όπως θα μάθουμε αργότερα). Το μοτίβο αυτό θα επανέλθει στο διήγημα, αφού βασικός του άξονας είναι η ευτυχία της απλής και ελεύθερης φυσικής ζωής του παρελθόντος σε αντίθεση με τη μίζερη, ασφυκτική και δυστυχισμένη ζωή του παρόντος.

⇒ Φράση που οριοθετεί τη μετάβαση από την ευτυχισμένη στη μίζερη ζωή του αφηγητή: «τελευταίαν φοράν όπου εγεύθην την ευτυχίαν ήτον το θέρος εκείνο του έτους 187...»

Η ευτυχία του ήταν η συνισταμένη τριάντα συνιστώσων:

- α) του τόπου (φύση)
- β) του χρόνου (εφηβεία)
- γ) των συνθηκών (άγνοια των προβλημάτων της ζωής)

ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡ ΣΙΣΩΗ

Κατά κάποιο τρόπο η ζωή του πατέρα Σισώη είναι ανάλογη με του αφηγητή (προσήμανση). Ο πάτερ Σισώης ακολούθησε την πορεία: αρχική αγνότητα => αμαρτία (ερωτική) => μετάνοια => λύτρωση και σωτηρία με τη μοναστική ζωή (κυκλικός βίος : αρχίζει και καταλήγει στην αγνότητα και την αποχή από την αμαρτία)

Ο αφηγητής ακολούθησε την πορεία: αρχική αγνότητα => αμαρτία (ερωτική) => εμμονή στην ανάμνησή της (χωρίς το στοιχείο της μετάνοιας) => απομάκρυνση από τη λύτρωση και τη σωτηρία με τη σημερινή ανυπόφορη ζωή.

⇒ **ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ** αρνητικών συναισθημάτων του αφηγητή μέσα στο ασφυκτικό περιβάλλον. Περιγράφει τη θέση του «καθώς ο σκύλος, ο δεμένος με πολύ κοντό σχοινίον...δεν ημπορεί να γανγίζῃ ούτε να δαγκάσῃ...»

⇒ **Τότε:** ευτυχία και άγνοια

⇒ **Τώρα:** δυστυχία και γνώση

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΦΗΓΗΤΗ

Είναι μίζερη και ασφυκτική γιατί:

- Δεν έκανε μεγάλην προκοπήν επαγγελματικά
- Είναι περιωρισμένος και ανεπιτήδειος (δουλοπρέπεια)
- Έχει στενή δικαιοδοσία (λίγα δικαιώματα) εις την αυλήν του ανθέντου του
- ⇒ Αξιοσημείωτη είναι η ψυχογραφική παρατήρηση του συγγραφέα για το **μίσος προς τους ευεργέτες**: η ευεργεσία γίνεται από θέση ισχύος, ενώ η οφειλή ευγνωμοσύνης του ευεργετούμενου είναι ταπεινωτική, εφόσον υπενθυμίζει την κατωτερότητά του. Έτσι, δημιουργείται αντιπάθεια έως και μίσος απέναντι στον ευεργέτη, πράγμα που ομολογεί με θάρρος ο αφηγητής.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Αρχικά ήταν μοναχός και διάκονος και αργότερα απλός μοναχός (διακρίνει τις δύο ιδιότητες ως γνώστης των εκκλησιαστικών θεμάτων)
- **Κωλούμενος να iερατεύει**: Φράση που δείχνει γνώση των εκκλησιαστικών ζητημάτων
- **Κλαίω**: ρήμα που χρησιμοποιείται για τη μετάνοια των αμαρτωλών πιστών
- **Κοινόβιο του Εναγγελισμού – δύο iερατικές σχολές**: ο συγγραφέας είχε σπουδάσει σε όλα αυτά

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

- **Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ**: με νοσταλγική διάθεση κάνει αναδρομή στο παρελθόν του. Ορίζει την αρχή και το τέλος και τα ενδιάμεσα γεγονότα τα παραλείπει. Όλα όσα πρέπει να ξέρει ο αναγνώστης είναι το πώς ήταν τότε και πώς είναι τώρα. Το επίθετο «πτωχόν» καθορίζει την ευτυχία του. Απολάμβανε την ελευθερία του «εις τα όρη» μακριά από τις συμβάσεις και τους κανόνες της τυπικής ζωής. Την ευτυχία και την άγνοια διαδέχονται η δυστυχία και η γνώση.
- **Ο ΣΙΣΩΗΣ**: παραδόθηκε στον έρωτα και μάλιστα προς μια αλλόθρησκη. Φαίνεται η δύναμη του ακατανίκητου έρωτα, που από «μοναχό και διάκονο» τον μεταμόρφωσε σε «Σωτηράκη δάσκαλο». Ο έρωτας καταλογίζεται στα απαγορευμένα. Ο μοναχός ενέδωσε στον **πειρασμό** και έχασε τον παράδεισο εξαιτίας του έρωτα.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ: είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου. Αφετηρία της αναδρομής είναι «*το θέρος εκείνο του 187...*».

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ:

α) **αναδρομή στο παρελθόν**

β) **πρόληψη**: είναι όλος ο πρόλογος (πρώτη ενότητα), γιατί ο αφηγητής ανακαλεί στη μνήμη του ένα γεγονός που θα διαδραματιστεί αργότερα και μας πληροφορεί γι' αυτό εκ των προτέρων

γ) **εγκιβωτισμός**: εγκιβωτισμένη, κυκλική ιστορία του Σισώη (η ιστορία του Σισώη αρχίζει με μία αναδρομή και είναι σε γ' πρόσωπο). Επειδή δε γίνεται άμεσα αντιληπτή η σχέση της ιστορίας αυτής με τα γεγονότα της αφήγησης μοιάζει με παρέκβαση.

δ) **προσήμανση**: -«*την τελευταίαν φοράν που εγεύθην την ευτυχίαν*» μας προειδοποιεί για το ατυχές μέλλον του αφηγητή

-«*κοντό σχοινίον*»: το σχοινί με το οποίο θα δεθεί και θα πνιγεί η κατσίκα του αφηγητή

ε) **αφηγηματικό κενό/έλλειψη**: Στη μετάβαση από τη λήξη των σπουδών στο επαγγελματικό παρόν υπάρχει αφηγηματικό κενό. Αν λάβουμε υπόψη όμως τα αποσιωπητικά μετά τη λέξη «*προλύτου*» τότε μπορούμε να πούμε ότι έχουμε σύνοψη χρόνου και όχι έλλειψη.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

- **Περιγραφή**: α) του χώρου και β) του αφηγητή (**προσωπογραφία**)

- ⇒ **Χρήση ρημάτων:** σε χρόνο **Παρατατικό** δίνουν διάρκεια στα δρώμενα για να αιτιολογηθεί η ευτυχία τότε, ενώ με τον **Άδριστο** όλα παίρνουν την τελική τους μορφή που ανατρέπει την ευτυχία.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- ειρωνεία** στο ύφος: «ως εξόχως ελαφρυντικήν περίστασιν», «μεγάλην προκοπήν, εννοείται, δεν έκαμα» (αυτοσαρκασμός)
- μεταφορές:** «εγενήθην την ευτυχίαν», «στρυφνόν πρόσωπον», «σκοτεινής αφορμής»
- σχήμα λιτότητας:** «ου μικράν φήμην»
- μετωνυμία:** «εφόρεσε... τα ράσα», «δεν ήξενρα την άλφα»
- παρομοίωση:** «θέσιν οιωνεί αυλικού», «καθώς ο σκύλος ...σχοινίον»
- εικόνα:** «καθώς ο σκύλος ...σχοινίον»
- αντιθέσεις:**
  - φύση– πολιτισμός
  - παρόν - παρελθόν
  - απαιδευσία και ευτυχία – παιδεία και δυστυχία
  - ελευθερία στα βουνά – δέσμευση στην πόλη
  - άγνοια – γνώση
  - υπευθυνότητα εργασίας – ανεμελιά βιοσκού
  - εφηβεία – ωριμότητα

2^η ενότητα: «*H τελενταία χρονιά που ήμην...γεμάτο πετμέζι*»: η ζωή στον παράδεισο/η Μοσχούλα και η συνάντηση των δύο νέων

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής – βιοσκός και η Μοσχούλα. Αναφέρεται και ο κυρ Μόσχος, καθώς και άλλα ανώνυμα πρόσωπα.

ΧΩΡΟΣ: φυσικός χώρος μεταξύ στεριάς και θάλασσας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Μετά την παρεμβολή της ιστορίας του πατέρα Σισώη και την αναφορά στην παρούσα ζωή του αφηγητή επανέρχεται στην εποχή της νεότητάς του. Η εικόνα του συμπληρώνεται με περισσότερες λεπτομέρειες και παρουσιάζεται ο κόσμος του και η ζωή του μέσα στη φύση, η ελευθερία την οποία ένιωθε ως απόλυτος κυρίαρχος του γύρω φυσικού χώρου. Περιγράφει διάφορα πρόσωπα, ένα από τα οποία ήταν ο κυρ Μόσχος που ζούσε μαζί με την ανιψιά του τη Μοσχούλα. Περνά λοιπόν στην παρουσίαση της κοπέλας, επισημαίνει την ομοιότητά της με την κατσίκα του, τη Μοσχούλα και παραθέτει τις φάσεις τις προσέγγισής τους με διάφορα περιστατικά.

- **«H τελενταία χρονιά που ήμην ακόμη φυσικός άνθρωπος»:** ο αφηγητής θεωρεί απαραίτητη συνθήκη για την ευτυχία να είναι κανείς «φυσικός άνθρωπος» (φυσιολατρία). Προβάλλεται ως **πρότυπο η φυσική ζωή**, η αγνότητα, η ειρηνική ζωή και η τάση φυγής από την ασφυκτική αστική κοινωνία.
- **Προϋπόθεση για την ευτυχία είναι ο γώρος.** Έχουμε ένα **αρκαδικό τοπίο ευτυχίας και ξεγνοιασιάς**, μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί το **βουκολικό ερωτικό στοιχείο (ποιμενικό ειδύλλιο)**. Παρόλο που το τοπίο παρουσιάζεται ειδυλλιακό, ωστόσο έχει και κάποιους κινδύνους (γη τραχιά, απότομη, κρημνώδης).
- ***[αρκαδισμός]**: λογοτεχνικό ρεύμα με απλότητα ύφους και βάση του την αρχαία βουκολική ποίηση, που αντλούσε θέματα από την ερωτική ζωή των βιοσκών]
- **«Όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου»:** η φράση αυτή μας εξηγεί, γιατί ήταν ευτυχής. Είχε αναπτύξει μία συναισθηματική σχέση με τη φύση και ένιωθε ότι ήταν ο χώρος της δικαιοδοσίας του.
- **«Μόνον διαρκή γείτονα... τον κυρ Μόσχο...»:** Από την περιγραφή ανώνυμων προσώπων περνά στην παρουσίαση ενός προσώπου, το οποίο κατονομάζει (κυρ Μόσχος) και το οποίο παρουσιάζει με στόχο να μεταβεί η αφήγηση στην ανιψιά του, τη Μοσχούλα.

- Επιπλέον, από την περιγραφή ανοιχτών χώρων περνά στην περιγραφή ενός περιφραγμένου, απρόσιτου χώρου. Η μετάβαση στο συγκεκριμένο χώρο αποτελεί προετοιμασία για το κύριο μέρος του διηγήματος. Με τον τρόπο αυτό ο αφηγητής έρχεται στο περιβάλλον της Μοσχούλας και στο πρόσωπο που θα έχει ξεχωριστό ρόλο στην πλοκή.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- «*Εις το όνομα των Πατρός και των Υιού και των Αγίου Πνεύματος*»: στερεότυπη φράση προσευχών και ακολουθιών
  - «..για να φάνε και τα πετεινά του ουρανού»: χωρίο από την «επί του όρους ομιλία» του Ιησού
  - «..έβαλλα εις εφαρμογήν τας διατάξεις του Δευτερονομίου»: αναφορά σε βιβλίο της Π.Δ.
  - **Καταγγελία της Θρησκοληψίας**: με την αναφορά του στην κλοπή καρπών από τα ξένα κτήματα κατακρίνει την τακτική αρκετών θρησκόληπτων ατόμων, οι οποίοι για να νομιμοποιήσουν κάποιες ανήθικες πράξεις τους παρερμηνεύουν κατά το συμφέρον τους τα χωρία της Γραφής.
- ⇒ Ο συγγραφέας προβάλλει τη **διαφορά πλούτου και ένδειας**, τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πλουσίων και φτωχών και τις αυθαιρεσίες των οργάνων του νόμου και κατά συνέπεια **κατακρίνει τις κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες και την κοινωνική αδικία**.

- **ΜΟΣΧΟΥΛΑ**: το όνομα ετυμολογικά συνδέεται με το όνομα Μόσχος και το «μόσχο», Ασιατικό άρωμα. Άρα, το όνομα έχει ποιητική σημασία, σημαίνει «ευωδιαστή».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΙΑ ΜΟΣΧΟΥΛΑΣ

- ⇒ Δίνεται η ηλικία, οι δραστηριότητες, ο χαρακτήρας, η εξωτερική εμφάνιση
- ⇒ Παρομοιάζεται με νύμφη του Άσματος Ασμάτων
* [το «Άσμα Ασμάτων» είναι βιβλίο της Π.Δ., μια σειρά γαμήλιων και ερωτικών τραγουδιών με ποιμενικό χρώμα. Στο ποίημα δίνονται συμβολικές-θρησκευτικές προεκτάσεις, αλλά από κάποιους θεωρείται το λυρικότερο τραγούδι που γράφτηκε ποτέ. Οι λέξεις «ωραία μελαχρινή», «ηλιοκαμένη» παραπέμπουν στην αρχή του Άσματος.]
- ⇒ Μικρόσωμη, λεπτοκαμωμένη, με λαμπερά μαλλιά, θερμόαιμος, με λευκό λαιμό
- ⇒ Άρα, ενσαρκώνει το **πρότυπο της ομορφιάς** του κοριτσιού του βουκολικού άσματος. Φανερώνεται η έλξη που ασκούσε πάνω στο βοσκό. Η εξιδανίκευση της ομορφιάς και ο έκδηλος θαυμασμός υπαινίσσονται το ερωτικό συναίσθημα που είχε δημιουργηθεί στο νεαρό βοσκό.

- **ΟΜΩΝΥΜΙΑ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ-ΚΑΤΣΙΚΑΣ: λογοτεχνικό εύρημα και στοιχείο προοικονομίας**

- ⇒ Στην κατσίκα αρχικά διαπιστώθηκαν ομοιότητες (εξωτερικές, αλλά και στη συμπεριφορά) με το κορίτσι, γι' αυτό και ο βοσκός την ονόμασε Μοσχούλα.
- ⇒ Η αδυναμία του προς την κατσίκα υπογραμμίζει την αδυναμία του προς την κοπέλα: **μηχανισμός υποκατάστασης συναισθημάτων**, που ενεργοποιείται, γιατί το πραγματικό αντικείμενο της αγάπης είναι ένα άπιαστο όνειρο.

- **ΟΜΩΝΥΜΙΑ ΜΟΣΧΟΥΛΑΣ – ΚΥΡ ΜΟΣΧΟΥ:**

Ο κυρ Μόσχος εκπροσωπεί τον πολιτισμό και την τάξη των αρχόντων. Η ομωνυμία του με τη Μοσχούλα δηλώνει τη στενή σχέση τους όσον αφορά το αλλοτριωμένο περιβάλλον στο οποίο ζουν και οι δύο. Επιπλέον, εθιμοτυπικό στοιχείο στις κλειστές κοινωνίες είναι να παίρνει η γυναίκα το όνομα του άντρα. Εδώ αφού δεν υπάρχει σύζυγος, ο κυρ Μόσχος δίνει στο κορίτσι το όνομα του για να διαιωνίσει το γένος του και την περιουσία του.

- **ΣΤΑΔΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΝΕΩΝ:**

- ⇒ Πρώτη αφορμή επικοινωνίας το όνομα της κατσίκας (όταν τη φωνάζει για να τη βρει): ακολουθεί σύντομος διάλογος (άκαρπη συνομιλία)
- ⇒ Δεύτερη αφορμή το σουραύλι: καλύτερη γνωριμία
- ⇒ Και τις δύο φορές την πρωτοβουλία για επαφή την έχει το κορίτσι. (συστολή βοσκού)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

- **Ο ΒΟΣΚΟΣ:** δίκαιος, αθώος, ειλικρινής
- **Ο ΚΥΡ ΜΟΣΧΟΣ:** τυπικό παράδειγμα άρχοντα του χωριού, ιδιότροπος
- **Η ΜΟΣΧΟΥΛΑ:** εξίδανικευμένη μορφή της κόρης στα μάτια του νεαρού βισκού

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ: είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου.

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ:

α) συνεχίζεται η **αναδρομική αφήγηση**

β) **προοικονομία**: -η λεπτομέρεια ότι το κτήμα του κυρ Μόσχου ήταν στο χείλος της θάλασσας και είχε στην άκρη μικρό πυργοειδή οικίσκο => στοιχείο που θα αξιοποιηθεί στη συνέχεια

-η ταύτιση του ονόματος κοριτσιού – κατσίκας

γ) **αφηγηματικά κενά**: ανάμεσα στα αφηγηματικά τμήματα «μίαν ημέραν ...» - «μιαν άλλην ημέραν....»

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ:

α) **περιγραφή** του χώρου και της κοπέλας

β) **διάλογος** μεταξύ των δύο νέων => αναδεικνύει τη φυσική ερωτική έλξη, την αφέλεια, τον αυθορμητισμό και την αθωότητά τους

γ) **σχόλια**: έμμεσο σχόλιο για την κοινωνική αδικία της εποχής, τη φτώχεια και την εκμετάλλευση (κοινωνικός προβληματισμός)

⇒ **Χρήση ρημάτων:**

-σε **Παρατατικό** => δείχνουν διάρκεια, καθυστερείται η εξέλιξη της ιστορίας

-σε **Αόριστο** => δείχνουν τα τετελεσμένα, τα οριστικά

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-παρομοιώσεις: «εφαίνομην ως να είχα μεγάλην συγγένειαν τους δύο τούτους ανέμους...», «...έκαμαν να είναι σγουρά (τα μαλλιά μου) όπως οι θάμνοι....», «την ηγάπαως να ήτο θυγάτηρ του», «εφαίνετο να ομοιάζει με την μικρήν στέρφαν αίγα...», «χωρίον οιωνεί βασίλειον», «ως πτηνόν του αιγιαλού», «ενθύμιζε την νύμφην του Άσματος»

-μεταφορές: «με το αιώνιον της ζωής των φραγγέλιον», «παρά το χείλος της θαλάσσης», «θερμόαιμος», «οι οφθαλμοί σου περιστεράι», «έφεγγε, υπέφωσκε», «ανεβοκατέβαινεν ο αριθμός»

-υπερβολή: «απείρως λευκότερος»

-εικόνες: 1) εικόνα των μαλλιών του βισκού που ανεμίζουν

2) η εικόνα των μαλλιών που σαν θάμνοι και αγριελιές λυγίζουν από τον άνεμο

3) ηχητική εικόνα του βισκού με το σουραύλι

4) εικόνα όμορφου κοριτσιού στο παραθύρι (δημοτικό τραγούδι)

-ειρωνεία/αυτοσαρκασμός: όταν ο νέος αναφέρεται στην πρώτη αμήχανη και άχαρη συμπεριφορά του απέναντι στο κορίτσι

-προσωποποίησεις: «τα όρη... τ' ανερχόμενα αποτόμως», «έβλεπεν προς τον Καικίαν, και ήτον αναπεπταμένη», «τας οποίας εκύρωναν με το ακούραστο φύσημά των», «οι αετοί δεν κατεδέχοντο», «εκτάκτως τρωθείς από τα κάλλη»

-παρηγήσεις: «κατάμερον», «ξάρμενο», «ξάρμενα», «ξυλάρμενα»

3^η ενότητα: «Μίαν εσπέραν... κ' ελούνετο»: το νυχτερινό μπάνιο του βισκού

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο βισκός και η Μοσχούλα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ένα βράδυ έξω από το κτήμα του κυρ Μόσχου ο βισκός έπεσε να κολυμπήσει στη θάλασσα. Τη στιγμή που έβγαινε είδε τη Μοσχούλα να πέφτει στη θάλασσα γυμνή.

ΧΩΡΟΣ: τοποθετούμαστε στον τόπο, όπου θα διαδραματιστεί το κύριο επεισόδιο και θα κορυφωθεί η πλοκή.

- **«Μίαν εσπέραν...»:** προετοιμαζόμαστε για το δραματικό απρόοπτο που θα ακολουθήσει. Αυτό γίνεται με τη μαγεία της φύσης. Ο τόπος αποκτά μαγικές ιδιότητες. Το μάγεμα της φύσης όμως αποτελεί την παγίδα.
- **«όμοιον με το βρέφος το ψελλίζον»:** ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΗ του νερού με βρέφος => το προσωποποιημένο νερό αποκτά τη χάρη του παιδιού που αναπτηδά στο κρεβάτι του. Η ταύτιση αυτή δημιουργεί την εντύπωση ότι ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης, με την οποία αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα. Άρα, η παρομοίωση αισθητοποιεί το στενό δέσιμο φύσης – ανθρώπου.
- **«λιμπίστηκα»:** ρήμα που σχετίζεται με τη libido, την ερωτική ορμή. Δείχνει πόσο σχετικά είναι τα συναισθήματα προς τη φύση με αυτά προς τον άνθρωπο.
- **«νύμφαι των θαλασσών»:** αναφορά στις γυναικείες θεότητες των υδάτων των θρύλων της λαϊκής παράδοσης, επιβίωση των νυμφών της αρχαία ελληνικής μυθολογίας.
- Όλη η περιγραφή και η «σκηνογραφία» της ενότητας δείχνει την επίδραση της τεχνοτροπίας του ρομαντισμού στον συγγραφέα. (νύχτα, σελήνη, κύμα, ουρανός, βράχος, πανέμορφη κόρη)
- Επιλέγεται η χρονική στιγμή μεταξύ δύσης του ήλιου και ανατολής του φεγγαριού => συνόπαρξη των πιο φωτεινών στοιχείων της φύσης(υποβλητική εικόνα, κλίμα κατάλληλο για το ερωτικό ετοιχείο)
- **«Από το άντρον....τον κυρ Μόσχου»:** πληροφορία που προοικονομεί όσα θα ακολουθήσουν. Η αναφορά στο μονοπάτι έχει ιδιαίτερη λειτουργική σημασία, αφού αυτό έφτανε «εις την κάτω πόρταν του τοιχογυρίσματος του κυρ Μόσχου» και από αυτό θα περάσει η Μοσχούλα.
- **«γυμνή και ελούδετο»:** Μετά την έκπληξη του ήχου από το «πλατάγισμα» => η έκπληξη από το θέαμα της γυμνής κόρης

Όλες οι ενέργειες του βισκού **προοικονομούν/προετοιμάζουν σκηνοθετικά** το κύριο επεισόδιο:

- ⇒ **Το μοναχικό μπάνιο του βισκού:** είναι ορατή η μαγική επενέργεια του θαλασσινού τοπίου και η ταύτιση του βισκού με αυτό το αναζωογονητικό στοιχείο της φύσης, που μπορεί να απελευθερώσει τον άνθρωπο και να του προσφέρει στιγμές ξεγνοιασιάς και απόλαυσης
- ⇒ **Η φροντίδα του βισκού για την ασφάλεια του κοπαδιού:** τον επαναφέρει γρήγορα στην πραγματικότητα
- ⇒ **Η φροντίδα για την ασφάλεια της Μοσχούλας** (κατσίκας): η ενέργεια αυτή αφήνει ανυποψίαστο τον αναγνώστη. Όμως, έχουμε **τραγική ειρωνεία**, γιατί το σκοινί που προοριζόταν για τη σωτηρία της κατσίκας θα γίνει η θηλιά που θα την οδηγήσει στον πνιγμό.

Η ΜΟΣΧΟΥΛΑ ΓΥΜΝΗ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ: Δραματικό απρόοπτο

- ⇒ **«σφοδρόν πλατάγισμα εις την θάλασσαν»:** κορύφωση του ενδιαφέροντος του ήρωα και του αναγνώστη
- ⇒ **«εγώ ο σατυρίσκος τον βουνούν»:** λέξη που αντλείται από τα βουκολικά ποιμενικά ειδύλλια του Θεόκριτου και δημιουργεί έννοια ενοχής στο κείμενο. Το υποκοριστικό παρόλο που μετριάζει την αρνητική εντύπωση της λέξης σάτυρος (ερωτύλοι, ακόλαστοι άντρες) δεν τον απενοχοποιεί πλήρως. Η φράση προδίδει τα αληθινά αισθήματα του βισκού.

ΒΟΥΚΟΛΙΚΑ-ΑΡΚΑΔΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Περιγραφή του γιαλού με τα βράχια και τους κολπίσκους
2. Μεταφορά του κοπαδιού για τα κρίταμα και τις αρμυρήθρες
3. Επικοινωνία του βισκού με το κοπάδι και φροντίδα του γι' αυτό

4. Τα κουδούνια των τράγων και το περιλαίμιο της αγαπημένης κατσίκας
5. Η περιγραφή της ώρας του δειλινού
6. Η περιγραφή του άντρου και η αναφορά των θαλάσσιων θηλυκών θεοτήτων
7. Ο χαρακτηρισμός «σατυρίσκος του βουνού»

*Από την ενότητα αυτή **απονοσιάζει εντελώς το θρησκευτικό στοιχείο**

- Ο ήρωας δε γνώριζε ότι η κοπέλα λούζεται και το απόγευμα, γι' αυτό και η έκπληξή του είναι μεγάλη. Η επιθυμία να λουσθούν και οι δύο ήρωες την ίδια ώρα και στον ίδιο χώρο είναι μια συγκυρία σημαντική για την εξέλιξη του διηγήματος, μια μυστική προδιάθεση που τους φέρνει κοντά χωρίς να έχουν εξομολογηθεί ποτέ τίποτα ο ένας στον άλλον.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ

Απολαμβάνει την κάθε στιγμή, γι' αυτό και δε βιάζεται να φτάσει στο γεγονός που τον συντάραξε. Μέσα στο μαγικό σκηνικό νιώθει ευτυχισμένος, νιώθει ψυχική πληρότητα. Η δύναμη της φύσης τον επηρεάζει και νιώθει να γίνεται ένα με αυτήν.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ:είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου.

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

α)αναδρομική αφήγηση: όταν αναφέρεται στην κλοπή του επίχρυσου κουδουνιού και του περιλαίμιου της κατσίκας (έχουμε και επιβράδυνση εδώ)

β)αφηγηματικό κενό/έλλειψη: πριν την αρχή της ενότητας («*Mίαν εσπέραν*»)

γ)προοικονομία: με τις κινήσεις του βοσκού (μεταφορά του κοπαδιού στο γιαλό, επιθυμία για μπάνιο, μέριμνα για το κοπάδι, επιστροφή και άκουσμα του πλαταγίσματος, δέσμο της κατσίκας με σκοινί)

δ)προσήμανση:η αναφορά στους γλαφυρούς κολπίσκους του γιαλού προσημαίνει τους γλαφυρούς κόλπους της γυμνής Μοσχούλας για τους οποίους θα κάνει στη συνέχεια λόγο ο αφηγητής.

ε)επιβράδυνση: με τις εκτενείς περιγραφές τις ενότητας

στ)δραματικό απρόοπτο ή περιπέτεια (αλλαγή της πορείας της πλοκής): το σφοδρό πλατάγισμα

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ: περιγραφή του τοπίου

⇒ **Χρήση ρημάτων:**

-σε χρόνο **Άριστο** => δείχνει τα οριακά συναισθήματα και τη δράση

-σε χρόνο **Παρατατικό** όταν περιγράφει => δίνει τα μόνιμα χαρακτηριστικά του τόπου, δείχνει επαναλαμβανόμενες κινήσεις, δίνει διάρκεια στη στιγμή

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-ασύνδετο σχήμα: «*επλόθην, ελούσθην, εκολύμβησα*», «*δεν θα μου έκανε ποτέ κορδιά... δεν θα εχόρταινα ποτέ το κολύμβημα*», «*ο μικρός εκείνος ανήφορος, ο ολοσθηρός κρημνός...*», «*μορμυρίζον, χορεύον*»

-παρομοίωση: «*ως να ήμην εν με το κύμα*», «*δυσάγωγα και άπιστα όσον και τα μικρά παιδία*», «*ως σώματος πίπτοντος εις το κύμα*», «*όσον ένα σκαλοπάτι μαρμαρίνης σκάλας*», «*όμοιον με το βρέφος το ψελλίζον*», «*ήτον η ουρά της λαμπράς αλουργίδος*»

-υπερβολή: «*χιλιοντος κολπίσκους*»

- πολυσύνδετο:** «της υγράς και αλμυράς και δροσώδους»
- αποσιώπηση:** «είχε πέσει αρτίως εις το κύμα γητνή, κ'ελούετο...» (τα αποσιωπητικά φανερώνουν την έκπληξη και την αναστάτωση του βοσκού)
- ιδιωτισμός:** «δεν θα μου έκανε ποτέ καρδιά»
- προσωποποίηση:** «το νερό..λαχταρά να σηκωθή και να χορεύσῃ»
- μεταφορές:** «γλαφυροί κολπίσκοι», «αγκαλίτσες το κύμα», «μεγάλη μαγεία», «από την πορφύραν του ηλίου, ήτον ο τάπης», «έζωνεν....όλον τον αιγιαλόν»
- αντίθεση:** «αλλού εκυρτώνοντο οι βράχοι.....αλλού εκοιλαίνοντο εις σπήλαια», «μέγαν βράχον...μικρόν άντρον»
- εικόνες:** α)του γιαλού, β)του δειλινού, γ)του θαλάσσιου άντρου με το μονοπάτι

4^η ενότητα: «Την ανεγνώρισα πάραντα... πλέον τα επίγεια»: το όνειρο στο κύμα

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής και η Μοσχούλα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ο βοσκός στη θέα της γυμνής Μοσχούλας ήταν σε δίλλημα: να επιστρέψει στο κοπάδι (με το φόβο να γίνει αντιληπτός) ή να μείνει (και να υποκύψει στον πειρασμό της γυναίκας)

- ⇒ Το εξαίσιο θέαμα τον κάνει να αιωρείται μεταξύ πραγματικότητας και ονείρου. Παραμερίζει τις ηθικές αναστολές του και παρόλο που έχει τη δυνατότητα να φύγει, όταν το κορίτσι στρέφει αλλού το βλέμμα της, δεν το κάνει και παραμένει εκεί απολαμβάνοντας το όνειρο.
- ⇒ Η περιγραφή αυτής της σκηνής αποτελεί το λυρικότερο τμήμα του κειμένου.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΟΠΕΛΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΚΗΝΙΚΟΥ

- ⇒ Πρόκειται για μία λυρική περιγραφή, που δίνεται μέσα από μία σειρά εκφραστικών μέσων, που επιτείνουν τη μαγεία της ατμόσφαιρας και την ψυχική αναστάτωση του ήρωα-αφηγητή.

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

- α)να φύγει αθόρυβα:** δεν το κάνει γιατί φοβάται μήπως γίνει αντιληπτός (ισχυρό και ευάλωτο επιχείρημα ταυτόχρονα)
- β)να ειδοποιήσει διακριτικά την κοπέλα** και με ειλικρίνεια για την τυχαία παρουσία του και στη συνέχεια να φύγει: το απορρίπτει με τη δικαιολογία ότι είναι αδέξιος και άτολμος (υπεκφυγή => ουσιαστικά λείπει η ηθική του αντίσταση απέναντι στον πειρασμό)
- γ)να περιμένει μέχρι να τελειώσει** η Μοσχούλα το σύντομο μπάνιο της: λύση που αρχικά απορρίπτεται γιατί τον φέρνει με το γυναικείο πειρασμό, αλλά τελικά υιοθετείται (εναντίωση στην ηθική του αγωγή)
- δ)να φύγει απαρατήρητος** κολυμπώντας ως το κοπάδι του: απορρίπτεται η επιλογή ως κοπιώδης και χρονοβόρα (το κοπάδι και η κατσίκα θα κινδύνευαν) => εύλογο επιχείρημα

- ⇒ Στο δίλημμα του βοσκού περιπλέκονται η διαφύλαξη της υπόληψής του, η αποφυγή του ερωτικού πειρασμού και η υποχρέωσή του για τη φύλαξη του κοπαδιού.
- ⇒ Το **πραγματικό δίλημμα** είναι το ακόλουθο:
  - α) «τι να κάνω για να μη με δει η Μοσχούλα και εκτεθώ;»: ηθικός κίνδυνος/ηθικό πλήγμα για τον αφηγητή (εξωτερικό)
  - β) «τι να κάνω για να μην τη δω;»: φόβος για τον πειρασμό της αμαρτίας, ηθικό πλήγμα για τον αφηγητή (εσωτερικό)

Άρα, το δίλημμα τελικά έχει τη μορφή:

- α)να αντισταθώ στον πειρασμό; (σωστή ηθικά πράξη σύμφωνη με τη συνείδηση και τις αρχές του αφηγητή)
- β)να υποκύψω σε αυτόν; (η κρυφή επιθυμία του αφηγητή, αγνόηση της ηθικής)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: το βασανιστικό ερώτημα είναι: «Πώς θα πετύχω να δω τη Μοσχούλα χωρίς εκείνη να με δει;». Τελικά, η επιθυμία υπερισχύει της θητικής και αναζητείται πλέον επιχείρημα ικανό να στηρίξει την απόφασή του να βλέπει για όσο περισσότερη ώρα γίνεται το κορίτσι.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ:ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΣΜΟ

- «δεν υπήρχε άλλα αίρεσις ειμή να παραμείνω»: το επιχείρημα και η απόφαση
- «ήμην εν συνειδήσει αθώος»: το αντεπιχείρημα
- «έκυψα να ίδω την κολυμβώσαν νεανίδα»: υποταγή στον πειρασμό (το ρήμα έκυψα παραπέμπει στο υπέκυψα στον πειρασμό)
- ⇒ Το αντεπιχείρημα καταρρέει όταν, ενώ μπορεί, δε φεύγει και επιπλέον το αίτιο που τον έκαμψε δεν ήταν η περιέργεια, αλλά ο ερωτικός πόθος. Άρα, όσα λέει είναι «προφάσεις εν αμαρτίαις».

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

Η απόλαυση του ονείρου στο κύμα σχετίζεται με την κορύφωση της πλοκής. Η παράγραφος που περιλαμβάνει την περιγραφή της εικόνας του γυμνού γυναικείου κορμιού είναι γραμμένη με εξαιρετική λογοτεχνική δύναμη και πολλά εκφραστικά μέσα.

- ⇒ Πρώτα περιγράφονται εκείνα που «έβλεπε» ο βοσκός στο πάνω μέρος του σώματός της: κόμη, τράχηλος, ωμοπλάτη, βραχίονας
- ⇒ Έπειτα, εκείνα που «διέβλεπε» (διαισθανόταν ή συμπέραινε από ενδείξεις στο μέρος από τη μέση και κάτω): οσφύς, ισχία, κνήμες, πόδια
- ⇒ Τέλος, εκείνα που «εμάντενε» (όσα υπέθετε με τη φαντασία του στο μεσαίο μέρος του σώματος): στέρνο, κόλποι

ΤΟ ΟΝΕΙΡΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΚΑΙ Η ΔΙΑΠΛΟΚΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

- Ήδη από τον τίτλο μαρτυρείται πόσο σημαντική θέση έχει το όνειρο στο κείμενο
- Το κέντρο του μύθου είναι μία ονειρική εικόνα: το γυμνό σώμα ενός όμορφου κοριτσιού, που κάνει μπάνιο στη θάλασσα κάτω από το φως του φεγγαριού, ενώ από το συγγραφέα δημιουργείται ένα περιβάλλον που είναι και αυτό ονειρικό.
- Σε πολλά σημεία ο συγγραφέας ξεκινάει από στοιχεία της πραγματικότητας και με εξαιρετικό λυρισμό τα υψώνει στη σφαίρα του ιδεατού. Με τον τρόπο αυτό καταφέρνει να ξεφύγει από την πραγματικότητα και να δώσει ονειρική διάσταση στην αφήγηση.
- Τα **λυρικά στοιχεία** που προβάλλουν τη Μοσχούλα ως ενσάρκωση του ονείρου (ως ενσάρκωση γυναικείων μορφών της αρχαίας ή της νέας μυθολογίας) ή οριοθετούν το ονειρικό περιβάλλον και αισθητοποιούν το ονειρικό στοιχείο είναι τα παρακάτω:
  - ⇒ «**είδα την ακρογιαλιά που ήτον μεγάλη χαρά και μαγεία**»
  - ⇒ Η εικόνα του ηλιοβασιλέματος (σελ.169): το τοπίο παίρνει μυθικές διαστάσεις (δοξασία για τη μάνα του ήλιου, που στρώνει για το γιο της χαλί, για να δειπνήσει)
  - ⇒ «**Αι νύμφαι των θαλασσών**»
  - ⇒ «**Μαγείαν ἄφατον**»
  - ⇒ Η παρουσίασή της σαν αναδυομένη Αφροδίτη
  - ⇒ Η Μοσχούλα ήτον απόλαυσις, όνειρον, θάύμα και ο τράχηλος, οι ωμοπλάτες και οι βραχίονές της μελιχρά και ονειρώδη εις το φέγγος της σελήνης (σελ.173)
  - ⇒ «**Όλας τας ριπάς και της θαλάσσης το θείον άρωμα**»: περιγραφή του στέρνου και του κόλπου της Μοσχούλας
  - ⇒ «**η ιδία ήτον πνοή...η νανς των ονείρων**» (σελ.174)
- Ο αφηγητής: α)είχε μείνει χάσκων εν εκστάσει
  - β)δε σκεφτόταν πλέον τα επίγεια
  - γ)δηλώνει: δεν εχόρταινα να βλέπω το όνειρον
  - δ)νιώθει ότι είναι ο άνθρωπος «όστις κατόρθωσε να συλλάβει με τας χείρας του προς στιγμήν εν όνειρον, το ίδιον όνειρόν του»
  - ε)τελικά εξομολογείται μετά από χρόνια ότι εκείνη η εικόνα έμεινε στην ψυχή του ως «ονειρώδης ανάμνησις»

- Τα ονειρικά στοιχεία του διηγήματος εναλλάσσονται με τα πραγματικά αν και σε πολλά σημεία είναι ασαφή τα όρια πραγματικότητας και ονείρου.
- Σε δύο σημεία που έχουμε δραματικό απρόοπτο η εναλλαγή είναι σαφής: α)το **σφοδρόν πλατάγισμα** που άκουσε ο βοσκός οριοθετεί τη μετάβαση από την πραγματικότητα στο όνειρο β)τα **βελάσματα** της κατσίκας οριοθετούν την επάνοδο στην πραγματικότητα.(στην επόμενη ενότητα)
*και οι δύο μεταβάσεις γίνονται **με ήχους**

Η ΔΙΠΛΗ ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ

Οι περιγραφές ανήκουν στο νεαρό βοσκό ή στον ώριμο αφηγητή;

Η **εμπειρία ανήκει στο νέο**, αλλά η **περιγραφή της στον ώριμο**, οπότε το δυνατό βίωμα επιβάλλει την περιγραφή του. Ο «χάσκων» νέος δεν απομακρύνεται από τον ώριμο αφηγητή.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ

Ο βοσκός έχει την **αίσθηση της ευθύνης** και του χρέους απέναντι στο κοπάδι του. Είναι **περίεργος**, όπως οι πρωτόπλαστοι στον Παράδεισο, αλλά και **ειλικρινής**, όταν περιγράφει τα μέρη του σώματος που φαντάζεται. Τέλος, είναι **εγκωμιαστής της ομορφιάς**.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ: είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου.

ΕΣΤΙΑΣΗ: **εσωτερική** [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

επιβράδυνση: με τους συλλογισμούς και τις υποθέσεις του αφηγητή σχετικά με τους τρόπους διαφυγής του.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

α) **σχόλια:** σκέψεις του ήρωα σε α' πρόσωπο (**εσωτερικός μονόλογος**)

β) **διάλογος:** υποθετικός διάλογος με τη Μοσχούλα

γ) **περιγραφή:** της ομορφιάς της κοπέλας

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-**μεταφορές:** «οθόνη του γαληνιώντος πελάγου», «τορνευτούς βραχίονας», «ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα», «όνειρο επιπλέον εις το κύμα»

-**προσωποποιήσεις:** «να χορεύουν τα κύματα»

-**παρομοιώσεις:** «ως ποταμός από μαργαρίτας», «λευκάς ως γάλα ωμοπλάτας». «ήτο νηρής, νύμφη, σειρήν», «η ναυς των ονείρων»

-**αντιθέσεις:** «γαλήνιο πέλαγος....χορεύουν τα φωσφορίζοντα κύματα»

-**οξύμωρο σχήμα:** αμαυράν-χρυσίζουσα

-**ασύνδετο σχήμα:** «ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα»

-**εικόνες:** του τοπίου και της λουόμενης κόρης

5^η ενότητα: «Δεν δύναμαι...το ταλαιπωρον ζώον;»: **το απρόοπτο βέλασμα της κατσίκας**

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ενώ ο βοσκός απολαμβάνει την κοπέλα κατά το μπάνιο της εύχεται να κινδυνεύσει για να τη σώσει. Από τις σκέψεις βγάζει το βοσκό το βέλασμα της κατσίκας. Τρέχει να τη λύσει για να μην τρομάξει το κορίτσι, αλλά και για να σώσει την κατσίκα από ενδεχόμενο κίνδυνο.

- «**να φύγω, να φύγω τον πειρασμόν!...**»: η επανάληψη δείχνει την ταραχή και την ενοχή του βοσκού και την επίδραση που ασκούσε πάνω του το θέαμα της γυμνής κόρης.

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΦΗΓΗΤΗ

Όσο απολάμβανε το θέαμα της κοπέλας, ο αφηγητής έκανε τις παρακάτω πονηρές σκέψεις: ευχές να κινδυνεύσει η Μοσχούλα και να τον καλέσει σε βοήθεια. Ομολογεί ότι δεν του αρκεί μόνο η θέα, αλλά θέλει και επαφή με το γυμνό σώμα. Την ομολογία του δεν την κάνει καθαρά, αλλά προσποιείται ότι δε θυμάται αν τα σκέφτηκε όλα αυτά, γιατί ντρέπεται.

ΗΘΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Παρά τον πειρασμό η συνείδηση του υπενθυμίζει ότι μπορεί ακόμη να αποφύγει τον πειρασμό, αλλά είναι κυριευμένος από αυτόν και αδυνατεί να πάρει οποιαδήποτε πρωτοβουλία.

ΤΟ ΑΠΡΟΟΠΤΟ ΒΕΛΑΣΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΣΙΚΑΣ

- «**ήρχισεν αίφνις να βελάζει!...**»: η αγαπημένη κατσίκα του βοσκού, η Μοσχούλα με το βέλασμά της τον ξυπνάει από το όνειρο και τον επαναφέρει στην πραγματικότητα. (**δραματικό απρόοπτο**)
  - Με το δραματικό αυτό απρόοπτο δίνεται η **λύση του διλλήματος** του βοσκού: η παρέμβαση του βελάσματος ανατρέπει τη μαγική ατμόσφαιρα και αποσυντονίζει τον αφηγητή. Ενεργεί σπασμωδικά για να σώσει την κατσίκα και ξεχνάει ότι μπορεί να γίνει αντιληπτός από την κοπέλα. Θυμάται επιπλέον το κοντό σχοινί με το οποίο είχε δέσει την κατσίκα και φοβάται ενδεχόμενο πνιγμό της (τώρα καταλαβαίνουμε το υποκοριστικό «σχοινίον» => «ήτον πολύ κοντόν»)
- ⇒ Το ερωτικό συναίσθημα παραχωρεί τη θέση του στη συμπόνια και τη στοργή για την κατσίκα που μπορεί να κινδυνεύει και για το κορίτσι που ίσως ταραχτεί.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ: είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου.

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

α)αναδρομή στο παρελθόν: το σχέδιο φυγής δια θαλάσσης, η σκέψη του κλέφτη του «κωδωνίσκου»

β)πρόδρομη αφήγηση: η φράση στα εισαγωγικά, η οποία τοποθετείται στο μέλλον, υποθετικά **αν πιάσουν οι ευχές του:** «*Να εκινδύνευεν έξαφνα! να έβαζε μια φωνή! να έβλεπε κανένα ροφόν... και να εφώναζε βοήθειαν!...*». Ωστόσο, ο χρόνος που κάνει αυτή τη σκέψη ανήκει στο χρόνο των γεγονότων.

γ)προσήμανση: -οι πονηρές σκέψεις να κινδυνεύσει η Μοσχούλα προσημαίνουν τον κίνδυνο που πράγματι θα διατρέξει σε λίγο το κορίτσι

-οι τρυφεροί χαρακτηρισμοί του βοσκού για την κατσίκα του («*την πτωχήν αίγα μουν*», «*το ταλαιπωρον ζώον*») φανερώνουν τη συμπόνια του και την υποψία του για ενδεχόμενο πνιγμό της. Τα στοιχεία αυτά προϊδεάζουν τον αναγνώστη για το θάνατό της. [**έχουμε*

προσήμανση και όχι προοικονομία, γιατί δεν προετοιμάζεται σκηνοθετικά ο θάνατος της κατσίκας, αλλά προετοιμάζεται ψυχολογικά ο αναγνώστης.]

δ)**δραματικό απρόοπτο**: το βέλασμα της κατσίκας

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

α)**περιγραφή** εσωτερικής δράσης: σκέψεις, υποθέσεις, τρόποι φίμωσης και κλοπής ζώων....

Έχουμε **πλούσια εσωτερική δράση και ελάχιστη, ως μηδαμινή, εξωτερική δράση.**

β)**εσωτερικός μονόλογος**: εκφράζει τις πονηρές σκέψεις του βοσκού για την κοπέλα και τις σκέψεις στου σχετικά με το πώς θα επιβάλλει σιωπή στην κατσίκα

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-**αναδίπλωση**: «να φύγω, να φύγω τον πειρασμόν!...»

-**ασύνδετο**: «δια θηρίον, δια σκυλόψαρον»

-**επανάληψη**: «δεν εχόρτανα να βλέπω το όνειρον»

-**ειρωνεία**: «δεν είχα μάθει ακόμη να κλέπτω ζωντανά πράγματα». «αλλά δεν της είχε κόψει και τη γλώσσα δια να μη βελάζει»

6^η ενότητα: «Δεν ηξεύρω αν η κόρη...το ίδιον όνειρόν του...»:η διάσωση της Μοσχούλας

ΠΡΟΣΩΠΑ: Ο βοσκός και η κόρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Η παρουσία του βοσκού γίνεται αντιληπτή, το κορίτσι τρομάζει και κοντεύει να πνιγεί. Ο βοσκός ορμάει στη θάλασσα και τη σώζει. Έτσι, πραγματοποιείται η ευχή του να βρεθεί κοντά της. Όση ώρα κρατούσε το γυμνό σώμα της κοπέλας στην αγκαλιά του δεν έκανε καμία πονηρή σκέψη. Μετά από χρόνια ο αφηγητής ομολογεί ότι την ευχάριστη αίσθηση από εκείνη την επαφή δεν την ξέχασε ποτέ.

ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

1. Να βουτήξω στο νερό και να τη διαβεβαιώσω ότι δεν κινδυνεύει από εμένα;
2. Να απομακρυνθώ προς το κοπάδι μου, ώστε να την απαλλάξω από την παρουσία μου;

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΥΛΑΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

Ουσιαστικά το **δίλημμα** είναι **ανύπαρκτο**: αυθόρυμη μπροστά στον κίνδυνο για τη ζωή της κοπέλας αποφασίζει να τη σώσει, παραμερίζοντας τους ενδοιασμούς του και τις ηθικές του αναστολές, αλλά και τις υποχρεώσεις του για τη φύλαξη του κοπαδιού του.

Ο ΦΟΒΟΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΥΛΑΣ

Ο φόβος της Μοσχούλας παρουσιάζει μία κλιμάκωση:

α)αρχικά τρομάζει λίγο από τα βελάσματα

β)στη συνέχεια αφήκε μισοπνιγμένην κραυγήν φόβου, όταν αντικρύζει τη σκιά του βοσκού

γ)τέλος η εμφάνιση της βάρκας επέτεινεν τον τρόμο της

⇒ Οι δραματικές σκηνές της διάσωσης δίνονται από το συγγραφέα με δραματική ένταση και κάθε λεπτομέρεια.

Ο ΗΡΩΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΙΔΙΟΤΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

«ω! ας έζη και ας ήτο ευτυχής»: στη φράση αυτή αποτυπώνεται η **ανιδιοτέλεια του βοσκού**

Ο ηρωισμός του βοσκού δεν έχει στοιχεία επίδειξης με στόχο την πρόκληση θαυμασμού ή ευγνωμοσύνης, αλλά χαρακτηρίζοταν από αγνότητα, σεμνότητα και πνεύμα αυτοθυνσίας.

• **«οπόσον διέφερεν...»:** απομονώνει την εμπειρία της ανιδιοτελούς επαφής και τη συγκρίνει με όλας τας ιδιοτελείς περιπτύξεις... τας λυκοφιλίας και τους κυνέρωτας

- «ποτέ δεν ησθάνθην τον εαντόν μου ελαφρότερον ἡ εφ' ὁσον εβάσταζοντο βάρος εκείνο...»: η σύγκριση αφορά τη σχέση παρελθόντος – παρόντος

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΩΣ ΑΝΑΜΝΗΣΗ

Ο αφηγητής θυμάται το όνειρο από απόσταση, από την προοπτική της ωριμότητάς του. Ακόμα και τώρα υποστηρίζει ότι η επαφή του με τη Μοσχούλα δεν είχε ερωτικό χαρακτήρα. Η επαφή με τη γυμνή σάρκα εξαϋλώνεται, γίνεται εκλεκτή αιθέριος επαφή, η οποία θα καθορίσει την υπόλοιπη ζωή του νεαρού βισκού. (εξιδανικευμένος χαρακτήρας της σαρκικής επαφής)

ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Η ενότητα αυτή δικαιώνει το χαρακτηρισμό του διηγήματος ως ερωτικού. Το μαγικό αγκάλιασμα του κοριτσίστικου σώματος, που αποτέλεσε την κορύφωση του κρυφού έρωτα που έτρεφε γι' αυτήν, έγινε για τον αφηγητή ένα «όνειρο στο κύμα». Και όπως κανείς δε μπορεί να περιμένει τίποτα μόνιμο και σταθερό πάνω στο κύμα, έτσι και στον ήρωα μένει μόνο ως ανάμνηση η ερωτική εκείνη εμπειρία, ως έρωτας ανολοκλήρωτος, ως πόθος ανικανοποίητος.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΗΡΩΩΝ

-**Μοσχούλα:** φόβος από τα βελάσματα, τη σκιά του βισκού, τη βάρκα που την πλησιάζει, αγωνία -**Βισκός:** φόβος, ταραχή, συγκίνηση, λύπη για τη Μοσχούλα που κινδυνεύει και συμπόνια, ανακούφιση και τελικά ευτυχία όταν αντιλαμβάνεται ότι το κορίτσι έζησε, επειδή ο ίδιος το έσωσε.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

ΑΦΗΓΗΣΗ: είναι **πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική**. Έχει αφετηρία το συμβατικό παρόν από όπου ο αφηγητής αρχίζει την ιστορία και κάνει **αναδρομή** στο παρελθόν (flashback) για να αφηγηθεί συνοπτικά τη ζωή του κύριου προσώπου.

ΕΣΤΙΑΣΗ: **εσωτερική** [είναι η οπτική γωνία της ώριμης (δυστυχισμένης) ηλικίας.]

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: είναι **πρωταγωνιστής** (ο κύριος ήρωας της ιστορίας), **ομοδιηγητικός - αυτοδιηγητικός**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ: συνεχίζεται η **αναδρομική αφήγηση**

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

α)**διάλογος:** στην ουσία είναι ο λόγος του βισκού προς την κόρη («-Μη φοβάσαι...») και η εκ μέρους της κραυγή αγωνίας

β)**περιγραφή:** του βυθού, της βάρκας, της διάσωσης

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-**εμφατικά σημεία στίξης** (ερωτηματικό, θαυμαστικό, αποσιωπητικά) που υποδηλώνουν συναισθηματικές καταστάσεις

-**ασύνδετο:** «με κατέλαβε τρόμος, συγκίνησις, λύπη απερίγραπτος», «πλησιέστερον εις τον βυθόν του πόντου ή εις τον αφρόν του κύματος, εγγύτερον του θανάτου ή της ζωής», «ήτον όνειρον, πλάνη, γοητεία»

-**παρομοίωση:** «ως μνήμα υγρόν»

-**σύγκριση:** «πλησιέστερον εις τον βυθόν του πόντου ή εις τον αφρόν του κύματος, εγγύτερον του θανάτου ή της ζωής»

-**υπερβατό:** «έπλευσα με την χείρα τη δεξιά και με τους πόδας, έπλευσα ισχυρώς προς την ξηράν»

-**αναδίπλωση:** «έπλευσα....έπλευσα...»

-**μεταφορά:** «ήτον όνειρον, πλάνη, γοητεία», «κατώρθωσε να συλλάβει με τας χείρας του προς στιγμήν εν όνειρον»

-**άρση και θέση:** «δεν ήτο βάρος εκείνο, το φορτίο το ευάγκαλον, αλλ' ήτο ανακούφισις και αναψυχή»

-**εικόνα:** ρεαλιστική εικόνα του υγρού τάφου και της σκηνής της διάσωσης του κοριτσιού

7^η ενότητα: «Η Μοσχούλα έζησε...βοσκός εις τα όρη!...»: Επιστροφή στην άχαρη πραγματικότητα

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Η ενότητα αυτή αποτελεί τον επίλογο της αφήγησης. Ο αφηγητής ανακεφαλαιώνει τη ζωή του. Η Μοσχούλα έζησε. Η κατσίκα πνίγηκε. Ο ίδιος έγινε δικηγόρος.

- ⇒ Εξαίτιας της ανάμνησης της Μοσχούλας (κοπέλας) δεν έγινε κληρικός, αλλά δικηγόρος. Στον εργασιακό χώρο νιώθει ότι πνίγεται από ένα σχοινί, όμοιο με εκείνο που έπνιξε την κατσίκα του. Αναπολεί το παρελθόν του και πιστεύει ότι αν έμενε στα λίγα κολλυβογράμματα που του είχε μάθει ο πάτερ Σισώης θα έσωζε την ψυχή του μέσα στην απλότητα και την αγνότητα της φυσικής ζωής.
- ⇒ Το κείμενο κλείνει με μια **ανεκπλήρωτη ευχή**, γεμάτη **νοσταλγία**: «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...»

Η ΜΟΣΧΟΥΛΑ ΠΟΥ ΣΩΘΗΚΕ (ΚΟΡΙΤΣΙ) – Η ΜΟΣΧΟΥΛΑ ΠΟΥ ΠΝΙΓΗΚΕ (ΚΑΤΣΙΚΑ)

A) Μοσχούλα (κορίτσι)

- «σπανίως την είδα έκτοτε, και δεν ηξέύρω τι γίνεται τώρα»: ο αφηγητής αντιμετωπίζει το κορίτσι που του έδωσε στιγμές ονείρου με κάποια αδιαφορία και ψυχρότητα. Το **όνειρο** του πρόσφερε την ποιητική εικόνα της στιγμής και όχι το πρόσωπο, που είναι πλέον αδιάφορο έξω από τη συγκεκριμένη στιγμή και το χώρο.
- Ο αφηγητής δίνει υποτιμητικό τόνο στο λόγο του λέγοντας ότι η ώριμη πια Μοσχούλα θα είναι μια συνηθισμένη και ασήμαντη γυναίκα, όπως όλες, κληρονόμος των αδυναμιών και των ελαττωμάτων της πρωτόπλαστης Εύας.
- «θυγάτηρ της Εύας»: διακρίνεται μια αντιπάθεια, έως και μισογυνισμός προς το γυναικείο φύλο.
- ο αφηγητής υπογραμίζει εμφατικά το κόστος που πλήρωσε για τη διάσωση του κοριτσιού:
  - α) «εγώ επλήρωσα τα λύτρα διά την ζωήν της»
  - β) «την οποίαν(αγαπημένη κατσίκα) είχα λησμονήσει προς χάριν της.»
  - γ) «την έκαμα θυσίαν(την αγαπημένη κατσίκα)προς χάριν της.»Εδώ κρύβεται κάποιο **παράπονο** του για την αχαριστία της κοπέλας προς το σωτήρα της.
- Το γεγονός ότι ο αφηγητής δε μας αφήνει με την εντύπωση του ονείρου της Μοσχούλας φανερώνει πιθανότατα την πρόθεση του να υπογραμμίσει πως το όνειρο είναι στιγμιαίο και δε διαρκεί. Η γυναίκα μπορεί να προσφέρει το όνειρο σε κάποιες στιγμές, αλλά στην πραγματικότητα όλες οι γυναίκες είναι κληρονόμοι του προπατορικού αμαρτήματος.

ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ – ΔΥΣΤΥΧΙΣΜΕΝΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ: Ο αφηγητής ενώ είχε παρουσιάσει τη νεαρή Μοσχούλα ως ίνδαλμα και γοητευτικό σύμβολο της ευτυχίας και της ομορφιάς του παρελθόντος, ενδεχομένως τώρα θέλει να την παρουσιάσει στην ωριμότητά της ως θλιβερό σύμβολο του αποπνικτικού και δυσάρεστου παρόντος.(στοχαστικός Παπαδιαμάντης)

B) Μοσχούλα (κατσίκα)

- Το ζώο θυσιάστηκε για τη διάσωση του κοριτσιού («λύτρα διά την ζωήν της»)
- Παρόλο που ο αφηγητής δηλώνει ότι η λύπη του για τον πνιγμό της κατσίκας δεν ήταν μεγάλος («μετρίως ελυπήθην»), ωστόσο και τώρα τη θυμάται με συμπόνια και τρυφερότητα («η ταλαιπωρος μικρή μου κατσίκα-επνίγη!...»)

Έτσι, λοιπόν, έκλεισε ο κύκλος και για τις δύο Μοσχούλες :

- ⇒ Η κατσίκα, το σύμβολο του κοριτσιού, πέθανε

- ⇒ Η κοπέλα, ξεθώριασε και δεν είναι πλέον ελκυστική

Έμεινε μόνο η **ανάμνηση**:

1. **Του σχοινιού** (σύμβολο της αποπνικτικής ζωής του παρόντος)
2. **Του «ονείρου»** (σύμβολο του νοσταλγικού παρελθόντος και του πειρασμού)

Η ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ «ΟΝΕΙΡΟΥ»

Το αμάρτημα που έκανε τον αφηγητή να υποκύψει στον πειρασμό και να απολαύσει το θέαμα του γυμνού κοριτσιού ήταν ένα καθοριστικό γεγονός στη ζωή του αφηγητή, γιατί τον εμπόδισε να πραγματοποίησε το στόχο του => να γίνει κληρικός. Η γυναίκα τον μαγνήτισε και ο πειρασμός και ο ερωτικός πόθος τον τράβηξαν στα κοσμικά. Κανονικά όφειλε εξαιτίας του «ονείρου» να στραφεί στο μοναχισμό, να μετανοήσει και να εξιλεωθεί για την αδυναμία του και να σώσει την ψυχή του (να πράξει δηλαδή ανάλογα με τον πάτερ Σισώη), εφόσον γνώρισε τους πειρασμούς που ελλοχεύουν στον κόσμο. Όμως, τελικά παρέμεινε λαϊκός, έζησε στον κόσμο συνεχίζοντας να έχει μέσα του ζωτανή την εικόνα του πειρασμού. Η απόφασή του να μη γίνει κληρικός σημαίνει την αιώνια καταδίκη του στην κόλαση της σύγχρονης και αλλοτριωμένης πόλης. Εφόσον δε μετάνιωσε, δεν έχει δικαίωμα στη σωτηρία. Σαν αυτοτιμωρούμενος θα βασανίζεται από την ανάμνηση του «ονείρου».

- ⇒ Αυτό το αμάρτημα που μπορεί στον αναγνώστη να φαντάζει υπερβολικό, ώστε να απαιτεί εξιλέωση και μετάνοια, ήταν δικαιολογημένο για τον ευσεβή και ευαίσθητο νέο, για τον οποίο η ερωτική επιθυμία ισοδυναμεί με την πραγματοποίηση της ερωτικής πράξης: η οπτική επαφή και οι αμαρτωλές σκέψεις θεωρούνται αμαρτία από τον αφηγητή και όχι η επαφή με τη γυμνή σάρκα του κοριτσιού (για αυτή δεν υπήρχε ιδιοτελής λογισμός, σκοπός ήταν η σωτηρία μιας ζωής).

Η ΚΥΚΛΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΙΣΩΗ

Πορεία του Σισώη: σωτηρία => απώλεια παραδείσου => σωτηρία

Ο Σισώης αγάπησε, αμάρτησε, μετάνιωσε και έγινε μοναχός. Αντίθετα ο αφηγητής δε μετάνιωσε. Ο Σισώης ξαναβρίσκει τη γαλήνη της ψυχής, ενώ ο αφηγητής όχι. Ο έρωτας υπήρξε καταλυτικός στη ζωή και των δύο.

Πορεία του αφηγητή: σωτηρία => απώλεια του παραδείσου

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΣΜΟΥ

- Ο αφηγητής γοητεύτηκε από τον πειρασμό, έζησε κοσμική ζωή και απομακρύνθηκε από τη σωτηρία της ψυχής.
- Ανατρέχει σε μια παραβολή της Παλαιάς Διαθήκης, όπου δίνονται συμβουλές στους νέους για την αντιμετώπιση του σαρκικού πειρασμού και την αποφυγή της σαγηνευτικής-πλανεύτρας γυναίκας.
- Τελικά, ομολογεί ότι αντίθετα με τις συμβουλές της Γραφής, γοητεύτηκε από τον ερωτικό πειρασμό και -όπως ο σκύλος της παραβολής- ξεγελάστηκε και τελικά ζει μια περιορισμένη και αποπνικτική ζωή.

Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

- Παρόλο που το θέμα του διηγήματος είναι το «όνειρο» στο κύμα, στον επίλογο φαίνεται να απασχολεί τον αφηγητή περισσότερο η επίδραση που είχε το «όνειρο» στη ζωή του όχι τόσο ως απόλαυση, αλλά ως βασανιστική ενοχή.
- Επομένως, για τον ήρωα το ζήτημα είναι πλέον ότι υπέκυψε στον πειρασμό και έτσι απομακρύνθηκε από τον ιερατικό ή το μοναχικό βίο με τον οποίο θα έσωζε την ψυχή του.
- Από τη σωτηρία της ψυχής του ο αφηγητής απομακρύνθηκε και λόγω:
- ⇒ Της μόρφωσής του («**κοσμικές σπουδές**» => ειρωνεία): αφελής αντίληψη των απλοϊκών ανθρώπων ότι «τα γράμματα χαλάνε τον άνθρωπο» (η γνώση κατέστρεψε τους πρωτόπλαστους)
- ⇒ Της αστικής ζωής και του επαγγέλματός του: μακριά από την αγνότητα της φύσης και το μοναστικό βίο, που εξασφαλίζει τη σωτηρία της ψυχής.

ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΑΦΗΓΗΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΣΜΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ

Η κοσμική μόρφωση βγάζει τον άνθρωπο από την αθωότητά του. Οδηγεί μεν στον πολιτισμό, αλλά και στην ανελευθερία, που έχει ως αποτέλεσμα τη δυστυχία, σε αντίθεση με την απαιδευσία που χαρίζει την ευτυχία.

ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

Παρόν (αφηγητής ώριμης ηλικίας):

- Ασφυκτικό περιβάλλον εργασίας σε ένα πληκτικό-αποπνικτικό περιβάλλον
- Καταπίεση: πνίγεται από τις συνθήκες της ζωής του (σαν το σχοινί που έπνιξε την κατσίκα ο βρόχος στο λαιμό του)
- Έλλειψη ελευθερίας κινήσεων και πρωτοβουλιών (όπως το δεμένο σκυλί στο χώρο του αφέντη του)
- Ο συνειρμός τον οδηγεί σε τρίτο υποθετικό σκοινί, με το οποίο μετρήθηκε και οριοθετήθηκε ο σημερινός αφόρητος κόσμος του.
- **Σκοινί:** αποκτά διαστάσεις πολλαπλού συμβόλου για τον ώριμο αφηγητή: α) αυτό που τον πνίγει, όπως το σκοινί της κατσίκας
β) αυτό που τον περιορίζει και του στερεί την ελευθερία του.
γ) αυτό που τελικά χάραξε τα όρια της τωρινής του πραγματικότητας, όπως το σκοινί με το οποίο οριοθετούν τα χωράφια και τα οικόπεδα.

Ο συμβολισμός του **σχοινιού στο γραφείο** -> παγίδευση του στον πολιτισμό και τη μισθωτή εργασία.

Η «παγίδευση» του ήρωα στο βράχο -> παγιδεύεται ανάμεσα στην επιθυμία και τη φυσική σεμνότητα

Το «σχοινιασμα» της κατσίκας -> καταπίεση της ερωτικής του επιθυμίας

- Κοινωνικός (αστικός βίος): δυστυχία, δέσμευση, πονηριά, γνώση, ιδιοτέλεια, λυκοφιλίες, κυνέρωσης

Παρελθόν (ο νεαρός βοσκός):

- Φυσικός κόσμος του ποιμενικού βίου: ευτυχία, ελευθερία, αθωότητα, αμάθεια, ειλικρίνεια, φιλία, αγάπη, μοναστήρι, πνευματικοί πατέρες
- Ελευθερία μέσα στη φύση, στην απλότητα και την αγνότητα της φυσικής ζωής
- Ο εξιδανικευμένος κόσμος του «ονείρου»

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΟΣΜΩΝ (ΠΑΡΟΝΤΟΣ-ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ)

Κατά την άποψη του αφηγητή υπάρχουν **δύο κόσμοι αντίθετοι για την ηθική πορεία του ανθρώπου:**

1)ο κόσμος του πολιτισμού, της αποπνικτικής ζωής, του περιορισμού των ελευθεριών, των πολλών και βλαβερών γνώσεων, του καταπιεστικού επαγγέλματος, αυτός με τους κυνέρωσης και τις λυκοφιλίες => ο κόσμος αυτός σηματοδοτεί την πορεία που οδηγεί στην απώλεια της σωτηρίας της ψυχής και αποτελεί την αιτία της δυστυχίας του ώριμου αφηγητή

2)ο ωραιοποιημένος κόσμος της φύσης, της απλότητας, της αθωότητας, της ομορφιάς, της ελευθερίας, του «ονείρου» και των λίγων γνώσεων => ο κόσμος αυτός σηματοδοτεί την πορεία που οδηγεί στη σωτηρία της ψυχής και αποτελεί την πηγή της ευτυχίας του νεαρού βοσκού.

Η ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΜΕΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

- ⇒ Η αρνητική αξιολόγηση του παρόντος από τον αφηγητή και η θετική αξιολόγηση του ποιμενικού βίου τον οδηγούν στη νοσταλγία του παρελθόντος.
- ⇒ **«Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη...!»** Με την ευχή αυτή, που ηχεί σαν παράπονο, ο αφηγητής **α) εκφράζει τη λαχτάρα του για τη φυσική ζωή και τη σωτηρία της ψυχής, β) αναζητά απεγνωσμένα να αποδράσει και να λυτρωθεί από τη μιζέρια, γ) αναζητά παρηγοριά για τη δυστυχία του** (αυτά υποδηλώνονται με τα εμφατικά σημεία στίξης)

- ⇒ Ο αφηγητής έχει επίγνωση ότι η ευχή του είναι ανεκπλήρωτη, εφόσον – δυστυχώς για τον ίδιο- ούτε η επιστροφή στο παρελθόν ούτε ο απεγκλωβισμός του από το παρόν είναι εφικτά.
- ⇒ Η «σχοινιασμένη» κατσίκα Μοσχούλα είναι το σύμβολο της απώλειας του ποιμενικού βίου και της αθώας και ειδυλλιακής ζωής.

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ: δεν έχει αφηγηματικό ή περιγραφικό χαρακτήρα, αλλά **στοχαστικό χαρακτήρα**

ΧΡΟΝΟΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

α) κλείνει η αναδρομή στο παρελθόν (**κυκλική αφήγηση**)

β) συστολή χρόνου/σύνοψη: ο αφηγητής συμπυκνώνει το χρόνο για τα γεγονότα που θεωρεί ότι δεν παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τον αναγνώστη και αυτό το κάνει με δύο τρόπους:

- ⇒ Με την **επιτάχυνση** των γεγονότων που αναφέρονται στη μετέπειτα ζωή της Μοσχούλας.
- ⇒ Με την **παράλειψη**: ο αφηγητής δεν αναφέρει τα ενδιάμεσα γεγονότα της ζωής του, ανάμεσα στο «όνειρο» και στο δυστυχισμένο παρόν.

ΚΥΚΛΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ

- Η αφήγηση σε α' πρόσωπο ολοκληρώθηκε κάνοντας κύκλο. Η αφήγηση αρχίζει με τη φράση «Ημην πτωχόν βοσκόπουλον εις τα όρη» και τελειώνει με τη φράση «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...»

- Κυκλική αφήγηση υπάρχει και σε δύο άλλα θέματα που υπάρχουν και στην πρώτη και στην τελευταία ενότητα: **α) στην αναφορά στο πάτερ Σισώη και β) στο σκοινί του σκύλου**
Η κυκλική σύνθεση του διηγήματος τονίζει ένα **βασικό θέμα**: την **ΑΝΤΙΘΕΣΗ ανάμεσα στο χθες και στο τώρα, στη φύση και στον πολιτισμό**, στην **απλότητα και την απαιδευσία** με τη **μόρφωση και την ανελευθερία**.

- ⇒ Ο ώριμος αφηγητής επανέρχεται στο αφηγηματικό παρόν (στο οποίο βρισκόταν στην αρχή της αφήγησης). Από την απόσταση της νηφαλιότητας και της ωριμότητας:
  - αξιολογεί και κρίνει
  - στοχάζεται και διατυπώνει τη βιοθεωρία του
  - κάνει τον απολογισμό της ζωής του
  - ανατρέχει στο παρελθόν, το οποίο αναπολεί
  - κλείνει με μια ανεκπλήρωτη ευχήΜε το σχήμα του κύκλου δίνεται η αίσθηση ότι ολοκληρώθηκε, έκλεισε ο κύκλος της αφήγησης.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

- ⇒ Το διήγημα κλείνει τα εισαγωγικά που άνοιξε στην αρχή. Με τον τρόπο αυτό φαίνεται ότι όλη η ιστορία μεταφέρθηκε αυτολεξεί, όπως την αφηγήθηκε ο αφηγητής στον συγγραφέα. Ο διαμεσολαβητής συγγραφέας βεβαιώνει την πιστότητα της μεταφοράς των λόγων του αφηγητή με πρωτότυπο τρόπο: θέτει την υπογραφή του κάτω από τη γνωστή γραφειοκρατική φράση «Διά την αντιγραφήν», σαν να είναι αυτός υπάλληλος σε γραφείο – όπως ο αφηγητής.
- ⇒ Ο συγγραφέας από σεμνότητα αποστασιοποιείται από τον αφηγητή - πρωταγωνιστή του και εμφανίζεται να καταγράφει ξένα, όχι προσωπικά βιώματα (**τεχνική της πλαστοπροσωπίας**). Προσπαθεί, δηλαδή να αναιρέσει τον απομνημονευματικό χαρακτήρα του διηγήματος του δείχνοντας ότι ο συγγραφέας αντιγράφει την ιστορία ενός άλλου προσώπου.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-ασύνδετο: «...έζησε, δεν απέθανε»
-άρση και θέση: «...έζησε, δεν απέθανε»
-περίφραση: «θυνγάτηρ της Εύας» (=γυναίκα)
-μεταφορά: «τα λύτρα φια την ζωήν της», «την έκαμα θυσίαν προς χάριν της»
-εμφατικά σημεία στίξης: θαυμαστικό, αποσιωπητικά, ερωτηματικό
-ειρωνεία: «έμαθα γράμματα» (=καλύτερα να μη τα μάθαινα), «έγινα δικηγόρος»

-συμβολισμοί του σχοινιού

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ

- **ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ:** Το «Όνειρο στο κύμα» ανήκει στα αυτοβιογραφικά έργα του Παπαδιαμάντη, που σημαίνει ότι καταγράφει βιώματα του συγγραφέα από το παρελθόν, τα οποία όμως ανακαλούνται στο παρόν. Γενικά, οι παπαδιαμαντικές αυτοδιηγητικές αφηγήσεις κινούνται ανάμεσα στο απομνημόνευμα και στην εξομολόγηση. Στο συγκεκριμένο διήγημα έχουμε εικόνες από το νησιωτικό περιβάλλον και τη φύση της Σκιάθου, τα σκιαθίτικα τοπωνύμια, τη θρησκευτικότητα του χώρου, όπου μεγάλωσε ο συγγραφέας και τη σχέση του με τη θάλασσα.
- **ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ:** Το «Όνειρο στο κύμα» είναι ηθογραφικό διήγημα με στοιχεία ψυχογραφίας. Προβάλλει ρεαλιστικά τη ζωή του νησιού και τις δυσκολίες των απλών ανθρώπων να επιβιώσουν, αλλά κυρίως εστιάζει στον πολύπλοκο ψυχισμό των ανθρώπων, του έφηβου ήρωα, του ώριμου ήρωα, του Σισώη. Ο συγγραφέας διεισδύει με λεπτομέρεια στον ψυχισμό του ήρωα του και κατορθώνει να δείξει πώς μία εμπειρία μπορεί να τραυματίσει ανεπανόρθωτα τη ζωή ενός ανθρώπου. Το διήγημα, επίσης, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ερωτικό. Ο έρωτας εδώ έχει τη μορφή του απραγματοποίητου «ονείρου στο κύμα», είναι πόθος ανολοκλήρωτος που τελικά εξιδανικεύεται. Άλλα γνωρίσματα του διηγήματος είναι η φυσιολατρία και η χριστιανική πίστη, η θρησκευτικότητα του συγγραφέα.
- **Η ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ:** Στο διήγημα αφθονούν οι εικόνες από τη σκιαθίτικη φύση. Ο συγγραφέας εκφράζει την απέραντη φυσιολατρία του, ιδιαίτερα για το περιβάλλον του νησιού του. Νιώθει εσωτερική αγαλλίαση μέσα στη φύση, ένα αίσθημα ιδιοκτησίας και παντοτινής ελευθερίας. Η φυσιολατρία ως γνώρισμα του έργου του Παπαδιαμάντη είναι συνδεδεμένη με τη ρεαλιστική απεικόνιση της ζωής των απλών ανθρώπων του νησιού του.
- **Η ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ:** Ο αφηγητής έχει δύο πρόσωπα. Το ένα είναι το νεανικό και το άλλο του ώριμου άντρα. Η αφήγηση ανήκει στον ώριμο αφηγητή, ο οποίος δίνει το λόγο στον νέο, όταν το απαιτούν οι περιστάσεις. Η οπτική γωνία όμως είναι διπλή: α) του ώριμου αφηγητή και β) του εφήβου. Ο ήρωας το έργου λοιπόν με τη διπλή ιδιότητά του, από τη μία ως νέος, ξέγνοιαστος και ελεύθερος με την αφέλεια της ηλικίας του και της αθωότητας του λέει πράγματα και κάνει κοινωνικού περιεχομένου παρατηρήσεις, τις οποίες τεκμηριώνει πολλές φορές με αναφορές στο Ευαγγέλιο και από την άλλη ως ώριμος, στοχαστικός, νοσταλγός ολοκληρώνει το πορτρέτο του με τη γνώση που του δίνουν η ηλικία και ο χρόνος που τον έχει απομακρύνει από το γεγονός.
- **Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ:** Όλη η αφήγηση αποτελεί μια αναδρομή στο παρελθόν (flashback) και γι' αυτό στο μεγαλύτερο μέρος του διηγήματος χρησιμοποιείται ο παρατατικός και ο αόριστος. Η χρονική αφετηρία είναι το παρόν, η ιστορία του ήρωα τοποθετείται στο παρελθόν και στο τέλος ξαναγυρίζει στο παρόν (κυκλική σύνθεση)
- **ΓΛΩΣΣΑ:** κατά βάση είναι η καθαρεύουσα με συχνές παρεμβολές ξένων λέξεων και φράσεων της τρέχουσας γλώσσας καθώς και της γλώσσας του Ευαγγελίου.
- **ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ:** με την περιγραφή ο Παπαδιαμάντης κάνει φανερή την ικανότητά του για λεπτομερή περιγραφή και την αγάπη του για τη φύση. Έχουμε επιβράδυνση στην πλοκή, αληθοφάνεια, ζωντάνια και παραστατικότητα στο λόγο.
- **ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ:** Ο λόγος έχει μουσικότητα, υπάρχει η αίσθηση του ρυθμού, του στίχου, των στροφών, κάτι που οφείλεται στις μικρές προτάσεις με τις ισοσύλλαβες και ομοιοτέλευτες λέξεις. Η **ποιητικότητα του κειμένου** φαίνεται επίσης από την επιβλητικότητα των εικόνων, από την υπαινικτικότητα του λόγου και τις προεκτάσεις που μπορεί να πάρει. Πέρα από την επιφάνεια υπάρχει πάντα μία στοχαστικότητα και νοσταλγική αναζήτηση. Επίσης, το κείμενο αποκτά ποιητικότητα και χάρη στις λυρικές περιγραφές και τους συμβολισμούς του.
- **ΣΧΕΣΗ ΑΦΗΓΗΤΗ – ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:**
- ⇒ **Ως προς τη συμμετοχή στα δρώμενα:**

Δε μπορούμε να ταυτίσουμε με βεβαιότητα το συγγραφέα με τον αφηγητή, γιατί δεν ξέρουμε σε ποιο ποσοστό ο Παπαδιαμάντης μεταφέρει τα πραγματικά του βιώματα και σε τι ποσοστό όσα γράφονται ανήκουν στο χώρο της μυθοπλασίας. Ο Παπαδιαμάντης δημιουργεί έναν τύπο αφηγητή, ο οποίος εξομολογείται ένα προσωπικό του βίωμα. Ο συγγραφέας βρίσκεται έξω από την αφήγηση και αποποιείται κάθε ταύτισή του με το αφηγητή υπογράφοντας στο τέλος του διηγήματος.

⇒ **Ως προς την πειστικότητά του:**

Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση δείχνει το βίωμα ως προσωπικό. Επειδή ο ήρωας δίνει πληροφορίες που φαίνονται προσωπικές η αληθοφάνεια είναι μεγαλύτερη. Η φράση «ήμην πτωχόν βοσκόπουλον εις τα όρη» στην αρχή του διηγήματος προσδίδει βιωματικό χαρακτήρα στο κείμενο. Ο Παπαδιαμάντης **κρύβεται** πίσω από τον αφηγητή, ο οποίος παρουσιάζεται με ιδεολογία ίδια με τη δική του. Η κατακλείδα «Διά την αντιγραφήν» μαζί με την έντυπη και χειρόγραφη υπογραφή θέλει να δημιουργήσει την απόσταση ανάμεσα σε αφηγητή και συγγραφέα.

⇒ **Ως προς το στοιχείο της πλαστοπροσωπίας:**

Με την τεχνική της πλαστοπροσωπίας ο συγγραφέας αποστασιοποιείται από τα γεγονότα της αφήγησης, δηλώνει έμμεσα ότι δεν ταυτίζεται με τον αφηγητή – πρωταγωνιστή και πληροφορεί ότι καταγράφει ξένα και όχι προσωπικά βιώματα.

- **ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ «ΜΟΣΧΟΥΛΑΣ» ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ ΜΕ ΤΗ «ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗ» ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ**
- ⇒ Και στα δύο κείμενα η ανάδυση των γυναικείων μορφών από τη θάλασσα γίνεται σε ειδυλλιακή ώρα, την ώρα που η θάλασσα γαληνεύει και το καθαρό και γλυκό φως της σελήνης κάνει τα μαλλιά τους να λάμπουν.
- ⇒ Η θάλασσα, ο ουρανός και η σελήνη είναι τα στοιχεία που συμφιλιώνονται για να δώσουν μυστηριακή ομορφιά, θεία γαλήνη και απόλυτη τελειότητα και στις δύο γυναικείες μορφές.
- ⇒ Και οι δύο συνδυάζουν το εξωτερικό κάλλος με την ηθική τελειότητα. Η Φεγγαροντυμένη συνδυάζει ομορφιά με καλοσύνη και η Μοσχούλα απαλότητα με αγνότητα.
- ⇒ Τα σημεία στα οποία εστιάζεται η φυσική ομορφιά και των δύο γυναικείων μορφών είναι τα μάτια και τα μαλλιά.
- ⇒ **ΔΙΑΦΟΡΑ:** η Φεγγαροντυμένη υλοποιείται σαν σώμα με το φως του φεγγαριού, ενώ η Μοσχούλα είναι σώμα που εξαϋλώνεται και γίνεται όνειρο στο κύμα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Το *Όνειρο στο κύμα* ανήκει στα «αυτοβιογραφικά» διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, τα οποία συνδέονται με τα εφηβικά χρόνια του στη Σκιάθο. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες μνήμες και βιώματα του συγγραφέα που διακρίνετε σ' αυτό το διήγημα.
2. Η χριστιανική πίστη, η φυσιολατρία και η ρεαλιστική απεικόνιση της ζωής των απλών και ταπεινών ανθρώπων της ελληνικής υπαίθρου θεωρούνται βασικά γνωρίσματα του έργου του Παπαδιαμάντη. Μπορείτε να τα επισημάνετε στο συγκεκριμένο διήγημα;
3. Το *Όνειρο στο κύμα* θεωρείται από κάποιους μελετητές ηθογραφικό διήγημα, πλησιάζει όμως και στην ψυχογραφία. Μπορείτε να εντοπίσετε ηθογραφικά και ψυχογραφικά στοιχεία στο κείμενο;
4. Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης υπήρξε «θαυμάσιος ζωγράφος της ελληνικής φύσης ... προϊκισμένος με ιδιότυπη ποιητική και λυρική διάθεση». Ποια χωρία του διηγήματος «*Όνειρο στο κύμα*» πιστεύετε ότι επαληθεύουν την παραπάνω άποψη;
5. Η σύνθεση των έργων του Παπαδιαμάντη είναι συνήθως απλή: έχουν περιορισμένη δράση, ανύπαρκτη πλοκή και ελάχιστα πρόσωπα. Ο συγγραφέας συνηθίζει να κινεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη με ένα απρόοπτο περιστατικό. Ισχύει η παραπάνω διαπίστωση στο συγκεκριμένο διήγημα και πώς;
6. Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη θεωρείται εντελώς προσωπική, ένα κράμα από λόγια, εκκλησιαστικά και λαϊκά στοιχεία. Μπορείτε να δώσετε χαρακτηριστικά παραδείγματα από το συγκεκριμένο έργο;
7. «Παράλληλα με το μεταφυσικό κακό, την πάλη με την αμαρτία και τους πειρασμούς, υπάρχει στην πεζογραφία του [Παπαδιαμάντη] και το κοινωνικό κακό, η κοινωνική αδικία...». Μπορείτε να επισημάνετε τα θέματα αυτά στο διήγημα *Όνειρο στο κύμα*;
8. Ποιο πρότυπο ζωής προβάλλεται στο συγκεκριμένο διήγημα²¹;

**Α΄ Διδακτική ενότητα
(«ήμην ... πετμέζι»)**

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Πώς χαρακτηρίζεται το είδος της συγκεκριμένης αφήγησης με βάση την οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζονται τα γεγονότα²²;
2. Στο διήγημα αυτό ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί την τεχνική της αναδρομικής αφήγησης²³. Σε ποιο χώρο τοποθετούνται τα γεγονότα του παρόντος και σε ποιον του παρελθόντος;
3. Πώς λειτουργεί στο κείμενο η εγκιβωτισμένη αφήγηση η οποία αναφέρεται στον πατέρα Σισώη²⁴;
4. Πώς περιγράφεται η Μοσχούλα και με ποιους εκφραστικούς τρόπους προβάλλεται η ομορφιά της;
5. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνετε το χιούμορ και τη λεπτή ειρωνεία που χαρακτηρίζουν το συγγραφέα - αφηγητή;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποιες πληροφορίες μας δίνει ο αφηγητής για τον εαυτό του; Τι υπογραμμίζει ιδιαίτερα περιγράφοντας κάθε φάση ηλικίας του (νεαρή και ώριμη)²⁵;

²¹ Στο κείμενο προβάλλεται η νοσταλγία για τη φυσική ομορφιά, η αγνότητα, η ειρηνική ζωή και η τάση φυγής από τα δεινά της αστικής κοινωνίας.

²² Έχουμε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, δηλαδή ο αφηγητής αφηγείται «τη δική του ιστορία» σε α΄ πρόσωπο ενικού («ομοδιηγητική» αφήγηση).

²³ Η αφήγηση τοποθετείται στο «παρόν», ενώ η ιστορία αναφέρεται σε γεγονότα του παρελθόντος. Ο ώριμος δικηγόρος αφηγείται ένα περιστατικό της εφηβείας του. Βλ. σχετικά Φαρίνου-Μαλαματάρη Γ., ό.π., σσ. 265 κ.ε.

²⁴ Εγκιβωτισμένη αφήγηση: η αφήγηση που παρεμβάλλεται μέσα στην αφήγηση. Η ιστορία του Σισώη έχει αναλογίες με την ιστορία του ήρωα. Παρουσιάζεται η διατάραξη μιας αρχικής κατάστασης από ένα «πειρασμό» και η δημιουργία μιας νέας κατάστασης.

²⁵ Στη νεαρή ηλικία υπογραμμίζει με αυταρέσκεια την εξαίρετη φυσική (σωματική) του κατάσταση που συνδυάζοταν με την ψυχική του ευδαιμονία, σ' αντίθεση με την ώριμη ηλικία, η οποία διακρινόταν από «ανελευθερία».

2. α) Πώς βλέπει ο αφηγητής την «παρούσα» κατάστασή του και ποια ψυχική διάθεση του δημιουργεί η κατάσταση αυτή; Ποια είναι τα βαθύτερα αίτιά της;
- β) Γιατί ο αφηγητής παρομοιάζει τον εαυτό του με «σκύλο δεμένο»;
3. Σε ποιο κοινωνικό πλαίσιο τοποθετούνται τα δεδομένα της αφήγησης και ποιος κοινωνικός προβληματισμός²⁶ διαφαίνεται στις δύο πρώτες ενότητες; Να αναφερθείτε σε συγκεκριμένα χωρία.
4. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο αφηγητής περιγράφει τόσο εκτενώς το κτήμα του κυρ - Μόσχου;
5. Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση του αφηγητή με τη φύση²⁷; Σε ποια χωρία προβάλλεται εντονότερα η σχέση αυτή;
6. Πώς ερμηνεύετε τις ομονυμίες α) κοριτσιού - κατσίκας και β) κυρ Μόσχου - Μοσχούλας;
7. Πώς βλέπει ο νεαρός βοσκός τη Μοσχούλα; Ανταποκρίνεται το κορίτσι στα συναισθήματά του;
8. Πώς εξηγείτε την ιδιαίτερη συμπάθεια του βοσκού προς την κατσίκα;

Β' Διδακτική Ενότητα («Μίαν εσπέραν ... το ταλαιπωρον ζώον»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Το φυσικό στοιχείο εκπροσωπεί στο διήγημα του Παπαδιαμάντη την επιστροφή προς την αγνότητα και εκφράζει τη νοσταλγία του συγγραφέα για την πατρίδα του. Μπορείτε να επαληθεύσετε την άποψη αυτή με παραδείγματα από το κείμενο;
2. Ποια στοιχεία «ειδυλλιακά» (βουκολικά, ποιμενικά)²⁸ μπορείτε να επισημάνετε στην ενότητα αυτή;
3. Με ποια εκφραστικά μέσα μεταδίδει ο συγγραφέας - αφηγητής τα συναισθήματα θαυμασμού και την έκσταση που νιώθει ο βοσκός στη θέα της «λουομένης» Μοσχούλας;
4. Στο διήγημα αυτό το όνειρο συνυφαίνεται με την πραγματικότητα. Πώς γίνεται η μετάβαση από το όνειρο στην πραγματικότητα και αντίστροφα;
5. Στις περιγραφές του Παπαδιαμάντη υπάρχουν επιδράσεις από το Ρομαντισμό. Ποια στοιχεία της «σκηνογραφίας» συμβάλλουν σ' αυτή την εντύπωση²⁹;
6. Η περιορισμένη δράση και οι σύντομοι διάλογοι των ηρώων του Παπαδιαμάντη συμπληρώνονται με εκτεταμένες ψυχολογικές αναλύσεις από τον αφηγητή. Σε ποια χωρία διακρίνετε αυτή την τεχνική του συγγραφέα και ποιο είναι το αισθητικό της αποτέλεσμα;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. α) Ποια διλήμματα αντιμετωπίζει το βοσκόπουλο στην προσπάθειά του να διαφύγει την προσοχή της Μοσχούλας; Γιατί ήρθε στο νου του ο πατήρ Σισώης;
- β) Τι τελικά δίνει τη λύση στην αναποφασιστικότητά του;
2. Πιστεύετε πώς το βοσκόπουλο σκέφτεται και δρα λογικά στη συγκεκριμένη περίσταση; Τι εννοεί με τη φράση «ήμην εν συνειδήσει αθώος»;
3. Πώς αντιλαμβάνεται ο συγγραφέας την ιδανική ομορφιά;
4. Πώς συνδέεται η ενότητα αυτή με τον τίτλο του διηγήματος *Όνειρο στο κύμα*;
5. Ποια είναι η συναισθηματική κατάσταση του αφηγητή και πώς εναλλάσσονται τα συναισθήματά του στην ενότητα; Να απαντήσετε σχολιαζόντας ιδιαίτερα τη φράση «Είχα μείνει χάσκων, εν εκστάσει, και δεν εσκεπτόμην πλέον τα επίγεια».
6. Πώς συνδέεται η «παγίδευση» του ήρωα με την παγίδευση της αίγας;

²⁶ Στο κείμενο τονίζονται οι κοινωνικές διακρίσεις πλούσιων και φτωχών, ιδιαίτερα με την παρουσίαση του περιτοιχισμένου κτήματος και του πύργου του κυρ - Μόσχου.

²⁷ Σύμφωνα με τον Οδυσσέα Ελύτη («Η μαγεία του Παπαδιαμάντη», *Εν Λευκώ*, εκδ. Τκαρος, Αθήνα, ⁴1995, σ. 92) ο τρόπος που παρατηρεί ο Παπαδιαμάντης τη φύση συνιστά ένα είδος θρησκείας. Ο συγγραφέας μεταφέρει στη γλώσσα των αισθημάτων όλα τα στοιχεία της φύσης, ανασύροντας ένα δικό του, προσωπικό ήθος.

²⁸ Για την «ειδυλλιακή διάσταση» της πεζογραφίας του Παπαδιαμάντη

²⁹ Π.χ. η νύχτα, η σελήνη, ο φλοίσβος του κύματος, η ουρά της λαμπράς αλουργίδος, ο βράχος κ.ά.

Γ’ Διδακτική Ενότητα
(«Δεν ηξεύρω ... τα όρη»)

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (νφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποιο «δραματικό απρόοπτο» συμβαίνει στην ενότητα αυτή; Πώς επιδρά στην εξέλιξη της ιστορίας;
2. Σε ποιο σημείο της αφήγησης παρατηρείται επιβράδυνση και ποια η λειτουργία της στο κείμενο;
3. Ποια στοιχεία της αφήγησης δίνουν ερωτικό χαρακτήρα στο διήγημα;
4. Το διήγημα κλείνει με την ίδια φράση με την οποία αρχίζει. Ποια είναι η σημασία του κυκλικού αυτού σχήματος για το διήγημα;
5. Ταυτίζεται ο αφηγητής με το συγγραφέα στο διήγημα αυτό; Στην απάντησή σας να σχολιάσετε τη φράση στο τέλος του διηγήματος (*Δια την αντιγραφήν*).

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Πώς δικαιολογείται ο φόβος της Μοσχούλας στη θέα του βοσκού και της βάρκας;
2. Πώς χαρακτηρίζετε το βοσκόπουλο από την αντίδραση του στον ενδεχόμενο πνιγμό της Μοσχούλας; Πώς ερμηνεύετε τον «πολλαπλασιασμό» των δυνάμεών του;
3. Ποιο είναι το «όνειρο στο κύμα» και ποια σημασία είχε για την υπόλοιπη ζωή του βοσκού;
4. Ποια γνώμη εκφράζει ο συγγραφέας - αφηγητής εμμέσως για τις γυναίκες με τη φράση «είναι απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλαι»;
5. Γιατί ο αφηγητής «μετρίως ελυπήθη» για το θάνατο της κατσίκας του;
6. Ποιος είναι ο ρόλος της αίγας Μοσχούλας στο διήγημα; Τι συμβολίζει το «σχοίνιασμα» της;
7. Πώς συσχετίζεται, κατά τη γνώμη σας, «η ονειρώδης εκείνη ανάμνησις της λονομένης κόρης» με την απόφαση του βοσκού να μη γίνει κληρικός;
8. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της τελικής ευχής του συγγραφέα «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...» και πώς συνδέεται η ευχή αυτή με τη φράση «Διά την σωτηρίαν της ψυχής μου ήρκουν τα ολίγα εκείνα κολυβογράμματα»³⁰;
9. Βρίσκετε κάποια νοηματική σχέση ανάμεσα στην ψυχική διάθεση του ήρωα του διηγήματος *Όνειρο στο κύμα* και στη φράση - κατακλείδα του διηγήματος *Έρως-ήρωας*: «Κατέστειλε το πάθος, επραΐνθη, κατενύγη, έκλαυσε κι εφάνη ήρωας εις τον έρωτά του - έρωτα χριστιανικόν, αγνόν, ανοχής και φιλανθρωπίας»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

A. Παπαδιαμάντη: *H νοσταλγός*

³⁰ Διακρίνεται η αντινομία: φύση (απλότητα, αναλφαβητισμός) - ευτυχία και πολιτισμός (γράμματα, έλλειψη «φυσικής» ελευθερίας) - δυστυχία.

Η Λιαλιώ έμεινε με το μεσοφούστανον, κοντόν ύως τας κνήμας, λευκόν όσον και το κολόβιον, και με τας λευκάς περικνημίδας, υφ' ας εμάντενέ τις τας τορνευτάς και κομψάς κνήμας, λευκοτέρας ακόμη. Έμεινε με τα κρίνα του λαιμού της ατελώς καλυπτόμενα από την πορφυράν μετοξωτήν τραχηλιάν της, κι εκάθησε συνεσταλμένη παρά την πρύμνην, βραχυσωμοτέρα ή όσον ήτο, με το μέτριον και χαρίεν ανάστημα...

... Η χάρις του λιγυρού αναστήματός της δεν εξηλείφετο από την άνευ μέσης περιβολήν την οποίαν εφόρει. Και τα κατσαρά, τα οποία εκόσμουν το ηδυπαθές μέτωπόν της, ήσαν φυσικά και όχι επίπλαστα. Η λάμψις των βαθέων και μαύρων οφθαλμών της έκαιε αμαυρά, υπό τας καμαρωτάς οφρύς, και τα πορφυρά χείλη της ερρόδιζον επί της ωχράς και διαυγούς χροιάς των παρειών της, αίτινες εβάπτοντο μ' ελαφρόν ερύθημα εις τον παραμικρόν κόπον ή εις την ελαχίστην συγκίνησιν. Άλλα το λεπτόν και ήρεμον πυρ των οφθαλμών της έκαιε την καρδίαν του νέου.

(απόσπασμα)

Να συγκρίνετε τη Λιαλιώ στο παραπάνω απόσπασμα με τη Μοσχούλα στο Όνειρο στο κύμα. Ποια στοιχεία της γυναικείας εμφάνισης φαίνεται να εκτιμά ιδιαίτερα ο συγγραφέας;

Σ. Μυριβήλη: Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια

Κοιμήθηκε άσκημα. Προς την αυγή είδε ένα όνειρο, ίσως κιόλας νάτανε μια φαντασία του πολύ έντονη, που τούρθε ζωντανή σα να είδε. Τόνε κράτησε ταραγμένο κάμποσο, ακόμα και σα σηκώθηκε από το κρεβάτι. Είτανε στης Βίγλας τα ράχτα. Η Σαπφώ. Κολυμπούσε ξένιαστη. Δε τόξαιρε πως κάποιος είναι και την παραφυλάει, και σέρνει τη ματιά του πάνω της, κρυμμένος κάπου. Είταν ολόγυμνη, κι απορούσε ο Δρίβας πως έγινε κ' ήξαιρε καταλεπτώς όλες τις μυστικές λεπτομέρειες αυτού του κορμιού. Επαιζε στην ακρογιαλιά. Εριχνε λιθάρια και σκιρτούσε από πέτρα σε πέτρα. Αυτός, κουλουριασμένος πίσω απ' ένα βράχο, την έβλεπε, ήταν γεμάτος απ' τη θωριά της. Σα νάταν όλο το κορμί του σκεπασμένο με μάτια, πεινασμένα από ερωτική περιέργεια. Ενιωθε όλη τη ντροπή για το κάμωμά του, και μαζί την αχορταγιά της όρασής του.

(απόσπασμα)

Έχει επισημανθεί ότι το απόσπασμα αυτό θυμίζει το Όνειρο στο κύμα. Ποια στοιχεία του περιεχομένου των δύο κειμένων επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη;

A. Παπαδιαμάντης, «Έρως – Ήρως»

Με ένα λάκτισμα, ακόμη ολιγώτερον, με εν κτύπημα του δακτύλου του ποδός, ημπορούσε να στείλη εις τον άλλον κόσμον άναυλα τρεις ψυχάς, τον γαμβρόν, την πενθεράν και την νύφην...εάν δεν μήθελε να γλυντώσῃ την τελευταίαν.

Ο κυβερνήτης, αν και βαρύς, θα εκολύμβα όπως – όπως και θα εγλύτωνε. Δεν απείχον ήμισυ μίλιον από την ακτήν. Ο γαμβρός θα επήγαινε βολίς εις τον πάτον με όλα τα σπίτια του...ή μάλλον χωρίς τα σπίτια του, χωρίς τα χωράφια του και τα υπάρχοντά του. Η γραία Μαρουδίτσα...αντή το ψωμί της το έιχε φάγει. Την κόρην της την είχε «κουκουλώσει» και την είχε κάμει νοικοκυρά. Θα εφρόντιζεν αυτός να της κάμη τα κόλλυβα...μαζί με την Αρχόντω.

Εμπρός! Καρδιά! Θάρρος!

Όχι, δεν έπρεπε να βουλιάζει την βάρκαν διά του ανοίγματος της οπής. Το μέσον δεν μετείχε παλληκαριάς, ήτο δε και απαίσιον. Έπειτα δε θα ήτο πολύ ασφαλές, δια την εις τον άλλον κόσμον προπομπήν.

Με βουλιαγμένην βάρκαν εσώθησαν πολλοί μη γνωρίζοντες να κολυμβούν. Με αναποδογυρισμένη βάρκαν πολλοί και δεξιοί κολυμβηταί εχάθησαν.

Όχι, δεν θα βούλιαζε την βάρκαν. Θα την αναποδογύριζε!

Θα έβλεπε τερπνόν θέαμα, τον Σιγουράντσαν να κολυμβά ως φώκη μακράν του. Θα εξεπιάνετο από τον γαμβρόν, θα απηλλάσσετο από την πενθεράν, δια να ριφθή εις την θάλασσαν. Η γραία μόλις θα επρόφθανε να κάμη τον τελευταίον σταυρόν της και η φωνή της αγωνίας της θα επνίγετο βαθιά κάτω.

Την επαύριον εις το χωρίον, οι ιερείς θ ατηνέψαλλον τον «κανόνα» της, και θα επέτρεπον τους παρεστώτας να κάμουν μετανοίας διά την ψυχήν της, και επί σαράντα ημέρας, όλαι οι ευλαβείς γηραίοι του χωρίου θα έπανον να τρώγουν οψάρια, με την υποψίαν ότι αυτά είχον εγγίσει την πνιγμένην.

Να δράξῃ την Αρχόντω από τον βραχίονα...από την μασχάλην...όχι, από την μέσην. Και έπλεεν ήδη, έπλεε κι εκολυμβούσε μαζί της, διά μίαν φοράν ας γίνη η πικρή και αλμυρά θάλασσα.

Έφευγεν, έφευγεν ως δελφίνι, εφύσα κ' εξέρνα το νερόν ως φάλαινα, και προέβαλλε κοπτερόν τον βραχίονα ως ξιφίας. Έπλεε με τον δεξιόν βραχίονα, κ' εσφιχταγκάλιαζε την νέαν με τον αριστερόν της, άνω την κεφαλήν της.., άνω. Ν' αναπνέει το δακτυλιδένιο στοματάκι της...»Μη φοβάσαι, αγάπη μου!». Και μικρόν κατά μικρόν θα εξετοπίζετο οργιάς και οργιάς...θα εζύγωνε, θα επλησίαζεν εις την ξηράν. «Τώρα, τώρα εφτλασαμε, ψυχή μου». Κανέν δυστύχημα δεν έμελλε να συμβῇ. Όλος ο κόσμος θα εσώζετο. «Εζαλίσθης, ψυχή μου; Όλα καλά τώρα. Επνίγη κανείς; Όχι, αφού εγλίτωσες συ». Ω, πως θα έπεφταν αφανισμένοι, μισοπνιγμένοι, στάζοντες θάλασσαν, επάνω εις την άμμο. Αναπλασμένοι και αναβαπτισμένοι. Νέος Αδάμ και νέα Εύα, φέροντες τους χιτώνας θαλασσοβρεγμένους κολλητά εις την επιδερμίδα των, περισσότερον παρά γυμνοί.

«Εκεί εις τον βράχον είναι μία σπηλιά. Υπαγε εκεί μέσα, φιλτάτη μου, ν' αλλάξης». Εκείνη, αν είχε δύναμιν να τον ακούη, θα τον εκοίταζε κατάπληκτος. Ν' αλλάξη με τι; «Να στεγνώσης. Θα σου φέρω εγώ φύλλα, απ' όλα τα δένδρα του δάσους, αγάπη μου, να σκεπασθής.»

Τέλος, αναποδογύρισε την βάρκαν; Επνίξε τους επιβάτες; Την έσωσεν εκείνη;

Δεν ισχύει τηλαισθησία ούτε τηλεπάθεια, δια να ζητησωμεν τας ψήφους των αναγνωστών, νοερώς, ακαριαίως, ουδέ Κοινοβουλιόν τέμενος είναι παρ' ημίν ιερόν, αλλά ναός Ευβούλιας. Πας συγγραφεύς υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει την μέσην κρίσιν και το μέσον αίσθημα των αναγνωστών του.

Δεν την αναποδογύρισε, δεν τους έπνιξε. Ολίγον ακόμη ήθελε διά να το κάμη, αλλά το όλιγον αυτό έλειψεν. Έξαφνα είδε νοεράν οπτασίαν, την μορφήν της μητρός του της Μπούρμπαινας, εναέριον, παλλόμενην. Ετράβα τα μαλλιά της κλαίουσα και του έλεγε: «Αχ! Γυιε μου! Γυιε μου! Τ' ειν' αυτό που θα κάμης;»

Εκαμε κρυφά το σημείον του Σταυρού επί της καρδίας, από μέσα από το υποκάμισόν του. Ενθυμήθη και είπε τρεις φορές το «Κύριε Ιησού Χριστέ», όπου τον το είχε μάθει, όταν ήτο μικρός, η μήτηρ του και αυτός έκτοτε το είχε ζεχάσει. Είπεν: «Ας πάγη, η φτωχή, να ζήση με τον άνδρα της! Με γεια της και με χαρά της!»

Κατέστειλε το πάθος, επραΐνθη, κατενύγη, έκλαυσε κ' εφάνη ήρως εις τον έρωτά του – έρωτα χριστιανικόν, αγνόν, ανοχής και φιλανθρωπίας.

Να παρακολουθήσετε τα διαδραματιζόμενα στον εσωτερικό μονόλογο του βαρκάρη και να βρείτε τις αναλογίες με το Όνειρο στο κύμα.

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ
ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΙΑΣΩΝΟΣ ΚΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΕΝ
ΚΟΜΜΑΓΗΝΗ 595 Μ.Χ.**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933) γεννήθηκε στις 29 Απριλίου στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Ήταν γιος του Πέτρου Καβάφη, πλούσιου εμπόρου και της Χαρίκλειας Φωτιάδη. Η καταγωγή τους ήταν από την Κωνσταντινούπολη. Την περίοδο 1872-1885 μένει διαδοχικά στην Αγγλία, έξι χρόνια στην Αλεξάνδρεια, στην Κωνσταντινούπολη και τέλος, οριστικά στην Αλεξάνδρεια.

1883. Τον απασχόλησε για πρώτη φορά σοβαρά η ποίηση. Αυτή τη χρονιά, απέκτησε εμπειρίες με το άλλο φύλο, όμως, άρχισε να εκδηλώνεται και ο ομοσεξουαλισμός του με τον ξάδερφό του Γ. Ψυλλιάρη.

1885. Επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια. Εκεί, εργάστηκε στην αρχή σαν δημοσιογράφος στην εφημερίδα «Τηλέγραφος».

1886. Τη χρονιά αυτή άρχισε να δημοσιεύει έργα του.

Μιλούσε άπταιστα αγγλικά, γαλλικά και ιταλικά. Είχε βαθιά μόρφωση και πλατιά ενημέρωση πάνω στη γολλική και αγγλική λογοτεχνία. Πέθανε στις 29 Απριλίου την ημέρα των γενεθλίων του από καρκίνο του λάρρυγα.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ο Καβάφης τύπωνε τα ποιήματά του σε μεμονωμένα μονόφυλλα ή σε τεύχη που τα προσέφερε σε φίλους του, αλλά δεν τα εξέδωσε ποτέ σε βιβλίο (στο εμπόριο). Όλο το ποιητικό έργο, που ο ίδιος είχε παρουσιάσει όσο ζούσε (154 ποίηματα) εκδόθηκε για πρώτη φορά από τους κληρονόμους του το 1935 με τίτλο *Ποιήματα*. Το 1968 εκδόθηκαν τα «ανέκδοτα» ποιήματά του (όσα ο ίδιος δεν είχε δημοσιεύσει). Από τα 256 συνολικά σωζόμενα ποιήματά του, τα 100 έχουν ως άμεσο ή έμμεσο θέμα τους την ίδια την ποίηση => **«ποιήματα ποιητικής»**

ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

- Στην πολύ πρώιμη φάση του (από το 1886 => ποιήματα που αργότερα αποκηρύσσει) είναι επηρεασμένος από τους Φαναριώτες του αθηναϊκού ρομαντισμού. (καθαρεύουσα, απαισιόδοξη φιλοδοξία)
- Τα μεταγενέστερα ποιήματα της πρώιμης περιόδου της ποίησής του (1893-1899) γράφτηκαν κάτω από την επιροή του συμβολισμού και του παρνασσισμού.
- Αργότερα, κατά την τριετία 1900-1903, ο ποιητής πέρασε στην περίοδο του ποιητικού ρεαλισμού φτάνοντας σε όρια τολμηρά και νεωτερικά.
- Το 1911 αρχίζει η ώριμη ποιητική του περίοδος.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Το έργο του Καβάφη στην Ελλάδα άργησε να γίνει αποδεκτό, επειδή η ποίησή του ερχόταν σε αντίθεση με την ποίηση που καλλιεργούσαν στην Αθήνα (Παλαμάς) και με το ρεύμα του δημοτικισμού: πολλοί (Ψυχάρης, Παλαμάς) του άσκησαν σκληρή κριτική. Στον ελλαδικό χώρο έγινε γνωστός αργά, το 1903 από ένα υμνητικό άρθρο του Ξενόπουλου στο περιοδικό «Παναθήναια». Σήμερα όλοι σχεδόν οι σύγχρονοι Έλληνες ποιητές έχουν επηρεαστεί από τον Καβάφη. Θεωρείται από τους σημαντικότερους νεοέλληνες ποιητές με παγκόσμια ακτινοβολία και αναγνώριση. Το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

- **Η ώριμη ποιητική περίοδος του Καβάφη** ορίζεται από τρεις μεγάλους θεματικούς κύκλους:
α)το φιλοσοφικό κύκλο
β)τον ιστορικό κύκλο
γ)τον ηδονικό κύκλο

Με βάση αυτούς τους κύκλους η ποίησή του διακρίνεται αντίστοιχα σε: α)φιλοσοφική,
β)ιστορική, γ)ηδονική

ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΒΑΦΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

- **Στίγοι:**
  - ελεύθεροι (σχεδόν πάντα ιαμβικοί)
  - ανισοσύλλαβοι (κατά κανόνα)
  - χωρίς ομοιοκαταληξία
  - με χασμωδίες
  - προσεγμένοι στη στίξη, στις περιόδους, στις παύσεις
- **Γλώσσα:**
  - δημοτική της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας με τύπους λόγιους
  - πολύτικοι ιδιωματισμοί
  - «αντιποιητικές λέξεις», καθημερινές
- **Τύφος:**
  - λεπτή (καβαφική) ειρωνεία
  - λιτότητα εκφραστικών μέσων (έλλειψη σχημάτων λόγου και λοιπών περίτεχνων «κοσμητικών στοιχείων»)
  - απουσία λυρισμού
  - υπαινικτικότητα
  - διδακτισμός
  - τεχνική της δραματικότητας (θεατρικότητα με τη χρήση διαλόγου)
  - πεζολογία
  - έλλειψη ρητορισμού
- **Θέματα:**
  - Ήδονικά (ερωτικά)
  - Φιλοσοφικά
  - Ιστορικά => α)ιστοριογενή (*Καισαρίων*)
  β)ιστορικοφανή (*Δαρείος*)
  γ)ψευδο-ιστορικά (*Μελαγχολία του Ιάσωνος...*)

Τα θέματα αντλούνται από:

- α) το ιστορικό παρελθόν (από ιστορικά περιστατικά ιδιαίτερα των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, πραγματικά ή πλαστά)
- β)τον κόσμο της εμπειρίας του ποιητή (μέρος των εμπειριών του απορρέουν από τον ομοσεξουαλισμό του)

Τα ιστορικά ποιήματα χωρίζονται σε:

- α) **ιστοριογενή**: καθαρά ιστορικά ποιήματα => αληθινά γεγονότα και πρόσωπα (*Καισαρίων*)
- β) **ιστορικοφανή**: φαίνονται ως ιστορικά, αλλά ουσιαστικά χρησιμοποιούν την ιστορική πραγματικότητα ως φόντο για να πουν άλλα πράγματα (*Δαρείος*). Κάποιες φορές χρησιμοποιούν και φανταστικά πρόσωπα..

γ) **ψευδο-ιστορικά**: όλα τα σχετικά με την ιστορία εδώ είναι ψεύτικα και επινοημένα. Ποιήματα με φανταστικά πρόσωπα πίσω από τα οποία βρίσκεται ο ίδιος ο Καβάφης. Χρησιμεύουν ως ιστορικό άλλοθι για την ποιητική του έκφραση (*Μελαγχολία του Ιάσωνος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή:595 μ. Χ.*). Συχνά τα ποιήματα αυτά έχουν εκτενείς –πομπώδεις τίτλους.

Η διάκριση αυτή είναι **συμβατική**. Πολλά ποιήματα μπορούν να καταταγούν σε περισσότερες από μία κατηγορίες, επειδή ενδέχεται να ανήκουν σε μία κατηγορία ως προς την εξωτερική τους μορφή και σε μία άλλη ως προς το περιεχόμενό τους.

ΟΙ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ

1. **Ρομαντισμός:**

- α) Απαισιοδοξία
- β) Παρακμή
- γ) Καθαρεύουσα

2. **Παρνασσισμός:**

- α) Αξιοποίηση της ιστορικής παράδοσης
- β) Ακρίβεια

3. Συμβολισμός:

- α) Ονειροπόληση
- β) Υποβολή
- γ) Υπαινιγμοί
- δ) Αοριστία
- γ) Μελαγχολία
- δ) Υποβλητικότητα

4. Ποιητικός ρεαλισμός: Επιμονή στη λεπτομέρεια.

Άλλοι παράγοντες που επηρέασαν την ποίηση του Καβάφη:

⇒ **Οι ιστορικές περιπέτειες της Ελλάδας**

Ο Κ. Καβάφης βίωσε όλο το φάσμα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Παρακολούθησε την προσπάθεια εσωτερικής αναδιάρθρωσης του κράτους από το X. Τρικούπη και την καταστροφική ήττα του 1897· βίωσε την πρωθυπουργία του Βενιζέλου, τους δύο νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους (1912-1913), αλλά και τη μικρασιατική καταστροφή, του 1922. Εξαιτίας αυτών των βιωμάτων, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ιστορία κινείται σε επαναλαμβανόμενους κύκλους προόδου και παρακμής. Γι' αυτό, αντιμετώπισε μια τέτοια κατάσταση όχι μόνο με ειρωνεία, αλλά και με το αίσθημα της μοιρολατρίας.

⇒ **Η τύχη της Αλεξάνδρειας**

Η Αλεξάνδρεια, το 1882, γνώρισε την αγγλική κατοχή. Βαθμιαία, λοιπόν, η Αίγυπτος μετατράπηκε σε ένα βρετανικό προτεκτοράτο και πορεύτηκε προς το δρόμο της διάλυσης και της παρακμής με τις συνεχείς εξεγέρσεις και τον έντονο εμπορικό ανταγωνισμό των Ευρωπαίων.

⇒ **Το προσωπικό βίωμα της παρακμής**

Ο Καβάφης βίωσε την παρακμή και μέσα από τις παιδικές του εμπειρίες. Η εξαγωγική επιχείρηση του πατέρα του «Καβάφης & Σία», η μεγαλύτερη της Αιγύπτου από το 1851 έως το 1870, παρήκμασε το 1876. Η οικογένεια Καβάφη έχασε την οικονομική της άνεση και την αξιοζήλευτη κοινωνική της θέση. Ευτυχώς όμως, το όνομά τους διατηρούσε κάτι από την παλιά του αίγλη.

⇒ **Η εγκυκλοπαιδική του μόρφωση**

Την απέκτησε από τις ιστοριοδιφικές του μελέτες. Ιδιαίτερα τον συγκίνησε η αλεξανδρινή και η βυζαντινή εποχή, διότι και οι δύο αυτές συνιστούν τον αγώνα πριν από την αναπότρεπτη πτώση και παρακμή.

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΙΑΣΩΝΟΣ ΚΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΕΝ ΚΟΜΜΑΓΗΝΗ 595 Μ.Χ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το ποίημα δημοσιεύτηκε με τον παρόντα τίτλο το 1921, αλλά γράφτηκε με αρχικό τίτλο «Μαχαίρι». Είναι ένας εσωτερικός μονόλογος του Κ. Καβάφη που μιλά δια στόματος του Ιάσωνος Κλεάνδρου. Εκφράζει την οδύνη του για τα γηρατεία και προστρέχει στην ποίηση που τη θεωρεί φάρμακο κατά της φθοράς του χρόνου. Το θέμα του γήρατος το πραγματεύτηκε και στα ποιήματα «Πολύ σπανίως» και το «Κατά τες συνταγές αρχαίων ελληνοσύρων μάγων». Ανήκει στην κατηγορία των **ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ**(από άποψη θέματος) και μάλιστα στην υποκατηγορία των τεχνικών ποιημάτων ή **ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ**, γιατί **πραγματεύεται το θέμα της σχέσης του καλλιτέχνη με την τέχνη της ποίησης, όταν αυτός γερνάει: Η Ποίηση ως φάρμακο κατά της φθοράς του χρόνου**. Αναφέρεται στην ευεργετική επίδραση που έχει η ποίηση στην ψυχολογία του δημιουργού. Από θεματική άποψη, εντάσσεται στα φιλοσοφικά ή διδακτικά ποιήματα του Καβάφη και δίνεται με τη μορφή ενός φανταστικού διαλόγου του γηρασμένου ποιητή με την ίδια την Τέχνη της Ποίησης.

- **ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ:** είναι **ΨΕΥΔΟΪΣΤΟΡΙΚΟ ΠΟΙΗΜΑ**.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1η ενότητα: στ. 1-6. Ο αφηγητής θέτει το πρόβλημα και δηλώνει τη συναισθηματική του κατάσταση. Στη συνέχεια εκφράζει τον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος. Τίτλος ενότητας: Η οδύνη του γήρατος και η αποστροφή στην Τέχνη της Ποίησης.

2η ενότητα: στ. 7 –9. Ο αφηγητής θέτει σε εφαρμογή τον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος που είχε εκφράσει στην προηγούμενη ενότητα. Τίτλος: Η επίκληση στην Τέχνη της Ποίησης.

• Ο ΤΙΤΛΟΣ

Ο εκτενής τίτλος του ποιήματος προϊδεάζει τον αναγνώστη σχετικά με το περιεχόμενό του και μας παρουσιάζει το ποιητικό του πρόσωπο στο πλαίσιο του χρόνου και του χώρου:

α) **μελαγχολία:** η λέξη αποτελεί τη μόνη πραγματικότητα του τίτλου και ανταποκρίνεται στο συνολικό περιεχόμενο, στην ψυχική κατάσταση του Καβάφη.

β) **του Ιάσωνος Κλεάνδρου ποιητού:**

=> φανταστικό πρόσωπο πίσω από το οποίο κρύβεται ο Καβάφης, ο οποίος ταυτίζεται με αυτόν: προβάλλει σε αυτόν τα δικά του συναισθήματα, τις διαθέσεις και τους προβληματισμούς.

=> το γεγονός ότι ο Καβάφης, ποιητής ο ίδιος, υποδύεται έναν ποιητή, δηλώνει την απόλυτη ταύτιση μαζί του: είναι το ίδιο πρόσωπο

=> η απόλυτη ταύτιση ενισχύεται από το γεγονός ότι όταν ο Καβάφης πρωτοέγραψε το ποίημα (1918) ήταν 55 ετών, ηλικία-αφετηρία γήρανσης του ανθρώπινου σώματος,

Άρα, ο Καβάφης μέσα από ένα ιστορικά ανύπαρκτο πρόσωπο επικοινωνεί ο ίδιος με την ποίηση (εσωτερικός μονόλογος)

γ) **εν Κομμαγηνή:** ο φανταστικός ποιητής τοποθετείται σε αυτό το κρατίδιο, το οποίο λειτουργεί ως **σύμβολο της φθοράς** που επέρχεται με την πάροδο του χρόνου. Η Κομμαγηνή με πρωτεύουσα τα Σαμόσατα, ήταν ένα κρατίδιο που βρισκόταν στα ΒΑ της Συρίας. Το κρατίδιο αυτό διαλύθηκε το 72 μ.Χ, όταν δηλαδή υποδουλώθηκε στους Ρωμαίους. Αργότερα περιήλθε στους Βυζαντινούς και το 638 μ.Χ πέρασε στην εξουσία των Αράβων. Την εποχή που δίνει ο ποιητής η Κομμαγηνή βρισκόταν σε παρακμή.

δ) **595 μ.Χ:** τυχαίο έτος το οποίο υποδηλώνει ότι η θλίψη για τη γήρανση του σώματος και του προσώπου, όπως και η θεραπευτική ιδιότητα της ποίησης είναι διαχρονική. Αν παραλείψουμε το 9, μας μένει το 55, που ήταν η ηλικία του Κ. Καβάφη, όταν έγραψε το ποίημα.

• Στον τίτλο υπάρχει αρχαιοπρέπεια. Βλέπουμε ότι ο Κ. Καβάφης κάνει χρήση της γενικής ονόματος, της ομοιόπτωτης παράθεσης, ενός εμπρόθετου προσδιορισμού του τόπου και μια χρονολογικής ένδειξης.

ΑΙΤΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΤΙΤΛΟΥ

Ο Καβάφης είχε τη δυνατότητα να εκφράσει τις σκέψεις του άμεσα, χωρίς το ιστορικό άλλοθι του χώρου και του χρόνου που ορίζει ο συγκεκριμένος τίτλος και το φανταστικό πρόσωπο που δημιουργεί για το σκοπό αυτό και να κρατήσει απλώς τον τίτλο «**Μελαγχολία ποιητού**».

Με τη συγκεκριμένη όμως επιλογή, ο Καβάφης:

α) πετυχαίνει **αποστασιοποίηση** από το προσωπικό του πρόβλημα, το αντιμετωπίζει σαν κάτι ξένο, από απόσταση και με περισσότερη **αντικειμενικότητα**

β) παρουσιάζει με περισσότερη **πειστικότητα** και **αληθοφάνεια** τη θέση του αναφέροντας ένα έστω και ανύπαρκτο ιστορικά πρόσωπο.

γ) το ιστορικό περίβλημα του τίτλου προσδίδει **διαχρονικότητα** και **καθολικότητα** στα θέματα που θίγει:

1) γήρανση του σώματος

2) θεραπευτική ιδιότητα της ποίησης

Η ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ

• **σώμα:** λέξη που παραπέμπει στο κορμί που βαθμιαία χάνει τη σφριγηλότητα και την ικμάδα του, την ομορφιά και την αντοχή του

μορφή: η λέξη υποδηλώνει το πρόσωπο πάνω στο οποίο η φθορά του χρόνου είναι περισσότερο εμφανής και αποτυπώνει πιο παραστατικά την περασμένη ηλικία. Ωστόσο, ο Κ. Καβάφης με τη γνωστή του αντιπάθεια για την περιττολογία δεν θα χρησιμοποιούσε δύο λέξεις για να εκφράσει

το ίδιο πράγμα. Συνεπώς η λέξη μορφή ίσως δεν δηλώνει την εξωτερική εμφάνιση του ποιητή, αλλά κάτι παραπάνω. Δηλώνει την ψυχολογική μορφολογία.

- **γήρασμα-πληγή-φρικτό-μαχαίρι:** σειρά λέξεων που φανερώνει τον έντονο αποτροπιασμό του Καβάφη για το πέρασμα του χρόνου και τη γήρανση που επιφέρει → καμιά συμφιλίωση με την αναπότρεπτη αυτή κατάσταση.
- **δεν έχω εγκαρτέρηση καμιά:** αδυναμία του ποιητή να υπομείνει με απάθεια και καρτερικότητα τη δυσάρεστη κατάσταση. Φαίνεται η αδυναμία του ποιητή να παρηγορηθεί ή να υπομείνει. Αποφεύγει επιμελώς να αναζητήσει οποιαδήποτε παρηγοριά στα θετικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους ηλικιωμένους ανθρώπους (ωριμότητα, σοφία, σύνεση, εμπειρία) και ψάχνει θεραπεία-γιατρειά. Το συναισθηματικό του αδιέξοδο δηλώνεται με τις δύο αρνήσεις («Δέν, καμιά»). Η μελαγχολία του οφείλεται όχι στο φόβο του θανάτου, αλλά των γηρατειών και της φθοράς.
- Έχουμε το **μοτίβο των γηρατειών**. Ο αφηγητής ξεκινά με την αναφορά του στην αιτία της μελαγχολίας του, το γήρας. Το ρήμα γηράσκω, απ' όπου παράγεται το ουσιαστικό γήρας, είναι εναρκτικό, δηλαδή σημαίνει «αρχίζω να γίνομαι γέρος». Ο αφηγητής διαπιστώνει ότι μπαίνει σε μια περίοδο της ζωής του που, καθώς θα περνά ο χρόνος, θα αλλοιώνονται η εξωτερική του εμφάνιση («τοῦ σώματος») και η ψυχική του μορφολογία («τῆς μορφῆς»). Ήδη, τα πρώτα σημάδια της φθοράς έχουν εμφανιστεί και αυτό είναι κάτι που του προκαλεί μελαγχολία. Κάτι για το οποίο αγωνιά ο Κ. Καβάφης είναι η φθορά, όχι ο θάνατος. Ο θάνατος αντικρίζεται σαν ένα φυσικό φαινόμενο για τον ποιητή.
- **Είναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαίρι.** Ο αφηγητής παρομοιάζει τη βίωση του γήρατος με πληγή από μαχαίρι. Το μαχαίρι συμβολίζει το χρόνο, ο οποίος καθώς περνά από τον ποιητή, του αφήνει τα σημάδια του. Το γήρας του προκαλεί οδύνη, που δηλώνεται με τις λέξεις: «πληγή, φρικτό, μαχαίρι». Ο αφηγητής σε αυτό το στίχο κάνει χρήση μεταφοράς και υπαλλαγής (πληγή ἀπό φρικτό μαχαίρι = πληγή φρικτού μαχαιριού). Η λέξη πληγή επαναλαμβάνεται σε διάφορα σημεία του ποίηματος, προφανώς γιατί είναι η χαρακτηριστικότερη μορφή φθοράς στο ανθρώπινο σώμα.
- **«Εις σε προστρέχω Τέχνη της Ποιήσεως»:** το «εις σε» δίνει πιο έντονο το στοιχείο της επικοινωνίας και το κείμενο αποκτά παραστατικότητα και θεατρικότητα. Το ρήμα προστρέχω έχει την έννοια της αναζήτησης της παρηγοριάς.

Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ: ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΗ, ΟΧΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

- Ο αφηγητής γνωρίζει ότι η ποίηση δεν είναι πανάκεια, διότι τα γηρατειά είναι αναπόφευκτα. Το μόνο που μπορεί να του προσφέρει η Ποίηση είναι μια προσωρινή νάρκωση, αναλγησία, που απλώς θα τον ανακουφίσει από τον πόνο. Η εντύπωση της πρόσκαιρης θεραπείας υποβάλλεται στον αναγνώστη με τις λέξεις : «λίγο, φάρμακα, νάρκης».
- **«εις σε προστρέχω Τέχνη της Ποιήσεως:** (χρήση β' προσώπου) φράση που συμπυκνώνει το νόημα του ποίηματος. Η Τέχνη της Ποίησης είναι το καταφύγιο-παρηγοριά του ποιητή. Πιθανότατα ο ποιητής να ένιωσε τις ευεργετικές επιδράσεις της ποίησης στις πληγές της ψυχής, γι' αυτό προστρέχει πάλι σ' αυτήν για να θεραπεύσει τη φθορά του χρόνου, να απαλείψει με μαγικό τρόπο τα σημάδια από το πέρασμά του.
- **«Φάρμακα»** με τα οποία η ποίηση καταπολεμά τον ανθρώπινο πόνο. Δεν θεραπεύουν οριστικά, αλλά ανακουφίζουν προσωρινά. Ο μετριασμός του απόλυτου της θεραπευτικής δύναμης της Ποίηση φαίνεται ξεκάθαρα στα ακόλουθα σημεία:

- κάπως ξέρεις
- νάρκης του άλγους δοκιμές
- για λίγο
- να μη νοιώθετε η πληγή

Όταν μιλάει για φάρμακα της ποίησης εννοεί ότι μέσα από αυτήν υλοποιεί τα οράματά του και φαντασιώνεται σκηνές που θα ήθελε να βιώσει. Άρα, με την Ποίηση γνωρίζει την ευτυχία, την αυτοδικαίωση, την εκτόνωση, τη χαρά της δημιουργίας.

- **«Δοκιμές νάρκης του άλγους»:** απόπειρα απλού κατευνασμού του πόνου [«νάρκης του άλγους δοκιμές» σχήμα υπερβατό. Οι δύο όροι «νάρκης» και «δοκιμές» αποχωρίζονται συντακτικά με

την παρεμβολή τοῦ ἀλγους και ἐτσι τονίζονται. Η νάρκη προτάσσεται και η δοκιμή μπαίνει στο τέλος της φράσης.]

ΤΕΧΝΗ-ΠΟΙΗΣΗ-ΦΑΝΤΑΣΙΑ-ΛΟΓΟΣ:προσωποποιημένες ἔννοιες

- Οι εμπρόθετοι προσδιορισμοί «**Ἐν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ**» αναφέρονται στα φάρμακα της Ποίησης. Δεν πρόκειται για δημιουργική, πλαστική φαντασία, αλλά αναπαραστατική. Πρόκειται για ανάκληση μνήμης και ἐντονη επιθυμία επιστροφής στο παρελθόν. Η Φαντασία είναι που βοηθά τον ποιητή να συλλάβει την ιδέα και ο Λόγος, δηλαδή η γλώσσα, που τον βοηθά να την εκφράσει. Ανακαλεί και αναπλάθει εικόνες του παρελθόντος μέσω της επενέργειας της μνήμης.
- **Ἐίναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαίρι.** Επανάληψη του δεύτερου στίχου. Λειτουργεί εμφατικά, συνεκτικά, δηλαδή συνδέει τις δύο ενότητες, αλλά και ως ανακεφαλαίωση – αιτιολογία για την επίκληση στην Τέχνη της Ποίησεως που ακολουθεί.
- **Τά φάρμακά σου φέρει Τέχνη τῆς Ποίησεως.** Στην ενότητα αυτή, ο αφηγητής κάνοντας επίκληση στην Τέχνη της Ποίησεως περνά στην πραγματοποίηση του τρόπου αντιμετώπισης του προβλήματος. Αυτή είναι και η διαφορά ανάμεσα στην αποστροφή και τη επίκληση. Με την επίκληση δηλαδή, πραγματοποιείται ό, τι καταγράφτηκε ως βέβαιη λύση με την αποστροφή. Ουσιαστικά, ο ποιητής στρέφεται προς τον εαυτό του και την ποίηση. Η Προστακτική «φέρει» εκφράζει την επιτακτική ανάγκη να δράσει η ποίηση στον αφηγητή, δηλώνει ικεσία.
- **Πού κάμνουνε – γιά λίγο – νά μή νοιώθεται ἡ πληγή.** Ο ποιητής επαναλαμβάνει πάλι την ἔννοια του «κάπως» της πρώτης ενότητας. Γνωρίζει ότι η αναλγησία που θα του προσφέρει η ποίηση είναι πρόσκαιρη, μόνο όσο διαρκεί η σύνθεση του ποίηματος.

Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ επιτυγχάνεται με τους εξής τρόπους:

- 1. Με την προσωποποίηση της Τέχνης της Ποίησεως
- 2. Με την επίκληση σε αυτήν
- 3. Με την επανάληψη και προσφώνηση της Ποίησης
- 4. Με τη χρήση β' ενικού προσώπου, όταν αναφέρεται σ' αυτήν
- 5. Με τον εσωτερικό μονόλογο, που δίνει την αίσθηση ενός διαλόγου με την Ποίηση
- Μέσα από την **επικοινωνία του ποιητή με την ποίηση**, μέσα από τον εσωτερικό μονόλογο του Καβάφη, διαφαίνεται η προσωπική του στάση απέναντι στην τέχνη της ποίησης: είναι γι' αυτόν καταφύγιο, στο οποίο προσφεύγει, το παυσίπονο «φάρμακο» που χρησιμοποιεί για να ανακουφίσει έστω και προσωρινά τη μελαγχολία και τη θλίψη που του προξενεί το γήρασμα του σώματος και της μορφής.
- Ο Καβάφης δεν έχει αυταπάτες. Γνωρίζει πολύ καλά ότι η φύση έχει τους δικούς της αυστηρούς νόμους, οι οποίοι δεν αλλάζουν. Αυτή η πρόσκαιρη ανακούφιση που προσφέρει η ποίηση και κάνει τον ποιητή να ξεχάσει προσωρινά τον πόνο των γηρατειών είναι σημαντική.

Ο Ιάσων Κλεάνδρου προσωπείο του Καβάφη (ιστορικό άλλοθι)

- 1. και οι δύο είναι ποιητές
- 2. και οι δύο είναι προχωρημένης ηλικίας
- 3. και οι δύο έχουν μία φυσική απέχθεια προς τα γηρατειά
- 4. και οι δύο έχουν την πεποίθηση ότι η Τέχνη της Ποίησεως έχει εξαιρετική σημασία
- 5. και οι δύο θεωρούν την Ποίηση μέσο καταπραϋντικό από τα γηρατειά

Η επιλογή του προσωπείου οφείλεται στο γεγονός ότι ο Καβάφης δε θέλει να αντιμετωπίσει ο αναγνώστης το ποίημα σαν προσωπικό δράμα του Καβάφη. Έτσι, ο Καβάφης αποστασιοποιείται από το πρόβλημα και το ποίημα αποκτά διαχρονική ισχύ.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: Αφηγητής στο ποίημα, είναι ο Ιάσων Κλέανδρος. Είναι **ομοδιηγητικός & αυτοδιηγητικός**, γιατί είναι **πρωταγωνιστής** της αφήγησης του και επειδή συμμετέχει ενεργά σε αυτά που λέει είναι **δραματοποιημένος**. Δεν είναι πραγματικό πρόσωπο, αλλά ένα από τα προσωπεία, που χρησιμοποίησε ο Κ. Καβάφης στα ποιήματά του. Η αφήγηση είναι **πρωτοπρόσωπη** και η οπτική γωνία του αφηγητή έχει **εσωτερική εστίαση**, γιατί ο σπαραγμός

δίνεται από την οπτική γωνία του αφηγητή που τη βιώνει. Στις αποστροφές προς την Τέχνη της ποίησης χρησιμοποιεί β' πρόσωπο.

ΜΟΤΙΒΑ: τα γηρατειά, ο χρόνος, το σώμα, Φαντασία και Λόγος

ΓΛΩΣΣΑ - ΜΕΤΡΙΚΗ

Η γλώσσα του ποιήματος είναι η δημοτική με λίγα στοιχεία καθαρεύουσας («εγκαρτέρησι», «Ποιήσεως», «άλγους»). Χαρακτηρίζεται από λιτότητα. Δεν χρησιμοποιεί πολλά εκφραστικά μέσα. Το ποίημα αποτελείται από δύο στροφές με άνισο αριθμό συλλαβών. Οι στίχοι του είναι ιαμβικοί, ανισοσύλλαβοι και ανομοιοκατάληκτοι.

ΥΦΟΣ

Στην πρώτη ενότητα, στους στίχους 1-3 το ύφος είναι **πεζολογικό**. Αντίθετα, στους στίχους 4-6 γίνεται **λυρικό**. Ο αφηγητής προσωποποιεί την ποίηση και αποστρέφεται σε αυτή. Εισάγεται δηλαδή στην ποιητική δράση και ένα δεύτερο πρόσωπο, βουβό και το ποίημα αποκτά θεατρικότητα.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- υπαλλαγή:** πληγή από φρικτό μαχαίρι (αντί φρικτή πληγή από μαχαίρι)
- μεταφορά:** φρικτή πληγή – φρικτό μαχαίρι
- προσωποποίηση:** Ποίηση – Φαντασία – Λόγος - Τέχνη
- αναστροφή και υπερβατό:** νάρκης του άλγους δοκιμές (αντί δοκιμές νάρκης του άλγους)
- επανάληψη:** είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι – Τέχνη της Ποιήσεως
- αποστροφή και προσφώνηση:** Τέχνη της Ποιήσεως
- χρήση β' προσώπου & διάλογος (εσωτερικός μονόλογος) με την ποίηση:** α)το β' πρόσωπο και ο ικετευτικός τόνος φανερώνουν την οικειότητα του ποιητή απέναντι στην ποίηση, β)η πεποίθησή του για τη δύναμη της δείχνει την εμπιστοσύνη που της έχει ο ποιητής

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΑΒΑΦΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

1. Ιδιότυπη γλώσσα
2. Ανισοσύλλαβοι στίχοι.
3. Όχι ομοιοκαταληξία.
4. Ιαμβικός ρυθμός.
5. Σύνταξη απλή και καθημερινή.
6. Πεζολογικό ύφος. Αυτό ήταν κάτι πολύ μακριά από τις ποιητικές συμβάσεις της εποχής.
7. Η χρήση προσωπείου ή ψευδοϊστορισμός: Αφηγητής του ποιήματος είναι ένα φανταστικό πρόσωπο.
8. Ρεαλισμός.
9. Θεατρικότητα. Οφείλεται στην αποστροφή και την επίκληση του αφηγητή προς την Τέχνη της Ποίησης.

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΕΣ ΠΟΥ ΕΝΤΟΠΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

1. **ρομαντισμός:** απαισιοδοξία, πνεύμα φθοράς και παρακμής
2. **παρνασσισμός:** έρευνα ιστορικού ή ψευδοϊστορικού παρελθόντος και αξιοποίησή του με τον τρόπο που επιθυμεί ο ποιητής
3. **συμβολισμός:** χρήση συμβόλων
4. **ρεαλισμός:** εμμονή στη λεπτομέρεια

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1.Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τον τόσο εκτενή και πλούσιο σε λεπτομέρειες τίτλο του ποιήματος;
2. Το ποίημα αποτελείται από δύο δυσανάλογες ως προς το μέγεθος στροφές. Ποιο είναι το περιεχόμενό τους και πώς συνδέονται μεταξύ τους³¹;
3. Με ποια εκφραστικά μέσα αποδίδεται παραστατικά ο «αναλγητικός» ρόλος της ποίησης;
4. Στο ποίημα διατυπώνεται μία επίκληση. Ποιος μιλάει και ποιον επικαλείται;

2.2.Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποια επίδραση έχει το γήρας στην όψη και την ψυχική διάθεση του Ιάσωνος;
2. Γιατί ο Ιάσων προστρέχει στην ποίηση;
3. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας τα φάρμακα της ποίησης; Πώς μπορούν να βοηθήσουν τον ήρωα στη μάχη του με τα γηρατεία;
4. «Που κάμνουνε - για λίγο- να μη νοιώθεται η πληγή»: Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η δράση των φαρμάκων της τέχνης της ποίησης είναι σύντομη σε διάρκεια;
5. Γιατί νομίζετε ότι χαρακτηρίζονται τα φάρμακα της ποίησης ως δοκιμές;

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ου. Σαίξπηρ: Σονέτο 77

*Ta νιάτα πώς διαβαίνονταν θα σου πει ο καθρέφτης,
και το ρολόι πώς φεύγονταν οι ακριβές στιγμές σου·
τη σκέψη σου οι λευκές σελίδες θα κρατήσουν,
κι απ' ό,τι γράψεις ένα δίδαγμα θα πάρεις.*

*Πιστά ρυτίδες ο καθρέφτης θα σου δείξει,
που κάποιους τάφους ανοιχτούς θα σου θυμίσουν,
και θα σε μάθει αργός ο ίσκιος στο ρολόι
πώς προχωρεί προς την αιωνιότητα ο Χρόνος.*

*Πρέπει να εμπιστευθείς σε τούτα τ' άδεια φύλλα
όσα η ανάμνησή σου δεν μπορεί να σώσει·
και κάποτε θα δεις μεγάλα αυτά τα τέκνα
της σκέψης σου, που έτσι ξανά θα τη γνωρίσεις.*

*Οσες φορές κοιτάζεις τον καθρέφτη, το ρολόι,
θα ωφεληθείς· και θα γεμίζουν οι σελίδες.*

Πώς συνδέονται ο Χρόνος, τα Γηρατεία και η Ποίηση στο παραπάνω ποίημα; Να το παραβάλετε με το ποίημα του Καβάφη *Μελαγχολία του Ιάσωνος Κλεάνδρου*, ποιητού εν *Κομμαγηνή* 595 μ.Χ..

³¹Στην πρώτη στροφή διατυπώνεται το πρόβλημα και οι ελπίδες του Ιάσωνος σχετικά με τη σωτηρία του και στη δεύτερη η τελική επίκλησή του προς την Ποίηση. Οι δύο στροφές συνδέονται με την επαναλαμβανόμενη φράση: «Είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι».

Ν.Βαγενά, ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ.

«Καθώς ολοέ να βουλιά ζουμε στο γή ρασμα
του σώματος, της μορφής μας κ.τ.λ.
ή στο βαθύ αναπό τρεπτο της μοί ρας μας
(σε ελπί δες και σε ά λλα κατά λοιπα),
χρειαζό μαστε σωσί βια για να επιπλεύ σουμε,
φουσκωμέ νες λέ ξεις που να μας κρατού ν στα κύ ματα,
ό πως τα σκοτεινά, τ' αβύ θιστα ρή ματα της Πυθί ας,
που δεν μπορού σαν να τα διαψεύ σουνε»
Σχό λιο Ευδό ξου του γραμματικού μετά την ανά γνωση
στί χων του Ιά σονος Κλεά νδρου του Κομμαγηνού ,
ελεγειακών, σχετικών με την ά νωση
του ποιητικού λό γου (αλλά εν μέ ρει και του κοινού).

(ΣΚΟΤΕΙΝΕΣ ΜΠΑΛΑΝΤΕΣ, 2001)

Να επισημά νετε τα διακειμενικά στοιχεί α που επιβεβαιώνουν τη «συνομιλί α» του ποιητή με
την Ποίηση.

ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ ΜΟΝΟ ΓΙΑΤΙ Μ' ΑΓΑΠΗΣΕΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Μαρία Πολυδούρη γεννήθηκε στην Καλαμάτα τον Απρίλιο του 1902. Λόγω των μεταθέσεων του πατέρα της που ήταν φιλόλογος, έζησε στο Γύθειο, τα Φιλιατρά και κατόπιν ξανά στην Καλαμάτα. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές της διορίστηκε στη Νομαρχία Μεσσηνίας. Μετά το θάνατο των γονιών της, το 1922 ζήτα μετάθεση στην Αθήνα και γράφτηκε στη Νομική, την οποία εγκατέλειψε γρήγορα. Στη Νομαρχία Μεσσηνίας γνωρίζει τον Κώστα Καρυωτάκη. Παρόλο που είχαν μία σύντομη σχέση, αυτό ήταν αρκετό για να σημαδεύσει την Πολυδούρη. Ο χωρισμός επήλθε γρήγορα λόγω της ορμητικής ιδιοσυγκρασίας της Πολυδούρη σε αντίθεση με τον πεσιμισμό του Καρυωτάκη. Το 1924 παύεται από τη Νομαρχία ως αργόμισθη, παρακολουθεί μαθήματα ηθοποιίας και κάνει μαθήματα γαλλικών για να επιβιώσει. Προδομένη από την απόρριψη πρότασης γάμου που η ίδια έχει κάνει στον Καρυωτάκη, αρραβωνιάζεται, γρήγορα όμως διαλύει τον αρραβώνα και φεύγει αι το Παρίσι. Γρήγορα παρουσιάζει φυματίωση και νοσηλεύεται αρχικά σε κλινική στο Παρίσι και αργότερα σε νοσοκομείο στην Αθήνα, όπου την επισκέπτεται ο Καρυωτάκης και διαπιστώνουν για ακόμη μια φορά ότι οι διαφορές τους ήταν αδύνατο να γεφυρωθούν. Η αυτοκτονία του τη συγκλόνισε βαθιά. Η Πολυδούρη πέθανε στις 29 Απριλίου 1930.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ

Έζησε την εποχή της διάφευσης των ελπίδων του εθνικού οράματος για τη δημιουργία της Μ. Ελλάδας και των ποικίλων προβλημάτων που προκάλεσε η Μικρασιατική καταστροφή. Έτσι, της δημιουργήθηκε **απογοήτευση, μελαγχολία, αίσθηση του αδιεξόδου, αμφισβήτηση των ιδανικών** που ενέπνευσαν τις παλαιότερες γενιές των λογοτεχνών. Έτσι, δημιουργήθηκε η **νεορομαντική – νεοσυμβολιστική** σχολή, στην οποία εντάχθηκε και η ποιήτρια. **Στόχος** της σχολής είναι ο εκσυγχρονισμός της παραδοσιακής μετρικής ποίησης, που επιτυγχάνεται με παρεκκλίσεις από αυστηρούς κανόνες, προκειμένου να επιτευχθεί ο λυρισμός. Επηρεάζεται, επίσης, από τον κύριο εκπρόσωπο της σχολής αυτής, τον Κώστα Καρυωτάκη.

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΕΙΤΑΙ από τους νεορομαντικούς ως προς το γεγονός ότι η ίδια μετέφερε στα ποιήματά της άμεσα τα βιώματα και συναισθήματά της, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους εκπροσώπους.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ

1. Άμεση σύνδεση ζωής και έργου
2. Λυρισμός (γνώρισμα της νεορομαντικής σχολής)
3. Σταθερά θέματα είναι ο έρωτας και ο θάνατος
4. Ποίηση πηγαία, φυσική και ανεπιτήδευτη, με ειλικρίνεια συναισθημάτων, εσωτερική πνοή και έντονο συναισθηματισμό
5. Ποίηση στην οποία καθρεφτίζεται η γυναικεία ψυχολογία
6. Μουσικότητα και υποβλητικότητα του στίχου (στοιχεία νεοσυμβολισμού)
7. Επίδραση από τον καρυωτακισμό
8. Αδυναμία στη γλωσσική επεξεργασία και την τεχνική του στίχου, κοινότοπα θέματα και εικόνες

ΜΟΝΟ ΓΙΑΤΙ Μ' ΑΓΑΠΗΣΕΣ

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή «Οι τρίλλιες που σβήνουν», που δημοσιεύτηκε το 1928, έτος της αυτοκτονίας του Κώστα Καρυωτάκη. Την εποχή εκείνη η Πολυδούρη νοσηλευόταν στο σανατόριο Σωτηρία με φυματίωση. Η συλλογή αποτελείται από 11 ποιήματα, στα οποία υπάρχει διάχυτος λυρισμός, ευαισθησία και ειλικρίνεια συναισθημάτων, αλλά και μελαγχολία, θλίψη για την αγάπη που χάθηκε και η απουσία του αγαπημένου εσύ. Έντονη είναι και η παρουσία του

θανάτου. Ο **τίτλος** της συλλογής είναι **συμβολικός**, αναφέρεται στο κελάηδημα που χάνεται και γενικότερα στο τραγούδι της ζωής που σβήνει.

- Το ποίημα κανονικά αποτελείται από εννέα στροφές.
- Ανήκει στη γενιά των νεοσυμβολιστών του Μεσοπολέμου
- Κάνει ένα σύντομο απολογισμό της ζωής της και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι έζησε και έγραψε ποίηση μόνο και μόνο επειδή είχε την αγάπη του ποιητικού εσύ. Το ποίημα δηλαδή λειτουργεί σε αναφορά με τον ερωτικό σύντροφο, ο οποίος της ενέπνευσε όχι μόνο το ποίημα, αλλά και την ίδια της τη ζωή.
- Το **ποίημα** είναι **λυρικό**, γραμμένο από μία γυναίκα λίγο πριν πεθάνει, για τον αγαπημένο της που δε ζει πια, τυπικό δείγμα έργου της νεορομαντικής σχολής.
- Το όνομα του αγαπημένου της δε δίνεται με κανέναν τρόπο, όμως **εικάζεται ότι πρόκειται για τον Κώστα Καρυωτάκη**. Ο Καρυωτάκης αυτοκτόνησε τον Ιούλιο του 1928 και λίγο αργότερα κυκλοφόρησε η ποιητική αυτή συλλογή, γεγονός που μαζί με ενδοκειμενικά στοιχεία, οδηγεί τους μελετητές να ταυτίσουν το αγαπημένο πρόσωπο, στο οποίο κάνει την έμμεση εξομολόγηση η Πολυδούρη, με τον Κώστα Καρυωτάκη.

Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Συμπυκνώνει την κεντρική ιδέα του ποιήματος. Δίνεται σε **β' ενικό πρόσωπο** και φανερά απευθύνεται σε κάποιον, ο οποίο σμε την αγάπη του της έδωσε νέα πνοή στη ζωή και την ποίησή της. Η φράση αυτή αποτελεί τον συνεκτικό δεσμό μεταξύ των στροφών και τη βάση γύρω από την οποία κινείται νοηματικά το ποίημα. Το νόημα του τίτλου συμπληρώνεται με ρήματα, όπως τραγουδώ, νιώθω όμορφη, έζησα ουσιαστικά, γεννήθηκα. Έτσι, στην πορεία του ποιήματος αποσαφηνίζεται το ημιτελές νόημα και η αοριστία του τίτλου.

ΘΕΜΑ

Η καταλυτική δύναμη του έρωτα για την ψυχή του ανθρώπου και η σχέση του με την τέχνη. Η ζωή αποκτά νόημα και εμπνέει την τέχνη μέσω της βίωσης ενός έντονου ερωτικού συναισθήματος. Η Πολυδούρη εξομολογείται στο αγαπημένο της πρόσωπο, αλλά κυρίως στον εαυτό της την ευγνωμοσύνη της για όλα εκείνα που της πρόσφερε.

- Η ζωή και η τέχνη αλληλοεξαρτώνται και γίνονται ουσιαστικότερες μέσα από τη δυνατή και αληθινή ερωτική αγάπη.

ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ»

Αναφέρεται στη σχέση του έρωτα με την ποίηση. Η ποιήτρια βιώνει ένα έντονο ερωτικό συναίσθημα, το οποίο της προσφέρει ουσιαστική ζωή και γράφει το συγκεκριμένο ποίημα. Μ' αυτό έχει στόχο να εξομολογηθεί όλα όσα αισθάνεται, όχι γιατί αναζητά την ανταπόκριση, που εκ των πραγμάτων είναι αδύνατη καθώς ο αγαπημένος της έχει πεθάνει, αλλά και για να βιώσει η ίδια και με περισσότερη ένταση και ποιότητα το ερωτικό της συναίσθημα. Μέσα από το έργο της αυτό φαίνεται η **άμεση συνάφεια ζωής – ποίησης** και το ερωτικό συναίσθημα που είναι κινητήρια δύναμη και για τις δύο. **Η Ποίηση αποκτά ουσία μόνο μέσα από την αγάπη**.

- Στο ποίημα αυτό η Πολυδούρη εκφράζει την προσωπική της σχέση με την τέχνη της ποίησης, η οποία λειτουργεί ως μέσο για την εξωτερίκευση του έρωτά της. Τα ποιήματά της λειτουργούν ως ερωτικά μηνύματα, ένα αδιάλειπτο ερωτικό κάλεσμα, με την αγωνία, την ελπίδα ή με τη βεβαιότητα της ανταπόκρισης.
- Με το να γράφει ποιήματα δεν πετυχαίνει απλώς να εκτονώσει τον έντονο ερωτισμό που την διακατέχει, αλλά επιπλέον ανατροφοδοτείται από αυτόν. Η αγάπη καθίσταται το κυρίαρχο στοιχείο της ύπαρξής της και της ζωής της. Η ποίηση επιτελεί τον ύψιστο σκοπό της μόνο όταν υμνεί την αγάπη.
- Το συγκεκριμένο ποίημα λειτουργεί ως ύμνος στη δύναμη της ερωτικής αγάπης, η οποία και την εμπνέει ως ποιήτρια και την καταξιώνει ως άνθρωπο. Η αγάπη της αυτή έχει συγκεκριμένο αποδέκτη, η ύπαρξη του οποίου δίνει νόημα και αξία στη ζωή της.

ΠΡΟΣΩΠΑ: το ποιητικό εγώ και το ποιητικό εσύ

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

- 1^η στροφή, στ. 1-5: ο έρωτας γενεσιουργός αιτία του τραγουδιού
  - 2^η στροφή, στ. 6-10: η ένταση του ερωτικού αγγίγματος
  - 3^η στροφή, στ. 11-15: το βλέμμα ως έκφραση του ερωτικού συναισθήματος
  - 4^η στροφή, στ. 16-20: η πλήρωση και νοηματοδότηση της ζωής
  - 5^η στροφή, στ. 21-25: ο έρωτας, η ζωή και ο θάνατος
-

1^η στροφή, στ. 1-5: ο έρωτας γενεσιουργός αιτία του τραγουδιού

Σε πέντε μόλις στίχους καταφέρνει να δώσει:

- τα πρόσωπα (εγώ-εσύ)
- το χρόνο της αγάπης (παρελθόν-αόριστος) σε σχέση με το χρόνο του ποιήματος (παρόν-ενεστώτας)
- τη συναισθηματική της κατάσταση (έρωτας)
- το είδος του ποιήματος (ερωτικό τραγούδι)
- τη διάρκεια της βίωσης της αγάπης (σε κάθε χρονική περίοδο)

«Δεν τραγουδώ, παρά γιατί μ' αγάπησες»: από τον πρώτο κιόλας στίχο αναφέρεται στο γεγονός ότι γράφει το ποίημά της αυτό, γιατί είχε βιώσει το ερωτικό συναίσθημα. Το ποίημα είναι αποτέλεσμα αγάπης, που πλέον δεν υπάρχει, όπως φαίνεται από τον παρελθοντικό χρόνο (αγάπησες).

- Το α' ενικό πρόσωπο δίνει στο ποίημα **τόνο προσωπικό, εξομολογητικό** και το κάνει να μοιάζει **σαν σελίδα ημερολογίου**.
- Το ρήμα **τραγουδώ** για τους νεορομαντικούς και τους νεοσυμβολιστές είναι άμεσα συνυφασμένο με την ποίηση και αποδίδει όχι μόνο την ποιητική δραστηριότητα (τραγουδώ = γράφω τραγούδια), αλλά και το λυρισμό που έχει ένα ποίημα τέτοιας τεχνοτροπίας. Για τους ποιητές αυτούς προείχε η ηχητική απόδοση, έστω και με κόστος την τεχνική αρτιότητά του.
- Η άρνηση **δεν** δηλώνει την **ανυπαρξία** της χωρίς την αγάπη του εσύ.
- Η χρήση του αορίστου «αγάπησες» και όχι παρατατικού δηλώνει τη μοναδικότητα του συναισθήματος, που συντελέστηκε μία, αλλά καθοριστική φορά στο παρελθόν.

«στα περασμένα χρόνια»: επιτείνεται το χρονικό πλαίσιο. Η αγάπη συντελέστηκε στο παρελθόν και αυτό που έμεινε είναι το ερωτικό τραγούδι.

«και σε ήλιο, σε καλοκαιριού προμάντεμα και σε βροχή, σε χιόνια»: ο έρωτας υπάρχει σε κάθε εποχή και ανατροφοδοτείται καθώς οι εποχές αλλάζουν. Η ποιήτρια τον νιώθει σε όλες τις καιρικές συνθήκες, στον ήλιο, στο γλυκό ανοιξιάτικο καιρό, στη βροχή και τα χιόνια, αλλά και σε όλες τις εποχές, το καλοκαίρι (σε ήλιο), την άνοιξη (προμάντεμα καλοκαιριού), το φθινόπωρο (σε βροχή) και το χειμώνα (σε χιόνια)

«δεν τραγουδώ, παρά γιατί μ' αγάπησες»: ο τελευταίος στίχος κάθε στροφής επαναλαμβάνει τον πρώτο, δίνοντας στο ποίημα ρυθμό και μελωδία (**Σχήμα κύκλου**). Το συναίσθημα που περιγράφει, την περικλείει και δεν της αφήνει περιθώρια απόδρασης. Η επανάληψη του στίχου επιτείνει την ένταση του συναισθήματος ίσως να δικαιολογεί και την απουσία του κόμματος, που στον πρώτο στίχο υπάρχει. Στον πρώτο στίχο εκφράζει το συναίσθημά της με τόνο εξομολογητικό, ενώ στον τελευταίο χάνεται η όποια συστολή και ο στίχος έχει το χαρακτήρα της οριστικής και αμετάκλητης αποδοχής αυτού που νιώθει.

2^η στροφή, στ. 6-10: η ένταση του ερωτικού αγγίγματος

«Μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου μια νύχτα και με φίλησες στο στόμα»: λειτουργία της μνήμης → θυμάται ότι ο αγαπημένος της την κράτησε αγκαλιά και τη φίλησε στο στόμα. Ο αόριστος εξακολουθεί να υπάρχει, δηλώνοντας πως στο παρόν αυτή η εμπειρία δεν υπάρχει. Στους δύο αυτούς στίχους έχουμε πεζολογικό ύφος, που πηγάζει από τον ακατάστατο ρυθμό της μνήμης, η οποία φέρνει στη μνήμη τις εικόνες πάθους με τον αγαπημένο της.

«μόνο γι' αυτό είμαι ωραία σαν κρίνο ολάνοιγτο κι έχω ένα ρίγος στην ψυχή μου ακόμα»: η ανάμνηση του έρωτα της δίνει μια ψυχική ομορφιά και έναν εξαγνισμό που μόνο το έντονο συναίσθημα μπορεί να φέρει.

- Σχέση αιτίας και αποτελέσματος → δίνει την ένταση του ερωτικού συναίσθηματος, που γίνεται περισσότερο κατανοητό μέσω των αποτελεσμάτων πάνω στη γυναίκα, η οποία ομορφαίνει ψυχικά και ακόμη και στο παρόν εξακολουθεί να νιώθει την έξαψη του πάθους (ένα ρίγος) να την κυριεύει.
- Η χρονική βαθμίδα των ρημάτων αλλάζει: όταν αναφέρεται στο ποιητικό εγώ, χρησιμοποιεί Ενεστώτα, ενώ όταν αναφέρεται στο ποιητικό εσύ χρησιμοποιεί Αόριστο. Έτσι, θέλει να δείξει ότι το ερωτικό άγγιγμα οι περιπτύξεις ανήκουν στο παρελθόν, οι συνέπειές τους όμως, φτάνουν ως το παρόν (έχω ένα ρίγος... ακόμα)
- Η χρήση της λέξης **κρίνο** γίνεται συμβολικά, προκειμένου να τονίσει την αγνότητα, τη γνησιότητα του ερωτικού συναίσθηματος, ενώ η λέξη **ρίγος** την έντασή του.

«μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου»: σχήμα κύκλος για να δηλώσει την καταλυτική επίδραση που είχε και το άγγιγμά του ακόμη πάνω της.

3^η στροφή, στ. 11-15: το βλέμμα ως έκφραση του ερωτικού συναίσθηματος

«Μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν με την ψυχή στο βλέμμα»: επιμερίζει πάλι τα στοιχεία του έρωτα. Το ερωτικό βλέμμα με όλη την ένταση και το πάθος, εκείνο που φανέρωνε την ίδια την ψυχή του άντρα προς την ποιήτρια είναι και αυτό ένα από τα στοιχεία που φανερώνουν τα συναίσθηματά του γι' αυτήν και εξηγούν και το δικό της έρωτα.

- Τα μάτια κατά τη λαϊκή αντίληψη είναι ο καθρέφτης της ψυχής, επομένως ένα ερωτικό βλέμμα μπορεί να κρύβει και να λέει πολύ περισσότερα από τα ίδια τα λόγια. Άλλωστε, τα μάτια είχαν πάντα τη δυνατότητα να εκφράζουν αυτά που οι άνθρωποι δίσταζαν να πουν.

«περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο της ύπαρξης μου στέυμα»: η πηγαία έκφραση των συναίσθημάτων του άντρα, που φανερώνονταν μέσα από το βλέμμα του, δικαίωσε την ίδια την ύπαρξη της ποιήτριας. Αυτό έδωσε νόημα στη ζωή της και την έκανε να νιώθει περηφάνια και να νιώθει ότι ολοκληρώνεται σε υπέρτατο βαθμό.

«μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν»: σχήμα κύκλος για να δηλώσει την καταλυτική επίδραση που είχε και το βλέμμα του αγαπημένου της.

4^η στροφή, στ. 16-20: η πλήρωση και νοηματοδότηση της ζωής

«Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα, γι' αυτό η ζωή μου εδόθη»: ο πρώτος στίχος σχετίζεται με τον τίτλο του ποιήματος και αναφέρεται στην πεποίθηση της ποιήτριας ότι η γέννησή της δε χρονολογείται ληξιαρχικά, αλλά από τη στιγμή που το ποιητικό εσύ την αγάπησε. Από εκείνο το σημείο και μετά ένιωσε ότι απέκτησε ζωή και η απλή βιολογική της ύπαρξη περιεχόμενο και ουσία.

«στην άχαρη ζωή την ανεκπλήρωτη μένα η ζωή πληρώθη»: με μια τριπλή (με τον προηγούμενο στίχο) επανάληψη της λέξης ζωή η ποιήτρια εστιάζει στο γεγονός ότι η ζωή της πριν από την αγάπη του ήταν κενή και ανούσια. Μετά από αυτή απέκτησε ουσία, πληρώθηκε, ολοκληρώθηκε και δικαιώθηκε. Έτσι, η Πολυδούρη συνδέει την ύπαρξη με τον έρωτα και θεωρεί ότι η ύπαρξη είναι ολοκληρωμένη μόνο αν βιώσει ένα αληθινό και γεμάτο ένταση ερωτικό συναίσθημα.

«Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα»: επαναλαμβάνεται η κεντρική ιδέα όλου του ποιήματος

5^η στροφή, στ.21-25: ο έρωτας, η ζωή και ο θάνατος

«Μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες έζησα, να πληθαίνω τα ονείρατά σου»: άμεση συνάφεια του εγώ και του εσύ και συνέχιση της σχέσης τους, έστω και αν το εσύ δεν υπάρχει πια. Για πρώτη φορά μιλάει και για τη δική της προσφορά στην αμοιβαία τους αγάπη. Η ίδια μέσω της αγάπης έζησε για να του πληθαίνει τα όνειρα, να προσφέρει στόχους, να τον ενεργοποιεί, να του γεννά όνειρα και ιδανικά και τώρα που ο ίδιος δεν υπάρχει, ενεργεί αντίστοιχα για τα δικά του όνειρα και ιδανικά, τα οποία προσπαθεί να πραγματώσει, να ολοκληρώσει μέσω της ποιητικής της τέχνης

«ωραίε, που βασίλεψες κ' έτσι γλυκά πεθαίνω»: φαίνεται η αιτία που το εσύ δεν υπάρχει πια δίπλα της και εξηγεί τη χρήση παρελθόντικών χρόνων στο ποίημα: **ο θάνατος**. Αυτή η κατάσταση περιγράφεται με μία λυρική εικόνα παρμένη από τη δύση του ήλιου, ίσως γιατί για την ίδια ο αγαπημένος της ήταν ο ήλιος, το φως και η ζεστασιά της ζωής της. έτσι, δεν την ενδιαφέρει πια τίποτε, ούτε ο θάνατος που έρχεται σιγά – σιγά, γιατί μετά την ωραία αγάπη που έζησε, ακόμη και ο θάνατος φτάνει γλυκά.

«μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες»: Τρίτη φορά επαναλαμβάνεται το επίθετο ωραία, για να δείξει την ποιότητα των συναισθημάτων που συνέδεε τους δύο και τα θετικά συναισθήματα, τη θετική ενέργεια που πήρε απ' αυτήν, έστω και αν η κατάληξη της ήταν οδυνηρή με το θάνατο του αγαπημένου της. ο σκοπός της ζωής της δικαιώθηκε και τελικά αυτό έχει σημασία για την ίδια. Ο επερχόμενος θάνατος δεν την ενδιαφέρει, γιατί τουλάχιστον στη ζωή της έζησε αυτή τη μεγαλοσύνη μιας αγάπης καθ' όλα τέλειας.

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Ποιήτρια: εκφράζει τον έρωτα του αγαπημένου της για την ίδια και εμμέσως κάνει μια εξομολόγηση και για τα δικά της συναισθήματα. Με έντονη, αλλά δοσμένη με ήπιο τρόπο συναισθηματική φόρτιση εκφράζει την πίστη της ότι η ίδια ως ύπαρξη καταξιώθηκε μέσω του έρωτα, ένιωσε ότι ζει πραγματικά, όρο βρήκε νόημα στην ως τότε άχαρη ζωή της και για το λόγο αυτό γράφει τα ποιήματά της, τα οποία έχουν ως μοναδικό κινητήριο μοχλό και αποδέκτη τον πεθαμένο πια αγαπημένο της. χωρίς εξάρσεις και θρηνολογίες αποτιμά τη ζωή της και όσο και αν ξέρει πως τίποτα από όσα τη συγκλόνισαν δεν πρόκειται να επαναληφθεί πια, εκφράζει την ευγνωμοσύνη της για όσα κατάφερε να ζήσει.

Πεθαμένος αγαπημένος: δεν υπάρχουν άμεσα στοιχεία, που να δηλώνουν την προσωπικότητά του και οι πληροφορίες που δίνονται είναι μέσα από το πρίσμα της ποιήτριας. Φαίνεται πως υπήρξε προσωπικότητα εξαιρετικά σημαντική, που κατάφερε να σημαδέψει την ψυχή, τη ζωή και την ποίηση της αγαπημένης του, κάνοντάς την να νιώθει εξαιρετική.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

1. Γίνεται γενεσιουργός αιτία της ποίησης. Της δίνει την έμπνευση
2. Έγινε το μέσο του ηθικού της εξαγνισμού. Μέσω της αγάπης της η ίδια ένιωσε ότι η ψυχή της έφτασε στην κάθαρση από όλα τα μικρά και ασήμαντα

3. Αποτελεί την αιτία για την ουσιαστική γέννησή της
4. Έζησε για να τον αγαπήσει και να βιώσει τη δική του αγάπη

Η ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΡΙΑΣ οφείλεται στην απώλεια του αγαπημένου της. οι αναμνήσεις του έρωτά τους την κάνουν μελαγχολική παρόλο που νιώθει πλήρης και ολοκληρωμένη. Η συναισθηματική της κατάσταση όμως δεν παρουσιάζεται με θρηνητικό τρόπο. Όσο και αν μελαγχολεί για τον έρωτα που έχασε, τον παρουσιάζει ως ύμνο για τη ζωή της, καθώς της πρόσφερε πληρότητα και εσωτερική γαλήνη. Έτσι, μελαγχολεί κάνοντας απολογισμό της ζωής της, εντούτοις δε θρηνεί για αυτά που έχασε, αλλά χαμογελά με ανεπαίσθητη πικρία για το γεγονός ότι δε θα τα ξαναζήσει.

Η ΕΞΙΔΑΝΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Ο έρωτας παρουσιάζεται εξιδανικευμένος και απόλυτος. Η ίδια η ποιήτρια τον θεωρεί απόλυτη αξία, που της έδωσε την ποιητική τέχνη.

1. Η πολλαπλή επανάληψη της λέξης «**μόνο**», που παρουσιάζει ως υπέρτατη αξία την αγάπη του για την ίδια,
2. η επανάληψη του «**μ' αγάπησες**» για να δώσει έμφαση στο συναίσθημα που έζησε,
3. ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τον έρωτα ως την ανώτατη δύναμη στην αξιολογική κλίμακα των συναισθημάτων,
4. η επανάληψη της λέξης «**ωραίος**»

είναι στοιχεία που καταδεικνύουν το γεγονός της εξιδανίκευσης του έρωτα.

ΥΠΕΡΟΧΗ ΖΩΗΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Υπάρχει η άποψη μέσα στο ποίημα ότι η ζωή είναι αυτή που δίνει στην τέχνη το υλικό της δημιουργίας, αυτή υπερέχει με τα ανθρώπινα βιώματα και συναισθήματα και η τέχνη ακολουθεί για να τα εκφράσει. Η ζωή και η τέχνη συνδέονται άρρηκτα και αλληλεπιδρούν η μία στην άλλη. Έτσι, τα βιώματα και τα συναισθήματα μετουσιώνονται σε τέχνη. Δίνει σε αυτά την ένταση που θέλει και έχει τη δυνατότητα να εκφράσει τη λύπη ή το σπαραγμό του, τη χαρά του ή τον ενθουσιασμό του χωρίς θρηνητικές εξάρσεις και πανηγυρικές υπερβολές.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Η λειτουργία του θανάτου στο ποίημα είναι **διπλή**:

1. από τη μία πλευρά, ο αγαπημένος πέθανε, αφήνοντάς την μόνη
2. από την άλλη, μαζί του πέθανε και ο ίδιος ο έρωτας, καθώς τίποτα από αυτά που της πρόσφερε δεν πρόκειται να ζήσει ξανά στο μέλλον για τον πρόσθετο λόγο ότι και η ίδια πεθαίνει («έτσι γλυκά πεθαίνω»)

Με το θάνατο του έρωτα η Πολυδούρη τονίζει τη σημασία του συναισθηματικού αυτού δεσμίματος με τον αγαπημένο της και όλα αυτά που αποκόμισε από τη σχέση αυτή. Καταφέρνει, επίσης, να απαλύνει την καταλυτική παρουσία του θανάτου, καθώς δείχνει ότι η έλευσή του δεν άλλαξε τα συναισθήματά της και έτσι καταφέρνει να μετατρέψει την οξύτητα της απώλειας σε αναπόληση αυτών που έζησε η ίδια με τον αγαπημένο της.

Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ «ΜΟΝΟ»

Επαναλαμβάνεται 7 φορές η λέξη «μόνο» και άλλες 2 η λέξη «μονάχα». Η λέξη αυτή συνδέεται άρρηκτα με την αγάπη του ποιητικού εσύ προς την ποιήτρια και στόχο έχει να δηλώσει τη μοναδικότητα του ερωτικού συναισθήματος που αυτή βίωσε. Αυτό που για την ίδια είχε αξία, το μόνο, είναι η αγάπη του. Μέσω αυτής διαμορφώθηκε, καταξιώθηκε, απέκτησε ουσία η ύπαρξή της. μόνο το συναισθημα αυτό την έκανε ένα κατανοήσει την ουσία της ζωής της και να καταλάβει ότι ο μόνος σκοπός της γέννησής της ήταν για να νιώσει αυτό το υπέρτατο συναισθημα. Η επανάληψη, λοιπόν, στοχεύει στην εξιδανίκευση του ερωτικού βιώματος και συναισθήματος και την επίταξη της σημασίας του για την ίδια.

Η ΛΕΞΗ «ΩΡΑΙΟΣ»

Επαναλαμβάνεται 4 φορές μέσα στο ποίημα με **3 διαφορετικές σημασίες**:

1. στ.8: χρησιμοποιείται με την έννοια της ψυχικής αγνότητας, που προέρχεται και διαμορφώνεται λόγω της αγάπης του εσύ προς την ποιήτρια.
2. στ. 21 και στ. 25: η έννοια του επιρρήματος ωραία αναφέρεται στην ποιότητα του ερωτικού συναισθήματος, στην τελειότητα της αγάπης που της πρόσφερε, η οποία έγινε η αιτία να νιώσει ότι γεννήθηκε για να τη ζήσει
3. στ.23: αναφέρεται με κλητική προσφώνηση στον αγαπημένο της και δε σχετίζεται με την εξωτερική, αλλά με την εσωτερική του ομορφιά και πληρότητα.

Γενικότερα, η επανάληψη της λέξης αυτής συμβάλλει στην εξιδανίκευση του έρωτα που προβάλλει. Μέσω αυτού και οι δύο αποδέκτες της αγάπης είναι και νιώθουν ωραίοι ως υπάρξεις και αυτό που τους συνδέει είναι ξεχωριστό και ανεπανάληπτο.

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η ποιήτρια έχει την ανάγκη να μιλήσει για την αγάπη που τη συγκλόνισε. Με το ποίημα αυτό απευθύνεται σε ένα εσύ, το οποίο όχι απλώς δεν υπάρχει στη ζωή της, αλλά είναι νεκρό. Επομένως, ουσιαστικός αποδέκτης της εξομολόγησης είναι η ίδια. Η τακτική αυτή είναι συνήθης στα λυρικά ποιήματα, στα οποία το λυρικό εγώ δεν έχει την ανάγκη να μιλήσει σε ένα ακροατήριο, απλώς θέλει να μιλήσει για τον εαυτό του στον εαυτό του. Παράλληλα, η αναφορά στο παρελθόν αφαιρεί από το ποίημα την ένταση, την οξύτητα του πρόσφατου, που μπορεί να είναι πιο έντονο, ωστόσο είναι και πιο ασταθές. Η αναφορά στο β' πρόσωπο γίνεται για να διατηρηθεί η ηπιότητα και η λογική οργάνωση ενός συναισθήματος που υπήρξε καταλυτικής σημασίας για την ψυχή και τη ζωή του πομπού. Ενώ κάνει μια έμμεση εξομολόγηση, δεν αναφέρεται ποτέ στα δικά της συναισθήματα για το ποιητικό εσύ, αλλά για τα δικά του απέναντι της. αυτό δε σημαίνει ότι η αγάπη του υπήρξε μονόπλευρη. Απλώς, μέσω των δικών του συναισθημάτων και της επίδρασης που είχαν στη ζωή της αντικατοπτρίζεται και η δική της αγάπη.

ΛΥΡΙΣΜΟΣ:

- πλούσια εκφραστικά μέσα
- μουσικότητα, ρυθμός από το ερωτικό τραγούδι που γράφει, που μοιάζει με ελεγεία
- η λεπτότητα, λιτότητα και διαφάνεια όσων γράφει αποτελούν την ουσία του ποιητικού υλικού από την οποία προκύπτει ο λυρισμός

ΑΥΘΟΡΜΗΤΙΣΜΟΣ:

- ύφος απλό
- η έκφραση πηγάζει από τα μύχια της ψυχής
- τα συναισθήματα δεν υποβάλλονται σε καμία διαδικασία κριτικής
- όσα γράφει μοιάζουν με σελίδες ημερολογίου
- άμεσα μεταγραφή γεγονότων στην ποιητική γλώσσα χωρίς επεξεργασία και διαφοροποιήσεις

ΕΙΔΙΚΡΙΝΕΙΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

- φαίνεται από την αμεσότητα και την ειλικρίνεια με την οποία εκφράζει όσα νιώθει
- εκφράζει όσα η αγάπη του εσύ της πρόσφερε, την ολοκλήρωση, την ψυχολογική πλήρωση από τον έρωτα που βίωσε
- τη λύπη για το γεγονός ότι ο αγαπημένος της πια δεν υπάρχει και την αδιαφορία της για τον επικείμενο θάνατό της

ΣΧΕΣΗ ΑΙΤΙΟΥ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

Ολόκληρο το ποίημα δομείται με τη μορφή αιτίου – αποτελέσματος. Το αίτιο είναι πάντοτε η αγάπη του ποιητικού εσύ προς την ποιήτρια, ενώ το αποτέλεσμα αναφέρεται στην εσωτερική και εξωτερική ζωή της ποιήτριας και το έργο της. Συγκεκριμένα:

1^η στροφή → σχέση αγάπης – ποίησης

αίτιο: Μόνο γιατί μ' αγάπησες

αποτέλεσμα: τραγουδώ

2^η στροφή → σχέση αγάπης – ψυχής

αίτιο: Μόνο γιατί με κράτησες και με φύλησες

αποτέλεσμα: είμαι ωραία... κι έχω ένα ρίγος

3^η στροφή → σχέση αγάπης – ύπαρξης

αίτιο: Μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν

αποτέλεσμα: περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο της ύπαρξης μου στέμμα

4^η στροφή → σχέση αγάπης – ζωής

αίτιο: Μόνο γιατί μ' αγάπησες

αποτέλεσμα: γεννήθηκα

5^η στροφή

αίτιο: Μόνο γιατί μ' αγάπησες

1^ο αποτέλεσμα: έζησα, να πληθαίνω τα ονείρατά σου → **σχέση αγάπης – ζωής**

2^ο αποτέλεσμα: έτσι γλυκά πεθαίνω → **σχέση αγάπης - θανάτου**

Όλα τα αποτελέσματα είναι ευεργετικά για την ποιήτρια, καθώς διαφοροποίησαν άρδην την ψυχολογία, τη δημιουργία και τη ζωή της.

Ο ΑΟΡΙΣΤΟΣ ΤΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ: δηλώνει το οριστικό τέλος μιας σχέσης που παρουσιάζεται καθ' όλα εξιδανικευμένη και το στιγμαίο του χρόνου φανερώνει το αδύνατο της επανάληψης των στιγμών και καταστάσεων που βίωσε.

Η ΔΙΠΛΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Οι εικόνες έχουν μία κίνηση από έξω προς τα μέσα, ενώ φαίνονται εξωτερικές, σιγά-σιγά η καθεμιά τους εσωτερικεύεται και λειτουργεί με τρόπο επιτατικό του ελεγειακού χαρακτήρα του ποιήματος. Δηλαδή, η ποιήτρια δίνει την εξωτερική περιγραφή (με κράτησες στα χέρια σου μια νύχτα και με φύλησες στο στόμα, τα μάτια σου με κύτταξαν κ.λ.π.), ουσιαστικά όμως με τρόπο έμμεσο απεικονίζει και το δικό της εσωτερικό κόσμο και τον τρόπο που διαμορφώθηκε μέσα από την αγάπη που έζησε.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΠΛΩΣΗΣ

Το ποίημα χαρακτηρίζετε από το σχήμα της αναδίπλωσης τόσο σε επίπεδο περιεχομένου, όσο και σε επίπεδο τεχνικής.

Ως προς το περιεχόμενο, η 1^η και η τελευταία στροφή ομοιοκαταληκτούν με το ρήμα «μ' αγάπησες». Στην 1^η στροφή η Πολυδούρη συνδέει την ποιητική της δημιουργία, το γεγονός ότι γράφει ποιήματα με την αγάπη που της τα ενέπνευσε (δεν τραγουδώ, παρά γιατί μ' αγάπησες). Ενώ στην τελευταία στροφή συνδέει την αγάπη με την ίδια τη ζωή, έζησε ουσιαστικά και όχι βιολογικά, γιατί είχε την αγάπη του (μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες έζησα). Η αναδίπλωση αυτή εξυπηρετεί το στόχο της εξιδανίκευσης της αγάπης, που η ποιήτρια θέλει να δώσει, αλλά και τη σύνδεση ζωής – έργου, που αποτελεί την πάγια θέση των νεορομαντικών, στους οποίους ανήκει και η Πολυδούρη.

Σε επίπεδο τεχνικής, η αναδίπλωση υπάρχει σε κάθε στροφή, όπου ο πρώτος και ο τελευταίος στίχος επαναλαμβάνονται αυτούσια. Η λειτουργία της αναδίπλωσης είναι **διττή**:

1)βιοηθά στη συνοχή του ποιήματος. Σε ένα λυρικό ποίημα, που είναι έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων, είναι λογικό να παρατηρείται χαλάρωση στη συνοχή του. Έτσι, η επανάληψη

συμβάλλει στη σταθερότητα, πέραν του ότι του δίνει και μουσικότητα, που είναι σημαντικό χαρακτηριστικό για ένα ερωτικό τραγούδι.

2)οι στίχοι που αναδιπλώνονται περιγράφουν τον έρωτα των δύο ανθρώπων σε κάθε του διάσταση. Η ποιήτρια γράφει την ποίηση που της ενέπνευσε η αγάπη και με τον τρόπο αυτό δίνει τη σύνδεση εσωτερικής πλήρωσης και δημιουργίας, αναφέρεται στη σωματική, απτή διάσταση του έρωτα, αλλά και στην εσωτερική επικοινωνία των δύο ερωτευμένων, την ψυχική δηλαδή διάστασή του και τελικά στο γεγονός ότι η ουσιαστική της ζωή άρχισε με την αγάπη του και αισθάνθηκε ότι ο μόνος λόγος της γέννησής της ήταν για να βιώσει αυτή την απόλυτη αγάπη.
Με την αναδίπλωση αυτών των κύριων κορμών του ποιήματος και των διαστάσεων του έρωτα που η ποιήτρια βίωσε θέλει να πετύχει την έμφαση στη σημασία που αυτός είχε για την ίδια και τελικά να δώσει ένα λυρικό, αλλά με πραγματικές διαστάσεις ύμνο στον έρωτα.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Η αφηγήτρια ταυτίζεται με την ποιήτρια και μιλάει σε β' ενικό πρόσωπο, που αναφέρεται στον αγαπημένο της, το οποίο εναλλάσσεται με το α' ενικό πρόσωπο, προκειμένου να φανεί η αλληλεπίδραση των δύο ανθρώπων και ο στενός ερωτικός τους δεσμός.

ΕΣΤΙΑΣΗ: εσωτερική

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ: Ολόκληρο το ποίημα είναι μία **αποστροφή** της ποιήτριας προς τον αγαπημένο της, στην οποία υπάρχουν και κάποια στοιχεία από:

-**περιγραφή:** περιγράφει επιφανειακά κάποιες προσωπικές ερωτικές στιγμές με τον αγαπημένο της. περιγραφική είναι και η παρομοιώση του εξαγνισμού της ψυχής της, που τη νιώθει σαν κρίνο ολάνοιχτο.

-**αφήγηση:** ελάχιστα αφηγηματικά στοιχεία που υπάρχουν στο ποίημα, όταν η ποιήτρια δίνει τη σύντομη διαδρομή της ζωής της μετά τον καταλυτικό για την ίδια έρωτα, αλλά και την πορεία της προς το θάνατο.

ΧΡΟΝΟΣ

Δεν είναι καθορισμένος. Η ποιήτρια μιλάει για μια περίοδο στο παρελθόν (στα περασμένα χρόνια), που μάλιστα είχαν διάρκεια (και σε ήλιο, σε καλοκαιριού προμάντεμα και σε βροχή, σε χιόνια), όταν ο αγαπημένος της ήταν ακόμη στη ζωή, χωρίς όμως να καθορίζεται πότε ήταν αυτό.

Γενικότερα, **ο χρόνος είναι πάρα πολύ σημαντικός στο ποίημα.** Η ποιήτρια κάνει μια εξομολόγηση στο **παρόν** στο νεκρό αγαπημένο της για όσα βίωσαν μαζί στο **παρελθόν**. Με την εναλλαγή των χρόνων (παρόν - παρελθόν) πετυχαίνει τη συμπλοκή του παρόντος με το παρελθόν, για να δείξει ότι όλα όσα έζησε στο παρελθόν εξακολουθούν να έχουν ισχύ και στο παρόν. Η δραματικότητα της εξομολόγησης επιτείνεται και με την έμμεση αναφορά της στο μέλλον και το θάνατο που πρόκειται να έρθει για την ίδια (έτσι γλυκά πεθαίνω)

ΧΩΡΟΣ

Δεν υπάρχει καμία αναφορά στο χώρο, καθώς ό, τι έχει συντελεστεί έχει βιωθεί από την ίδια την ποιήτρια βαθιά μέσα της. Επομένως, μπορεί να εννοηθεί κάποιος εσωτερικός κοινός χώρος του ζευγαριού, αλλά καμία νύξη δε γίνεται γι' αυτόν.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

-**επανάληψη:** μ' αγάπησες, μόνο, ζωή, ωραία

-**αναδίπλωση:** Δεν τραγουδώ, παρά γιατί μ' αγάπησες, Μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου, Μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν, Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα, μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες

-**κύκλος:** ο πρώτος στίχος επαναλαμβάνεται στον τελευταίο => **σχήμα κύκλου**

-**μεταφορές:** κι έχω ένα ρίγος στην ψυχή μου ακόμα – με την ψυχή στο βλέμμα, περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο της ύπαρξης μου στέμμα – η ζωή πληρώθη – ωραίε, που βασίλεψες.

-**υπερβολή:** Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα γι' αυτό η ζωή μου εδόθη - Μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες έζησα

-**παρομοιώση:** σαν κρίνο ολάνοιχτο

-συνεκδοχή: Μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν (εσύ με κοίταξες με τα μάτια σου)

-αποστροφή: ωραίες

-εικόνες:

→ερωτικές σκηνές ζευγαριού: Μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου μια νύχτα και με φίλησες στο στόμα (οπτική και απτική εικόνα)

→το ολάνοιχτο κρίνο: μόνο γι' αυτό είμαι ωραία σαν κρίνο ολάνοιχτο

→το ποιητικό εσύ κοιτάζει την ποιήτρια: Μόνο γιατί τα μάτια σου με κύτταξαν (οπτική, υποβλητική εικόνα)

→ο θάνατος του αγαπημένου: ωραίες που βασίλεψες (υποβλητική εικόνα)

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

Ο 1^{ος}, ο 3^{ος} και ο 5^{ος} στίχος της κάθε στροφής είναι δωδεκασύλλαβοι, ενώ ο 2^{ος} και ο 4^{ος} είναι επτασύλλαβοι, όλοι ιαμβικοί. Υπάρχουν βέβαια και κάποιες εξαιρέσεις. Ως προς την ομοιοκαταληξία ο 1^{ος} με τον 5^ο στίχο επαναλαμβάνονται, οπότε ομοιοκαταληκτούν, όπως και ο 2^{ος} με τον 4^ο, ενώ ο 3^{ος} δεν ομοιοκαταληκτεί με κανέναν. Ο τρόπος με τον οποίο δίνεται κάθε στροφή είναι αυστηρά συμμετρικός. Ο 1^{ος} και ο τελευταίος δίνουν το θέμα, ενώ ο 2^{ος} και ο 4^{ος} συνδέονται καθώς αλληλεπιδρούν συμπληρώνοντας τον 1^ο και 5^ο και παράλληλα πλαισιώνουν τον 3^ο, ο οποίος είναι αδρανής τόσο σε επίπεδο ηχητικό (αφού δεν ομοιοκαταληκτεί) όσο και σε νοηματικό (συνήθως δίνει μια ξεχωριστή πληροφορία, συμπληρωματική ή επιτατική αυτών που λέγονται στους υπόλοιπους αλληλεπιδρώμενους στίχους). Στο ποίημα έχουμε διασκελισμούς (στ.1-2, 6-7, 11-12, 13-14, 21-22, 22-23) και κάποιες χασμωδίες. Γενικότερα, η στιχουργική είναι κάπως άτεχνη ή ανεπιτήδευτη.

ΓΛΩΣΣΑ-ΥΦΟΣ

Απλή δημοτική γλώσσα, με λέξεις του καθημερινού λεξιλογίου και κάποιες ποιητικές (το υπέρτατο / της ύπαρξής μου στέμμα, σαν κρίνο ολάνοιχτο). Το ύφος είναι λυρικό, γλαφυρό, τρυφερό, με συγκρατημένη θρηνητική διάθεση.

ΑΝΤΙΔΗΨΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

- γενεσιοναργός αιτία της ποίησης είναι ο έρωτας
- για την έκφραση έντονων συναισθημάτων και βαθιάς αγάπης ικανή είναι μόνο η ποίηση.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ που υπάρχουν στο ποίημα

- **λυρισμός** (το ποίημα μπορεί να χαρακτηριστεί λυρική ελεγεία)
- **μουσικότητα** και **ρυθμός**, που οφείλονται τόσο στο στίχο και τη μορφή του ερωτικού τραγουδιού που έχει το ποίημα, όσο και σε λέξεις, όπως το τραγουδώ
- **υποβλητικότητα**, που οφείλεται σε εικόνες, οι οποίες περιγράφουν κοινές εμπειρίες του ερωτικού ζευγαριού
- **στοιχεία του νεορομαντισμού**, όπως η έννοια του χρόνου, οι εικόνες του θανάτου και η εξιδανίκευση του έρωτα.
- **Διαρκής παρουσία του θανάτου**, τόσο ως θάνατος του αγαπημένου και του έρωτα, όσο και ως δικός της επικείμενος θάνατος.
- **Ειλικρίνεια των συναισθημάτων**, εφόσον το κείμενο είναι μια εξομολόγηση στον αγαπημένο, αλλά και στον ίδιο τον εαυτό της
- **Επιδράσεις από τον καρυωτακισμό**, με κύρια στοιχεία τη μελαγχολία, τη θλίψη και το θάνατο.

ΔΥΡΙΚΗ ΕΛΕΓΕΙΑ

Στο ποίημα «Μόνο γιατί μ' αγάπησες» ζωή και τέχνη αναζητούν δικαίωση και τη βρίσκουν στην αγάπη. Στόχος της Πολυδούρη μέσω της ποίησής της δεν είναι να διεκδικήσει μια θέση στων ιδεών την πόλη, αλλά να αναφερθεί σε ένα **εσύ** με τρόπο που **μοιάζει με ημερολόγιο ή ερωτικές επιστολές**, κατά τον Κώστα Στεργιόπουλο. Έτσι, η ποίηση της Πολυδούρη έχει ως θέμα της τον έρωτα όχι στην αισθησιακή μορφή του ή σ' αυτή που παρουσιάζει ερωτικά πάθη. Η ποίησή της

είναι χαμηλόφωνη, εξομολογητική, τρυφερή. Πρόκειται για ένα είδος λυρικής ερωτικής ποίησης χωρίς εξάρσεις, που αναφέρεται και περιγράφει τα ανώτερα συναισθήματα που μόνο ο έρωτας μπορεί να προκαλέσει και μάλιστα με τόνο ήπιο, βαθιά ερωτικό. Κατά τον Τέλλο Άγρα, το ποίημα αποτελεί λυρική ελεγεία, στην οποία η ένταση του ερωτικού αισθήματος εκφράζει με ένα γλυκύτατο και παθητικότατο κελαηδισμό (η λυρική ελεγεία είναι ποίημα παθητικό με θρηνητικό συνήθως περιεχόμενο στην οποία τα υποκειμενικά συναισθήματα εκφράζονται με έντονο τρόπο). Τα ποιήματά της μοιάζουν σαν να γράφονται για να υπάρξει ανταπόκριση στο ερωτικό τους κάλεσμα, αλλά και για να βιώσει η ίδια με περισσότερη ένταση και με περισσότερη ποιότητα το ερωτικό της συναίσθημα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία

1. Στα ποιήματα της Μαρίας Πολυδούρη είναι διάχυτο το αίσθημα της μελαγχολίας. Ποια είναι, σύμφωνα με το συγκεκριμένο ποίημα, η αιτία της θλίψης της ποιήτριας;
2. Η ποίηση της Μαρίας Πολυδούρη διακρίνεται για το γνήσιο λυρισμό της, τον αυθορμητισμό και την ειλικρίνεια των συναισθημάτων της. Ποια στοιχεία γλώσσας και περιεχομένου αναδεικνύουν αυτά τα γνωρίσματα στο συγκεκριμένο ποίημα;

2.2. Δομή των κειμένων, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι των κειμένων (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές των δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Όλα τα ρήματα του ποιήματος βρίσκονται σε χρόνο αόριστο. Ποια είναι η λειτουργία αυτού του χρόνου στο ποίημα;
2. Πώς λειτουργεί στο ποίημα η επανάληψη της λέξης «μόνο»;
3. Ο πρώτος στίχος κάθε στροφής επαναλαμβάνεται στο τέλος της. Ποιος είναι ο ρόλος αυτής της επανάληψης;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων των κειμένων:

1. Ο έρωτας φαίνεται να εξαγνίζει την ποιήτρια και να καταξιώνει τη ζωή και την τέχνη της. Να σχολιάσετε τους στίχους στους οποίους επαληθεύεται αυτή η διαπίστωση.
2. «...περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο / της ύπαρξης μου στέμα»: Πώς αντιλαμβάνεσθε το νόημα αυτών των στίχων;
3. Η λέξη «ωραίος» επαναλαμβάνεται συχνά στο ποίημα, ιδιαίτερα στην τελευταία στροφή. Ποια νομίζετε ότι είναι η σημασία της;
4. Πιστεύετε ότι ο έρωτας, όπως παρουσιάζεται στο ποίημα, είναι εξιδανικευμένος;

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΛΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μυρτιώτισσα: Σ' αγαπώ

Σ' αγαπώ δεν μπορώ
τίποτ' άλλο να πω

πιο βαθύ, πιο απλό,
πιο μεγάλο!

Μπρος στα πόδια σου εδώ
Με λαχτάρα σκορπώ
Τον πολύφυλλο ανθό¹
Της ζωής μουν.

Ω μελίσσι μουν, πιες
απ' αυτόν τις γλυκές,
τις αγνές ευωδιές
της ψυχής μουν!

Τα δνο χέρια μουν – να!
στα προσφέρω δετά,
για να γείρεις γλυκά
το κεφάλι,

κ' η καρδιά μουν σκιρτά
κι όλη ζήλεια ζητά
να σου γίνει ως αυτά προσκεφάλι!

Kαι για στρώμα καλέ,
πάρε όλην εμέ-
σβήσ' τη φλόγα σε με
της φωτιάς σου,

ενώ δίπλα σου εγώ
τη ζωή θ' αγρικώ
να κυλάει στο ρυθμό
της καρδιάς σου!...

Σ' αγαπώ δεν μπορώ
τίποτ' άλλο να πω
πιο βαθύ, πιο απλό,
πιο μεγάλο!

Πώς εκφράζεται το αίσθημα του έρωτα στο παραπάνω ποίημα; Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε με το ποίημα της Μαρίας Πολυδούρη;

Γ. Αηδονόπουλος: *Mόνο για την αγάπη*

Μόνο για την Αγάπη ας προσπεράσω
κι αυτή τη δύσκολή μουν ανηφοριά,
κι ας προσπαθήσω να χαμογελάσω
σαν το λουλούδι στην καλοκαιριά...

*Μόνο για την Αγάπη ίσως αξίζει
την πρώιμη μοναξιά μου ν' αρνηθώ,
πριν, όπως το νερό, που πλημμυρίζει,
με παρασύρει μέσα στο βυθό!*

*Γύρω μου τάφοι, γύρω μου τα δάκρυα
κάποιων ματιών που κλάψανε πιστά.
Μα εγώ θα μείνω εδώ, σε κάποιαν άκρια,
με τα δικά μου βλέφαρα κλειστά.*

*Χωρίς να βλέπω τίποτα απ' τη μπόρα,
κι ας είναι σαν το δέντρο να μαδώ.
Τώρα που όλα τριγύρω σβήνουν ... Τώρα!
Μόνο για την Αγάπη, που είναι εδώ!*

Πώς χαλυβδώνει η Αγάπη τον ποιητή για να ξεπεράσει τις δυσκολίες; Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε με το ποίημα της Πολυδούρη;

Ε. Μπράουνιγκ, Σονέτο XLIII, Απ' τα Πορτογαλεζικά

*Πώς σ' αγαπώ; Τους τρόπους ας μετρήσω.
Σ' αγαπώ στο βάθος, πλάτος και ύψος
που η ψυχή μου δύναται να φτάσει, σαν ψάχνει αόρατη
να βρει το τέλος του Είναι και της Χάρης της ιδανικής.
Σ' αγαπώ στο επίπεδο της ταπεινότερης
καθημερινής ανάγκης, κάτω απ' τον ήλιο ή του κεριού
το φως.
Σ' αγαπώ ελεύθερα, όπως παλεύουν οι άντρες
για το Δίκιο.
Σ' αγαπώ αγνά, όπως απεχθάνονται τον Έπαινο.
Σ' αγαπώ με το πάθος που έντυνα
παλιά τις λύπες μου και με την πίστη
των παιδικών μου χρόνων.
Σ' αγαπώ με μιαν αγάπη που νόμιζα πως έχασα
μαζί με τους χαμένους μου αγίους – σ' αγαπώ
με την ανάσα,
τα χαμόγελα, τα δάκρυα όλης της ζωής μου! – και αν
ο Θεός ορίσει,
θα σ' αγαπώ περισσότερο μετά το θάνατο.*

Ποια δύναμη έχει ο έρωτας στο ποίημα αυτό; Βρίσκετε αναλογίες με το ποίημα της Πολυδούρη;

**ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΟΙΗΣΗ 1948**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Νίκος Εγγονόπουλος γεννήθηκε το 1910 από γνωστή αρχοντική οικογένεια. Το 1914 οι γονείς του εγκαταστάθηκαν στην Κων/πολη, οπότε οι πρώτες του μνήμες είναι κυρίως πολιτικές. Εκεί

τελείωσε τις σπουδές του και επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου εργάστηκε ως τραπεζικός υπάλληλος. Το 1930 διορίζεται στη Διεύθυνση Σχεδίων Πόλεων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και δύο χρόνια αργότερα γράφεται στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών και σε εργαστήρι του Φώτη Κόντογλου όπου παρακολουθεί βυζαντινή αγιογραφία. Τον Ιανουάριο του 1941, μετά την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου, πολεμά στην πρώτη γραμμή και συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς. Κλείνεται σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, αλλά καταφέρνει να δραπετεύσει. Το 1956 εκλέγεται μόνιμος επιμελητής στο Πολυτεχνείο. Το 1973 συνταξιοδοτείται από το Πολυτεχνείο και το 1976 αναγορεύεται ομότιμος καθηγητής στην έδρα της Ιστορίας της Τέχνης της Αρχιτεκτονικής Σχολής. Πεθαίνει το 1985 σε ηλικία 75 ετών.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Ο Ν. Εγγονόπουλος θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του **υπερρεαλισμού** στην Ελλάδα, τόσο στην ποίηση όσο και στη ζωγραφική. Όταν τελείωσε ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος, τα πάντα φαίνονταν να φθείρονται και να καταρρέουν. Η **ανασφάλεια** που επικρατούσε σε συνδυασμό με την **ηθική κατάπτωση** που παρουσιάστηκε μετά τον πόλεμο ευνόησε την ανάδυση του υπερρεαλισμού, ο οποίος παρουσιάστηκε να σπάει τα όρια της λογικής και να βγάζει στην επιφάνεια το **ένστικτο** και τη **φαντασία**.

Υπερρεαλισμός ή σουρεαλισμός: πρεσβεύει ότι ο λογοτέχνης μπορεί να μην αποδίδει τον κόσμο όπως φαίνεται, αλλά με τρόπο αλληγορικό και με τη διαμεσολάβηση της φαντασίας. Άλλα στοιχεία υπερρεαλισμού είναι η σημασία του ασυνείδητου, των ονείρων, η απομάκρυνση της σκέψης από τον έλεγχο της λογικής.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

- **Χιούμορ:** στόχος του υπήρξε η αφύπνιση των εφησυχασμένων συνειδήσεων και το χιούμορ είναι ο αμεσότερος τρόπος για να το κάνει
- **Ερωτισμός**
- **Πίκρα,** που ανάγεται κυρίως στις περιπέτειες της Ελλάδας και τη μοναξιά του
- **Έκπληξη,** στοιχείο που οφείλεται στις έντονες ανατροπές που υπάρχουν στα ποιήματά του
- **Τάση για ανατροπή των δεδομένων**
- **Χωρική διάταξη των λέξεων,** καθώς ο κάθε στίχος αποκτά ιδιαίτερο νόημα
- **Περίεργη σύζευξη αντικειμένων, νοημάτων, εικόνων**
- **Απλός και λιτός λόγος,** χωρίς λεκτικά στολίδια και σχήματα λόγου
- **Συνύπαρξη ετερόκλητων γλωσσικών τύπων,** με τη χρήση λέξεων της καθαρεύουσας σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες της δημοτικής, η **γλωσσική ανεξιθρησκία** του
- **Τεμαχισμένος και ασθματικός λόγος,** ελλειπτική διατύπωση
- **Αυτόματη γραφή, συνειρμικός λόγος, απουσία λογικού ειρμού**
- **Προσμείζεις τόνων, υψηλών και χαμηλών, χιουμοριστικών και θλιβερών**

ΠΟΙΗΣΗ 1948

Η ΣΥΛΛΟΓΗ

Το ποίημα αυτό ανήκει στην ποιητική συλλογή «ΕΛΕΥΣΙΣ», γραμμένη με κεφαλαία γράμματα καθώς μπορεί να διαβασθεί τόσο σαν έλευσις όσο και σαν Ελευσίς, χωρίς να προσδιορίζεται πού ακριβώς τονίζεται, αφού και από τον ποιητή γραφόταν χωρίς τόνο. Η συλλογή δημοσιεύτηκε το 1948 και περιέχει δώδεκα ποιήματα που αναφέρονται στο θάνατο και τον εμφύλιο σπαραγμό.

- **Το ποίημα αυτό πολύ λίγο απηχεί το ρεύμα του υπερρεαλισμού,** καθώς ξεκινά από μια κύρια ιδέα, η οποία αναπτύσσεται λογικά, χωρίς συνειρμικές διατυπώσεις, ούτε υπάρχει αυτόματη γραφή. Τα ελάχιστα υπερρεαλιστικά στοιχεία είναι οι στίχοι που δίνονται σχεδόν σε θραύσματα, η μικρογράμματη γραφή και η απουσία σημείων στίξεως.

Ο ΤΙΤΛΟΣ

Ο τίτλος θέτει τα δύο κύρια θέματα που αναπτύσσονται στο ποίημα: α) η θέση της ποίησης και β) η σχέση της με το συγκεκριμένο χρόνο (την εποχή του εμφυλίου δηλαδή). Ουσιαστικά, δηλαδή ο ποιητής προαναγγέλλει ότι το θέμα του ποιήματός του θα είναι η σχέση και η θέση της ποίησης σε περιόδους δοκιμασίας, όπως αυτή του αδελφοκτόνου εμφυλίου πολέμου. Πάντως, η απουσία του άρθρου από τον τίτλο στόχο έχει να γενικεύσει το πρόβλημα.

ΘΕΜΑ

Θέμα είναι η σχέση της λογοτεχνίας, της ποίησης με την πολιτική και την ιστορία, ειδικά σε μη ειρηνικές περιόδους.

- Το ποίημα δεν έχει αφηγηματική δράση. Αναφέρεται απλώς στην άποψη του ποιητή ότι η ποίηση δεν έχει θέση την εποχή του εμφύλιου σπαραγμού. Οι δυσμενείς ιστορικές συνθήκες ακυρώνουν τη λειτουργία ή τη χρησιμότητα της ποίησης.

ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΣΤΑ «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ»

Το ποίημα αυτό είναι ένα ποίημα ποιητικής, καθώς αναφέρεται **ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ**. Ο ποιητής εκφράζει με ρεαλιστικό τρόπο τη θέση του, ότι όταν τα αδέρφια σκοτώνονται μεταξύ τους, η ποίηση δεν έχει θέση.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

- 1^η ενότητα, στ. 1-5: Θέση / απόφανση ποιητή
- 2^η ενότητα, στ. 6-13: αιτιολόγηση
- 3^η ενότητα, στ. 14-22: συμπέρασμα

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1^η ενότητα, στ. 1-5: Θέση / απόφανση ποιητή

- **«τούτη η εποχή του εμφυλίου σπαραγμού»:** Οι δύο πρώτοι στίχοι επαναλαμβάνουν ουσιαστικά αυτό που εξ αρχής ορίστηκε με τη χρονολογική ένδειξη του τίτλου (1948). Πρόκειται δηλαδή για την εποχή του Εμφυλίου. Η επιλογή της λέξης «σπαραγμού» έχει στόχο να δείξει με έντονα συναισθηματικό τρόπο το δράμα του αλληλοσκοτώμού των αντιμαχόμενων Ελλήνων. Ο σπαραγμός, βέβαια παραπέμπει και στο θρήνο για όλους εκείνους που χάθηκαν, αλλά και στον ψυχικό σπαραγμό για συμφορές που ήρθαν ως απόρροια του Εμφυλίου. Ο Εγγονόπουλος καταδικάζει συλλήβδην τον εμφύλιο πόλεμο, χωρίς να παίρνει θέση υπέρ της μίας ή της άλλης από τις αντιμαχόμενες παρατάξεις.
- **«δεν είναι εποχή για ποίηση»:** ΓΙΑΤΙ ο Εγγονόπουλος ήταν εκπρόσωπος του υπερρεαλισμού, που είναι εναντίον κάθε στράτευσης της Τέχνης ή γιατί ως άνθρωπος θεωρεί την ποίηση πολυτέλεια, όταν οι ιστορικές συγκυρίες ενός τόπου είναι δυσμενείς. Όταν ο θάνατος κυριαρχεί και καλύπτει τα πάντα, η ποίηση δεν έχει τίποτα να προσθέσει.
- **«κι' άλλα παρόμοια»:** η αναφορά γίνεται για τις άλλες τέχνες. Ο στίχος απηχεί την αντίστοιχη φράση του Καβάφη, «κι' άλλα ηχηρά παρόμοια» (Κ.Π. Καβάφης, Από την σχολήν του περιώνυμου φιλοσόφου) και μ' αυτόν τον τρόπο ο ποιητής απορρίπτει με μάλλον ειρωνικό τρόπο και τα υπόλοιπα είδη της τέχνης (ζωγραφική, μουσική, χορό, θέατρο κ.ά.) την εποχή που μαίνεται ο Εμφύλιος. Ο Εγγονόπουλος εκτός από ποιητής υπήρξε και ζωγράφος. Με τη φράση αυτή εκφράζει μια ειρωνεία που οφείλεται ενδεχομένως στη στάση της κριτικής στο έργο του. Η λέξη παρόμοια είναι σίγουρα σκληρή, ηχηρή και ίσως υποτιμητική για τις τέχνες, την αξία των οποίων δε γίνεται κανένας να αμφισβητήσει. Βέβαια, ενδεχομένως η άποψη του ποιητή περιορίζεται στο γεγονός ότι σε τόσο δυσμενείς συνθήκες, όπως είναι ο εμφύλιος πόλεμος, το κύριο και μοναδικό, ίσως, μέλημα του ανθρώπου είναι η επιβίωση.

2^η ενότητα, στ. 6-13: αιτιολόγηση

- **«σαν πάει κάτι να γραφεί είναι ως αν να γράφονταν από την άλλη μεριά αγγελητηρίων θανάτου»:** το πρώτο μέρος της πρότασης είναι υποθετικό (σαν πάει κάτι να γραφεί), εάν δηλαδή

επιχειρηθεί, παρότι η εποχή δεν είναι δεκτική για τέχνη, να γραφεί κάτι από κάποιον καλλιτέχνη, θα είναι σαν να γράφει χρησιμοποιώντας αντί άλλου χαρτιού το πίσω μέρος αγγελτηρίων θανάτου. Η φράση αυτή αποτελεί τη γέφυρα ανάμεσα στη θέση και στο συμπέρασμα του ποιητή. Αποκτά δηλαδή περισσότερο επεξηγηματικό και μεταβατικό ρόλο. Η **παρομοίωση** αυτή είναι **μακάβρια**, αλλά παράλληλα εξαιρετικά ενδεικτική της στάσης του. Αιτιολογώντας λοιπόν το γιατί η εποχή δεν είναι κατάλληλη για ποίηση, υποστηρίζει ότι ο θάνατος που απλώνεται παντού δεν αφήνει περιθώρια για τέχνη. Αυτό συμβαίνει γιατί η φρίκη της καθημερινότητας δεν είναι δυνατό να εμπνεύσει τον ποιητή. Και αν ακόμη το κάνει το μόνο περιεχόμενο που μπορεί να έχει η ποίηση είναι ο θάνατος, το πένθος, η ορφάνια, η δυστυχία. Τέτοια όμως ποίηση δε μπορεί να γίνει το καταφύγιο, η λύτρωση κανενός, ούτε του δημιουργού, ούτε των αναγνωστών.

3^η ενότητα, στ. 14-22: συμπέρασμα

- **«γι' αυτό και τα ποιήματά μου είν' τόσο πικραμένα»:** ο ποιητής μην μπορώντας ενδεχομένως να σταματήσει εντελώς την ποιητική του δραστηριότητα, γράφει κάποια ποιήματα που είναι επηρεασμένα από όλα αυτά που βιώνει γύρω του, ποιήματα βγαλμένα μέσα από την αθλιότητα του πολέμου, γι' αυτό και πικραμένα.
- **«(και πότε - άλλωστε - δεν ήσαν;)»:** πρόκειται για μια γενική κρίση για την ποίηση του Εγγονόπουλου, ξεφεύγοντας από το 1948 του τίτλου, γι' αυτό και ο ποιητής τον βάζει σε παρένθεση. Αυτό που υποστηρίζει είναι ότι στην ποίησή του είναι αποτυπωμένα τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας που διαμορφώνεται μέσα από την ιστορία της. είναι, λοιπόν, λογικό ότι τα ποιήματα του σε κάθε εποχή υπήρξαν πικραμένα. Η ερώτηση είναι ρητορική και η απάντηση που αναμένεται είναι επιβεβαιωτική: **πάντα τα ποιήματά του ήταν πικραμένα, γιατί πάντα υπήρχε κάποιος λόγος που τα έκανε τέτοια.**
- **«κι' είναι - προ πάντων -και τόσο λίγα»:** ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της ποίησης του Εγγονόπουλου είναι η ολιγογραφία του. Το γεγονός ότι είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά δίνεται με το «προ πάντων», που καλύπτει ένα στίχο, για να τονίσει την καθεμιά από τις λέξεις, αλλά και ολόκληρη τη διατύπωση.

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

το ποιητικό υποκείμενο: είναι εξαιρετικά πικραμένο με το γεγονός ότι το μόνο που βλέπει γύρω του είναι νεκροί και μάλιστα από έναν πόλεμο αδελφοκτόνο. Θεωρεί, λοιπόν ότι σε τόσο δυσμενείς συνθήκες δεν έχει θέση η ποίηση. Αυτό είναι λογικό, γιατί, αν υπάρξει, θα εμπνέεται από τον πόλεμο και το θάνατο, με αποτέλεσμα να μη λυτρώνει ούτε αυτόν που τη γράφει, ούτε αυτόν που τη διαβάζει. Συνειδητά, λοιπόν, επειδή δε μπορεί να καταπιέσει πλήρως την ποιητική του έκφραση, επιλέγει την ολιγογραφία με τη συναίσθηση ότι τα ποιήματα που θα γράψει θα είναι λυπητερά, όπως άλλωστε πάντα ήταν τα ποιήματά του, γιατί η Ελλάδα στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα μόνο πολέμους, θανάτους και καταστροφές βίωσε.

Η ΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΚΡΑΤΑ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ο ποιητής εξαρχής τονίζει ότι η εποχή δεν είναι κατάλληλη για ποίηση, όχι τουλάχιστον για τον ίδιο. Υπάρχουν εκείνοι που θα θεωρούσαν τη στάση αυτή του Εγγονόπουλου ως **πνευματική λιποταξία**, ως **ποιητική παραίτηση**, καθώς ο ποιητής έχει την υποχρέωση να αντιλαμβάνεται όλα όσα συμβαίνουν γύρω του και να τα μεταδίδει στους ανθρώπους, έτσι ώστε να τους κάνει να συνειδητοποιήσουν πόσο αρνητική είναι η κατάσταση και να βοηθήσουν στην αμεσότερη αντιμετώπιση της. ο ποιητής εντούτοις είναι ειλικρινής απέναντι στους αναγνώστες και τον εαυτό του. Ο σπαραγμός τόσο σε επίπεδο αλληλοσκοτωμών των αντίπαλων δυνάμεων όσο και του ίδιου για τις απώλειες της ίδιας της χώρας, καλύπτει κάθε αισιοδοξία και το μόνο που μένει είναι η θλίψη για τους ανθρώπους που χάνονται ή ορφανεύονται, για τις έχθρες που γιγαντώνονται και για την Ελλάδα που τελικά τραυματίζεται θανάσιμα.

ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΗ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ;;;

Ο ποιητής αναφέρει ρητά στο ποίημα ότι η εποχή του εμφύλιου σπαραγμού δεν είναι εποχή κατάλληλη για ποίηση και κάθε μορφή τέχνης. Ο ίδιος, όμως, γράφει το συγκεκριμένο ποίημα,

αναιρώντας άμεσα τα ίδια του τα λόγια. Η στάση του όμως **δε μπορεί να θεωρηθεί αντιφατική**. Με το ποίημά του θέλει να εκφράσει τη θέση του απέναντι στην ποίηση την εποχή του Εμφυλίου και το κάνει με τον πιο άμεσο τρόπο για τον ίδιο, την ποίηση. Το ποίημα του δηλαδή γράφεται για να εκφράσει τη θέση του και από εκεί και έπειτα επιλέγει την αποστασιοποίηση από την ποίηση, τουλάχιστον όσο κρατά ο Εμφύλιος, για τους λόγους που έχει αναλύσει. Είναι σαν ένα μανιφέστο, μια διαμαρτυρία.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Η στάση αυτή ίσως οφείλεται στο **πνεύμα του υπερρεαλισμού**, που πρεσβεύει ότι ο δημιουργός με το έργο του πρέπει να στοχεύει στη συγκρότηση ενός νέου κόσμου. Ο νέος αυτός κόσμος είναι αδύνατο να δημιουργηθεί εν μέσω πολέμου, πόσο μάλιστα εμφυλίου. Μέσα στις δυσμενείς αυτές συνθήκες η φαντασία του ποιητή δεσμεύεται και η δημιουργική του δύναμη επικεντρώνεται μόνο στο γεγονός του διαρκούς θανάτου και της φρίκης που έρχεται από αυτόν.

Από την άλλη, θεωρούσε ίσως ότι το να συνεχίσει να γράφει ποιήματα υπό τις παρούσες συνθήκες θα ήταν σαν να αποτελούσε για τον ίδιο η ποίηση αυτοσκοπό, ότι την κάνει γιατί πρέπει και όχι γιατί υπάρχει μια εσωτερική δύναμη που τον ωθεί να γράψει. Υποστηρίζει, δηλαδή το δικαίωμά του να μην είναι σε θέση να εμπνευστεί από τον πόλεμο και το θάνατο και εννοεί να γράφει μόνο όταν μέσα του υπάρχει λόγος να το κάνει. Ισως, έτσι, μπορεί να εξηγηθεί και γιατί το συγκεκριμένο ποίημα δε μοιάζει σε τίποτα με τα χαρακτηριστικά ποιήματα του Εγγονόπουλου. Επιπλέον, ο ποιητής θεωρεί ότι σε μια τέτοια εποχή, η ποίηση μόνο περιττή πολυτέλεια μπορεί να θεωρηθεί. Δε μπορεί να πείσει κανέναν να σταματήσει τον πόλεμο και δεν είναι σε θέση να επηρεάσει κανέναν, ακριβώς γιατί όλοι είναι επικεντρωμένοι στην επιβίωση ή το θρήνο για τους δικούς τους που έχουν χαθεί.

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ «ΠΟΙΗΣΗΣ 1948» ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Σε επίπεδο γλώσσας: απλή, χωρίς συνδυασμό λόγιων και δημοτικών τύπων, με τολμηρές επιλογές που δημιουργούν μεταφορές και ακραίες υφολογικές χρήσεις.

Σε επίπεδο οργάνωσης: απουσιάζει η κίνηση των εικόνων, υπάρχει λογική αλληλουγχία και ειρμός στο νόημα και δεν υπάρχουν καθόλου λογικά άλματα.

Άρα, το ποίημα αυτό είναι ελάχιστα χαρακτηριστικό της ποίησης του Εγγονόπουλου.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Το ποίημα είναι περισσότερο διαμαρτυρία για τον ίδιο και μανιφέστο των θέσεών του και λιγότερο αισθητικό δημιούργημα που υπηρετεί την ανάγκη του να εκφραστεί ποιητικά.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

1. Ο κατακερματισμένος, τεμαχισμένος λόγος
2. Η ελλειπτική διατύπωση
3. Οι μονολεκτικοί στίχοι
4. Η έλλειψη σημείων στίξης (μόνο μια παρενθετική ρητορική ερώτηση, που στόχο έχει να δείξει ότι ο ποιητής αναφέρεται στα ποιήματα που έχει γράψει και σε χρόνο διαφορετικό από αυτόν του ποιήματος)
5. Η μικρογράμματη γραφή με εξαίρεση το κεφαλαίο Π του τίτλου
6. Η σύλληψη της εικόνας της ποίησης που γράφεται σαν πίσω από αγγελτήριο θανάτου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΟΥΝ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟ

1. Η έλλειψη αυτόματης γραφής
2. Η λογική αλληλουγχία του νοήματος
3. Η έλλειψη συνειρμικού λόγου
4. Ο λογικός ειρμός

ΘΛΙΨΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

- Αναφορά στον εμφύλιο όχι πόλεμο, αλλά σπαραγμό. Η λέξη κρύβει μέσα της εκτός από τον αλληλοσκοτωμό και την οδύνη, τη συντριβή του ποιητή για τα δεινά που υφίστανται οι άνθρωποι και η χώρα από τον αδελφοκτόνο πόλεμο.
- Η σύλληψη του θανάτου, που είχε απλωθεί το 1948, η οποία αισθητοποιείται με την εικόνα των ποιητών που είναι σαν να γράφουν στο πίσω μέρος αγγελτηρίων θανάτου.
- Η αναφορά στα πικραμένα ποιήματα, τα οποία επηρεάζονται έτσι και αλλιώς από την εξωτερική εχθρική πραγματικότητα του πολέμου, αλλά και των αρνητικών συγκυριών που γνώρισε η Ελλάδα σε ολόκληρο το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Ολόκληρο το ποίημα αποτελεί έναν **εσωτερικό μονόλογο** του ποιητή, που εκφράζει την άποψη του για τη θέση της ποίησης σε περιόδους δυσμενείς για τη χώρα και την προσωπική του επιλογή να μη γράφει. Υπάρχει μια **χροιά περιγραφής** έχουμε με την εικόνα των ποιητών που είναι σαν να γράφουν στο πίσω μέρος αγγελτηρίων θανάτου.

ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: ορίζεται από τον ίδιο τον τίτλο (1948), αλλά και από την αναφορά του ποιητή στον εμφύλιο σπαραγμό. Ο συνδυασμός των δύο αυτών στοιχείων μας οδηγεί στην πιο σκληρή φάση του Εμφυλίου, το 1948, εποχή δύσκολη και για τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις.

ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: η ευρύτερη Ελλάδα, η οποία σπαράσσεται από τον εμφύλιο.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Παρομοίωση: είναι ως αν να γράφονταν από την άλλη μεριά αγγελτηρίων θανάτου

Μεταφορά: τα ποιήματά μου είν' τόσο πικραμένα

Εικόνα: εικόνα των ποιητών που είναι σαν να γράφουν στο πίσω μέρος αγγελτηρίων θανάτου (ως αν να γράφονταν από την άλλη μεριά αγγελτηρίων θανάτου), εικόνα οπτική, υπερρεαλιστική

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

Το ποίημα αποτελείται από 22 στίχους, ο μεγαλύτερος από τους οποίους αποτελείται από πέντε λέξεις. Ελεύθερος, κατακερματισμένος στίχος, που δίνει την αίσθηση της αποδιοργάνωσης. Ουσιαστικά όμως εξυπηρετεί την άποψη του ποιητή ότι μέσα σε εμφύλιο πόλεμο του είναι αδύνατο να γράψει ποιήματα.

ΓΛΩΣΣΑ – ΥΦΟΣ

Γλώσσα **δημοτική** (με λίγες πιο λόγιες εξαιρέσεις: γραφεί, ως αν, αγγελτηρίων, προ πάντων). Ο λόγος είναι κοφτός, άμεσος, σχεδόν ασθματικός. **Ο κατακερματισμένος αυτός λόγος δηλώνει ίσως και τη διάλυση που υπήρχε παντού εκείνη την εποχή του Εμφυλίου πολέμου.**

Το ύφος του ποιήματος είναι χαμηλόφωνο, καθώς χρησιμοποιείται απλή γλώσσα, λιτός λόγος, χωρίς εξάρσεις και λυρισμούς, με ελάχιστα σχήματα λόγου. Υπάρχει συναισθηματική φόρτιση, **χωρίς το ύφος να γίνεται μελοδραματικό**, ενώ παράλληλα είναι απολύτως ανθρώπινο, με έντονο το στοιχείο του πραγματικού σπαραγμού για τα δεινά του Εμφυλίου. Επίσης, ο **τόνος** είναι **εξομολογητικός**, αφού ο ποιητής εξωτερικεύει ό, τι έχει μέσα στην ψυχή του και εκφράζει τα συναισθήματα του, αλλά και την απροθυμία του να γράψει ποιήματα γι' αυτόν ακριβώς το λόγο.

ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

- Η ποίηση επηρεάζεται από την ιστορική πραγματικότητα
- Οι εξωτερικές δυσμενείς συγκυρίες ακυρώνουν την ποιητική δραστηριότητα
- Ο ποιητής μπορεί να εκφράσει την αδυναμία του να γράψει όταν οι συνθήκες δεν τον ευνοούν, χωρίς να κατηγορηθεί για πνευματική λιποταξία
- Η θλίψη, ο θάνατος, ο σπαραγμός είναι δυνατό να μην υποβοηθήσουν την έμπνευση του καλλιτέχνη

- Η ποίηση μπορεί να παίξει το ρόλο του ιδεολογικού μανιφέστου

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ που υπάρχουν στο ποίημα

- **Πίκρα**, που ανάγεται κυρίως στις περιπέτειες της Ελλάδας και τη μοναξιά του
- **Χωρική διάταξη των λέξεων**, καθώς ο κάθε στίχος αποκτά ιδιαίτερο νόημα (π.χ. οι τρεις τελευταίοι στίχοι αποκτούν ιδιαίτερο νόημα)
- **Απλός και λιτός λόγος**, χωρίς λεκτικά στολίδια και σχήματα λόγου
- **Συνύπαρξη επερόκλητων γλωσσικών τύπων**, με τη χρήση λέξεων της καθαρεύουσας σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες της δημοτικής, η γλωσσική ανεξιθρησκία του
- **Τεμαχισμένος και ασθματικός λόγος**, ελλειπτική διατύπωση

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Ο Ν. Εγγονόπουλος έχει θητεύσει, ως γνωστόν, στον Υπερρεαλισμό. Θεωρείτε ότι αυτή η θητεία βρίσκει έκφραση στο συγκεκριμένο ποίημα; Να απαντήσετε σε αναφορά με το περιεχόμενο και τη μορφή του ποιήματος.

2.2. Δομή των κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι των κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποια στοιχεία της ποιητικής γραφής υποστηρίζουν το χαμηλόφωνο και εξομολογητικό ύφος του ποιήματος;
2. «Είναι ως αν να γράφονταν.... »: Να αναλύσετε την παρομοίωση και να σχολιάσετε το ρόλο της στη δομή του ποιήματος.
3. Να αναφερθείτε στον στίχο: «(και πότε - άλλωστε - δεν ήσαν;)». Τι νομίζετε ότι υποδηλώνει η τοποθέτησή του μέσα σε παρένθεση;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων των κειμένων:

1. Γιατί η εποχή του εμφύλιου σπαραγμού αναστέλλει την ποιητική δημιουργία;
2. *Κι άλλα παρόμοια*: Ποιες μπορεί να είναι, κατά τη γνώμη σας, οι συναφείς με την ποίηση ενασχολήσεις;
3. Ποια επίδραση έχει στο έργο του ποιητή η ζοφερή πραγματικότητα του Εμφυλίου; Πώς την κρίνετε;
4. Σε ποια σημεία του ποιήματος εκφράζεται εναργέστερα η θλίψη του ποιητή;

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μ. Σαχτούρης: Χριστούγεννα 1948

Σημαία
ακόμη
τα δόκανα στημένα στους δρόμους
τα μαγικά σύρματα

τα σταυρωτά
και τα σπίρτα καμένα
και πέφτει η οβίδα στη φάτνη
του μικρού Χριστού
το αίμα το αίμα το αίμα
εφιαλτικές γυναίκες
με τρυφερά κέρινα
χέρια
απεγνωσμένα χαϊδεύουν
βόσκουν
στην παγωνιά
καταραμένα πρόβατα
με το σταυρό
στα χέρια
και το τουφέκι της πρωτοχρονιάς
το τόπι
ο σιδερόδρομος της λησμονιάς
το τόπι του θανάτου

Οι ποιητές Μ. Σαχτούρης και Ν. Εγγονόπουλος έχουν βιώσει στη διάρκεια του εμφυλίου κοινές εμπειρίες. Εξετάζοντας συγκριτικά τα δύο ποιήματα να απαντήσετε στο ερώτημα: Πώς μετουσιώνεται σε ποίηση η εμπειρία ζωής;

Τ. Βαρβιτσιώτη: Όταν ο ποιητής...

*Όταν ο ποιητής
Ανοίγει τα μάτια του
Στο καθημερινό θαύμα
Εμφανίζονται σιγά - σιγά
Όλα τα πένθιμα φαντάσματα
Όλα τα όνειρα τα λυπητερά
Σαν κεριά που καπνίζονται*

*Τότε με το χλωμό του δάκτυλο
Χαράζει τ' αρχικά της αστραπής
Πάνω στη στιβαγμένη σκόνη
Πάνω στο πρόσωπο της χρονιάς*

*Που γέρνει
Μαστιγωμένο απ' όλους τους ανέμους
Αλλάζει τη λάσπη
Σε κρούνοντας από φωτεινό αίμα
Μεταμορφώνει το θάνατο
Σ' ερωτικό τραγούδι*

*Ω ποίηση αναμάρτητη
Εμπιστευμένη στη δροσιά της θύελλας
Ω ποίηση ατελεύτητη
Φτεροκόπημα χελιδονιών.*

Ποια άποψη εκφράζει ο Τ. Βαρβιτσιώτης για την ποίηση και σε τι διαφοροποιείται από τον Εγγονόπουλο;

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ Ε... 1949

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη του 1925 και πέθανε σε ηλικία 80 ετών στην Αθήνα στις 23 Ιουνίου του 2005. Σπούδασε Ιατρική στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ενώ παράλληλα εντάχθηκε και στην ΕΠΟΝ και εντάχθηκε στη διανόηση. Μετά την αποφοίτησή του, συνέχισε τις σπουδές του στη Βιέννη, ειδικευόμενος στην ακτινολογία. Με την επιστροφή του στη Θεσσαλονίκη άρχισε να ασκεί το επάγγελμα του ακτινολόγου, ενώ από τα τέλη του 1978 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Το 1948 διαγράφηκε από το ΚΚΕ και την ίδια χρονιά προφυλακίστηκε για παράνομη δράση στις φυλακές Ασβεστοχωρίου και το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο από έκτακτο στρατοδικείο για πολιτική δράση στο φοιτητικό κίνημα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η καταδίκη δεν εκτελέστηκε ποτέ. Το 1951 πήρε χάρη και αποφυλακίστηκε. Το 1986 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης, ενώ το 1995 τιμήθηκε από το περιοδικό Ποίηση και τις εκδόσεις Νεφέλη για την προσφορά του. Το 1997 ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτορας του Τμήματος Φιλοσοφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ενώ το 2002 τιμήθηκε με το Μεγάλο Βραβείο Λογοτεχνίας.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Έζησε την πιο σκληρή περίοδο για την Ελλάδα τον 20^ο αιώνα. Έζησε το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε ηλικία που να συνειδητοποιεί τα πάντα γύρω του. Βίωσε άμεσα το δράμα του Εμφυλίου, γεγονός που τον οδήγησε στη φυλακή και στην καταδίκη σε θάνατο στις φυλακές του Επταπυργίου (Γεντί-Κουλέ). Είδε την Ελλάδα να σπαράσσεται τη δεκαετία του '50 από τα κατάλοιπα του Εμφυλίου και την πολιτική κατάσταση του τόπου να παραπαίει στη δεκαετία του '60, γεγονός που οδήγησε στην κήρυξη της δικτατορίας, εναντίον της οποίας έσπευσε να τοποθετηθεί με τη συμμετοχή της ποιητικής του συλλογής «Ο Στόχος» στη συλλογική έκδοση καλλιτεχνών που κινούνταν εναντίον της δικτατορίας, τα «Δεκαοχτώ κείμενα».

Ο Αναγνωστάκης ανήκει στους πολιτικούς ποιητές, έχει έντονα κοινωνικά και πολιτικά ενδιαφέροντα. Ανήκει στην **πρώτη μεταπολεμική γενιά** και συγκεκριμένα στη θεματική περιοχή της **αντιστασιακής – κοινωνικής ποίησης**.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ

- **Κοινωνικός και πολιτικός χαρακτήρας** της ποίησής του, που σχετίζεται και με την πορεία της Αριστεράς, στην οποία ο ποιητής ήταν ενταγμένος και δραστηριοποιημένος
- **Τάση δεοντολογίας, διδακτισμού και μοραλισμού** στο λόγο του, που απορρέει από την ανάγκη του να μιλήσει για το χρέος του ποιητή
- **Ο κοινωνικός ρόλος του καλλιτέχνη** συνίσταται στην καταγραφή του καιρού του, που γίνεται συνώνυμο της καταγγελίας για τα κακώς κείμενα
- **Εξομολογητικός χαρακτήρας** της ποίησής του
- **Η παραίτηση από την ποιητική ιδέα είναι συνώνυμο της λιποταξίας**
- **Πικρή ειρωνεία** που καταλήγει να γίνει πρόκληση και πρόσκληση στον ποιητή
- **Κυριολεξία και ακριβολογία** στο λόγο του, γλώσσα αντιλυρική, χρήση καθημερινού λεξιλογίου
- **Ρεαλισμός χωρίς αυταπάτες και ψευδαισθήσεις**
- **Τόνος πεζολογικός**, κουβεντιαστός, με έντονο το στοιχείο της προφορικότητας

ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ Ε ... 1949

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Το ποίημα αυτό ανήκει στην **ποιητική συλλογή «Παρενθέσεις»**, μια μικρή συλλογή που αποτελείται από πέντε ποίηματα, η οποία δημοσιεύτηκε το 1956 και έχει συμπεριληφθεί στην έκδοση *Ποιήματα (1941-1971)* και αργότερα στη συγκεντρωτική έκδοση του 1971, «Τα ποιήματα (1941-1971)». Η συλλογή γράφτηκε το 1949, εποχή κατά την οποία ο Αναγνωστάκης ήταν

κρατούμενος στο Γεντί – Κουλέ (Επταπύργιο) και είχε καταδικαστεί σε θάνατο, ποινή που τελικά δεν εκτελέστηκε. Οι «Παρενθέσεις» βρίσκονται μεταξύ των συλλογών «Εποχές 2» και «Εποχές 3» και είναι πράγματι μία παρένθεση μεταξύ των δύο αυτών συλλογών καθώς μέχρι και τη συλλογή «Εποχές 2» ο Αναγνωστάκης γράφει με το νεανικό του πάθος και την ορμή που έχει μέσα του. Στις «Εποχές 3» εκδηλώνει μια έντονη εσωτερική σύγκρουση. Οι «Παρενθέσεις» βρίσκονται ανάμεσα. Στα ποιήματα αυτά ο ποιητής έχει δώσει τις συγκλονιστικές εμπειρίες που είχε αποκομίσει από τον εγκλεισμό του στη φυλακή και την αγωνία του να γίνει η ποίηση φορέας γνώσης και συνειδητοποίησης της φρίκης του παρόντος.

Σύμφωνα με τη χρονολογική ένδειξη του τίτλου, γράφτηκε το 1949, την εποχή του εγκλεισμού του στο Γεντί – Κουλέ και είναι έντονα μέσα του τα σημάδια της φρίκης του Εμφυλίου, έτσι, όπως βιώθηκαν από τον ποιητή μέσα και έξω από τη φυλακή. Καθώς ήταν, λοιπόν, μελλοθάνατος, ο αφηγητής νιώθει ότι δε μπορεί να επικοινωνήσει με κανέναν, με αποτέλεσμα να συσσωρεύονται μέσα του συναισθήματα έντονα, καταλυτικής επίδρασης.

Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Αρχικά, ο τίτλος φαίνεται ότι αναφέρεται στον Νίκο Εγγονόπουλο, στον οποίο απαντά σχετικά με το ρόλο της ποίησης σε δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες. Εντούτοις, ο ίδιος ο ποιητής το έχει απορρίψει λέγοντας ότι αναφέρεται σε κάποιο συναγωνιστή του, οπότε ο τίτλος διαμορφώνεται **Στον Νίκο Ευστρατιάδη**, επομένως πρόκειται για αφιέρωση και όχι για ποιητική απάντηση στον ομότεχνό του Νίκο Εγγονόπουλο. Οπωσδήποτε φαίνεται όμως ότι τα δύο ποιήματα διαλέγονται πάνω στο ίδιο θέμα. Η χρονολογία 1949 δείχνει ότι ο ποιητής αναφέρεται στο τελευταίο έτος του Εμφυλίου και διαγράφει τις συνθήκες μέσα στις οποίες ο ποιητής γράφει.

ΘΕΜΑ

Η φρίκη και η δυστυχία απλώνεται παντού εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου και το πόσο η ποίηση είναι σε θέση να τον αποδώσει ουσιαστικά.

- Το ποίημα **δεν έχει αφηγηματική δράση**. Απλώς αναφέρεται στο χρέος της ποίησης, που είναι να καταγράφει και να σχολιάζει την ιστορική πραγματικότητα. Η ευαισθησία του ποιητή είναι το μόνο εχέγγυο για την καταγγελία των κακώς κειμένων και την ενεργοποίηση της μνήμης.

ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Το ποίημα αυτό ανήκει στην κατηγορία «Ποιήματα για την ποίηση», καθώς **αναφέρεται άμεσα στο ΧΡΕΟΣ ΠΟΥ ΕΧΕΙ Η ΠΟΙΗΣΗ και ο ποιητής απέναντι στην ιστορική πραγματικότητα: να καταγράψει αυτά που βιώνει, να ενεργοποιήσει τους ανθρώπους, να αφυπνίσει συνειδήσεις και να αφήσει μια παρακαταθήκη γνώσης για τις μελλοντικές γενιές.**

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Το ποίημα αποτελείται από τρεις άνισες στροφές. Οι δύο πρώτες δίνουν κάποιες χαρακτηριστικές εμφυλιακές εικόνες, ενώ η Τρίτη αποτελείται από έναν παρενθετικό στίχο, ο οποίος θέτει το χρέος του ποιητή.

1^η ενότητα, στ.1-10: οι φίλοι, οι φωνές, τα ερείπια

2^η ενότητα, στ.11-14: οι εφιάλτες

3^η ενότητα, στ.15: το χρέος του ποιητή

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1^η ενότητα, στ.1-10: οι φίλοι, οι φωνές, τα ερείπια

- **«Φίλοι Πον φεύγουν Πον γάνονται μια μέρα»:** πρόκειται για την **πρώτη από τις τρεις εικόνες** της ενότητας. Οι φίλοι οι συναγωνιστές μέρα με τη μέρα λιγοστεύουν, φεύγουν σε εξορίες, σε φυλακίσεις, χάνονται από μια εκτέλεση που γίνεται μια μέρα. Οι φίλοι χάνονται μια μέρα, χωρίς να ορίζεται τίποτα άλλο χρονολογικά. Η χρονική γενίκευση είναι λογική, καθώς ο ποιητής δε θέλει να αναφερθεί σε συγκεκριμένη περίπτωση, αλλά γενικά σε όλους εκείνους που χάνονται

στον πόλεμο, κυρίως στον εμφύλιο εντελώς άδικα. Η εικόνα δίνεται σε τρεις στίχους με έντονο το **στοιχείο της κλιμάκωσης ως προς τον αριθμό των λέξεων κάθε στίχου** (1-2-4 λέξεις), αλλά και ως προς το νόημα: ο πρώτος στίχος δίνει τα πρόσωπα, ο δεύτερος την κατάσταση που επικρατεί και ο τρίτος διευκρινίζει ότι η απουσία τους οφείλεται σε θάνατο λόγω εκτέλεσης και παράλληλα προσθέτει τον αόριστο χρόνο για να δώσει εμφατικά τους καθημερινά επαναλαμβανόμενους θανάτους.

- **«Φωνές Τη νύχτα Μακρινές φωνές»:** η **δεύτερη εικόνα** αναφέρεται στους ζωντανούς, σ' αυτούς που έχουν μείνει πίσω έχοντας χάσει τους δικούς τους. Η εικόνα είναι έντονα ακουστική, αλλά και οπτική. Ο χρόνος, **Τη νύχτα**, που έρχεται σε αντίθεση με το προηγούμενο **μια μέρα** δίνει στην εικόνα πιο εφιαλτική διάσταση.
- **«Μάνας τρελής στους έρημους δρόμους»:** η μάνα ψάχνει το παιδί της και καθώς δε το βρίσκει, τρελαίνεται από το φόβο και την αγωνία και ουρλιάζει ή από την άλλη αναφέρεται στη μάνα εκείνη που μόλις βρήκε το παιδί της να κείτεται νεκρό σε ένα δρόμο και ουρλιάζει από τη θλίψη της.
- **«Κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση»:** ένα παιδί εγκαταλειμμένο σε κάποιο δρόμο, κλαίει γιατί έχει χάσει τους δικούς του. Μέσα στις παρούσες συνθήκες όμως, κανείς δεν έχει διάθεση να του μιλήσει, να του απαντήσει, να το βοηθήσει να τους βρει, να το παρηγορήσει.
- **«Ερείπια Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες»:** στην **τρίτη εικόνα** κυρίαρχο στοιχείο είναι τα ερείπια. Πρόκειται για το σκηνικό μέσα στο οποίο κινούνται τα πρόσωπα της προηγούμενης εικόνας, οι μανάδες και τα παιδιά. Ερείπια, όμως, δεν είναι μόνο υλικά αγαθά που από τον πόλεμο έχουν καταστραφεί, είναι και τα ερείπια της ζωής, τα όνειρα που έχουν συντριβεί. Για να αισθητοποιήσει την εικόνα, ο ποιητής χρησιμοποιεί μια εξαιρετικά δυνατή **παρομοίωση**: μοιάζουν με σάπιες σημαίες που έχουν τρυπηθεί από τις σφαίρες των αντιμαχόμενων. Η αναφορά σε **σημαίες** και όχι σε σημαία παραπέμπει στις δύο παρατάξεις που η καθεμιά έχει πάρει τα σύμβολα του έθνους και τα έχει καταπατήσει, τα έχει κάνει πρόσχημα για την αλληλοεξόντωση. Τα ηθικά ιδανικά (που συμβολίζουν οι σημαίες) έχουν καταρρακωθεί και το μίσος των αδελφών που σκοτώνονται έχει γίνει χαρακτηριστικό γνώρισμα του έθνους. Τα ιδανικά του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά και του έθνους γενικότερα έχουν χρεοκοπήσει.

2^η ενότητα, στ.11-14: οι εφιάλτες

- **«Εφιάλτες, Στα σιδερένια κρεβάτια»:** η εικόνα μεταφέρει τον αναγνώστη στα κελιά των φυλακών και στην ψυχολογία των μελλοθάνατων. Οι φυλακισμένοι, ένας από τους οποίους ήταν και ο ποιητής, στα σιδερένια κρεβάτια των κελιών κάθε βράδυ έβλεπαν εφιάλτες, περιμένοντας να έρθει ο θάνατος με τη μορφή του εκτελεστή. Ο εφιάλτης, που είναι η πρώτη λέξη της νέας στροφής και μάλιστα σε ξεχωριστό στίχο, τονίζει την έννοια της τραγικότητας, της ψυχικής διεργασίας την οποία υφίστανται όλοι οι μελλοθάνατοι με τον καθημερινό φόβο ότι η κάθε μέρα που ζούσαν ήταν και η τελευταία τους.
- **«Όταν το φως λιγοστεύει Τα ξημερώματα»:** ο στίχος φαίνεται οξύμωρος, καθώς τα ξημερώματα είναι η ώρα της ημέρας που το φως γίνεται πιο έντονο. Το φως της ημέρας εδώ δηλώνει το φως της ελπίδας, της ζωής. Επομένως, τα ξημερώματα, ώρα κατά την οποία γίνονταν οι εκτελέσεις, το φως της ζωής, της ύπαρξης των ανθρώπων λιγόστευε, γιατί οδηγούνταν ακούσια στο θάνατο.

3^η ενότητα, στ.15: το χρέος του ποιητή

- **«(Μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αντά;)»:** ο στίχος μπαίνει σε παρένθεση, συνηθισμένη τακτική του Αναγνωστάκη όταν πρόκειται για θέματα που σχετίζονται με προσωπικές του θέσεις και προβληματισμούς. Ο ποιητής αναρωτιέται με αγωνία για το αν η ποίηση είναι σε θέση να αποδώσει τη φρίκη του Εμφυλίου, να συλλάβει και να δείξει τη φρίκη της εποχής. Παράλληλα, διατυπώνεται και η πίστη του ότι αν δε το κάνουν οι ποιητές, που έχουν πιο ευαίσθητες χορδές απέναντι στην εχθρική πραγματικότητα, τότε ποιος θα καταφέρει να το κάνει; **Μόνο ένας ποιητής είναι σε θέση να καταγράψει την πραγματικότητα για να την καταγγείλει**, για να δείξει το πόσο απάνθρωπη έχει γίνει η σύγχρονη ζωή. Με το στίχο αυτό φαίνεται ότι επιτυγχάνεται η επικοινωνία με το Νίκο Ε... του τίτλου και ότι κυρίως απευθύνεται σε αυτόν.

Ουσιαστικά, όμως, είναι ένας λόγος **εις εαυτόν** και από κει και μετά απευθύνεται **και σε όλους τους ποιητές**, προσπαθώντας να τους δείξει εμμέσως **ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ** στις δυναμείς συνθήκες που ζουν.

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Το ποιητικό υποκείμενο: ταυτίζεται με τον ποιητή και πονά για τον ευτελισμό των ανθρώπινων σχέσεων και την κατάρρευση των ιδανικών. Εκφράζει με το ποίημα τον προβληματισμό για τον πόλεμο και τη δυνατότητα της ποίησης να τα εκφράσει όλα αυτά έτσι ακριβώς όπως είναι, χωρίς ωραιοποίησης ή δραματικότητα. Θεωρεί ότι αυτό μπορεί να το κάνει ο ποιητής και έτσι συνεχίζει τον άτυπο «διάλογο» με τον Εγγονόπουλο και εκφράζει την αντίρρηση του για την αποστασιοποίηση της ποίησης κατά τη διάρκεια ακραίων πολιτικών και στρατιωτικών συγκυριών που η χώρα γνωρίζει ανά τις εποχές.

ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

- **Οι φίλοι** → (οι νεκροί) μέσα από την εικόνα αυτή δίνει την αδικία των εκτελέσεων και τον αριθμό των ανθρώπων που χάνονται χωρίς να υπάρχει κανένας λόγος και τελικά χωρίς κανένας να κερδίζει απολύτως τίποτα. Η εικόνα είναι ηχητική
- **Οι φωνές** → (οι ζωντανοί) ο χρόνος που επιλέγεται σε αυτή την εικόνα επιτείνει την αίσθηση του τραγικού. Η εικόνα είναι ηχητική και οπτική.
- **Τα ερείπια** → (οι καταστροφές) ολοκληρώνεται η σύνθεση του σκηνικού του Εμφυλίου. Πρόκειται όχι μόνο για τα υλικά ερείπια, αλλά και τα ηθικά ερείσματα και ιδανικά του ανθρώπου που έχουν πλέον καταρρεύσει. Η εικόνα είναι οπτική
- **Οι εφιάλτες** → η εικόνα αυτή αναφέρεται στον ψυχισμό των μελλοθάνατων. Ο εφιάλτης που ζουν είναι ότι η κάθε μέρα μπορεί να είναι και η τελευταία τους.

Η ΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ

Παρόλο που ο Αναγνωστάκης αναφέρεται στην τραγική πραγματικότητα της εποχής κατά την οποία γράφτηκε, δεν καταφεύγει στο μελοδραματισμό. Αυτό το καταφέρνει με τον απλό και λιτό λόγο που χρησιμοποιεί, ο οποίος είναι ζεστός και συναισθηματικός, χωρίς να είναι ακραίος. Επιπλέον, οι **μικροί στίχοι**, η **απουσία των άρθρων και των πολλών σχημάτων λόγου**, το **ρεαλιστικό περιεχόμενο** που αποδίδεται άμεσα, με λιτό και απέριττο λόγο κάνουν το ποίημα να κινείται με γνώμονα το **μέτρο**.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

- **Φίλοι Που φεύγουν Που χάνονται μια μέρα:** ο θάνατος εδώ παρουσιάζεται με τη μορφή της «εξαφάνισης» των ανθρώπων, που είτε εξορίζονται είτε μπαίνουν στη φυλακή είτε εκτελούνται
- **Μάνας τρελής – στους έρημους δρόμους**
- **Όταν το φως λιγοστεύει Τα ξημερώματα:** οι στίχοι παραπέμπουν στην εκτέλεση των μελλοθανάτων, που συνήθως γίνονται το πρώιμο.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Μικροί, ανομοιοκατάληκτοι στίχοι, σχεδόν ανύπαρκτη στίξη. Κάθε στίχος ξεκινά με κεφαλαίο, ίσως επειδή θέλει να δείξει ο ποιητής ότι όλοι οι στίχοι είναι ισότιμοι. Δεν υπάρχουν ούτε χασμωδίες ούτε διασκελισμοί. **Στόχος** του ποιητή είναι να αισθητοποιήσει τη φρίκη και το θάνατο και μέσω αυτών να δώσει και τη δική του απόγνωση και οδύνη. **Ο λόγος είναι υπαινικτικός και υποβλητικός** και επιλέγει το γ' πρόσωπο, γιατί δε θέλει να εμπλακεί άμεσα σε ό, τι λέει, αλλά να δώσει μία σύνθετη εικόνα του εμφυλίου. Ο λόγος είναι **ασθματικός, τεμαχισμένος, κατακερματισμένος**, όπως είναι διαλυμένα τα πάντα στην Ελλάδα στην περίοδο που γράφει το ποίημα. Συνδέει τους προβληματισμούς του με την κατάσταση που επικρατεί και έτσι εκφράζει και τη γενικότερη ανησυχία και ανασφάλεια των ανθρώπων για την πολιτική και ιστορική συγκυρία που βιώνουν.

Το διάκενο που αφήνει ανάμεσα στη δεύτερη και τρίτη ενότητα εξυπηρετεί το στοχασμό του αναγνώστη, αλλά και την πρόθεση του ποιητή να απομακρυνθεί από την περιγραφή των

εμφυλιακών εικόνων και να σταθεί πια στο χρέος της ποίησης και των ποιητών. Στη **ρητορική ερώτηση** μέσα στην παρένθεση ουσιαστικά ο ποιητής απευθύνεται στον εαυτό του και εκφράζει την άποψη του για το χρέος των ποιητών. Δεν είναι βέβαιος για το αν ο ποιητής είναι σε θέση να εκφράσει όλα όσα βιώνει, ούτε αν η φωνή του είναι αρκετά δυνατή για να εκφράσει την ιστορική πραγματικότητα. Οι λέξεις πολλές φορές μοιάζουν κενές ή γεμάτες, όχι όμως ουσιαστικές και γι' αυτό επιλέγει ένα λόγο λιτό και ουσιαστικό.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

- Εσωτερικός μονόλογος
- Περιγραφή: μόνο επιφανειακές περιγραφές στις τέσσερις εικόνες

ΧΡΟΝΟΣ: ορίζεται ήδη από τον τίτλο του ποιήματος, 1949. Δεν είναι βέβαιο, όμως, ότι αυτή η ημερομηνία αναφέρεται και στο χρόνο κατά τον οποίο γράφει ο ποιητής το ποίημα του ή αν όσα γράφει ανακαλούνται από τη μνήμη. Πάντως η αοριστία του «μια μέρα» και «όταν το φως λιγοστεύει τα ξημερώματα» προκρίνουν ίσως τη δεύτερη εκδοχή.

ΧΩΡΟΣ: είναι ανοιχτός όσο και κλειστός. Η πρώτη ενότητα περιγράφει τον ανοιχτό χώρο, ο οποίος έχει υποστεί καταστροφές σε υλικό και ανθρώπινο δυναμικό. Η δεύτερη ενότητα δίνει έναν κλειστό χώρο, αυτό των φυλακών και συγκεκριμένα των κελιών των μελλοθάνατων με τα σιδερένια κρεβάτια. Η τρίτη ενότητα δεν κάνει αναφορά σε χώρο.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Αντίθεση: μια μέρα – Τη νύχτα, Φωνές / ....Μάνας τρελής – στους έρημους δρόμους, Όταν το φως λιγοστεύει – Τα ξημερώματα

Κλιμακωτό: Φίλοι Που φεύγουν Που χάνονται μια μέρα

Επανάληψη: Φωνές - Μακρινές φωνές

Παρομοίωση: Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες

Οξύμωρο: Όταν το φως λιγοστεύει – Τα ξημερώματα

Εικόνες:

- Φίλοι Που φεύγουν Που χάνονται μια μέρα (οπτική και κινητική εικόνα)
- Φωνές Τη νύχτα Μακρινές φωνές Μάνας τρελής στους έρημους δρόμους Κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση (ακουστική, οπτική και εμμέσως κινητική εικόνα)
- Ερείπια Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες (οπτική εικόνα)
- Εφιάλτες, Στα σιδερένια κρεβάτια Όταν το φως λιγοστεύει Τα ξημερώματα (οπτική εικόνα)

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

Οι στίχοι είναι σύντομοι, ανισοσύλλαβοι και ανομοιοκατάληκτοι. Δεν υπάρχουν χασμωδίες, ούτε διασκελισμοί.

ΓΛΩΣΣΑ – ΥΦΟΣ

Η γλώσσα είναι απλή, λιτή, χωρίς καλλωπιστικά στολίδια, γεγονός που δημιουργεί ένα λόγο γυμνό, αλλά ουσιαστικό. Δίνεται βάρος στα ουσιαστικά και μάλιστα σε τέσσερα που αντονομούνται σε ισάριθμους στίχους χωρίς άρθρο (Φίλοι, Φωνές, Ερείπια, Εφιάλτες). Το ύφος είναι εξομολογητικό, χωρίς να γίνεται μελοδραματικό. Υπάρχει και το **μοραλιστικό, δεοντολογικό στοιχείο**, καθώς εκφράζει το χρέος της ποίησης. Ο **τόνος** είναι χαμηλόφωνος, γεγονός που φαίνεται από τη λιτότητα και την αμεσότητα, την ανθρωπιά που ο ποιητικός λόγος του Αναγνωστάκη εκφράζει.

ΘΕΜΑΤΑ

Οι χαμένοι φίλοι: κύριο θέμα στην ποίηση του Αναγνωστάκη είναι οι χαμένοι φίλοι, αυτοί που σκοτώθηκαν στον πόλεμο, οι συναγωνιστές που εκτελέστηκαν στον Εμφύλιο. Έχοντας βιώσει την αγωνία του μελλοθάνατου, αντιλαμβάνεται το άδικο της απώλειάς του.

ΜΟΤΙΒΑ

Ερείπια: δηλώνουν την καταστροφή που έχει επέλθει από τον πόλεμο

Τέρημοι δρόμοι: δηλώνουν φόβο, θλίψη, θάνατο, αλλά παράλληλα είναι ενδεικτικοί και του σκοτεινού παρόντος, αλλά και του αβέβαιου μέλλοντος.

Οι φυλακές: δηλώνουν την αδικία, τα βασανιστήρια και τις εκτελέσεις. Βέβαια, η φυλακή δεν κατονομάζεται ποτέ με τρόπο άμεσο, αλλά μόνο έμμεσο τρόπο.

ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

- Χρέος του ποιητή είναι να εκφράσει με τον πιο άμεσο, λιτό και καίριο τρόπο τις όποιες δυσμενείς ιστορικές συνθήκες, πόσο μάλλον τον Εμφύλιο.
- Ο ποιητής μπορεί κάποιες φορές να εκτρέπεται σε λόγο υπερβολικό και εξεζητημένο, με αποτέλεσμα τα γεγονότα να κρύβονται πίσω από τον τρόπο έκφρασής τους.
- Ο ποιητής με τις ευαίσθητες χορδές που διαθέτει, είναι ο αρμόδιος να αντιληφθεί, να κρίνει και να επικρίνει τα κακώς κείμενα. Με τον τρόπο αυτό θα πετύχει τη συνειδητοποίηση των ανθρώπων και θα αφήσει και μια ιστορική παρακαταθήκη για το μέλλον.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ που υπάρχουν στο ποίημα

- **Κοινωνικός και πολιτικός χαρακτήρας** της ποίησής του, όπως φαίνεται από την κριτική που ασκεί στον Εμφύλιο και εκείνους που φυλάκιζαν και εκτελούσαν τους φίλους, ομοιδεάτες και συναγωνιστές του.
- **Τάση δεοντολογίας, διδακτισμού και μοραλισμού** στο λόγο του, που απορρέει από την ανάγκη του να μιλήσει για το χρέος του ποιητή (στον παρενθετικό στίχο)
- **Ο κοινωνικός ρόλος του καλλιτέχνη** συνίσταται στην καταγραφή του καιρού του, που γίνεται συνώνυμο της καταγγελίας για τα κακώς κείμενα, εν προκειμένω τον Εμφύλιο.
- **Εξομολογητικός χαρακτήρας** της ποίησης του, όπως φαίνεται από το χαμηλόφωνο και υποβλητικό ύφος της γραφής του.
- **Η παραίτηση από την ποιητική ιδέα είναι συνώνυμο της λιποταξίας**, όπως εμμέσως τονίζει στον τελευταίο στίχο.
- **Η σύνδεση της ατομικής του εμπειρίας με τη συλλογική περιπέτεια** του Εμφυλίου.
- **Ρεαλισμός χωρίς αυταπάτες και ψευδαισθήσεις** (κυρίως στην εικόνα με τους μελλοθάνατους στα σιδερένια κρεβάτια)
- **Τόνος πεζολογικός**, κουβεντιαστός, με έντονο το στοιχείο της προφορικότητας

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΠΟΙΗΣΗ 1948 ΚΑΙ ΣΤΟΝ NIKO E... 1949

Τα δύο ποίηματα έχουν **ομοιότητες και διαφορές** ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο.

Συγκεκριμένα, **οι ομοιότητες των ποιημάτων ως προς τη μορφή** είναι:

1. Η ύπαρξη χρονολογικής ένδειξης στον τίτλο και των δύο
2. Τα ποίηματα είναι ολιγόστιχα και μάλιστα με λίγες λέξεις στον κάθε στίχο
3. Η ρητορική ερώτηση είναι κλεισμένη μέσα σε παρένθεση
4. Οι άνισες στροφές
5. Οι ανομοιοκατάληκτοι στίχοι
6. Η αίσθηση του κατακερματισμένου λόγου
7. Η απλή και χωρίς καλλωπιστικά στολίδια γλώσσα
8. Το ασθματικό ύφος
9. Η απουσία στίξης
10. Η ελλειπτική έκφραση

Οι ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο είναι:

1. Το ιστορικό υπόβαθρο είναι κοινό, καθώς αναφέρεται στον Εμφύλιο πόλεμο

2. Τα ποιήματα εκπορεύονται από τα τραγικά βιώματα των δύο ποιητών στην περίοδο του Εμφυλίου
3. Κυρίαρχο στοιχείο είναι ο θάνατος
4. Και τα δύο ποιήματα στηρίζουν τον κύριο κορμό τους σε ένα εκφραστικό μέσο (η «Ποίηση 1948» σε μία παρομοίωση) και (το «Στο Νίκο Ε... 1949» στις εικόνες)
5. Και στα δύο οι ποιητές εκθέτουν τον προβληματισμό τους για το ρόλο της ποίησης την περίοδο του Εμφυλίου
6. Η ποίηση και για τους δύο γίνεται ο τρόπος διαμαρτυρίας τους για το ανθρώπινο δράμα του Εμφυλίου

Διαφορές μεταξύ των δύο ποιημάτων:

1. **Εγγονόπουλος:** πιο λιτό ποίημα. Ο ποιητής εκθέτει τη θέση του και για να αισθητοποιήσει το θάνατο χρησιμοποιεί μια παρομοίωση ≠ **Αναγνωστάκης:** περισσότερο περιγραφικό με τέσσερις εικόνες, συναισθηματικά φορτισμένες για να δείξει την τραγικότητα του Εμφυλίου πολέμου
2. **Εγγονόπουλος:** μιλά σε πρώτο πρόσωπο ≠ **Αναγνωστάκης:** μιλά σε τρίτο πρόσωπο
3. **Εγγονόπουλος:** ο εμφύλιος πόλεμος ακυρώνει την ποιητική δραστηριότητα, ακριβώς γιατί ο θάνατος και η θλίψη δεν είναι δυνατό να εμπνεύσουν ούτε να αποφορτίσουν τους αναγνώστες και τον καλλιτέχνη. Όντας, αδύναμη να λειτουργήσει, ο ποιητής, σιωπά ≠ **Αναγνωστάκης:** όσο και αν έχει αμφιβολία για την αποτελεσματικότητα του ποιητικού λόγου, ο Εμφύλιος γίνεται αφορμή για δραστηριοποίηση και αναδύεται εντονότερα μέσα του το χρέος του να μιλήσει, να στηλιτεύσει και να ενεργοποιήσει συνειδήσεις
4. **Εγγονόπουλος:** το εγώ του γίνεται άμεσα αντιληπτό ≠ **Αναγνωστάκης:** ο ποιητής παρουσιάζεται στον τελευταίο μόλις στίχο
5. **Εγγονόπουλος:** μιλά άμεσα για την ποίηση ≠ **Αναγνωστάκης:** περισσότερο αποτυπώνει εικόνες φρίκης του εμφυλίου και μόλις στον τελευταίο στίχο κάνει λόγο για την ποίηση.
6. **Εγγονόπουλος:** δίνει τη φρίκη του Εμφυλίου μέσα από την προσωπική του σκοπιά ≠ **Αναγνωστάκης:** χωρίς να παραλείπει το προσωπικό του συναίσθημα, αναφέρεται περισσότερο στους ανθρώπους και τα δεινά που υφίστανται από τον Εμφύλιο.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Ανεξάρτητα από την πολεμική για το εάν το ποίημα του Αναγνωστάκη είναι ποιητική απάντηση στο ποίημα του Εγγονόπουλου, τα δύο ποιήματα βρίσκονται σε ένα **γόνιμο διάλογο**, γεγονός που αποδεικνύεται από τα ακόλουθα στοιχεία:

- Η ασάφεια του τίτλου του ποιήματος του Αναγνωστάκη είναι σκόπιμη, προκειμένου να είναι σε θέση να σχετιστεί και με το Νίκο Εγγονόπουλο
- Η συνάφεια των χρονολογιών και το γεγονός ότι η ποιητική συλλογή «ΕΛΕΥΣΙΣ» του Εγγονόπουλου είχε κυκλοφορήσει το 1949
- Η μίμηση του ύφους και του στιλ γραφής του Εγγονόπουλου από τον Αναγνωστάκη, με τον ασθματικό, κατακερματισμένο λόγο, που δίνει την αίσθηση σπαραγμού από τον Εμφύλιο
- Η θεματική συνάφεια των ποιημάτων, από τη στιγμή που οι δύο ποιητές προβληματίζονται πάνω στο ίδιο θέμα

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Έχει επισημανθεί ότι η ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη χαρακτηρίζεται από το χαμηλόφωνο, εξομολογητικό τόνο και τη ζεστή ανθρωπιά του προφορικού λόγου. Να επιβεβαιώσετε αυτή την κρίση σε αναφορά με το εξεταζόμενο ποίημα.
2. Το ποίημα αποτελεί στο σύνολό του μια εικόνα της εποχής του Εμφυλίου. Ποιες επί μέρους εικόνες τη συνθέτουν;
3. Το ποίημα, αν και απηχεί την τραγική πραγματικότητα της εποχής που γράφτηκε, εντούτοις δε χαρακτηρίζεται από μελοδραματισμό. Με ποιο τρόπο κράτησε το μέτρο ο ποιητής;
4. Να σχολιάσετε τη μορφή του ποιήματος: Στιχουργική, στίξη, διάκενα κ.λ.π. Τι επιδιώκει ο ποιητής με τις συγκεκριμένες επιλογές του;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Σε ποια σημεία του ποιήματος προβάλλεται το κλίμα θανάτου; Να τα σχολιάσετε.
2. «Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες»: Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η συνυποδήλωση αυτής της παρομοίωσης;
3. «Όταν το φως λιγοστεύει / Τα ξημερώματα»: Ποια νοηματική αντίθεση υπάρχει στους στίχους και πώς την ερμηνεύετε;
4. Σε ποιον απευθύνεται, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής την ερώτηση του τελευταίου στίχου; Γιατί την τοποθετεί μέσα σε παρένθεση;

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Τ. Πατρίκιος: Οι φίλοι

Δεν είναι η θύμηση των σκοτωμένων φίλων
που μου σκίζει τώρα τα σωθικά.
Είναι ο θρήνος για τους χιλιάδες άγνωστους
που αφήσανε στα ράμφη των πουλιών
τα σβησμένα μάτια τους
που σφίγγουνε στα παγωμένα χέρια τους
μια φούχτα κάλυκες κι αγκάθια.
Τους άγνωστους περαστικούς διαβάτες
που ποτέ δε μιλήσαμε
που μόνο κάποτε για λίγο κοιταχτήκαμε
όταν μας έδωσαν τη φωτιά του τσιγάρου τους
στο βραδινό δρόμο.
Τους χιλιάδες άγνωστους φίλους
που έδωσαν τη ζωή τους
για μένα.

(19 Γενάρη 1949)

Ο Τίτος Πατρίκιος βίωσε, όπως και ο Μ. Αναγνωστάκης, τη φρίκη του εμφυλίου. Ποιες εφιαλτικές μνήμες εμφανίζονται στα δύο ποιήματα;

ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑ ΑΝΤΙΚΛΕΙΔΙΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Γιώργης Παυλόπουλος γεννήθηκε στον Πύργο Ηλείας στις 22 Ιουνίου 1924, όπου και τελείωσε το δημοτικό και το γυμνάσιο. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του. Εργάστηκε ως λογιστής και γραμματέας στο ΚΤΕΛ. Πέθανε στις 26 Νοεμβρίου 2008.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Εντάσσεται στην **πρώτη μεταπολεμική γενιά** και θεωρείται από τους κύριους εκπροσώπους της γενιάς αυτής καθώς έχει επηρεαστεί έντονα από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, την Κατοχή, την Αντίσταση, τον Εμφύλιο, τη μετεμψυλιακή περίοδο. Ο ίδιος δεν επικεντρώνεται στις κοινωνικές και ιστορικές εμπειρίες του και το προσωπικό του βίωμα, αλλά έχει και υπαρξιακές και ηθικές προεκτάσεις και εντάσσει μέσα του και την ευαισθησία του ποιητή σχετικά με το ρόλο και την ουσία της ποίησης.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ

- κυριαρχία του ονείρου
- αίσθηση του **ανικανοποίητου**
- δραματικότητα, που δε γίνεται όμως μελοδραματισμός
- φιλοσοφική διάθεση με εικόνες που κινούνται μεταξύ πραγματικότητας και ονείρου
- αλληγορικός, συμβολικός λόγος, υπαινικτικότητα
- σκηνοθετική δράση
- λιτότητα, απλότητα, σαφήνεια και φυσικότητα του λόγου
- χρήση καθημερινού λεξιλογίου
- πεζολογικός και εξομολογητικός τόνος
- κουβεντιαστό ύφος
- βιωματικότητα

ΤΑ ΑΝΤΙΚΛΕΙΔΙΑ

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή «**Τα αντικλείδια**», ομότιτλη με το ποίημα. Η συλλογή αυτή δημοσιεύτηκε το 1988 και σηματοδοτεί και την έναρξη μιας νέας εποχής για την ποίησή του. Η πρώτη περίοδος ήταν περισσότερο προσανατολισμένη προς την ιστορική μνήμη και την πολιτική, ενώ η δεύτερη έχει περισσότερο προσωπικό χαρακτήρα και αναφέρεται στη δική του σχέση με την ποιητική δημιουργία. Στα περισσότερα ποιήματα της συλλογής υπάρχει ένας αφηγητής που διηγείται το όνειρό του.

- Ο ποιητής θέτει ένα εξαιρετικά σημαντικό ερώτημα που έχει απασχολήσει πολλούς πνευματικούς ανθρώπους ανά τις εποχές. Ουσιαστικά στο ποίημα τίθεται το ερώτημα: **Τι είναι ποίηση;** Και ο ποιητής προσπαθεί να μπει στην ουσία της και να την προσεγγίσει. Από την αρχή δίνεται ο ορισμός ότι πρόκειται για μια πόρτα ανοιχτή.

Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Στην αρχή ο τίτλος δε γίνεται εύκολα αντιληπτός. Η σημασία του αποσυμβολίζεται στην πορεία όταν το ποιητικό υποκείμενο κάνει το διαχωρισμό ανάμεσα στο ένα κλειδί που ανοίγει την πόρτα της Ποίησης και στα πολλά αντικλείδια-ποιήματα που δημιουργούν ανά τους αιώνες οι ποιητές, προκειμένου να την ανοίξουν και να απολαύσουν όλα εκείνα που είδαν όταν στέκονταν έξω από την πόρτα και τους μάγεψαν.

ΘΕΜΑ

Οι απόπειρες που κάνουν οι ποιητές να περάσουν μέσα από την πόρτα της Ποίησης.

ΜΥΘΟΣ

Η Ποίηση έχει μαγική, ονειρική και άπιαστη υπόσταση, η οποία είναι αδύνατο να προσπελαστεί ποτέ σε ολόκληρη την έκτασή της, όσες προσπάθειες κι αν κάνει ο ποιητής.

ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ»

Το ποίημα «Τα Αντικλείδια» ανήκει στην ενότητα αυτή, καθώς **ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΝΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΟΥΝ ΜΕ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ**. Αποψη του Παυλόπουλου είναι πως ποτέ δεν προσεγγίζεται στην πραγματικότητα, εντούτοις πάντα οι ποιητές ανά τις εποχές κάνουν απόπειρες να το πετύχουν, φτιάχνοντας αντικλείδια, κανένα από τα οποία όμως ποτέ δεν έχει καταφέρει να ξεκλειδώσει την πόρτα της Ποίησης.

ΠΡΟΣΩΠΑ: ο αφηγητής, ο οποίος μιλά ως ένας από τους ποιητές που φτιάχνονται αντικλείδια για να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης. **Ανώνυμα και εμμέσως παρουσιάζονται όλοι εκείνοι που προσπέρασαν την πόρτα χωρίς να αντιληφθούν τι υπάρχει πίσω της, καθώς και λίγοι που κατάφεραν να αποκτήσουν μια φευγαλέα εικόνα εκείνων που η Ποίηση έχει να τους φανερώσει.**

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Το ποίημα είναι δομημένο με σχήμα κύκλου και ο ποιητικός του μύθος μετατρέπεται σε κυκλικό παραμύθι, το οποίο έχει τον κυρίως μύθο και το επιμύθιο.

1η ενότητα, στ.1-13: Ορισμός της Ποίησης και προσπάθεια προσπέλασης της ουσίας της.

2η ενότητα, στ.14-18: Τα αντικλείδια και ο κύκλος της προσπάθειας προσπέλασης της Ποίησης

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1η ενότητα, στ.1-13: Ορισμός της Ποίησης και προσπάθεια προσπέλασης της ουσίας της.

- **«Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή.»:** από τον πρώτο κιόλας στίχο ο ποιητής μας δίνει τον ορισμό της Ποίησης. Ο ορισμός δίνεται με μια εικόνα σε ακαθόριστη ακόμη μορφή, χωρίς λεπτομέρειες. Ο στίχος αυτός βέβαια δε μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τους επόμενους. Δεν είναι μια πόρτα ανοιχτή σε όλους. Τους περιορισμούς θα τους θέσει στην πορεία.
- **«Πολλοί κοιτάζονται μέσα γωρίς να βλέπουν τίποτα και προσπερνούν.»:** η πρώτη αναίρεση στο φαινομενικά ευρύ ορισμό έρχεται κιόλας στο δεύτερο στίχο. Πολλοί περνούν έξω από την πόρτα, αλλά δεν καταφέρνουν να δουν τίποτα και προσπερνάνε. Το ρήμα **κοιτάζω** χρησιμοποιείται για τους πολλούς που απλώς κοιτάζουν, ρίχνοντας μια επιπόλαιη ματιά και προσπερνούν χωρίς να σταθούν καθόλου. Οι άνθρωποι αυτοί είναι η συντριπτική πλειοψηφία, που είναι αδιάφοροι για την Ποίηση. Ούτε συγκινούνται ούτε εκτιμούν την Ποίηση.
- **Όμως μερικοί κάτι βλέπουν, το μάτι τους αρπάζει κάτι και μαγεύενται πηγαίνουν να μπουν.»:** ο ποιητής προσπερνά γρήγορα την πρώτη κατηγορία ανθρώπων και έρχεται στη δεύτερη. Κάποιοι (**μερικοί** σε αντίθεση με το πολλοί της προηγούμενης κατηγορίας) διακρίνουν κάτι μέσα από την πόρτα, μαγεύονται και προσπαθούν να μπουν μέσα. Αυτοί δεν κοιτάζουν απλώς, αλλά **βλέπουν** μέσα από την πόρτα και αντιλαμβάνονται την αξία αυτών που είναι μέσα. Είναι εναισθητοποιημένοι, γοητεύονται από την Ποίηση. Τότε προσπαθούν να μπουν μέσα, κάτι που φανερώνει ότι η Ποίηση δεν είναι η ανοιχτή πόρτα του πρώτου στίχου, αλλά **το περιεχόμενο που βρίσκεται πίσω από την ανοιχτή πόρτα**. Το περιεχόμενο αυτό δεν περιγράφεται, γιατί είναι διαφορετικό για τον καθένα, αφού διαφορετικός είναι και ο τρόπος προσέγγισης της Ποίησης. Εντούτοις, για τον καθένα είναι κάτι μαγικό και εξαιρετικό.
- **«Η πόρτα τότε κλείνει. Χτυπάνε μα κανείς δεν τους ανοίγει. Ψάχνουν για το κλειδί. Κανείς δεν ξέρει ποιος το έχει.»:** η πρώτη τους προσπάθεια να μπουν είναι αποτυχημένη. Αρχικά, χτυπάνε διακριτικά, αλλά δεν παίρνουν απάντηση. Ψάχνουν να βρουν κλειδί, αλλά από κανέναν δε μπορούν να πάρουν απάντηση για το ποιος έχει το κλειδί αυτό. Η πόρτα ανοίγει μόνο με το

κλειδί, που είναι ένα. Τα αντικλείδια είναι πολλά.

- **«Ακόμη και τη ζωή τους κάποτε γαλάνε μάταια γυρεύοντας το μυστικό να την ανοίξουν.»:** αρχίζει λοιπόν ένας τεράστιος δραματικός αγώνας και μια αγωνία για να καταφέρουν να ανοίξουν την πόρτα. Προσπαθούν, αλλά δε γίνεται. Περνάνε ακόμη και τη ζωή τους ολόκληρη μέχρι να βρουν πώς ανοίγει αυτή η πόρτα (δραματικότητα). Πάλι, όμως, δε βρίσκουν λύση. Κάποιοι λοιπόν, αναγάγουν τη θέαση της Ποίησης σε **σκοπό ζωῆς** και πολλές φορές αυτή η προσπάθεια γίνεται εμμονή. Έτσι, **χάνουν το μέτρο**.
  - **«Φτιάχνουν αντικλείδια. Προσπαθούν.»:** φτιάχνουν αντικλείδια, δηλαδή γράφουν τα δικά τους ποιήματα και προσπαθούν να ανοίξουν την πόρτα. Κάθε νέο αντικλείδι είναι και μια νέα προσπάθεια, κάθε νέο ποίημα είναι και μια νέα προσπάθεια να ανοίξουν οι θησαυροί της Ποίησης.
  - **«Η πόρτα δεν ανοίγει πια. Δεν άνοιξε ποτέ για όσους μπόρεσαν να ιδούν στο βάθος.»:** η πόρτα, όμως, δεν ανοίγει με αντικλείδια. **Χρειάζεται το κλειδί.** Αυτό, όμως, **ποτέ κανένας δεν κατάφερε να το βρει.** Όσο και αν δίνουν την ψυχή τους, η πόρτα της Ποίησης για όλους έμενε κλειστή. Αυτό, ίσως, συμβαίνει γιατί **η φύση της Ποίησης είναι ονειρική και φευγαλέα.** Επομένως, δεν είναι δυνατό να αποκαλυφθεί σε κανέναν ολοκληρωτικά. Με τα αντικλείδια οι ποιητές βλέπουν κάτι από αυτά που είναι πίσω από την πόρτα της Ποίησης, έστω και αν δε βλέπουν το σύνολο. Θέλοντας, λοιπόν, να δουν ολόενα και περισσότερα φτιάχνουν συνεχώς νέα αντικλείδια, τα οποία τους αποκαλύπτουν κάτι, αλλά όχι το βαθύτερο κόσμο της Ποίησης.
- * Αρχικά, η πόρτα της Ποίησης είναι ανοιχτή, δηλαδή όλοι έχουν το δικαίωμα και την ευκαιρία, αν το θελήσουν, να γράψουν ένα ποίημα προσπαθώντας να κατανοήσουν την ουσία της Ποίησης. Στην πραγματικότητα, όμως, η πόρτα δεν άνοιξε ποτέ για αυτούς, γιατί απλώς η ουσία της Ποίησης είναι άπιαστη, μαγική, φευγαλέα και κανένας ποτέ δε θα μπορέσει να τη φτάσει, να τη γνωρίσει, όσα αντικλείδια-ποίηματα και αν γράψει.

2η ενότητα, στ.14-18: Τα αντικλείδια και ο κύκλος της προσπάθειας προσπέλασης της Ποίησης

- **«Ισως τα ποιήματα που γράφτηκαν από τότε που υπάρχει ο κόσμος είναι μια ατέλειωτη αρμαθιά αντικλείδια για ν' ανοίξουμε την πόρτα της Ποίησης.»:** αφού τελείωσε ο ποιητικός μύθος, τώρα ο ποιητής θα δώσει το επιμύθιο για να γίνουν κατανοητά όλα όσα έχει πει ως τώρα. Εδώ, δίνει τον **ορισμό των ποιημάτων**, όχι της Ποίησης. Τα ποιήματα είναι μια ατελείωτη σειρά από αντικλείδια, απόπειρες δηλαδή των ποιητών να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης. **Τα ποιήματα, όμως, δεν είναι η Ποίηση.** Είναι απλώς κάποιες προσπάθειες, δοκιμές προσέγγισης της ουσίας της Ποίησης, που όσο κι αν σε κάποιες περιπτώσεις βρίσκονται στο σωστό δρόμο, εντούτοις είναι ανεπαρκείς για την επίτευξη του στόχου τους. Η αφήγηση γίνεται ξαφνικά πρωτοπρόσωπη, αφήνοντας το τρίτο πρόσωπο που χρησιμοποιούσε ως τώρα ο αφηγητής. Έτσι, θέλει να εντάξει και τον εαυτό του στη χορεία εκείνων των ποιητών που προσπαθούν να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης και δεν τα καταφέρουν.
- **«Μα η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή»:** σχήμα κύκλος, με τη διαφορά ότι ο τελευταίος αυτός στίχος ξεκινά με το **Μα**. Παρ' όλα αυτά, δηλαδή, η πόρτα της Ποίησης είναι ανοιχτή, γιατί κάθε φορά που ο ποιητής προσεγγίζει την Ποίηση ξέρει ότι αυτά που θα δει από πίσω είναι θαυμαστά, κάθε φορά προσπαθεί να μπει, δεν τα καταφέρνει, φτιάχνει ένα νέο αντικλείδι με την ελπίδα ότι αυτή τη φορά θα καταφέρει να μπει μέσα και έτσι εισέρχεται σε έναν κύκλο. Πάντα θα υπάρχει η πρόκληση του αντικλειδιού, που θα ανοίξει την πόρτα και πάντα αυτό τελικά δε θα την ανοίγει.

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΣΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Το ποίημα είναι αφήγηση ενός προσώπου, αλλά δε μας ενδιαφέρει αν ταυτίζεται ή όχι με τον ποιητή, γιατί η αφήγηση δεν αφορά ένα συγκεκριμένο συμβάν, αλλά μια επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες διαδικασία απόπειρας να παραβιασθεί η πόρτα της ποίησης. Το ποιητικό υποκείμενο βρίσκεται στην κατηγορία των λίγων που θέλουν να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης. Αρχικά, δεν αφήνει να φανεί η αγωνία του και προσεγγίζει το θέμα γενικά και κάπως απρόσωπα. Όσο, όμως, συνεχίζει το ποίημα, γίνεται σαφές ότι και ο ίδιος κάνει απόπειρες να δει τι είναι πίσω από την πόρτα, αλλά δε το έχει κατορθώσει. Παρ' όλα αυτά δεν εκφράζει πικρία, ίσως γιατί γνωρίζει

ότι τουλάχιστον έχει μαγευτεί από αυτό που ποτέ του δε θα γνωρίσει ολόκληρο, νιώθει όμως ότι αξίζει ο κόπος μια ακόμη προσπάθεια, ένα ακόμη αντικλείδι.

Η ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ

Το ποίημα αυτό είναι μια αλληγορία για την Ποίηση και τη βαθύτερη ουσία της, η οποία παρουσιάζεται με μαγική και ονειρική φύση. Η Πόρτα της Ποίησης μένει πάντα ανοιχτή και δείχνει σε όλους τα θαύματά της, αυτά όμως δεν είναι δυνατό να βιωθούν στο σύνολό τους ποτέ από κανέναν, γι' αυτό και παραμένει κλειστή σε όσους προσπαθούν να την προσπελάσουν. Η αλληγορία δίνεται με μια ποιητική αφήγηση, που έχει σκηνοθετική σύλληψη. Ο ποιητής δίνει τον ποιητικό του μύθο με λεξιλόγιο καθημερινό, πεζολογικό, σχεδόν **κουβεντιαστό ύφος** και τόνο ονειρικό που μοιάζει με παραμύθι.

Η ΑΝΤΙΦΑΣΗ

Το ποίημα ξεκινά με τη θέση ότι η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή σε όλους. Εκείνοι όμως που αντιλαμβάνονται όλα εκείνα που έχει μέσα, προσπαθούν να μπουν φτιάχνοντας αντικλείδια χωρίς αποτέλεσμα. Δε θα καταφέρουν ποτέ να ανοίξουν την πόρτα. Η πόρτα όμως παραμένει ανοιχτή, με διαρκώς ανανεούμενη πρόσκληση για είσοδο σε αυτήν. Κάθε προσπάθεια να ανοίξει η πόρτα της Ποίησης, είναι και μια απόπειρα να πλησιάσει ο ποιητής κάτι μαγικό, να προσεγγίσει με τη λογική κάτι συναισθηματικό. Έτσι, η απόπειρα αυτή σκοντάφτει σε μια **αντίφαση λογική**. Η αντίφαση αυτή, όμως δεν είναι ποιητική, γιατί ο ποιητής γνωρίζει ότι κάθε νέο του ποίημα του δίνει κάτι από τη μαγεία της, έστω και αν δεν την αντιλαμβάνεται στο σύνολό της. Η αντίφαση δεν είναι ούτε φιλοσοφική, γιατί πρόκειται για έναν κύκλο. Είναι λογικό ότι η αρχή και το τέλος σε μια πορεία κυκλική δεν είναι δυνατό να καθοριστεί, καθώς πάντα το τέλος σηματοδοτεί μια νέα αρχή.

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Το ποίημα διαρθρώνεται σαν ένα παραμύθι, στην πραγματικότητα πρόκειται για έναν ποιητικό μύθο. Το περιεχόμενό του έχει μαγικά στοιχεία. Μια ανοιχτή πόρτα που πίσω της κρύβει θησαυρούς. Το επιμύθιο είναι ότι όσα ποιήματα έχουν γραφτεί από καταβολής κόσμου είναι η απόπειρα να ανοίξει η πόρτα της Ποίησης, η οποία εντούτοις είναι πάντα ανοιχτή σε όσους θέλουν να την περάσουν. Όταν, όμως το κάνουν, η πόρτα κλείνει και αρχίζει ένας ατέρμονος κύκλος που δεν τελειώνει ποτέ και πουθενά (και ίσως και κανείς να μη θέλει να τελειώσει πουθενά, γιατί κάτι τέτοιο θα αφαιρούσε τη μαγεία του μύθου και της Ποίησης.)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Το σχήμα κύκλος δηλώνει την **ατέρμονη κίνηση εκείνων που θέλουν να ανοίξουν την πόρτα της Ποίησης**. Η Ποίηση δίνει πάντα την πρόκληση στους ποιητές να προσπαθήσουν ξανά και ξανά και ουσιαστικά να μη βγουν ποτέ από τον κύκλο των προσπαθειών αυτών. Έτσι, ουσιαστικά και το ποίημα αυτό γίνεται φορέας της εμπειρίας που περιγράφει, εντάσσεται με τον ποιητή του στον ευρύτερο κύκλο της προσπάθειας για δημιουργία αντικλειδών.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΗΣ – ΑΦΗΓΗΣΗ

Ο αφηγητής του ποίηματος **ΔΕΝ** ταυτίζεται με τον ποιητή. Είναι **τριτοπρόσωπος παντογνώστης** αφηγητής με **μηδενική εστίαση**, διαφορετικά δε θα μπορούσε να γνωρίζει όλες τις προσπάθειες που ανά τους αιώνες και ανά τον κόσμο έγιναν και γίνονται από όλους τους ποιητές. Μόνο προς το τέλος του ποίηματος γίνεται **πρωτοπρόσωπος** και **ομοδιηγητικός με εσωτερική εστίαση**, δείχνοντας ότι και αυτός είναι ποιητής που φτιάχνει αντικλείδια. Η αφήγηση δεν αφορά ένα συγκεκριμένο συμβάν, αλλά μια επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες διαδικασία, για την οποία το ποιητικό υποκείμενο έχει πλήρη εποπτεία.

ΕΣΤΙΑΣΗ: αρχικά είναι **μηδενική** και στο τέλος γίνεται **εσωτερική**.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

- Αφήγηση

- Περιγραφή: επιφανειακή περιγραφή στον τρόπο που παρουσιάζει τα ποιήματα σαν αρμαθιά από αντικλείδια
ΧΡΟΝΟΣ: είναι εντελώς ρευστός με προαιώνιες διαστάσεις (από τότε που υπάρχει ο κόσμος)
ΧΩΡΟΣ: εντελώς ρευστός και ακαθόριστος

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Κύκλος: η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή - *Μα η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή*

Μεταφορές: η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή - το μάτι τους αρπάζει κάτι και μαγεμένοι - *τη ζωή τους κάποτε χαλάνε μάταια γυρεύοντας το μυστικό να την ανοίξουν*

Επανάληψη: η πόρτα της Ποίησης – βλέπουν – ανοίγει – άνοιξε – ανοιχτή - αντικλείδια

Οξύμωρο: *H πόρτα δεν ανοίγει πια – δεν άνοιξε ποτέ για όσους μπόρεσαν να ιδούν στο βάθος - Ma η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή*

Αντίθεση: η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή – *H πόρτα τότε κλείνει*

Εικόνες:

- η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή... προσπερνούνε (οπτική και κινητική εικόνα)

- η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή – *Όμως μερικοί κάτι βλέπουν ...Δεν άνοιξε ποτέ για όσους μπόρεσαν να ιδούν στο βάθος* (οπτική και κινητική εικόνα)

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

Στίχος ελεύθερος, ανισοσύλλαβος και ανομοιοκατάληκτος, χωρίς μέτρο με έντονο το πεζολογικό στοιχείο.

ΓΛΩΣΣΑ – ΥΦΟΣ

Απλότητα και σαφήνεια γλώσσας. Λεξιλόγιο λιτό, καθημερινό. Κυριαρχούν οι κύριες προτάσεις, που δίνουν νοηματική αυτοτέλεια, αντικειμενικότητα και σαφήνεια, παράλληλα, όμως κάνουν το λόγο κοφτό και άμεσο.

Το ύφος είναι πεζολογικό, λιτό, φυσικό, ενώ ο τόνος είναι ανάλαφρος και αλληγορικός, συμβολικός, θυμίζοντας παραμύθι.

ΜΟΤΙΒΑ

Η πόρτα: κύριο μοτίβο της ποίησης του Παυλόπουλου είναι η πόρτα, η οποία συνήθως διαχωρίσει το πραγματικό από το φανταστικό, όσα οι άνθρωποι γνωρίζουν από αυτά που αγνοούν, ακόμη και την ευτυχία από τη δυστυχία. Η πόρτα επίσης χωρίζει τη λογική από το όνειρο.

ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

- Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή
- Η Ποίηση είναι κάτι άπιαστο, απροσδιόριστο, μυστηριώδες
- Η Ποίηση είναι μια διαρκής πάλη να βρει ο ποιητής την ουσία της, πράγμα που δεν επιτυγχάνεται ποτέ
- Οι ποιητές για να μπορέσουν να την προσεγγίσουν, δημιουργούν ποιήματα
- Η Ποίηση σχετίζεται με την ψυχή και κάθε προσπάθεια εκλογίκευσής της είναι μάταιη

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ που υπάρχουν στο ποίημα

- κυριαρχία του ονείρου
- αίσθηση του ανικανοποίητου
- αλληγορικός, συμβολικός λόγος
- σκηνοθετική δράση
- λιτότητα, απλότητα, σαφήνεια και φυσικότητα του λόγου
- χρήση καθημερινού λεξιλογίου
- πεζολογικός τόνος
- κουβεντιαστό ύφος

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

3. Ποιες αντιλήψεις του ποιητή για την Ποίηση εκφράζονται στο ποίημα;
4. Ποια γνωρίσματα της ποιητικής γραφής του Γιώργη Παυλόπουλου προκύπτουν από το συγκεκριμένο ποίημα³²;

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

4. Ποια στοιχεία της αφήγησης διακρίνετε στο ποίημα και ποιο είναι το πρόσωπο που «αφηγείται»³³;
5. Στο ποίημα αυτό κυριαρχούν οι κύριες προτάσεις. Ποια είναι η αισθητική τους λειτουργία;
6. Το ποίημα χαρακτηρίζεται από γλωσσική απλότητα και σαφήνεια, παρά το «φευγαλέο» νόημά του. Ποιοι εκφραστικοί τρόποι δημιουργούν αυτή την εντύπωση;
7. Στο ποίημα χρησιμοποιείται το σχήμα του κύκλου: ο πρώτος στίχος κλείνει και το ποίημα. Πώς συμβάλλει το σχήμα αυτό στη μετάδοση της βασικής ιδέας του ποιήματος;
8. Η ποιητική δημιουργία παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο ποίημα ως μια ατέρμονη προσπάθεια να συλλάβει κανείς την «αλήθεια» της Ποίησης. Πώς αισθητοποιείται στο ποίημα αυτή η διαδικασία;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποιοι είναι, κατά την άποψή σας, οι πολλοί που προσπερνούνε και ποιοι οι μερικοί που το μάτι τους κάτι αρπάζει (στ.2-3);
2. Πότε η προσπάθεια του ανθρώπου να ανοίξει την πόρτα της Ποίησης αποκτά δραματική διάσταση;
3. «Η πόρτα δεν ανοίγει πια. Δεν άνοιξε ποτέ / για όσους μπόρεσαν να ιδούν στο βάθος»: Πώς ερμηνεύετε την «αντίφαση» που φαίνεται να υπάρχει στους στίχους αυτούς;
4. Μπορεί τελικά να βρεθεί, σύμφωνα με το ποίημα, το κλειδί για την πόρτα της Ποίησης; Αν όχι, τότε τι εκπροσωπούν τα αντικλείδια;
5. Αν «τα ποιήματα που γράφτηκαν / από τότε που υπάρχει ο κόσμος» είναι «μια αρμαθιά αντικλείδια / για ν' ανοίξουμε την πόρτα της Ποίησης» τι είναι τότε η Ποίηση, κατά τη γνώμη σας;

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

³² Π.χ. η λιτότητα και η φυσικότητα του ποιητικού του λόγου, η συμβολιστική ποιητική γραφή, ο πεζολογικός τόνος, κ.ά.

³³ Διακρίνεται το κοφτό, κουβεντιαστό ύφος, το καθημερινό λεξιλόγιο, ο πεζολογικός τόνος, κ.ά. Ως προς το δεύτερο ερώτημα: να συζητηθεί αν το ποιητικό υποκείμενο είναι ο ποιητής ή ο αναγνώστης.

Γ. Σαραντής: Δεν είναι η ποίηση

δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
φέρνει τη νήπια αίσθηση της πρώτης χαραυγής
κι είναι η συμφιλίωση ενάντιων πραγμάτων
αυτό που δένει το Θεό¹
με το εφήμερο
το στήθος με τη λησμονιά
το βίο των ανθρώπινο
με τη δικαιοσύνη
δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
είναι το άλλο νόημα των πραγμάτων.

(απόσπασμα)

Τι είναι ποίηση, σύμφωνα με το παραπάνω ποίημα;

Μ. Αναγνωστάκης: Σε τι βοηθά λοιπόν...

*Σε τι βοηθά λοιπόν η ποίηση
(Αυτή εδώ η ποίηση, λέω)
Στα υψηλά σου ιδανικά, στη συνείδηση του χρέους
Στο μεγάλο πέρασμα από τον καταναγκασμό
Στις συνθήκες της ελευθερίας;*

*Σε τι βοηθά λοιπόν η ποίηση
- Αυτό, έστω, που εγώ ποίηση ονομάζω –*

(Ας ζήσουμε λοιπόν και μ' αυτά ή μόνο μ' αυτά).

Πώς αντιλαμβάνεται την ποίηση ο Παυλόπουλος και πώς ο Αναγνωστάκης;

Α. Δικταίος: Η Ποίηση

*Μα εσύ, Ποίηση,
που δε μπορείς να κλειστείς μέσα σε σχήματα,
μα εσύ, Ποίηση,
που δε μπορούμε να σ' αγγίξουμε με το λόγο,
εσύ,
το στερνό ίχνος της παρουσίας του Θεού ανάμεσά μας,
σώσε την τελευταία ώρα τούτη του ανθρώπου,
την πιο στυγνή και την πιο απεγνωσμένη,
που ο Θάνατος,
που η Μοναξιά,
που η Σιωπή,
τον καρτερούν σε μια στιγμή μελλούμενη.*

(απόσπασμα)

Πώς συνδέονται οι παραπάνω στίχοι με *Tα Αντικλείδια* του Παυλόπουλου;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΕΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Γιώργος Ιωάννου γεννήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 1927 στη Θεσσαλονίκη από γονείς πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη. Ο πατέρα στου ήταν αστικής καταγωγής, η μητέρα του, όμως, καταγόταν από αγροτική οικογένεια. Ο Ιωάννου ήταν ο πρωτότοκος από τα τέσσερα παιδιά της οικογένειάς του. Τα παιδικά και εφηβικά του χρόνο τα έζησε στη Θεσσαλονίκη με εξαίρεση τα χρόνια της Κατοχής, όταν για να προστατευτούν από τους βομβαρδισμούς κατέφυγαν αυτός και τα αδέρφια του και τη γιαγιά του στη Χαλκιδική και μετά στην Αθήνα. Η τραγική αυτή περίοδος έχει σημαδέψει την ψυχή του. Την ίδια περίοδο η πείνα έγινε αφορμή για να προσεγγίσει τους εκκλησιαστικούς χώρους, για να εξασφαλίσει τη διατροφή του στα εκκλησιαστικά κατοχικά συσσίτια. Το 1950 αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή της Θεσσαλονίκης. Διορίστηκε ως φιλόλογος το 1960. Το 1979/1980 πήρε το πρώτο κρατικό βραβείο πεζογραφίας για το βιβλίο του «Το δικό μας αίμα». Στις 16 Σεπτεμβρίου 1985 μετά από εγχειρητικό σηψαμικό σοκ, πέθανε στο Σισιμανόγλειο Νοσοκομείο. Η κηδεία του έγινε στη Θεσσαλονίκη, όπου ενταφιάστηκε σε χώρο που παραχωρήθηκε τιμητικά από το Δήμο Θεσσαλονίκης.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Με βάση εξωλογοτεχνικά στοιχεία, όπως η ηλικία του, ο τρόπος που βίωσε τα γεγονότα της Κατοχής, της Αντίστασης και του Εμφυλίου, καθώς και ο χρόνος της πρώτης εμφάνισής του στα γράμματα (1954), ο Γ. Ιωάννου κατατάσσεται στην περίοδο της μεταπολεμικής λογοτεχνίας και μάλιστα ως προς το πρώτο κριτήριο, στην **πρώτη μεταπολεμική γενιά πεζογράφων** (από τα τέλη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και τα τέλη του Εμφυλίου 1949). Όμως, ως προς τα άλλα δύο κριτήρια, ο Ιωάννου θα μπορούσε να τοποθετηθεί στη **δεύτερη μεταπολεμική γενιά**, αφού η πρώτη του λογοτεχνική εμφάνιση γίνεται το 1954, αλλά και το μεγαλύτερο μέρος του λογοτεχνικού του έργου έχει σημαδευτεί κρίσιμα από τα γεγονότα της Αντίστασης και του Εμφυλίου. Άρα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Ιωάννου δημοσιεύει τα έργα του μέσα στα χρονικά πλαίσια της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, αλλά οι ήρωες των περισσότερων πεζογραφημάτων του δρουν και βιώνουν τα γεγονότα των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων (**συμβατική ένταξη του Ιωάννου στην πρώτη ή δεύτερη μεταπολεμική γενιά**).

ΙΔΙΟΤΥΠΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Λόγω της ιδιαιτερότητάς του το έργο του Ιωάννου είναι δύσκολο να ενταχθεί στα πλαίσια κάποιας λογοτεχνικής σχολής, αφού τα πεζογραφήματά του δύσκολα θεωρούνται αντιπροσωπευτικά κάποιας συγκεκριμένης τάσης ή ρεύματος. Σύμφωνα με την άποψη ενός μελετητή, θα μπορούσαμε να εντάξουμε τα έργα του Ιωάννου στην περιοχή του εσωτερικού μονολόγου και ως προς τη σχολή, στην ατμόσφαιρα της «Σχολής της Θεσσαλονίκης».

Ο Ιωάννου εισάγει κάτι νέο στην πεζογραφία: **μικρές συνθέσεις με εξομολογητικό χαρακτήρα, που η υπόθεσή τους αναπτύσσεται, συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται μέσα σε μερικές μόνο σελίδες**, σε αντίθεση με τις συνήθεις εκτεταμένες αφηγήσεις, που έχουν μία ενιαία υπόθεση με αρχή, μέση και τέλος και παρουσιάζεται σε κεφάλαια. Στόχος του δεν είναι η ιστορική αλήθεια, αλλά να γίνει μέσα από την ανασύνθεση των γεγονότων, μία νύξη για κάτι που συνέβη στη ζωή.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟ

Το έργο του έχει έντονο αυτοβιογραφικό υπόβαθρο και δέχτηκε επιδράσεις από σημαντικούς κοινωνικούς και πνευματικούς παράγοντες, από τους οποίους οι σημαντικότεροι είναι:

- Η οικογένεια
- Ο κοινωνικός περίγυρος
- Τα κατηχητικά σχολεία
- Οι χριστιανικές ομάδες
- Η Θεσσαλονίκη ως πόλη (παιδικές αναμνήσεις, τόπος υποδοχής προσφύγων)
- Οι δάσκαλοι και οι σπουδές του

- Το λογοτεχνικό κλίμα / περιβάλλον της Θεσσαλονίκης (Ξεφλούδας, Πεντζίκης)
- Τα λογοτεχνικά του διαβάσματα (Ν. Πεντζίκη, Φ. Κόντογλου, Ι. Δραγούμη, Α. Παπαδιαμάντη, Κ. Π. Καβάφη)
- Ο κινηματογράφος σε επίπεδο τεχνικής (αναδρομές, εξιστόρηση γεγονότων που θυμίζει κινηματογραφικά πλάνα, εστίαση στη λεπτομέρεια) και σε επίπεδο ατμόσφαιρας
- Η επικαιρότητα
- Η δουλειά του
- Η δημοσιοϋπαλληλική του ιδιότητα

ΥΛΙΚΟ

Αντλεί υλικό από:

- Ήθη, έθιμα, παραδόσεις, δημοτικά τραγούδια, θρύλους, λαϊκή τέχνη
- Παρελθόν, ιστορικές μνήμες
- Στιγμές από την καθημερινότητα
- Αναμνήσεις απλών ανθρώπων, αποσπάσματα από τα διηγήσεις τους
- Εικόνες και σχόλια από την επικαιρότητα
- Στιγμές από τη νεοελληνική πραγματικότητα.

Ο Ιωάννου χαρακτηρίζεται από πολύ **ισχυρή μνήμη και παρατηρητικότητα**. Έτσι, ενοποιεί, αναπροσαρμόζει, διανθίζει το υλικό αυτό με το δικό του βιωματικό υλικό ή το μεταμορφώνει με τη **«σκηνοθετική» και σκηνογραφική του παρέμβαση**.

ΧΩΡΟΣ

Στην αφήγηση του Ιωάννου, ο χώρος δεν είναι απλώς ένα σιωπηλό σκηνικό στοιχείο. Αντίθετα, συνήθως είναι παρών και αντιμετωπίζεται ως κεντρικός ήρωας του πεζογραφήματος. Συχνά, συνυφαίνεται με τις μνήμες και τα βιώματα του Ιωάννου, γι' αυτό και τις περισσότερες φορές δεν είναι άλλος από τη δική του πόλη, **τη Θεσσαλονίκη**.

ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ: μονοεστιακή, μονομερής αφήγηση. Υπάρχει αφήγηση σε **α' πρόσωπο** και αντλείται από προσωπικά βιώματα του αφηγητή, χωρίς όλως αυτό να σημαίνει ότι ο Ιωάννου αποτελεί την κυρίαρχη ατομική συνείδηση. Δηλαδή, μέσα από τη δική του οπτική, στην ουσία βλέπουμε μια μικρογραφία της καθημερινότητας εκείνης της εποχής και όχι αποκλειστικά αυτοβιογραφικά στοιχεία.

ΜΕΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Το πεζογράφημα αυτό περιέχεται στην πρώτη συλλογή του συγγραφέα που έχει τίτλο «**Για ένα φιλότιμο**». Η συλλογή, η οποία αποτελείται από 22 έργα με έκταση από 2 ως 5 σελίδες το καθένα, εκδόθηκε προς το τέλος του 1964 και αποτελεί ένα έργο – στροφή στη λογοτεχνική πορεία του Ιωάννου. Η υποδοχή της συλλογής αυτής από τους κριτικούς δεν ήταν πάντα θετική εξαιτίας του νέου πνεύματος που μετέφερε. Οι έντονες ψυχολογικές καταστάσεις, που αποτελούν βασικό διακριτικό στοιχείο του έργου του Ιωάννου, από άλλους θεωρήθηκαν νευρώσεις που με τα χρόνια περιορίστηκαν και από άλλους θεωρήθηκε ότι προσδίδουν στο έργο του έναν παρανοϊκό χαρακτήρα που υποσχόταν πολλά για το μέλλον της μεταπολεμικής μας πεζογραφίας.

ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ

Η **προσφυγιά**, οι δυσκολίες και η μοναξιά που αυτή συνεπάγεται, ένα θέμα που, αν και το πεζογράφημα γράφτηκε το 1964, παραμένει επίκαιρο και στις μέρες μας.

Αφορμή είναι μια καθημερινή σκηνή: τα παιδιά μιας προσφυγικής γειτονιάς παίζουν μπάλα μπροστά στο καφενείο που κάθεται ο αφηγητής. Αυτός με ένα συνειρμό φέρνει στο νου του τα προβλήματα του προσφυγικού ζητήματος και την απομόνωση που βιώνουν οι πρόσφυγες, αλλά και οι ντόπιοι κάτοικοι μιας μεγαλούπολης.

ΠΡΟΣΩΠΑ

Το μοναδικό πρόσωπο που δρα είναι ο **αφηγητής – συγγραφέας**. Τα υπόλοιπα πρόσωπα (τα **παιδιά** των προσφύγων και οι **γονείς** τους) δε δρουν, αλλά συμμετέχουν ενεργά στην εξέλιξη της αφήγησης, αφού αποτελούν τη θεματική αφορμή της και η αφήγηση αναφέρεται κυρίως σε αυτά. Ο αφηγητής, ως ένα βαθμό, ταυτίζεται με τους γονείς των παιδιών. Αυτοί έχουν γεννηθεί στη Θεσσαλονίκη μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922. Στο περιθώριο της αφήγησης γίνεται αναφορά και σε ένα πλήθος προσφυγικών φυλών (Πόντιοι, Καραμανλήδες, Καυκάσιοι, Μικρασιάτες, Κωνσταντινουπολίτες, Θρακιώτες, Μοναστηριώτες), σε λαούς με πολύχρονη ιστορία (Θράκες, Χετταίοι, Φρύγες, Λυδοί) και ακόμα σε ανθρώπους που επιδεινώνουν το πρόβλημα της απομόνωσης μέσα στις μεγαλουπόλεις («οι εγκληματίες των γραφείων», οι γείτονες).

ΜΟΝΑΞΙΑ

Μέσα στο θορυβώδες περιβάλλον της πόλης, ο αφηγητής νιώθει μόνος και ξένος. Ο πολιτισμός και η μαζικότητα που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες, η ανωνυμία, η αποξένωση ακόμα και των συγκατοίκων ή γειτόνων, κάνει τον αφηγητή να ζηλεύει τους πρόσφυγες που έχουν τη χαρά να ζουν ανάμεσα σε ανθρώπους της ράτσας τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ – ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ

Θεματικός πυρήνας της αφήγησης είναι η σύνδεση και η σύμπνοια που έχουν οι πρόσφυγες κάθε φυλής μεταξύ τους, αλλά και με τον τόπο καταγωγής τους. Έτσι, η αφήγηση κινείται σε δύο αντίθετους θεματικούς άξονες, που ο αφηγητής παρουσιάζει συγκριτικά:

- Η βαθιά σύνδεση του αφηγητή με τους πρόσφυγες και η άνεση που νιώθει ανάμεσά τους
- Η σκληρή απομόνωση που αισθάνεται ο αφηγητής ζώντας σε μια μεγαλούπολη, αποκομμένος από τον τόπο και το περιβάλλον καταγωγής του.

ΤΕΧΝΙΚΕΣ

1) τεχνική των συνειρμών

Η **τεχνική των συνειρμών** και της σύζευξης διαφόρων στοιχείων (ο Ιωάννου παρατηρεί, θυμάται, συγκεντρώνει αποκόμματα). Οι συνειρμοί ωθούνται από την επικαιρότητα, από το χώρο, από τις σκέψεις, τις αναμνήσεις, τις κουβέντες, τα αντικείμενα, τις λέξεις, τους ήχους κλπ. Η αφετηρία των συνειρμών άλλοτε δηλώνεται με έμφαση και άλλοτε όχι, οπότε η αφήγηση αρχίζει «ανεπαίσθητα». Χαρακτηριστικό είναι ότι έτσι καταργούνται συχνά οι αφηγηματικές συμβάσεις (Μαρωνίτης).

2) τεχνική του συγκερασμού: Όταν η αφήγηση είναι σύνθεση πολλών και συχνά αντιθετικών πραγμάτων, ενός υλικού που τροποποιείται άλλοτε με τον ένα και άλλοτε με τον άλλο τρόπο για να εξυπηρετήσει την εκάστοτε αφήγηση.

3) τεχνική του εγκιβωτισμού: που μπορεί να έχει ή τη μορφή της αναδρομικής / οπισθιοχωρητικής αφήγησης ή τη μορφή διαφόρων ιστοριών που αφηγείται ο αφηγητής διακόπτοντας την αρχική, για να επηρεάσει πρόσωπα και πράγματα.

4) τεχνική της κυκλικής δομής στην περίπτωση που το πεζογράφημα αρχίζει και τελειώνει με το ίδιο γεγονός.

5) Η τεχνική του «διασπασμένου θέματος» (Αράγης): Το τεράστιο και ετερόκλητο υλικό της αφήγησης οργανώνεται με την τεχνική του **διασπασμένου θέματος**, από το οποίο γεννώνται πεζογραφήματα - σπαράγματα, μικρογραφίες της καθημερινότητας, που κάποτε κινούνται στο πλαίσιο της νεοελληνικής πραγματικότητας και κάποτε μυθοποιούν την παιδική ηλικία του αφηγητή, ο οποίος αντιμετωπίζει τα πράγματα και τα γεγονότα μέσα από το δικό του το προσωπικό αλλά όχι το αυστηρά εξατομικευμένο πρίσμα. Η μνήμη και τα πρόσωπα του παρελθόντος είναι κυρίαρχα στο παρόν και ανακαλούνται μέσω συνειρμών (**συνειρμική οργάνωση του αφηγηματικού υλικού**).

6) Σπανιότερα χρησιμοποιεί την τεχνική του αδιάσπαστου θέματος: ο αφηγητής παρατηρεί, θυμάται, σκηνοθετεί και ενοποιεί τελικά το υλικό του με τρόπο ευθύγραμμο.

7) Τεχνική των υπαινιγμών

Η ΑΜΦΙΘΥΜΙΑ

Η στάση του Ιωάννου απέναντι σε πρόσωπα και πράγματα χαρακτηρίζεται αμφίθυμη, γιατί, παρά τη φόρτιση και την ευαισθησία που εμπειρικλείουν τα πεζογραφήματα του, κατορθώνει να χαλιναγωγεί το συναίσθημα, να κρατάει το χιούμορ του, να αναμιγνύει το κωμικό με το τραγικό, την πικρή με τη γλυκιά του ανάμνηση. Υπάρχει συνεχής εναλλαγή ψυχολογικών καταστάσεων.

ΥΦΟΣ-ΓΛΩΣΣΑ: απλό χωρίς μελοδραματισμούς, με μικροπερίοδο λόγο, απλή – καθημερινή γλώσσα, εσωτερικός μονόλογος

ΝΟΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Αν και το κείμενο έχει τη μορφή παράθεσης σκέψεων που διαδέχονται η μία την άλλη, μπορούμε να διακρίνουμε πέντε νοηματικές ενότητες:

1^η «Στέκομαι... συναντημένοι» → σκέψεις μπροστά στο καφενείο των προσφύγων

2^η «Η αλήθεια πάντως ...διαπίστωση» → η αναγνώριση των φυλών

3^η «Κι όμως πόση συγκίνηση... η αλήθεια» → η σχέση του αφηγητή με τους πρόσφυγες και την πατρίδα

4^η «Κι όμως τα τελευταία χρόνια.... νομίζω» → οι ταλαιπωρίες των προσφύγων

5^η «Κάθε φορά που φεύγω» → η ζωή του αφηγητή στην πόλη

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1^η «Στέκομαι... συναντημένοι» → σκέψεις μπροστά στο καφενείο των προσφύγων

- Το πεζογράφημα αρχίζει σχεδόν **απροσδόκητα**, με μια συνηθισμένη καθημερινή εικόνα, που αποτελεί και τη **θεματική αφόρμηση** του έργου, αλλά ταυτόχρονα τοποθετεί και τον αναγνώστη στο χώρο και το χρόνο της αφήγησης.

Χρόνος: παρόν, αργά το μεσημέρι, λίγο πριν το απόγευμα, για άλλους η ώρα του απογευματινού καφέ και για τους βιοπαλαιστές η ώρα που θα σχολάσουν από τη δουλειά.

Τόπος: είναι κάποιο «օρισμένο» και γνωστό για τον αφηγητή, όχι όμως και για τον αναγνώστη, «καφενείο».

- **Ομοιότητα Ιωάννου με γονείς των παιδιών:** Βλέποντας τα παιδιά των προσφύγων να παίζουν, του έρχονται **συνειρημάτικά (τεχνική των συνειριμών)** στο νου οι γονείς τους. Πιστεύει ότι η κούραση τους κάνει να φαίνονται αλληθινοί. Το γεγονός ότι **έχουν γεννηθεί** και αυτοί, όπως ο αφηγητής, **στη Θεσσαλονίκη**, σημαίνει ότι **δεν είναι πρόσφυγες**, αλλά **απόγονοι προσφύγων** που έφτασαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή από τις διάφορες περιοχές, όπου απλώνονταν ως τότε Έλληνες.

- **«οι περισσότεροι έχουν γεννηθεί εδώ, όπως και εγώ»:** υπαινιγμός στον τόπο, τη Θεσσαλονίκη

- **Διαφορά Ιωάννου με γονείς των παιδιών:** Οι γονείς των παιδιών διαφέρουν και από τον αφηγητή και από τους «διεσπαρμένους», γιατί ζώντας όλοι μαζί, σε συνοχή, δεν έκοψαν τους δεσμούς τους με το παρελθόν και τις ρίζες τους και κατόρθωσαν να διατηρήσουν αμιγή τα χαρακτηριστικά τους.

- **Ράτσα και ψυχή:** Η ράτσα είναι λέξη ιταλική, που πιθανώς προέρχεται από την αραβική λέξη ra's (που σημαίνει προέλευση, αρχή). Αναφέρεται στη γενιά, στη φυλή και δηλώνει μια πληθυσμιακή ομάδα με συγκεκριμένη καταγωγή και κοινά βιολογικά ή και άλλα χαρακτηριστικά, που σχετίζονται με το χρώμα του δέρματος, την όψη, τη γλώσσα, ακόμα και τις ιδιαίτερες συνήθειες.

Από την άλλη πλευρά, η ψυχή είναι ο εσωτερικός κόσμος του ανθρώπου, το πνεύμα και το φρόνημά του, το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της συμπεριφοράς, της κουλτούρας και της ψυχοσύνθεσής του.

- **«διατηρούν πιο καθαρά τα χαρακτηριστικά της ράτσας τους και την ψυχή τους, από μας τους διεσπαρμένους.» :** Οι πρόσφυγες του συνοικισμού διαφέρουν από τους «διεσπαρμένους» πρόσφυγες, όπως ο αφηγητής, γιατί, ζώντας όλοι μαζί, διατηρούν τους δεσμούς τους με το παρελθόν και τις ρίζες τους, έχουν περισσότερη συνοχή και αμιγέστερα χαρακτηριστικά. **Ο Ιωάννου δεν κατοικούσε μέσα σε προσφυγικό συνοικισμό.**

2^η «Η αλήθεια πάντως ...διαπίστωση» → η αναγνώριση των φυλών

- Η αλάνθαστη αναγνώριση κάθε φυλής: ο αφηγητής καυχιέται σε πολλά σημεία για την ικανότητά του αυτή, χωρίς να γίνεται κουραστικός. Έτσι, η αναφορά στους πρόσφυγες γίνεται με τέχνη, με αυτό **το λογοτεχνικό εύρημα της ικανότητάς του να αναγνωρίζει τα χαρακτηριστικά της κάθε ράτσας**, προκαλώντας το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ο οποίος διαπιστώνει ότι ο αφηγητής μπορεί να του μεταφέρει με κάθε λεπτομέρεια τις λεπτές διαφορές που διακρίνουν τους ανθρώπους και ότι έχει την άνεση ακόμη και να μυήσει τον αναγνώστη σ' αυτή την ολότελα δική του τεχνική αναγνώρισης. Εδώ κρύβεται η **παρατηρητικότητα** του αφηγητή και η **προσοχή στη λεπτομέρεια**, γνωρίσματα που διακρίνουν τον ίδιο τον Ιωάννου και αντανακλούν το έργο του.
- Με μια λεπτή ειρωνεία αντιμετωπίζει τους Κωνσταντινουπόλιτες, γιατί όλοι καυχιούνται ότι κατάγονται από το κέντρο της Πόλης.
- **Υπαινιγμός στην καταγωγή του:** επειδή κατάγεται από την Αν. Θράκη του φαίνεται ότι οι Θρακιώτες έχουν χάσει την προφορά τους. Στην πραγματικότητα, επειδή και ο ίδιος έχει αυτή την προφορά, δε μπορεί να τη διακρίνει εύκολα.
- Πιο έντονη προβάλλεται η **παρατηρητικότητα** του αφηγητή, όταν αναφέρεται στις δυσδιάκριτες διαφορές των προσφύγων. Κάποιες φορές μπερδεύεται και αναγκάζεται να ρωτήσει, αλλά και τότε καταλαβαίνει ότι το ένστικτο και τα κριτήρια του δεν τον οδήγησαν σε σφάλμα, αλλά σε διαπιστώσεις, που ίσως, δε θα είχε κάνει, αν δεν είχε μπερδεύετεί και δεν είχε ρωτήσει.
- «**μπερδεύονται...μπερδεύονται...μπερδεύω....»**: ανακάτεμα πληθυσμών στην προσφυγούπολη Θεσσαλονίκη

3^η «Κι όμως πόση συγκίνηση... η αλήθεια»→η σγέση του αφηγητή με τους πρόσφυγες και την πατρίδα

- Όλη αυτή η κουραστική και σχολαστική, ίσως, διαδικασία της αναγνώρισης και της ταύτισης δεν απογοητεύει τον αφηγητή. Αντίθετα, η αίσθηση ότι βρίσκεται ανάμεσα σε ανθρώπους που έχουν την ίδια καταγωγή με αυτόν ή που κατάγονται από αρχαίους λαούς γεννάει στην ψυχή του ενθουσιασμό και συγκίνηση. Έτσι, πλημμυρίζει από συναισθήματα που θέλει να εκδηλώσει.
- **Συγκίνηση και ενθουσιασμός, όταν βρίσκεται ανάμεσα σε πρόσφυγες:** Χαρακτηριστικά είναι τα ρήματα που εκφράζουν αυτή τη βαθιά επικοινωνία: «*Διαισθάνεσαι, σου 'ρχεται ν' αγκαλιάσεις, μεθό, χαίρομαι, ανατριχιάζω, κάπι σα ζεστό κύμα με σκεπάζει ξαφνικά κλπ*»
- **Η πραγματική έννοια της πατρίδας:** για τον αφηγητή φαίνεται ότι η πατρίδα είναι κάτι πολύ πιο βαθύ από ότι σήμερα για μας. Η **πατρίδα** δεν είναι υποχρεωτικά ο τόπος όπου γεννιέται και μεγαλώνει κανείς, η γενέτειρά του ή έστω η χώρα που ζει ως πολίτης και αναπτύσσει κοινωνικούς, ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς, αλλά ο **τόπος όπου απλώνονται βαθιά οι ρίζες του**. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για ένα παιδί προσφύγων που μεγαλώνει με ένα μόνιμο πόθο: να γνωρίσει τον τόπο όπου γεννήθηκαν και ανδρώθηκαν οι γονείς του, τον τόπο που νοσταλγεί χωρίς να έχει ζήσει εκεί το ίδιο το παιδί. Χωρίς καν να την έχει γνωρίσει, νοσταλγεί την αληθινή του πατρίδα. Τον δένουν με αυτήν δεσμοί αίματος, δεσμοί βιολογικοί, γιατί αυτή η πατρίδα δεν είναι μόνο ο τόπος της καταγωγής των προγόνων του, αλλά και ένας ολόκληρος πολιτισμός, μια ιστορία αιώνων.
- **Ο υλικός άνθρωπος και η πατρίδα:** μόνο μία περίπτωση υπάρχει να είναι τα πράγματα διαφορετικά, σχετικά με την πατρίδα: να αποδειχθεί αληθινή η άποψη ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον αποκλειστικά υλικό, που αποτελείται μόνο από αυτά που πίνει και αυτά που τρώει. Αν συμβαίνει αυτό, τότε ο αφηγητής πραγματικά κατάγεται από τον τόπο που γεννήθηκε (από τη Θεσσαλονίκη). Αν όμως, ο άνθρωπος είναι κάτι πολύ πιο σύνθετο που αποτελείται από σώμα, ψυχή και πνεύμα, τότε τόπος μας είναι αυτός με τον οποίο έχουμε αναπτύξει φυλετικούς, ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς. Αυτό τον πολιτισμό και την ιστορία ο αφηγητής τα ξαναζεί, όταν γυρνάει «Μες στους προσφυγικούς συνοικισμούς».
- **Πρόσφυγες και πανάργαιοι λαοί:** ο αφηγητής νιώθει ότι ζωντανεύουν όχι μόνο οι ελληνικές φυλές που έζησαν στους τόπους καταγωγής των προσφύγων, αλλά και οι άλλοι λαοί που συμβίωσαν με τους Έλληνες, ζυμώθηκαν με αυτούς και ως ένα βαθύμο αφομοιώθηκαν από αυτούς. Ο αφηγητής βέβαια πιστεύει ότι οι ίδιοι οι πρόσφυγες δεν ξέρουν ούτε τα ονόματα των αρχαίων αυτών λαών, αλλά για τον ίδιο είναι «φορτωμένα με μυστήριο και αγάπη». Εδώ κάνει **υπαινιγμό σχετικό με την ειδικότητα και τα ενδιαφέροντά του**. Ο Ιωάννου ξέρει σε βάθος όχι μόνο την

ιστορία των λαών αυτών και του τόπου τους, αλλά και όλη τη σχετική με αυτούς μυθολογία και φιλολογία. Γι' αυτό και ο αφηγητής-συγγραφέας μαγεύεται και μόνο από το άκουσμα των ονομάτων τους, γιατί γι' αυτόν πίσω από τα ονόματα κρύβονται μύθοι και ιστορία, ζωντανά στη μνήμη του, που οδηγούν κατευθείαν στο παρελθόν, σχεδόν στις απαρχές της ιστορικής και πολιτιστικής πορείας της ανθρωπότητας.

- Η ενότητα τελειώνει με μια **υπόθεση – ευχή** σε αποφατική μορφή: «Κι αν ακόμα δεν είναι, πολύ θα ήθελα να ήταν έτσι η αλήθεια». Αφήνει έτσι, ανοιχτή την πιθανότητα να έχει κάνει ένα ιστορικό λάθος και τα πράγματα να μην έγιναν ακριβώς με αυτό τον τρόπο. Με την **ενθουσιώδη δήλωσή του πρωτοτυπεί**, γιατί τοποθετεί μια απλοϊκή ίσως, αλλά βαθιά ανθρώπινη επιθυμία πέρα και πάνω από το ιστορικό γίγνεσθαι.

4^η «Κι όμως τα τελευταία γρόνια.... νομίζω»→οι ταλαιπωρίες των προσφύγων

- **Οι εκμεταλλευτές των προσφύγων:** δεν αντιμετωπίζουν όλοι τους πρόσφυγες με αγάπη και ενθουσιασμό, όπως ο αφηγητής. Υπάρχουν κάποιοι, που δεν κατονομάζονται από τον αφηγητή, που κατέβαλαν κάθε προσπάθεια να καταστρέψουν την ομορφιά των προσφύγων, να διαλύσουν τη συνοχή τους.
- το κλίμα στην ενότητα αυτή αλλάζει και τα ενθουσιώδη συναισθήματα του αφηγητή γι' αυτούς πρόσφυγες δίνουν τη θέση τους στην οργή για τους εκμεταλλευτές τους. Ο αφηγητής με μία μικρή και ταυτόχρονα έντονα και σκληρά φορτισμένη γλώσσα (εγκληματίες, εκμεταλλεύτηκαν, τους εξώθησαν) **παρέκβαση στην αφήγηση**, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο «οι εγκληματίες των γραφείων» χρησιμοποίησαν την αθωότητα των προσφύγων, κρατώντας τους μακριά από τις θέσεις εργασίας, απομονώνοντάς τους από το γηγενή πληθυσμό, ωθώντας τους τη διχόνοια και τον αλληλοσπαραγμό.
- Η κατάσταση αυτή εξαγρίωσε τους πρόσφυγες και τους έκανε επικίνδυνους για την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, γι' αυτό και οι ίδιοι άνθρωποι, «οι εγκληματίες των γραφείων», προσπάθησαν στη συνέχεια να τους διώξουν από την Ελλάδα με τη μετανάστευση (ειρωνικές και σκληρές λέξεις: «προσπαθούν να τους ξεφορτωθούν»).
- Δεν προκύπτει με σαφήνεια από το κείμενο ποιοι είναι «οι εγκληματίες των γραφείων». Πιθανώς, αναφέρεται στους γραφειοκράτες υπαλλήλους, που με την απαξιωτική συμπεριφορά τους δυσκόλεψαν την ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία, η οποία άλλωστε δε τους αγκάλιασε και με ιδιαίτερη στοργή, γιατί οι πρόσφυγες συμβόλιζαν γι' αυτήν ένα νέο πνεύμα, προοδευτικό, φιλελεύθερο. Ισως, να αναφέρεται γενικότερα στη γραφειοκρατία των δημόσιων υπηρεσιών ή και στα γραφεία υποδοχής και «αξιοποίησης» των προσφύγων, που τους εκμεταλλεύτηκαν βρίσκοντάς τους ελάχιστες, κι αυτές υποαμοιβόμενες, θέσεις εργασίας.
- **Πρόσφυγες που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν:** οι περισσότεροι πρόσφυγες είχαν προοδευτικές πολιτικές πεποιθήσεις. Επομένως, συνηθισμένο φαινόμενο τότε ήταν οι μετεμφυλιακοί αποκλεισμοί των προσφύγων για πολιτικούς λόγους. Έτσι, οι περισσότεροι πρόσφυγες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν, ωθούμενοι σε μια μοίρα χειρότερη από την προσφυγιά, γιατί αυτή δεν είναι αποτέλεσμα μιας αναγκαστικής εκδίωξης που προκύπτει ως συνέπεια πολέμου ή κάποιου άλλου φαινομένου ανωτέρας βίας, αλλά εκούσια επιλογή που υπαγορεύεται κάτω από την πίεση οικονομικών και στερήσεων.
- Η ενότητα κλείνει με την πρόταση του αφηγητή «Πολύ αργά, νομίζω», μια πρόταση – σχόλιο για την όλη κατάσταση, που πλέον φαίνεται ότι έχει ξεφύγει από τα όρια και δεν πρόκειται να έχει επιστροφή.

5^η «Κάθε φορά που φεύγω»→η ζωή του αφηγητή στην πόλη

- **Η αναχώρηση από το καφενείο:** συνειρμικά πάλι ο αφηγητής καταπιάνεται με ένα πιο προσωπικό του θέμα: την **αίσθηση της μοναξιάς** που νιώθει, όταν βρίσκεται στις μεγάλες πόλεις. Το θέμα αυτό που εκ πρώτης όψεως φαίνεται άσχετο με το θέμα των προσφύγων, ο αφηγητής το συνδέει έντεχνα με τα προηγούμενα, ώστε να προκύπτει αβίαστα η εξέλιξη της αφήγησης → όπως ένας πρόσφυγας νιώθει μόνος στο νέο τόπο που τον φιλοξενεί και δεν τον ενώνει τίποτα με πρόσωπα και πράγματα, έτσι και ο άνθρωπος της σύγχρονης μεγαλούπολης νιώθει μόνος μέσα στο πλήθος. Αν συγκρίνουμε τις δύο αυτές καταστάσεις μοναξιάς μπορούμε να βρούμε πολλά

κοινά σημεία. Ο αλλοτριωμένος, αποξενωμένος άνθρωπος των μοντέρνων καιρών δεν είναι ξένος μόνο προς τους γύρω του, αλλά και προς τον ίδιο του τον εαυτό.

- Οι πρόσφυγες χαιρετούν τον αφηγητή, όταν εκείνος φεύγει από το καφενείο, χωρίς να παραξενεύονται που συχνάζει στο καφενείο τους, γιατί, όπως αυτός νιώθει απόλυτα δικός τους («και το δικό μου αίμα με κάνει να τους κατέχω ολόκληρους»), έτσι και αυτούς «τους πληροφορεί, τους τραβάει το αίμα τους» προς αυτόν, αφού διαισθάνονται ότι έχουν παρόμοια καταγωγή και ότι ο αφηγητής είναι, όπως και αυτοί, παιδί προσφύγων.
- Η φράση «Πάντως ποτέ τους δεν επιμένουν να με κρατήσουν στις παρέες τους» δημιουργεί στον αναγνώστη την εντύπωση ότι, παρά την ανομολόγητη βαθιά επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους, παράλληλα τηρείται και κάποια απόσταση και οι θέσεις τους διαχωρίζονται με σαφήνεια – οι παρέες τους δεν είναι και δικές τους παρέες – και αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι ο αφηγητής, αν και απόγονος προσφύγων, δεν έχει αφομοιωθεί από αυτούς ούτε έχει ενσωματωθεί στις μικρές κοινωνίες τους. Κάτι παρόμοιο συνέβαινε και με την οικογένεια του Ιωάννου, η οποία αν και ήταν αγροτικής και προσφυγικής καταγωγής, στοχεύοντας σε μια κοινωνική αναβάθμιση επιδίωξε την αστικοποίηση. Ο ίδιος ο Ιωάννους άλλωστε, όσο και αν λαχταρούσε το συγχρωτισμό του με τους ανθρώπους του τόπου του και διψούσε για την καταγωγή του, παρ' όλα αυτά δύσκολα θα μπορούσε να ενσωματωθεί στις παρέες τους, γιατί αρχικά η αυστηρή ανατροφή του και στη συνέχεια η επαγγελματική και η επιστημονική του εξέλιξη μάλλον τον απομάκρυναν από αυτές.
- Στη συνέχεια, ο αφηγητής επιστρέφει στο κέντρο της πόλης μόνος. Νιώθει μόνος μέσα στην ίδια του την πόλη. Δεν πρόκειται για μια επιφανειακή μοναξιά, αλλά για μια απόλυτη και βαθιά αίσθηση απομόνωσης, που τον κυριεύει, γι' αυτό άλλωστε χρειάζεται να παραθέσει τρία επίθετα για να την εκφράσει.
- Ο βιαστικός τρόπος ζωής, το πλήθος, η συνεχής δράση, οι θόρυβοι και η κίνηση των αυτοκινήτων τον κάνουν να συγχέει καταστάσεις και να βιώνει συναισθήματα και καταστάσεις.
- Οι μεγάλες οδικές αρτηρίες με τους κόκκινους φωτεινούς σηματοδότες παραπέμπουν συνειρμικά στις αρτηρίες του αίματος, που κυκλοφορούν τα λευκά και τα ερυθρά αιμοσφαίρια. Όταν ο θόρυβος σταματά για λίγο, τότε καταφέρνει να νιώσει τα λευκά και τα ερυθρά αιμοσφαίρια του αίματός του – άρα και τους προγόνους του – να κυκλοφορούν στις αρτηρίες του. Κοιτώντας γύρω του διαπιστώνει ότι το πλήθος συνεχίζει να κινείται, να μιλάει, να γελάει, γι ' αυτό και κινδυνεύει να χάσει αυτή την αίσθηση. Αν, όμως ο ίδιος συναισθανόμενος τη μοναδικότητα της στιγμής, αρνηθεί να συμφωνήσει με αυτούς τους ρυθμούς, αν σταματήσει το βάδισμα και μείνει ακίνητος στη μέση του πεζοδρομίου, τότε θα καταφέρει να ακούσει δίπλα του τα χιλιάδες βήματα των προγόνων μαζί με αυτά των συμπολιτών του και κοντά σε αυτούς και έναν ολόκληρο πολιτισμό.
- Αυτή η αίσθηση ότι οι πρόγονοι είναι παρόντες είναι τόσο ζωντανή, ώστε ο αφηγητής νιώθει τη διάθεση να καμπυλώσει τη ράχη του για να περάσει από πάνω του ανεμπόδιστα το ποτάμι της φυλής του.
- Την Κυριακή της Πεντηκοστής, μετά τη λειτουργία, διαβάζεται ο Εσπερινός της επόμενης (του Αγίου Πνεύματος). Ο ιερέας, ενώ οι πιστοί γονατίζουν, διαβάζει ευχές για ζωντανούς και νεκρούς. Το Σάββατο πριν την Πεντηκοστή είναι «Ψυχοσάββατο», μέρα αφιερωμένη στις ψυχές των πεθαμένων, που ήδη από το Μ. Σάββατο μέχρι και την Πεντηκοστή ελευθερώνονται από τον Άδη και κυκλοφορούν ελεύθερες ανάμεσα στους ζωντανούς. Η ελευθερία αυτή τελειώνει την ημέρα του Αγίου Πνεύματος και οι ψυχές γυρίζουν στον Άδη. Σε πολλά μέρη της Ελλάδας την ημέρα αυτή οι πιστοί πήγαιναν στην εκκλησία κρατώντας κλαδιά καρυδιάς για να γονατίσουν πάνω στα φύλλα (η καρυδιά είναι ένα δέντρο που συνήθως σχετίζεται με την υγεία και τη μακροζωία).
- **Το παράπονο του αφηγητή:** παρά το ότι ο αφηγητής καταφέρνει να νιώθει κοντά στους προγόνους του με την ψυχή και το πνεύμα του, δεν μπορεί να σωθεί από την αίσθηση της μοναξιάς στη μεγαλούπολη. Γι' αυτό και τα τελευταία του λόγια αποδίδουν δύο δυσάρεστες, συναφείς συναισθηματικές καταστάσεις: **παράπονο και ζήλια** («...είμαι βαριά παραπονεμένος», «...ζηλεύω»). Αισθάνεται ότι ζει ανάμεσα σε ξένους ανθρώπους και σε ξένα πράγματα, που δεν έχουν φτιαχτεί για αυτόν, επομένως, δεν του ανήκουν. Ούτε με τους ανθρώπους νιώθει φίλος. Η συμβατικότητα στις σχέσεις, η αδιαφορία, οι κλειστές πόρτες, η ανωνυμία, η μαζικότητα, ο φόβος

για το διπλανό και η απομόνωση είναι οι συνηθισμένοι νόμοι επιβίωσης σε μια μεγαλούπολη και ο αφηγητής το ξέρει αυτό και με το παραπάνω. Γι' αυτό και αντιμετωπίζει ειρωνικά αυτή τη μορφή «εκπολιτισμού» των ανθρώπινων σχέσεων: «Το ιδανικό, η τελευταία λέξη του πολιτισμού...», «Πονηρά πράγματα... προφάσεις πολιτισμού» τα ονομάζει όλα αυτά και είναι σαν να τα χαρακτηρίζει «προφάσεις εν αμαρτίαις».

- **Ο αφηγητής ζηλεύει:** δε μπορεί να αποφύγει τη ζήλια. Η μοναξιά της μεγαλούπολης τον κάνει να ζηλεύει – όχι κακοπροαίρετα, αλλά με παράπονο και νοσταλγία – όσους δεν έχουν αποκοπεί από τις ρίζες τους, όσους δεν περιπλανήθηκαν από τόπο σε τόπο, όσους έμειναν στον τόπο που γεννήθηκαν αυτοί και οι παππούδες τους, «στα πατρογονικά τους», στη γη τους, κοντά στους συγγενείς ή στους δικούς τους ανθρώπους ή αυτούς που αν και έγιναν πρόσφυγες, δεν αποκόπηκαν τουλάχιστον από τη ράτσα τους. Γι' αυτό και η αφήγηση κλείνει με μια ευχή: «Τουλάχιστο, ας ήμουν σ' ένα προσφυγικό συνοικισμό με ανθρώπους της ράτσας μου τριγύρω». Έτσι, **κυκλικά** ο αναγνώστης επανέρχεται στην πρώτη εικόνα του πεζογραφήματος, στη σκηνή μπροστά στο προσφυγικό καφενείο (**κυκλική δομή**)
- Για τον πολιτισμένο άνθρωπο του καιρού μας μια τέτοια ευχή είναι ακατανόητη, σε μια εποχή που η χώρα μας είναι γεμάτη από πρόσφυγες και (λαθρο)μετανάστες που αναζητούν με πόνο και κόπο μια καλύτερη μοίρα. Για έναν άνθρωπο, όμως, ευαίσθητο, όπως ο αφηγητής, μια τέτοια ευχή είναι απόλυτα κατανοητή, γιατί είναι ο μόνος τρόπος για να βρει κανείς την ταυτότητα του «είναι» του και για να επιστρέψει, μετά από μια εναγώνια αναζήτηση, στη γη των προγόνων του.

ΠΛΟΚΗ

Είναι χαλαρή και οργανώνεται κυρίως με βάση τους συνειρμούς και τις σκέψεις που κάνει ο αφηγητής κατά τη διάρκεια μιας απογευματινής βόλτας. Η υπόθεση ξεκινάει από τη σκηνή στο καφενείο και ξεδιπλώνεται **ευθύγραμμα**, καθώς ο αφηγητής κάνει συνεχώς παρατηρήσεις και σκέψεις ή και μικρές παρεκβάσεις, που σχετίζονται με τους πρόσφυγες. Το ίδιο ισχύει και για την αφήγηση όταν φεύγει από το καφενείο και χάνεται στη μεγάλη πόλη. Με την τελευταία πρόταση επανέρχεται στην υπόθεση, **κυκλικά**, εκεί περίπου από όπου ξεκίνησε: **στους προσφυγικούς συνοικισμούς**

ΧΡΟΝΟΣ

Ευθύγραμμη αφήγηση χωρίς αναχρονίες. Η αφήγηση αρχίζει στο παρόν, αφήγηση σε χρόνο Ενεστώτα. Ο αφηγηματικός χρόνος εκτείνεται όσο και μια απογευματινή βόλτα. Τα γεγονότα όμως, που υπονοούνται ή συνεπάγονται από όσα αφηγείται εκτείνονται από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '60 (περιορισμένη αφήγηση σε χρόνο Αόριστο.)

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

- **Αφήγηση:** σε **α' πρόσωπο (πρωτοπρόσωπη)** με **εξαίρεση** τις φράσεις σε **β' πρόσωπο** «**να κοιτάζεις**», «**να συζητάς**», «**να διαισθάνεσαι**», χωρίς όμως να αλλάζει η οπτική γωνία του αφηγητή, ούτε και η **μορφή εξομολογητικού τόνου**. Η αφήγηση οργανώνεται πάνω σε **αντιθέσεις**.
- **Περιγραφή:** λεπτομερειακή, αλλά όχι κουραστική. Έτσι, διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ο οποίος έτσι ταξιδεύει σε άλλους τόπους και χρόνους
- **Παρέκβαση:** «εγκληματίες των γραφείων»

ΕΣΤΙΑΣΗ: Εσωτερική (μονοεστιακή, μονομερής αφήγηση): τα πάντα, δηλαδή μας δίνονται από μια οπτική γωνία, εκείνη του αφηγητή, μέσα από τη δική του όραση, τις δικές του σκέψεις και τα δικά του συναισθήματα.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: ο αφηγητής δεν παρακολουθεί μόνο από κοντά όσα εξιστορεί («Στέκομαι και κοιτάζω...»), αλλά μετέχει και ο ίδιος σε όσα αφηγείται (**εξωδιηγητικός – ομοδιηγητικός και δραματοποιημένος αφηγητής**)

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- **Αντίθεση:** παιδιά – μεγάλοι, παιχνίδι – κούραση, συνοικισμοί – πόλη, αρχαίοι λαοί – σύγχρονος πολιτισμός, παρόν – παρελθόν, παρέες – μοναξιά, «τίμιες φυσιογνωμίες» - «εκμεταλλευτές των γραφείων»
- **Επίθετα ποιοτικά** (αληθινοί, γνήσιοι, αλάνθαστος, αδρές, τίμιες, παραπονιάρικο, βουβό, ολομόναχος, παντάξενος, ζεστή, ξένος), **επίθετα που δίνουν χρώμα** (καστανός, μελαχρινός, ερυθρός, λευκός), **εθνικά επίθετα.**
- **Επιρρήματα** που προσδιορίζουν την ιδιαίτερη ένταση των ποικίλων συναισθημάτων, καθώς και την ξεχωριστή βαρύτητα των σκέψεων του αφηγητή.
- **Μεταφορά:** να πέσουν έξω, απ' την καρδιά της Πόλης, Θράκες... ανθούν μέσα μας, ονόματα φορτωμένα μυστήριο, να φαγωθούν μεταξύ τους, το αίμα μου από κει μονάχα τραβάει, το βουβό ποτάμι των προγόνων
- **Παρομοίωση:** κάτι σα ζεστό αίμα, όπως στο κούτσουρο που κόβει το νερό, έτσι περιστρέφονται γύρω μου οι διαβάτες, σα να' ναι τίποτε κακοποιοί
- **Προσωποποίηση:** ονόματα δειλιάζουν, τους πληροφορεί το αίμα
- **Εικόνες:** οπτικές και ακουστικές

ΓΛΩΣΣΑ – ΥΦΟΣ

Γλώσσα απλή, ανεπιτήδευτη, καθημερινή με εκφραστική ακρίβεια και κυριολεξία. Υπάρχουν κάποιες λέξεις ή φράσεις που αποκαλύπτουν ένα δοκιμιακό λόγο (διεσπαρμένους, τους εξώθησαν, προφάσεις πολιτισμού). Επικρατεί ο μικροπερίοδος λόγος με περισσότερες κύριες προτάσεις. Συχνή είναι η αντιθετική σύνδεση (Κι όμως..., πάντως, όμως, κι ας).

Έγραψα απλό και ανεπιτήδευτο. Η εξομολογητική διάθεση και οι ευαισθησίες του αφηγητή δίνουν αμεσότητα στο πεζογράφημα, που δεν καταλήγει όμως στο μελοδραματισμό. Υπάρχει ένας ελεγχόμενος ενθουσιασμός για τους προγόνους, χωρίς να γίνεται ακραίος πατριωτισμός.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ

ΘΕΜΑΤΑ

- Η προσφυγιά
- Η μετανάστευση
- Η βιολογική και πολιτιστική καταγωγή του ανθρώπου
- Η ζωή στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις

ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τα αφηγήματα του Ιωάννου έχουν ως πρώτη ύλη καταρχήν τα κάθε είδους βιώματά του, χωρίς, όμως αυτό να σημαίνει ότι το έργο το είναι αυτοβιογραφικό. Ο ίδιος το θεωρεί βιωματικό., κάπου δηλαδή στη μέση ανάμετα από το αυτοβιογραφικό και το φανταστικό, με στοιχεία βιωματικά που προέρχονται από τις εμπειρίες του και τον εσωτερικό του κόσμο.

Στο συγκεκριμένο πεζογράφημα, εκτός από το βιωματικό υλικό, παρέχονται επιπλέον και μερικά ίσως αυτοβιογραφικά στοιχεία, που τα ενσωματώνει άνετα στο μύθο της αφήγησης.

Βιωματικό, λοιπό, και ως ένα βαθμό αυτοβιογραφικό υλικό θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα εξής:

Ως προς το περιεχόμενο:

- Η προσφυγική καταγωγή του αφηγητή (και ο Ιωάννου ήταν απόγονος προσφύγων)
- Η καταγωγή του αφηγητή από τη Θράκη (συνάγεται έμμεσα στο σημείο που αφηγητής λέει ότι μπερδεύεται στην αναγνώριση των Θρακιών, γιατί αυτοί είναι σαν να έχουν χάσει την ιδιαίτερη προφορά τους ή ίσως αυτός να την έχει συνηθίσει. Η δεύτερη πιθανότητα είναι φυσικό να ισχύει ή στην περίπτωση που είναι και ο ίδιος Θρακιώτης ή στην περίπτωση που έχει πολλές επαφές με Θρακιώτες)
- Η γέννηση του αφηγητή στην ίδια πόλη (Θεσσαλονίκη;) με τα παιδιά των προσφύγων (και ο Ιωάννου, παιδί προσφύγων κατέφυγε στην πόλη, όπου κατέφυγαν οι γονείς του)
- Η μοναχική ζωή του αφηγητή σε αυτή την πόλη (και ο Ιωάννου έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του μόνος)

- Το γεγονός ότι ο αφηγητής παρουσιάζεται γνώστης θρησκευτικών εθίμων και λαϊκών δοξασιών, αλλά και μυημένος σε αυτά (η μελέτη της λαογραφίας και η καταγραφή του λαογραφικού υλικού απασχόλησαν γενικά και ερευνητικά σε μεγάλο βαθμό τον Ιωάννον)
- Η ιστορική κατάρτιση του αφηγητή (ο Ιωάννον και λόγω σπουδών και λόγω προσωπικών ενδιαφερόντων, κατείχε πολύ καλά την ιστορία του τόπου του)

Ως προ στη μορφή:

- Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση
- Η έντονη χρήση προσωπικών αντωνυμιών α' προσώπου («...όπως κι εγώ», «...ή ίσως εγώ να την έχω συνηθίσει», «...από μας τους διεσπαρμένους»)
- Ο εξομολογητικός τόνος, η έντονη έκφραση προσωπικών συναισθημάτων και η γενικότερη αμεσότητα της αφήγησης

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ομάδας προσφύγων
- ποικιλία και λεπτομέρειες στις ονομασίες, στους τόπους καταγωγής, στα τοπωνύμια, στα ονόματα αρχαίων λαών
- άμεσες ιστορικές αναφορές είτε στην αρχαιότητα είτε στο απότερο παρελθόν (μετακινήσεις προσφύγων από διάφορα σημεία προς την Ελλάδα) είτε σε θέματα πρόσφατης ιστορίας μας (εκμετάλλευση προσφύγων, μετανάστευση, καθημερινότητα στη σύγχρονη πόλη)

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- Ευχές γονυκλισίας του Εσπερινού της Πεντηκοστής
- Λαϊκές και θρησκευτικές δοξασίες και έθιμα που σχετίζονται με την παρουσία των ψυχών στη γη («Της Γονατιστής ...βόμβο»).

Αυτό λειτουργεί ως μέσο σύνδεσης του αφηγητή με τις ψυχές των προγόνων του και ως ένδειξη σεβασμού με τον οποίο αυτός τις αντιμετωπίζει.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Αφηγητής: άνθρωπος με συγκροτημένο πνεύμα, παρατηρεί τα πάντα, δίνει σημασία στη λεπτομέρεια, ψάχνει τα πράγματα σε βάθος και βγάζει συμπεράσματα, νιώθει περηφάνια για τον εαυτό του και εκφράζει χωρίς μετριοφροσύνη το θαυμασμό του για τις ικανότητές του. Είναι άνθρωπος ευαίσθητος με πλούσιο συναισθηματικό κόσμο. Νιώθει συγκίνηση όταν βρίσκεται με τους πρόσφυγες, νοσταλγία για την αληθινή πατρίδα, λαχτάρα για επαφή με ανθρώπους της ράτσας του, ενθουσιασμό στα θέματα καταγωγής. Νιώθει οργή για όσους εκμεταλλεύτηκαν τους πρόσφυγες και εκφράζεται με δηκτικότητα και ειρωνεία για το σύγχρονο πολιτισμό. Τέλος, εκφράζει το παράπονο του για τη μοναξιά της ζωής στην πόλη και την αγνή ζήλια του για όσους ανθρώπους ζουν μαζί με τους δικούς του.

Οι «μεγάλοι»: είναι οι πρώτης γενιάς απόγονοι προσφύγων, που όμως δε γεννήθηκαν στον τόπο που έζησαν οι γονείς τους, αλλά στην πόλη που κατέφυγαν μετά τον ξεριζωμό, καθώς οι καθαυτό πρόσφυγες, αν και δεν παρουσιάζονται ιδιαίτερα στο κείμενο, εύκολα συνάγουμε ότι χαίρουν της ιδιαίτερης εκτίμησης του αφηγητή. Και αυτό γιατί έχουν ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό: τη γνησιότητα στη συμπεριφορά και στη στάση ζωής. Η εικόνα που έχει ο αφηγητής για αυτούς είναι τόσο θετική, που σχεδόν την υποβάλλει στον αναγνώστη.

Οι «εγκληματίες των γραφείων»: αν και αναγνώστης εξαιτίας της **τεχνικής του απροσδόκητου** (χωρίς καμιά επεξήγηση ο αφηγητής αναφέρεται σε κάποιο νέο στοιχείο για το οποίο ο αναγνώστης δεν είχε ως εκείνη τη στιγμή ακούσει τίποτα), δεν ξέρει ποιοι είναι οι εγκληματίες των γραφείων. Παρ' όλα αυτά διαισθάνεται ότι είναι σκληροί, που δε σεβάστηκαν τις κακουχίες που πέρασαν οι πρόσφυγες. Οι εγκληματίες αυτοί είναι ρεαλιστές, ψυχροί επαγγελματίες, που δε συγκινούνται από το δράμα των προσφύγων.

Οι άνθρωποι της σύγχρονης μεγαλούπολης: είναι οι αντίποδες των «μεγάλων», αφού ο αφηγητής νιώθει μοναξιά ανάμεσα στους ανθρώπους αυτούς και βαθιά ζεστασιά ανάμεσα στους «μεγάλους». Είναι οι άνθρωποι των μηχανών, βιαστικοί, αγχώδεις, δε ζητούν βαθιές σχέσεις που αντέχουν στο χρόνο, αλλά επιφανειακές και συμβατικές επαφές. Είναι αδιάφοροι, εσωστρεφείς και κλειστοί. Καλλιεργούν την ανωνυμία, τη μαζικότητα και πολλά από τα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας που μαστίζουν τις σύγχρονες πόλεις. Πρόκειται για τους ανθρώπους της δεκαετίας του '60 και όχι άνθρωποι της εποχής μας (οι οποίοι όμως δε διαφέρουν και πολύ από αυτούς). Ίσως, γι' αυτό ο αφηγητής συγκρίνει τους πρόσφυγες με τους ανθρώπους των μεγαλουπόλεων, γιατί ο τρόπος ζωής των δεύτερων ήταν σχετικά νέο φαινόμενο στην Ελλάδα και γι' αυτό ιδιαίτερα εντυπωσιακό.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ανάμεσα στον κόσμο των ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ στον κόσμο της ΠΟΛΗΣ

Οι πρόσφυγες:

- «Κουρασμένοι απ' τη δουλειά, είναι πολύ πιο αληθινοί»
- «...πιο γνήσιοι»
- «αδρές και τίμιες φυσιογνωμίες»
- «ζεστό κύμα»
- «η ομορφιά αυτή»

Οι άνθρωποι της πόλης:

- «ξένοι»
- «αδιαφορούν τελείως»
- «ο ένας αποφεύγει τον άλλον»
- «αν τύχει να σου μιλήσουνε, κρύβουν συνήθως τα πραγματικά τους στοιχεία σα να' ναι τίποτε κακοποιοί»
- «πονηρά πράγματα»
- «αταξίες»

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

- Ο εξομολογητικός προσωπικός τόνος χαρακτηρίζει συχνά το έργο του Ιωάννου. Σε ποια σημεία των Σελίδων μπορείτε να τον επισημάνετε;
- Το έργο του Ιωάννου αποπνέει την έντονη αίσθηση μιας χαμένης ζωής μέσα σε μια σύγχρονη μεγαλούπολη με μεγάλη ιστορία. Ποια βιώματα του συγγραφέα μπορεί να συνέβαλαν, κατά τη γνώμη σας, σ' αυτή την αίσθηση;
- Τα πεζογραφήματα³⁴ του Ιωάννου «άλλοτε πλησιάζουν τον άμορφο μονόλογο [...]», άλλοτε υποδύονται το δοκίμιο, άλλοτε πάλι εμφανίζονται ως παραδοσιακά διηγήματα»³⁵. Να δώσετε μερικά παραδείγματα μέσα από τις Σελίδες από τα οποία να φαίνονται οι διαφορετικές μορφές γραφής του.
- Τα πεζογραφήματα του Ιωάννου θεωρήθηκαν ως μια φυλετική και ιστορική συνείδηση της πόλης του, της Θεσσαλονίκης. Σε ποια από τα πεζογραφήματα που ανθολογούνται στο βιβλίο σας μπορείτε να το εντοπίσετε αυτό;
- «Η αφηγηματική ύλη των πεζογραφημάτων του Ιωάννου «θησαυρίστηκε» με δύο κυρίως «όργανα»: τη μνήμη και την παρατήρηση». Με τη βοήθεια των πεζογραφημάτων που ανθολογούνται στις Σελίδες να προσπαθήσετε να διακρίνετε τι «θυμάται» και τι «παρατηρεί» συνήθως ο συγγραφέας.
- Ο συγγραφέας εστιάζει συχνά το ενδιαφέρον του στα παιδιά. Ποιες πτυχές της παιδικής ηλικίας και της παιδικής προσωπικότητας πιστεύετε ότι προβάλλει περισσότερο; Να απαντήσετε σε αναφορά με τα διηγήματα που ανθολογούνται στο βιβλίο σας.

Μες στους Προσφυγικούς Συνοικισμούς

- 2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):**

- Ποιες εικόνες της καθημερινής ζωής αποτελούν την αφόρμηση του πεζογραφήματος; Ποιο είναι το θεματικό του κέντρο;
- Θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε το συγκεκριμένο αφήγημα ως μια μικρογραφία της καθημερινότητας και του περίγυρου; Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας.
- Ο συγγραφέας αρέσκεται στην περιγραφή του συγκεκριμένου, ενδιαφέρεται για τη λεπτομέρεια. Σε ποια σημεία του κειμένου χρησιμοποιείται εντονότερα αυτή η τεχνική;
- Να βρείτε μερικά από τα εκφραστικά μέσα / τρόπους του κειμένου που επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε τη γραφή του συγγραφέα ευαίσθητη, αλλά όχι μελοδραματική.
- Ο συγγραφέας κινείται ανάμεσα σε δύο διαφορετικούς κόσμους: εκείνον της πόλης και εκείνον των προσφύγων. Πώς περιγράφει τον καθένα από αυτούς; Ποιες αντιθέσεις μπορείτε να εντοπίσετε στα χαρακτηριστικά τους;
- Η δομή της αφήγησης είναι κυκλική και το κεντρικό θέμα της αφήγησης παρουσιάζεται αδιάσπαστο. Πώς διαπιστώνεται αυτό;
- Πιστεύετε ότι η πρωτοπρόσωπη αφήγηση δίνει εξατομικευμένο χαρακτήρα στις παρατηρήσεις και στις απόψεις του αφηγητή; Να δικαιολογήσετε τη θέση σας.
- Χαρακτηριστικό αρκετών πεζογραφημάτων του Ιωάννου είναι ο μικροπερίοδος λόγος και η απλή καθημερινή γλώσσα. Να επισημάνετε στο εξεταζόμενο αφήγημα χωρία που επαληθεύουν την παραπάνω άποψη.

³⁴ Το χαρακτηρισμό «πεζογραφήματα» τον δίνει ο ίδιος ο Ιωάννου στα έργα του λέγοντας ότι αρέσκεται στο πολύπτυχο «πεζογράφημα». Αυτό που περιέχει όλα τα είδη, που είναι και δοκίμιο και χρονικό και σχόλιο πάνω στις ιστορίες που εννοούνται διότι αυτό τον «χωράει» και τον εκφράζει. Το ονόμασε, όπως λέει, «πεζογράφημα» είτε γιατί περιείχε όλα τα είδη, είτε γιατί κανένα από τα πεζογραφικά είδη δεν εκάλυπτε το καινούργιο είδος.

³⁵ Τα κείμενα του Ιωάννου «άλλοτε πλησιάζουν τον 'άμορφο' συνειρμικό μονόλογο, για να αποστάξουν μια ιδιάζουσα διάθεση με την ανάκληση πραγμάτων ανορθόδοξα εφαπτόμενων [...], άλλοτε υποδύονται το δοκίμιο, για να υποβάλουν έντεχνα μια στάση ζωής μέσα από την τάχα αμερόληπτη, ορθολογική ταξινόμηση ανθρώπων και ανθρώπινων σχέσεων· άλλοτε πάλι εμφανίζονται ως παραδοσιακά διηγήματα, έμφορτα όμως συχνά με αλλότρια στοιχεία ή απαλλαγμένα από αφηγηματικές συμβάσεις, σε βαθμό που η παλαιότερη αισθητική θα τον θεωρούσε απαράδεκτο» (Κοτζιάς Α., δ.π., σσ. 44-45).

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποιες παρατηρήσεις κάνει στην πρώτη παράγραφο του πεζογραφήματος ο συγγραφέας; Ποιες σκέψεις διατυπώνει;
2. Ο αφηγητής νιώθει την ανάγκη να βρίσκεται ανάμεσα στους πρόσφυγες. Πώς ερμηνεύει ο ίδιος αυτή τη λαχτάρα; Πώς την κατανοείτε εσείς;
3. «*Θαρρείς και γύρισα επιτέλους στην πατρίδα*»: Σε ποια επιστροφή αναφέρεται μ' αυτά τα λόγια ο αφηγητής;
4. Πώς αντιμετώπισε τους πρόσφυγες ο γηγενής πληθυσμός; Ποιο μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα θίγεται έμμεσα εδώ³⁶;
5. Να σχολιάσετε τις φράσεις: «*Ονόματα από σβησμένους τάχα λαούς και χώρες, δειλιάζουν μέσα στον· Το αίμα μου από κει μονάχα τραβάει, ... Τους πληροφορεί το αίμα τους για μένα, όπως και το δικό μου με κάνει να τους κατέχω ολόκληρους.*»
6. Να αποδώσετε σύντομα με δικά σας λόγια τη βασική εικόνα της παραγράφου: «*Ολομόναχος, ζένος παντάξενος ... παραπονιάρικο βόμβο*». Πώς συνδέεται με το υπόλοιπο πεζογράφημα;
7. Ποιο είναι το παράπονο που εκφράζει ο αφηγητής στο τέλος του πεζογραφήματος και σε ποιο πρόβλημα των σύγχρονων πόλεων αναφέρεται;

Σχολιασμός αδίδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

**Γ. Ιωάννου, «Ο Ξενιτεμένος»
(Από τη συλλογή, Για ένα φιλότιμο)**

Πάντως οι επιτροπές μεταναστεύσεως γνωρίζουν τη δουλειά τους. Όλα τα έχουν μελετήσει, κανείς καλός δεν πρόκειται να τους ξεφύγει. Σιγά σιγά θα μείνουν στην πατρίδα μόνο τα αποπλύματα και οι ωχρές περιφερόμενες φυσιογνωμίες. Όλοι πρέπει να είναι πρώτης ποιότητας, όπως και τα ροδάκινα, άθικτα και βελούδενια. Όλες οι μάνες που είχαν γιους, τους έχασαν ή θα τους χάσουν. Το μάθαν όλοι και συνωμοτούνε για το σώμα τους, τους ξεπλανεύουν, μεταχειρίζονται μεγάλες πανουργίες. Κι εγώ ακόμα συνωμότησα για να φτάσω ως εδώ, κι ας είχα αμέσως μετανιώσει. Ούτε με διάλεξε ούτε με παρεκάλεσε κανένας.

Φυσικά, αφότου έφτασα, σφαδάζω πολύ για το γυρισμό, χωρίς ν' ακούω τους πεπειραμένους. Δε με πειράζει που με περιμένουν τα ίδια πράγματα εκεί. Πάντως με περιμένουν κι εκείνοι οι δρόμοι, τα χώματα κι η θάλασσα. Όταν ακούω για θάλασσα βουρκώνω, όπως όταν σπανίως μου λένε λόγο στοργικό. Ο φίλος που μου λείπει πιο πολύ είναι θαλασσινός. Είναι μακριά μου.

Ποιες αναλογίες περιεχομένου διακρίνετε ανάμεσα στο παραπάνω απόσπασμα και στο εξεταζόμενο πεζογράφημα;

**ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΣΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΤΟ ΣΠΙΤΙ**

³⁶ Η ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία.

Το πεζογράφημα αυτό προέρχεται από τη συλλογή «Η μόνη κληρονομιά», που κυκλοφόρησε το 1974. Η συλλογή αυτή χαρακτηρίζεται από μια συγγραφική και ανθρώπινη ωριμότητα που προέρχεται από την πείρα ζωής και εκδηλώνεται με μια μεγάλη αφηγηματική απλότητα, με κύρια χαρακτηριστικά της τη λιτότητα των αφηγηματικών μέσων και τον περιορισμό της επιτήδευσης. Η αφήγηση με το χιούμορ και τη συγκίνηση που τη χαρακτηρίζει, αποκτά αυτοδύναμη αξία, ενώ η ουσία των αφηγημάτων είναι η αγάπη και η κατανόηση των καημάν και των βασάνων του ανθρώπου. Μ' αυτόν τον τρόπο ο Ιωάννου μετουσιώνει και τα πιο ασήμαντα προσωπικά περιστατικά και με συγκρατημένη συγκίνηση τα μετατρέπει σε γνήσια τέχνη.

ΤΟ ΘΕΜΑ

Βασικό θέμα είναι οι επαναλαμβανόμενες επισκέψεις που κάνει μια γυναίκα τουρκικής καταγωγής σε ένα σπίτι κοντά στο σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, όπου κάποτε έμενε η ίδια και τώρα κατοικεί η προσφυγική οικογένεια του αφηγητή.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Η γυναίκα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, ενώ ο αφηγητής και η οικογένειά του έχουν το δεύτερο ρόλο. Άλλα πρόσωπα που αναφέρονται στην αφήγηση είναι ο σπιτονοικούρης, οι Τούρκοι προσκυνητές, οι εργολάβοι, οι εργάτες, οι άνθρωποι της γειτονιάς, η γριά και ο μπέης.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ

Η αγάπη και η νοσταλγία της γυναίκας για το σπίτι όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ

- Οι δεσμοί που ανέπτυξε η γυναίκα με τα λειτουργικά σημεία – σύμβολα του σπιτιού
- Η μεταβολή των αισθημάτων απέναντι στη γυναίκα, μετά τη διαπίστωση της εθνικότητάς της
- Η αντικατάσταση του παλιού αρχοντικού από την τερατώδη πολυκατοικία
- Η άποψη του αφηγητή για τη μοντέρνα αρχιτεκτονική αισθητική

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1^η ενότητα: «Δεν ξαναφάνηκε... κι ακόμα πιο πέρα»

2^η ενότητα: «Την πρώτη φορά... χωρίς να καταφέρει να το γκρεμίσει»

3^η ενότητα: «Δεν την ξαναείδαμε από τότε... Τέτοιο σπαραγμό δεν ματαείδα»

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1^η ενότητα: «Δεν ξαναφάνηκε... κι ακόμα πιο πέρα» : Η άγνωστη και η αγάπη της για το σπίτι του αφηγητή

- Το πεζογράφημα αρχίζει με μια πληροφορία που, επειδή παρέχεται στον αναγνώστη αιφνιδιαστικά, έλκει την προσοχή του αμέσως.
- **«την εποχή που γίνονται τα μούρα»:** δηλ. την άνοιξη
- Μας δίνεται η πληροφορία ότι η μαυροφορεμένη γυναίκα δεν έχει ξαναφανεί στο σπίτι του αφηγητή. Μας δημιουργούνται **δύο απορίες**: α) που οφείλεται το γεγονός ότι η γυναίκα δεν επισκέφτηκε ξανά το σπίτι; β) ποια είναι αυτή η γυναίκα;
- Καταλαβαίνουμε από τα στοιχεία που μας δίνει ο αφηγητής ότι αυτή η γυναίκα, αφού φορούσε μαύρα, ήταν πονεμένη, αλλά έκρυβε και μια αρχοντική καταγωγή, η οποία φαινόταν στην όψη, στη συμπεριφορά, στις κινήσεις, στον τρόπο που μιλούσε.
- **«Ο Θεός να σας ανταποδώσει το μεγάλο καλό». Ποιο μεγάλο καλό; Ιδέα δεν είγαμε»:** Ο αφηγητής δε γνωρίζει ποιο είναι αυτό το καλό που έκαναν στη γυναίκα αυτή
- **Η μορφή μιας συνηθισμένης επίσκεψης**: οι επισκέψεις της γυναίκας γίνονταν πάντα την ίδια εποχή και πάντα με τις ίδιες επαναλαμβανόμενες συνήθειες.
- **Το δέντρο και τα μούρα**: ο αφηγητής και η οικογένειά του, όσο και αν δεν καταλάβαιναν καλά αυτή τη συμπεριφορά, φίλευαν την ξένη με μούρα, όπως και όλη τη γειτονιά και τους περαστικούς

που τύχαινε να ζητήσουν. Οι καιροί, τα ήθη και οι πόλεις δεν ήταν άλλωστε όπως σήμερα, που οι γείτονες δε γνωρίζονται μεταξύ τους και οι άνθρωποι δεν ανοίγουν από φόβο τις πόρτες τους στους περαστικούς. Έτσι, όπως ήταν δηλαδή φυσικό έδιναν και στην ξένη.

2^η ενότητα: «Την πρώτη φορά... χωρίς να καταφέρει να το γκρεμίσει»: οι τακτικές επισκέψεις της γυναικας στο σπίτι

- **Η πρώτη επίσκεψη:** Η γυναίκα πρέπει να είχε επισκεφθεί το σπίτι πέντε φορές, ο αφηγητής όμως είχε την αίσθηση ότι τα πράγματα ήταν διαφορετικά πλέον. Ισως επειδή ακόμα και αυτή η συγχότητα δεν ήταν μικρή για ένα μικρό χρονικό διάστημα – περίπου έξι χρόνων – και για μια τόσο περίεργη επίσκεψη. Πάντως από τα δεδομένα που δίνει ο ίδιος, η πρώτη της επίσκεψη πρέπει να τοποθετηθεί γύρω στο 1936.
- Η γυναίκα ζήτησε μούρα για να φυτέψει το σπόρο τους στο περιβόλι της. ίσως, ήθελε να μεταφέρει μια αίσθηση από την αυλή τους, άγνωστο για ποιο λόγο, στη δική τους αυλή.
- **Η δεύτερη επίσκεψη:** γύρω στο 1938, δύο χρόνια μετά από την πρώτη. Έτσι, αναιρείται αυτό που είπε στην αρχή. Ότι τους επισκεπτόταν κάθε χρόνο.
- **Η τρίτη επίσκεψη:** γύρω στο 1939. Η γυναίκα αρνήθηκε να πιει νερό, γιατί αυτό δεν ήταν πλέον από το πηγάδι που αγαπούσε, αλλά από τη βρύση. Γι' αυτό και απογοητευμένη τους έδωσε πίσω το ποτήρι. Το πηγάδι, που ασφαλώς συμβόλιζε κάτι πολύ σημαντικό γι' αυτήν, δεν υπήρχε πια, γιατί από τότε που η περιοχή απέκτησε δίκτυο ύδρευσης, ο σπιτονοικοκύρης τους το θεώρησε άχρηστο και διοχέτευσε εκεί την αποχέτευση.
- **Η γυναίκα άρχισε να κινεί τις υποψίες της οικογένειας,** που ένιωθε ότι κάτι περίεργο συνέβαινε. Είχαν αρχίσει να καταλαβαίνουν ότι η ξένη έρχεται από κάπου μακριά, γιατί είχε κάποια σύνδεση με το σπίτι τους. Γι' αυτό και η γιαγιά του αφηγητή δε δίστασε να της πει ότι θα της έβαζε περισσότερα μούρα μέσα σε ένα κουτί, αλλά δε το έκανε, γιατί δε θα κρατούσαν για μακριά. **Η νύξη αυτή της γιαγιάς φαίνεται ότι έκανε τη γυναίκα να ταραχτεί πολύ.**
- **Η τέταρτη επίσκεψη:** δεν υπάρχουν χρονολογικά στοιχεία. Αυτή η επίσκεψη κίνησε ακόμη περισσότερες υποψίες στην οικογένεια του αφηγητή και την έκανε να αλλάξει συναισθήματα απέναντι στη γυναίκα. Το γεγονός ότι εκείνη τη φορά την περίμενε μια ομάδα Τούρκων προσκυνητών στο διπλανό σπίτι του Κεμάλ, τους έκανε να καταλάβουν ότι δεν ήταν μια Ελληνίδα μουσουλμάνα που ζούσε σε περιοχή κατεχόμενη από Τούρκους και γι' αυτό δεν ήξερε ελληνικά, αλλά μια μουσουλμάνα τουρκικής καταγωγής. Η αποκάλυψη αυτή τους τάραξε.
- **Τα εθνικά αισθήματα και ο πόνος του ξεριζωμένου πρόσφυγα:** ένιωσαν ότι τους περιτριγύριζαν Τούρκοι, αφού δίπλα ήταν το σπίτι του Κεμάλ, του Τούρκου ηγέτη, το οποίο το επισκέπτονταν κάθε μέρα Τούρκοι προσκυνητές. Επίσης, το δικό τους σπίτι το επισκεπτόταν τακτικά μια γυναίκα, ίσως αδύναμη από μόνη της να τους ενοχλήσει, αλλά Τουρκάλα, συνεπώς μία εν δυνάμει εχθρός. Άλλωστε, είχαν περάσει αρκετά με την καταστροφή του 1922 και δεν ήθελαν τίποτα που να τους τα θυμίζει. Όταν όμως σκέφτηκαν την πιθανότητα να είναι και αυτή σαν εκείνους, **μία ξεριζωμένη πρόσφυγας**, που αναγκάστηκε να διανύσει την ίδια περίπου διαδρομή από την αντίστροφη όμως κατεύθυνση, όταν θυμήθηκαν ότι και αυτοί είχαν αφήσει πίσω, τον τόπο που τώρα αναγκάζεται να μείνει εκείνη (δηλαδή στην Τουρκία) τα αμπέλια, τα χωράφια τους, τα σπίτια των γονιών τους, τον τόπο που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν, τότε άρχισαν να καταλαβαίνουν τη νοσταλγία και την επιμονή της. τότε άρχισαν να συναισθάνονται τον πόνο της, γιατί ήταν ένας πόνος που τον ήξεραν, ο πόνος του ξεριζωμένου, που δε μπορεί να αναγνωρίσει σαν πατρίδα του τον τόπο όπου τυπικά, λόγω φυλής, γλώσσας και θρησκείας οφείλει να ανήκει, αλλά τον τόπο που οι ιστορικές συγκυρίες οδήγησαν τους προγόνους του, πολλά χρόνια πριν γεννηθεί αυτός, τον τόπο που πέρασε τα παιδικά του χρόνια, μεγάλωσε και έμαθε να ζει.
- **Η τελευταία επίσκεψη:** τώρα πια ο αφηγητής αποκαλεί τη γυναίκα όχι άγνωστη ή ξένη, αλλά Τουρκάλα. Λόγω της καταστροφής από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-1941, το σπίτι είχε πάθει μεγάλες ζημιές και έτσι η οικογένεια του αφηγητή τώρα ζει λίγο πιο πάνω. Όταν κάποιος από την οικογένεια την είδε ξανά, ένιωσε την ανάγκη να την καλέσει στο σπίτι, γιατί πια καταλάβαιναν τον πόνο που τη διακατείχε και τη μεγάλη νοσταλγία της.

3^η ενότητα: «Δεν την ξαναείδαμε από τότε... Τέτοιο σπαραγμό δεν ματαείδα»: η καταστροφή του σπιτιού και λύση του αινίγματος

- **Η «παράδοση» του σπιτιού στους εργολάβους:** η μόνη σύνδεση της γυναίκας ήταν με το σπίτι, που της θύμιζε τα παιδικά και εφηβικά της χρόνια. Τώρα το σπίτι αυτό δεν είχε καταστραφεί μόνο από τον πόλεμο, αλλά είχε πέσει και **θύμα της μοντέρνας αισθητικής**, μια και τη θέση του είχε πάρει μια πολυκατοικία. Ο αφηγητής είναι ειρωνικός και καυστικός σε αυτό το σημείο της αφήγησης και βρίσκει την ευκαιρία, κάνοντας μία **παρέκβαση**, να μας μεταφέρει και την άποψή του για τη μοντέρνα αισθητική της τσιμεντοποίησης: θεωρεί το γκρέμισμα του σπιτιού «παράδοση» στους εργολάβους, ονομάζει τους εργολάβους που το ανέλαβαν «συμμορία» και την πολυκατοικία που χτίστηκε «από τις πιο φρικαλέες». Γνωρίζοντας ότι και αυτή η πολυκατοικία θα δώσει κάποια στιγμή τη θέση της σε μία άλλη, επαυξάνει τα αρνητικά του σχόλια χαρακτηρίζοντας τους εργολάβους «γελοίους» κι ανθρώπους με «πονηρό μυαλό». Ειρωνεύεται το μελλοντικό τους έργο χαρακτηρίζοντάς το «μεγαλεπήβολο σχέδιο».
- **Το ψηφιδωτό:** ξεκίνα μια νέα **παρέκβαση** και συνειρμικά θυμάται ότι στο προηγούμενο χτίσιμο της πρώτης πολυκατοικίας, στο βαθύτερο επίπεδο είχε βρεθεί ένα καταπληκτικό ψηφιδωτό, που ξεκινούσε από το σπίτι του Κεμάλ και συνέχιζε προς το σπίτι του αφηγητή. Ο αφηγητής πάλι σχολιάζει τη **σύγχρονη εκδοχή της αστικοποίησης** και τη νοοτροπία της εύκολης λύσης εν ονόματι του κέρδους. Θυμάται ότι οι δασκαλεμένοι εργάτες, που είχαν μάθει από τους εργοδότες τους πώς να κρύβουν από την Αρχαιοελληνική Υπηρεσία τα μνημεία που αποκάλυπταν και να προχωρούν ακάθεκτοι στην καταστροφή τους, το σκέπασαν γρήγορα για να αποφύγουν την επέμβαση των αρχαιολόγων και την πιθανή διακοπή των εργασιών.
- **Η λύση του αινίγματος:** μία γριά έλυσε το αίνιγμα της νοσταλγίας της Τουρκάλας. Είπε ότι κάποτε στο σπίτι αυτό, δίπλα στον Κεμάλ, καθόταν ένας μπέης που είχε μια πανέμορφη κόρη. Το κορίτσι αυτό, όταν έφευγαν κυλιόταν κάτω και φιλούσε το κατώφλι, σπαράζοντας από το κλάμα, σαν να ήταν το κατώφλι αυτό που την έδενε με το σπίτι και τη γη. Έτσι, τα λόγια της γριάς έλυσαν και το μυστήριο: η μαυροφορεμένη άγνωστη γυναίκα αποκαλύπτεται ότι ήταν η κόρη του μπέη. Έτσι, δικαιολογείται και η αρχοντιά στη συμπεριφορά της. το κορίτσι αυτό, που κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών αποσπάστηκε βίαια από τον τόπο όπου γεννήθηκε, ζούσε στο σπίτι δίπλα από του Κεμάλ και ο πατέρας της ίσως ήταν και αξιωματικός του. Άρα, το σπίτι ήταν ο τόπος όπου έζησε τα παιδικά και νεανικά της χρόνια, τις αναμνήσεις και τα βιώματά της. το πηγάδι, το δέντρο και το κατώφλι του σπιτιού αντιπροσώπευαν τα τρία σύμβολά του. Όσο μακριά και αν υποχρεώθηκε να πάει, όσο δύσκολη και αν ήταν η επάνοδος, το σπίτι ήταν γι' αυτήν ο μαγνήτης που την τραβούσε πάντα στον ίδιο τόπο. Όταν ο πόλεμος και η αστικοποίηση το κατέστρεψαν, τότε και αυτή δεν είχε πια λόγο επιστροφής.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- Η πλοκή έχει φυσιολογική ροή και διασπάται μόνο από τις παρεκβάσεις, χωρίς αυτές να ξεφεύγουν σχεδόν καθόλου από το κεντρικό θέμα.
- **3 Παρεκβάσεις:** α) σχετικά με το δέντρο
                                  β) το κτίσιμο της πολυκατοικίας
                                  γ) το ψηφιδωτό
- **Τεχνική συνειρμών:** ο αφηγητής από το κτίσιμο του νέου κτιρίου θυμάται το κτίσιμο του παλαιότερου και την εύρεση του ψηφιδωτού.
- **ΧΡΟΝΟΣ:** από τα δεδομένα του κειμένου συνάγεται ότι η γυναίκα έφυγε από τη Θεσσαλονίκη το 1923, τότε που με ειδική σύμβαση της συνθήκης της Λοζάνης αποφασίστηκε η ανταλλαγή των ελληνικών πληθυσμών της Τουρκίας με τους μουσουλμάνους της Ελλάδας. Η πρώτη της επίσκεψη έγινε δεκατρία χρόνια μετά τον ξεριζωμό, δηλ. το 1936. Γενικότερα το πεζογράφημα ξεκινάει από το παρόν ή τουλάχιστον το πρόσφατο παρελθόν – στο οποίο δεν ξαναφάνηκε η γυναίκα και με αναδρομική αφήγηση μετακινείται σταδιακά προς το παρελθόν. Καταλήγει στο παρόν, όπου ο

αφηγητής θα παραφυλάει για να εμποδίσει το χτίσιμο νέας πολυκατοικίας και κλείνει με αναδρομική αφήγηση με τη διήγηση για το ψηφιδωτό και τα λόγια της γριάς.

ΧΩΡΟΣ: η Θεσσαλονίκη. Τα στοιχεία που επιτρέπουν αυτή την ταύτιση είναι η αναφορά στο σπίτι του Κεμάλ – ο Κεμάλ Ατατούρκ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και μια συνοικία κοντά στο σπίτι του έχει αυτό το όνομα – και η αναφορά στο Ισλαχανέ, που είναι επίσης συνοικία της Θεσσαλονίκης κοντά στα ανατολικά τείχη της πόλης μεταξύ των οδών Αγίου Δημητρίου και Αποστόλου Παύλου.

ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ: κυριαρχεί μια ατμόσφαιρα μυστηρίου, αφού η ταυτότητα και η προσωπικότητα της άγνωστης γυναίκας αποκαλύπτεται σταδιακά. Ατμοσφαιρική είναι και η αίσθηση που αποπνέει η αφήγηση: εκείνη της ζωής σε μια άλλη εποχή, με σπίτια γραφικά με πηγάδια, αυλές και δέντρα, που όμως καταστράφηκε από την εισβολή μιας τάσης ραγδαίας αστικοποίησης και ωφελιμισμού.

ΕΣΤΙΑΣΗ: **Μονομερής ή μονοεστιακή** (εσωτερική αφήγηση), αφού η ιστορία μας δίνεται μέσα από την οπτική γωνία ενός προσώπου, του αφηγητή, ο οποίος είναι δραματοποιημένος, συμμετέχει στα δρώμενα, όχι όμως ως πρωταγωνιστής, αλλά ως δευτεραγωνιστής.

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- μεταφορά: πιάναμε το νόημα, μας είχε μαλακώσει την καρδιά, η καρδιά μας ζεστάθηκε
- παρομοίωση: σαν τα κρύα τα νερά, ξινά τα βύσσινα
- ιδιωματικές εκφράσεις: γίνονται τα μούρα, πιάναμε όμως καλά το νόημά της, έριχνε κλεφτές ματιές
- επίθετα, μετοχές, ουσιαστικά, ρήματα
- εικόνες
- αντιθέσεις: κόρη ≠ μαυροφορεμένη γυναίκα, Έλληνες ≠ ξένη, σπίτι πριν την καταστροφή ≠ σπίτι μετά την καταστροφή, σπίτι ≠ πολυκατοικία, παλιός κόσμος ≠ νέος κόσμος

ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο παλιός κόσμος χαρακτηρίζεται από:

- Γραφικότητα, ομορφιά, καλαισθησία και ευρυχωρία στα κτίρια
- Αγάπη για τα πρωταρχικά υλικά της ζωής: γη, νερό, δέντρα, φρούτα, πέτρα, ξύλο και την αξιοποίησή τους στη διατροφή, στις κατασκευές και στη λειτουργική επιβίωση γενικότερα
- Ζεστασιά στις ανθρώπινες σχέσεις
Ο νέος κόσμος χαρακτηρίζεται από:
  - Αστικοποίηση
  - Ακαλαίσθητα κτίρια
  - Καταστροφή των ζωτικών πηγών ενέργειας
  - Καταστροφή του παλιού για να εξασφαλιστεί κέρδος από το νέο
  - Καθημερινές παρανομίες

ΓΛΩΣΣΑ – ΥΦΟΣ

Γλώσσα απλή, ανεπιτήδευτη, καθημερινή με εκφραστική ακρίβεια και κυριολεξία. Υπάρχουν κάποιες λέξεις ή φράσεις του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος (άρεζαν, ντουτιά, μπαχτσέ). Επικρατεί ο μικροπερίοδος λόγος με περισσότερες κύριες προτάσεις. Συχνή είναι η αντιθετική σύνδεση (Κι όμως..., πάντως, όμως, κι ας).

Ύφος απλό, άμεσο και συγκρατημένο, χωρίς εξάρσεις μελοδραματισμού, όσον αφορά τα συναισθήματα της γυναίκας, αλλά και εκείνα της οικογένειας του αφηγητή. Αντίθετα, εκεί που ο ίδιος διατυπώνει τις απόψεις του για τα νέα κτίρια, τους εργολάβους και τους εργάτες, το ύφος γίνεται έντονα ειρωνικό με βαρύτατους χαρακτηρισμούς.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ

- **ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:** βασικό θέμα είναι η αγάπη και η νοσταλγία που νιώθουν οι άνθρωποι, κάθε εθνικότητας για τον τόπο και το σπίτι όπου γεννήθηκαν και μεγάλωσαν.

Άλλα θέματα:

- ✓ Ο πόνος του ξεριζωμού και της προσφυγιάς
- ✓ Η αντικατάσταση του παλιού και καλαίσθητου από το ακαλαίσθητο νέο
- ✓ Οι δοκιμασίες στις οποίες υποβάλλονται οι ανθρώπινες σχέσεις κάτω από την πίεση των εθνικών τους διαφορών
- **ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ:** το πεζογράφημα αυτό φαίνεται να είναι το λιγότερο βιωματικό από όσα περιέχονται στις «Σελίδες», μια και η ιστορία που αφηγείται δεν αφορά τον ίδιο, αλλά μια άγνωστη γυναίκα. Βέβαια, τίποτε δεν αποκλείει να πρόκειται για μια αληθινή ιστορία που την έζησε ο ίδιος ο συγγραφέας, αφού ο αφηγητής φαίνεται να γνωρίζει κάθε λεπτομέρεια.

Αυτοβιογραφικά στοιχεία που παραπέμπουν στον ίδιο τον Ιωάννον:

- ✓ Το σπίτι του αφηγητή και η ιστορία του
- ✓ Η Θεσσαλονίκη
- ✓ Η νοσταλγία του πρόσφυγα για το σπίτι και τον τόπο του
- ✓ Η αναφορά στη γιαγιά του αφηγητή και στο σπιτονοικοκύρη
- ✓ Το ενδιαφέρον του αφηγητή για την αρχαία δόξα, που εκφράζεται μέσα από την αγωνία του για την τύχη του ψηφιδωτού
- ✓ Η στάση του αφηγητή απέναντι στην ανεξέλεγκτη εισβολή του νέου κόσμου στον παλιό

ΙΣΤΟΡΙΚΟ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Το πεζογράφημα είναι πλούσιο σε ιστορικό υλικό που σχετίζεται με:

- ✓ Τον Κεμάλ Ατατούρκ
- ✓ Τη συνθήκη της Λοζάνης
- ✓ Την ανταλλαγή πληθυσμών
- ✓ Τον ελληνο-ιταλικό πόλεμο του 1940-1941
- ✓ Τη ραγδαία αστικοποίηση και την οικοδομική «αξιοποίηση» που ξέσπασε από τη δεκαετία του 1950 και μετά σε όλες τις κατεστραμμένες από τον πόλεμο ελληνικές πόλεις, αλλά και γενικότερα στην ελληνική επικράτεια.

Το αρχαιολογικό υλικό περιορίζεται μόνο στην αναφορά του αφηγητή στο ψηφιδωτό. Αυτό θα ήταν αρχαίο ψηφιδωτό, ρωμαϊκό ή βυζαντινό, παρόμοιο με αυτά που υπάρχουν κάτω από πολλά σημερινά κτίρια της Θεσσαλονίκης.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

- ✓ Η αναφορά στο κατώφλι στην αρχή του πεζογραφήματος προοικονομεί την πληροφορία που δίνει στο τέλος η γριά για το σπαραγμό της κόρης στο κατώφλι.
- ✓ Το γεγονός ότι η γυναίκα παρουσιάζεται μαυροφορεμένη και κουρασμένη προοικονομεί τον πόνο της και το δεδομένο ότι έρχεται από μακριά
- ✓ Το στοιχείο ότι τους μιλούσε τουρκικά και ίσως ο ίδιος ο τίτλος του πεζογραφήματος προοικονομούν την τουρκική καταγωγή της γυναίκας
- ✓ Το στοιχείο ότι μοιάζει να είναι αρχοντικής καταγωγής προοικονομεί την πληροφορία της γριάς ότι ήταν κόρη του μπέη

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. a) Ποιος είναι ο χώρος (στενότερος – ευρύτερος) στον οποίο εξελίσσεται η δράση;

- β) Ποια είναι η οπτική γωνία της αφήγησης;
2. α) Η αφήγηση οργανώνεται με βάση το χρόνο. Μπορείτε να εντοπίσετε τα διαφορετικά επίπεδά του;
- β) Σε ποια σημεία της αφήγησης χρησιμοποιείται η τεχνική της επιβράδυνσης και σε ποια η τεχνική της επιτάχυνσης;
3. Να χαρακτηρίσετε την ξένη από την περιγραφή της μορφής και της συμπεριφοράς της.
4. Ο αφηγητής φαίνεται να μην εκτιμά καθόλου ούτε τον τρόπο με τον οποίο εκσυγχρονίζεται η πόλη ούτε τους φορείς που έχουν αναλάβει τον εκσυγχρονισμό της. Σε ποια σημεία του κειμένου και με ποια εκφραστικά μέσα / τρόπους προβάλλεται αυτή η θέση του;
6. α) Σε ποιο σημείο του αφηγήματος χρησιμοποιεί ο συγγραφέας την τεχνική της προοικονομίας και τι πετυχαίνει μ' αυτήν;
- β) Πώς συνδέονται οι τελευταίες φράσεις: «Στο σπίτι αυτό καθόταν ένας μπέης ... Κυλιόταν κάτω, όταν φεύγανε, φιλούσε το κατώφλι. Τέτοιο σπαραγμό δεν ματαείδα» με το υπόλοιπο πεζογράφημα;

2.2. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων των κειμένων:

1. Πώς σχετίζεται ο τίτλος του αφηγήματος με το περιεχόμενό του;
2. Η κεντρική μορφή του πεζογραφήματος, η γυναίκα, κυριαρχείται από έντονη νοσταλγία. Ποια σημεία στη στάση της φανερώνουν αυτή τη νοσταλγική της διάθεση;
3. Ποιο ήταν το «μεγάλο καλό» που ευχόταν η ξένη να ανταποδώσει ο Θεός στον αφηγητή και στους δικούς του;
4. α) Πού αποδίδει αρχικά ο αφηγητής το γεγονός ότι η ξένη έμοιαζε να απολαμβάνει τα μούρα;
β) Γιατί επεκτείνεται, κατά την άποψή σας, στην αναλυτική περιγραφή του δέντρου τους και του καρπού του;
5. Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σας, η γυναίκα ζητά να φυτέψει το σπόρο της μουριάς και στο δικό της περιβόλι;
6. Γιατί η ξένη αρνείται να πιεί το νερό της βρύσης;
7. Πώς αποκαλύφθηκε η τουρκική καταγωγή της γυναίκας; Επέδρασε αυτή η αποκάλυψη στα συναισθήματα που έτρεφαν για αυτήν ο αφηγητής και οι δικοί του; Πώς δικαιολογούνται;
8. Τι έκανε την τουρκάλα να καταρρεύσει όταν επισκέφθηκε το σπίτι λίγο μετά τον πόλεμο;
9. Πώς ερμηνεύετε τη στάση της γυναίκας στο αφήγημα;
10. Με ποιο τρόπο επηρέασαν οι ιστορικές συνθήκες την εξέλιξη της προσωπικής ζωής της γυναίκας;

Σχολιασμός αδίδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

Γ. Ιωάννου: Σ' ένα παλιό τούρκικο σπίτι

*Σ' ένα παλιό τούρκικο σπίτι
κλείστηκα μέρες και παλεύω
με τους λεκέδες του ασβέστη.*

Μετρώ τα ξύλα στο ταβάνι, βρίσκω τα νερά·
δίνω ονόματα, τους δίνω την καρδιά μου.

Υστερα παίρνει και φυσά.
Σαρώνονται χαρές και γνωριμίες.
Ξανά μονάχος με τα ξύλα και τις πέτρες.

Ίσως στεριώσω τώρα· πάλι απ' την αρχή.
Ίσως προφτάσω να σκαλώσω τους χαμένους.

Πώς συμπεριφέρεται ο ήρωας του ποιήματος; Σας θυμίζει η στάση του τη γυναίκα του πεζογραφήματος;

Ισμήνη Καπάνταη, Επτά φορές το δαχτυλίδι

...Το σκλαβωμένο γένος του, το γένος το δικό τους και η Τούλια ανάμεσα στα δυο ώσπου ήρθε η ώρα η δική της να διαλέξει και πέρασε οριστικά από τη δική τους μεριά.

Η Τούλια η λινοβάμβακη, με μάνα χριστιανή, μα από πατέρα Τούρκο, η μοσχαναθρεμμένη Τούλια, η ελπίδα και η χαρά του Εμίν Αγά, μισή από δω, μισή από κει, τη διάβηκε τη διαχωριστική γραμμή, όχι όταν τον ακολούθησε στο πλοίο επάνω τον «Θησέα», όχι, μόνο τη διάβαινε σιγά σιγά την ώρα που τα τουμπελέκια ακούγονταν «ντονυμπ ντονυμπ» μέσα στη νύχτα να χτυπούν από τα στρατόπεδα των Τούρκων και ακόμα όταν διάβαζε το φόβο μέσα στα μάτια της θειας της, της αδελφής της μάνας της, σαν άκουσε πως έφτασαν ταγκαλάκια έξω από τα' Αϊβαλί, τη διάβαινε την ώρα που από μπρος τους πέρναγαν τα τρομαγμένα καραβάνια από τα γυναικόπαιδα που έφευγαν μακριά από τα σπίτια τους, μακριά από τον τρόμο του Τούρκου, του Τούρκου, όχι, δεν ήταν Τουρκάλα η Τούλια, το διάλεξε όταν έφυγε μαζί του, το διάλεξε για μια ζωή.

Καίγεται το Αϊβαλί, ακόμα τον μυρίζει τον καπνό, έκλαιγε η Τούλια όταν μπάρκαρε και κράταγε σφιχτά στην αγκαλιά της την καλάθα της με τη Λαιλά, την άσπρη γάτα της, δεν έφευγε δίχως τη γάτα της η Τούλια, [...] και έτσι συμφώνησε αναγκαστικά ο Γιωργής – να δούμε τι θα έλεγε άμα έβλεπε και τη γάτα η καπετάνισσα «και η γάτα ακόμα τούρκισσα;» - και έδεσαν πάνω από την καλάθα ένα μαντήλι και πέρασε οριστικά η Τούλια από τη δική τους μεριά.

Πώς επηρεάζουν οι ιστορικές εξελίξεις τη ζωή της Τούλιας και πώς της ηρωίδας του εξεταζόμενου πεζογραφήματος; Υπάρχουν, κατά τη γνώμη σας, κοινά σημεία στη στάση ζωής που επιλέγουν;

ΗΛΙΑΣΚΟΣ φΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ